7

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Anecdota Oxoniensia

TEXTS, DOCUMENTS, AND EXTRACTS

CHIEFLY FROM

MANUSCRIPTS IN THE BODLEIAN

AND OTHER

OXFORD LIBRARIES

SEMITIC SERIES. VOL. I—PART IV

MEDIAEVAL JEWISH CHRONICLES
AND CHRONOLOGICAL NOTES

EDITED BY

AD. NEUBAUER

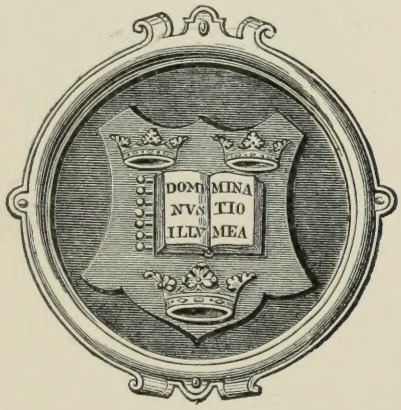

Oxford
AT THE CLARENDON PRESS
1887

[*All rights reserved*]

London
HENRY FROWDE

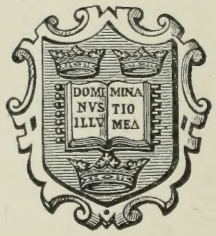

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE
AMEN CORNER, E.C.

MEDIAEVAL JEWISH CHRONICLES

AND

CHRONOLOGICAL NOTES

EDITED FROM PRINTED BOOKS AND MANUSCRIPTS

BY

AD. NEUBAUER

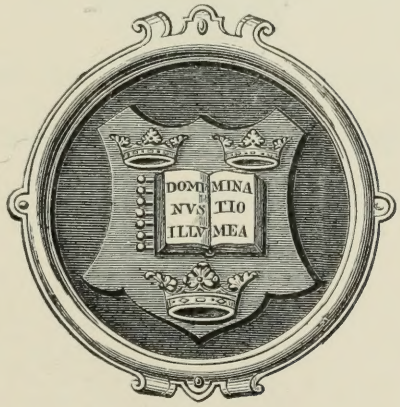

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

1887

[*All rights reserved*]

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

OCT 3 1 1931

955

London
HENRY FROWDE

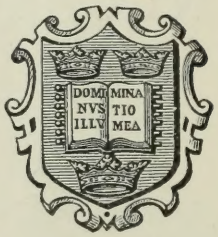

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE
AMEN CORNER, E.C.

DEDICATED TO

THE HISTORIAN OF THE JEWS,

PROFESSOR DR. HEINRICH GRAETZ,

WITH THE EDITOR'S BEST WISHES,

ON THE OCCASION OF

HIS SEVENTIETH BIRTHDAY,

31ST OF OCTOBER, 1887

(22ND OF MARḤESHWAN, 5648).

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mediaevaljewishc01neub

CONTENTS.

		PAGE
	Preface	v
	Abridged Titles of Books	xxiii
	Abridged Words	xxiv
I.	Rabbi Sherira Gaon's Responsum. A.	3
	Rabbi Sherira Gaon's Responsum. B.	41
II.	R. Abraham ben David's Chronicle	47
	Addition	82
III.	R. Joseph ben Ẓaddiq's Chronicle	85
IV.	R. Abraham of Torrutiel's Supplement	101
V.	Extracts from Joseph Sambari's Chronicle	115
VI.	Anonymous Chronicle	163
VII.	Anonymous Chronicle	176
VIII.	Anonymous Chronicle	179
IX.	Chronology of Byzantine Emperors	185
X.	Fragments and Notes. A to I.	187
	Additions and Corrections	199

DS
124
.A2N4
v.1

PREFACE.

THE Old Testament literature proves sufficiently that the Israelites from the earliest times had a wish to keep records of their history. Indeed, nearly half the Hebrew Scripture consists of the historical part, and how large would not that part have been if the Book of the Wars of *Jhvh*[1], the Book *hay-Yashar*[2], the Chronicles of King David[3], the Book of the Acts of Solomon[4], the Chronicles of the Kings of Israel and Judah[5], the *Midrash* of the Prophet Iddo[6], and other similar books not mentioned in the Bible had not been lost! In Ezra and Nehemiah we find the history of the return of the exiles; from the legendary account in the Talmud[7] of the interview between Alexander the Great and Simon the High Priest, we are allowed to conclude that some other records of this epoch were handed down, whilst the books of the Maccabees describe the revolt and the victories of the Asmoneans,—of which a part seems to have existed in Hebrew or Aramaic as late as the tenth century[8]. The 'Scroll of Antiochus[9],' in an early form, may have composed a portion of it. Of the time of Herod and later on there were in existence genealogical scrolls[10], which contained

---

[1] Numbers xxi. 14. [2] Joshua x. 13; 2 Samuel i. 18. [3] 1 Chron. xxvii. 24.

[4] 1 Kings xi. 41. [5] In 2 Kings and Chronicles. [6] 2 Chron. xiii. 22.

[7] *Bab. Talmud*, Yomâ, fol. 69a. See Rapoport, *E. M.*, fol. 66 seqq.

[8] Zunz, *G. V.*, p. 124, note *c*, מגלת בית חשמונאי or מגלת חשמונאי.

[9] מגלת אנטיוכוס, edited by the late H. Filipowski in Aramaic, Hebrew, and English, London, 1851. The present Aramaic version is of a later date.

[10] מגלת יוחסין in the Mishnah and the Talmud. See Zunz, *G. V.*, p. 128, notes *g* and *h*. We find also the title of ספר יוחסין, which, according to some critics, is a different treatise from the former. See Benjacob's *O. S.*, p. 216, No. 113.

historical data of the reigning dynasty, of the high priests, and most likely of the chiefs of the schools. The 'Scroll of Fasting,' which we possess with many additions, is also a record of important data during the second Temple[1]. I may also mention the two historians Justus of Tiberias[2] and Josephus Flavius (the latter intended to write his book in Hebrew, that is, in the dialect of the spoken language of the Jews at that time[3]), in order to show that the taste for writing history was continued amongst the Jews after the Bible period.

When by the destruction of the second Temple the Jews lost their political independence, and when their history began to be that of a series of vexations and persecutions, there was no room for a continuous history of events. The revolt of Bar-Cozeba (Bar-Cochebas) did not find a historian, for he was not considered by all the Jews as the Messiah who was expected to rebuild Jerusalem and restore the Jewish nation as a political body. Only a few data of that time are found in the Talmud[4], the greater part of them being legendary. But even then we find a historico-chronological book, attributed to R. José (Joseph) ben Ḥaleftha, with the title of 'Order of the World[5],' beginning with the creation and finishing with Bar-Cozeba. This is at all events the first chronicle composed after the destruction of the second Temple. The Mishnah tractate *Aboth*[6], stripped of the ethical sayings, was originally a record of the chain of tradition of the Law from Moses down to R. Jehudah, the compiler of the Mishnah, or of the Thanaim (doctors of the Mishnah); which perhaps was continued

---

[1] מגלת תענית. See Graetz, *G. d. J.* (3rd ed.), iii. note 1, and J. Derenbourg, *Essai*, p. 439 seqq.

[2] Josephus, *Vita*, i. 65. [3] *Wars*, preface, i.

[4] Graetz, *G. d. J.* (2nd ed.), iv. p. 148 seqq.; J. Derenbourg, *Essai*, p. 402 seqq.

[5] (רבא) סדר עולם, printed several times. *Ed. princeps*, Constantinople, 5277 A. M. = 1517 A. D. Mr. S. Schechter is preparing a critical edition of it. See for another treatise with the same title, No. VI and p. xxi.

[6] Best edition, with an English translation and excellent notes, by Dr. C. Taylor, Cambridge, 1877.

for the succession of the doctors of the Talmud (*Amoraim*) in the 'Book of Adam[1],' mentioned in the Talmud. It is likely that the author of the 'Order of the Thanaim and Amoraim,' composed probably in the year 887 A. D.[2], based his list of the Rabbis on the previous ones contained in Aboth and the Book of Adam. This list remained the foundation of those which I shall have to mention later, contained in introductions to various casuistical works, where the respective authors added the names of the Rabbis of their country up to their time[3]. Such are: the *Saburai*, successors of the Amoraim, whose teachings are incorporated in the Babylonian Talmud; their successors in the Babylonian schools after the close of the Talmud, the Geonim; and finally the Rabbanim (Rabbins), the followers of the Geonim. Amongst the Geonim literary and perhaps also biographical chronicles of their time were written. We have extracts from a lost book of the kind by Nathan ben Isaac, the Babylonian (956 A. D.)[4]; and R. Sherira, in a letter (980 A. D.) of which I am going to speak, refers to writings of the same nature[5].

But before treating of this letter, I ought to mention a chronicle in which many data are historical, although written with the aim of showing that the chief of the captivity, Bostenai and his successors, are

---

[1] Zunz, *G. V.*, p. 128, note *i*, סיפרא דאדם הראשון (see p. 25). The ספרא דאדם קדמאה, mentioned in the Zohar, is a fictitious book.

[2] סדר (ספר. יחוס) תנאים ואמוראים, anonymous, usually attributed to the French Rabbi Joseph Tob Elem (bon fils, lived in the eleventh century), most likely for the reason that it was found in one of his works. On the literature concerning this subject, see Benjacob's *O. S.*, p. 414, No. 186. There is to be added for the bibliography Filipowski's edition from a Bodleian MS. (see p. xvi), and by the same from a MS. in the British Museum (see p. xxi) in the periodical שומר ציון הנאמן (see p. xi). There is, however, still room for a new critical edition from MSS. See below, p. xxi.

[3] See p. xvii.

[4] Juḥasin (ed. pr.), quire xxii. 4[b]. See Zunz, *Gesammelte Schriften* (Berlin, 1875), i. p. 159, No. 29.

[5] See p. 24 of this edition.

not descended from David. It was composed in the eighth century, or perhaps even as late as the beginning of the ninth century, under the title of the '*Small* Order of the World[1]' (compared with that of R. José, which is styled the *Large*); it begins with Adam, and ends with the eighty-ninth generation after Adam, viz. fifty generations from Adam to Jehoiachin, and thirty-nine to Mar Sutra II (chief of the exiles about 470 A. D.). Finally eight generations of the descendants of David after 520 A. D.[2]

To the last two Geonim, R. Sherira and R. Haya (or Hai), Jacob ben Nissim of Kairowân addressed a question concerning the composition of the Mishnah, the Talmud, the Thosiftha, the Sifrâ, and the Sifré, and chiefly whether the Mishnah was orally transmitted to the doctors of the Talmud or if it was written down by the compiler himself. An advanced question for such an early period! It is curious that according to one version (for we shall see that there are two versions and an epitome of Sherira's letter) Judah the Saint had written down the Mishnah for his own use and that of his immediate followers, and according to another there was no written text of the Mishnah at such an early period[3].

It is generally believed that whenever we have two versions of an early halakhic or agadic book, the one is derived from the Spanish-Eastern schools, and the other from the French schools. Such is the case with the book of the 'Great Halakhoth' of Simeon of קיירא[4], with the Aboth of R. Nathan[5], perhaps also with the Midrash *Tanḥuma-*

---

[1] סדר עולם זוטא, first edition, Mantua, 1514. A critical edition may be soon expected by Herr J. Lazarus, of the Breslau Rabbinical school.

[2] See Zunz, *G. V.*, p. 138 seqq., and Graetz, *G. d. J.*, v. (2nd ed.), note 1 (p. 375 seqq.).

[3] See Halberstam in *K. L.*, x. p. 7 seqq.

[4] Perhaps Kayyâr in Mesopotamia; at all events not Cairo (קהירא, which is a misspelling by the copyists), which did not exist in the ninth century, when the הלכות גדולות were compiled. See *Revue*, t. xv. p. 135.

[5] See the preface of Mr. Schechter's excellent edition (Vienna, 1887).

Yelamdenu, the Midrash *Hashkem-Vehizhir*[1], and the small Talmudic treatise with the title *Derekh Erez rabbah*[2]. The two versions of Sherira's letter are similarly ascribed to these two schools, and represent the Spanish text and the French text, or the text made use of by Eastern and Spanish Rabbis, and another quoted by French authorities. The latter school does not admit a Mishnah written by its compiler. It is not very difficult to decide which of the two texts is the genuine and untampered with. Not only from the greater consistency of the Aramaic dialect in the Spanish text, a dialect which, as we know from the Responsa of the Geonim, they used in their writing, may it be concluded that this composition is the genuine one, but also from the fact that books, letters, and Responsa coming from the East reached Spain and Italy before they came to France and Germany; and indeed the earliest authorities in Spain, as far as we possess their writings, rely upon the text which is given as the Spanish text[3] and designated by I. in my edition. It is based upon the *editio princeps*[4] (marked E.), the Bodleian MS.[5] (marked O.), and the MS. formerly in possession of my friend S. J. Halberstam of Bielitz (Austrian Silesia)[6], who kindly communicated to me the variations which he had marked from this MS. in the margin of his copy of the *editio princeps* (marked H.). Passages marked with [ ] are only to be found in I.; with ⟨ ⟩ only in O. or in E. For the French composition, which is marked in the text by ( ), and in the notes by II., I made use of all the editions,

---

[1] Comp. *Revue*, t. xiv. p. 107 seqq.

[2] Printed in all editions of the Babylonian Talmud. Herr M. Goldberg, of the Breslau Rabbinical school, is preparing a new critical edition of it.

[3] Halberstam in *K. L.*, x. p. 10.

[4] In the יוחסין, quire xxix. 2, Constantinople, 1566. See add. notes, p. 199.

[5] Catalogue, 1886, No. 2521, 2.

[6] Now in possession of Herr A. Epstein at Vienna (see p. xiii, note 7), described in R. Nathan Coronel's preface to his חמשה קונטרסים (Wien, 1864) as written 5269 A. M. = 1509 A. D.

viz. the two editions of the late B. Goldberg[1], and that of Dr. J. Wallerstein[2], which is based upon the Paris MS., No. 585. I had the advantage of making use of this latter MS.[3], as well as of those at Parma[4], Vienna[5], and Oxford[6]. I do not profess to give *all* the variations between the two texts; in doing that, the notes would have been more than the text, but I hope I have given all the important ones[7]. In order not to confuse the reader I have abstained from giving the variations in the Talmudical texts quoted by Sherira with those of the editions, and I have left for another opportunity the discussion of the dates in the part which treats of the Geonim (pp. 32–41).

I have reserved for this preface the various superscriptions of Sherira's letter. They are as follows: text I. E. תשובת שאלה לגאון רב שרירא

---

[1] *a.* הופש מטמונים, *Chofes Matmonim,* sive Anecdota Rabbinica (Beroloni, 1845), fasc. i, No. 2 (not 1 as on the title-page), p. 17 (in the notes M.); *b.* אגרת רב שרירא גאון, Mainz, 1873, with variations from I. in [ ], but rather in a confused form (in the notes G.).

[2] *Scherira epistola,* etc. (with a Latin translation and notes), Vratislaviae, 1861.

[3] M. Delisle, Head Librarian of the National Library, was good enough to send me the MS. for use in the Bodleian Library, for which kindness I express my thanks to him (in the notes p.).

[4] De Rossi's Catalogue of Hebrew MSS. in Parma, No. 217 (in the notes P.). The collation was made for me by my friend, the learned librarian of Parma, Cav. P. Perreau, for which kindness I am glad to thank him.

[5] Catalogus . . . Vindob., pars III, by J. Goldenthal (Wien, 1881), xii. 120 (p. 21), copied for me by Herr Weissmann (in the notes V.).

[6] Catalogue of 1886, No. 2198, a modern copy of an incorrect copy (many words are omitted, and ends with the following words: ובתריה רב רמי ואית דמחלפי רב רחומי (p. 34, l. 6) וכולהו גאונים וראשי ישיבות כסדר עד רב האי דסמכוה א׳ב׳ד (מן שיעור ב׳ שנין יהא רעוא (p. 41, l. 9) . . .); I have therefore not given many variations of it except in the latter part concerning the dates of the Geonim (in the notes o.).

[7] So, for instance, the changes from the Hebrew into Aramaic and *vice versa* are not always given; from מ and מן, בי and בית, הכי and הכין, היכי and היכין, להו and להון, and similar minor cases.

ראש ישיבה גאון יעקב ורב האיי ראש ישיבה גאון יעקב, and at end סדר H. נשלמה תשובת רבינו שרירא גאון אביו של רבינו האי גאון ז"ל. שאלה לרב O. החכמים ר"ל מאנשי כ'נ'ה'ג עם (עד ?) רב אשי ורבינא שרירא גאון ז"ל. שאל מרנא ורבנא יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני אדונינו רב שרירא ראש ישיבה בשם הקהל הקדוש קהל אלקירואן וצוה וכתב לו תשובות הנה בשנת אלף ור'צ'א למנין שטרות ומנין שטרות היא קודם ד' אלף ות"ק וחמשים ושנים:

In the superscription of text II. the MSS. agree with the exception of a few variations. It runs as follows in the Parma MS.: שאלה ששאל *מרנא ורבנא[1] יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני אדוננו מר רב שרירא גאון ראש ישיבה[2] של גולה בשם הקהל הקדש קהל קירואן וצוה וכתב[3] לו *תשובות הוא[4] בשנת אלף ר'צ'ח למנין שטרות:

The MS. o. has ש'ו'ת לרב האי גאון, and at the end סליק תשובות רבנא האי בר שרירא גאון. For the Goldberg editions[5] the editor has no doubt invented the titles. M. has תשובת רבינו שרירא גאון הידועה בשם כיצד נכתבה המשנה; of G. the title is given above from the Paris MS.

There exists a short version of Sherira's letter in the unique MS. of the British Museum[6], published by the late Filipowski in the periodical שומר ציון הנאמן[7]. This publication being extremely

---

[1] V. מ'ו'ר; p. omits ורבנא. [2] p. V. הישיבה. [3] p. V. וכתבו.
[4] p. V. תשובתה. [5] Page x, note 1.
[6] Arundell 51. A part of which (the תשובות of Menahem and Dunash, edited by Filipowski, London, 1855, from this MS.) was copied in Syrian or Greek square characters by Isaac ben Menahem, in the year 4949 A. M. = 1189 A. D. The copy of Sherira's letter is later, and in Syriac or Greek Rabbinical characters, but I believe not later than 1200 (comp. Plate XIV of the Oriental Series of the Palaeographical Society, edited by Professor W. Wright, London, 1878–1883).
[7] Altona, 1850–1856, Nos. 106–116.

rare[1], I have republished it here (under B), after having collated the printed text with the MS. This composition belongs to the Spanish text, but is scarcely the original letter. It is at all events the oldest copy of Sherira's answer.

I have still to mention the MS. 914, 2 in the Bodleian Library, which I have wrongly described[2] as 'the beginning' of the letter which I publish. It is another letter or responsum of Sherira, of which the beginning is the following: שאל מר יעקב החבר בן מר נסים אשר ממדינת קירואין (so) לב"ד הגדול של אדונינו רב שרירא ראש ישיבת גאון יעקב ולב"ד הגדול של אדונינו רב האי אב ב"ד זו השאלה והשיבוהו כך. וששאלתם אית דפירושי רבנן כל רב מבבל וכל ר' מא"י מאי טעמא מקצת תנאי ואמוראי בשמא גרידא כגון שמעון הצדיק אנטיגנוס יוסי בן יועזר[3]:

About the same time[4] (or perhaps a little later) a history of the period of the second Temple was compiled in Hebrew with the title of *Yosippon*, attributed to Joseph ben Gorion. It is not a translation of the Arabic book of the Maccabees printed in Walton's Polyglot, nor of the Arabic treatise still extant in manuscript, nor of the Latin Josephus, but a compilation from them, by a Jew of Southern Italy or Sicily, where both languages, Arabic and Latin, were known amongst the Jews. The fluency of the Hebrew does not admit of its being a translation, but only an adaptation. The Yosippon became very popular, and awoke a love for history amongst the Jews. It was current in, at least, four different compositions; each with more or less additions of legends, was translated into many languages, and was printed a great many times.

I shall have now to classify the chronicles (the series of which begins with Abraham ben David of Toledo), in three classes, viz. 1. Complete chronicles, literary as well as historical, concerning the Jews and the nations under whose dominion they lived. 2. Literary chronicles,

---

[1] It is incomplete in the British Museum, and is not to be found in the Bodleian Library. It was put at my disposal by my friend S. J. Halberstam.

[2] Catalogue . . . 1886. [3] See '*Arukh* a.v. אביי. [4] See Zunz, *G.V.*, p. 146 seqq.

excluding special biographical and bibliographical works. 3. Records of persecutions and martyrologies of general or special character.

The first of the complete chronicles is the 'Book of Tradition' by Abraham ben David hal-Levi of Toledo, composed in the year 1161, beginning with the creation and following on to the time of its composition. It has been often printed. The first edition is that of Mantua 1514[1], of which I have made use for the present text, together with the following MSS.: 1. Three MSS. in the Bodleian Library[2]; 2. The Paris MS.[3]; 3. The Parma MS.[4]; 4. The Jewish College MS.[5]; 5. The MS. belonging to the Rev. Chief Rabbi Dr. N. Adler[6]; and another in the possession of Herr A. Epstein of Vienna[7]. Although many of the variations are of little or no value, I have given the most important for completeness' sake, as well as later additions from some of the MSS.[8] It is found that in general the Mantua edition was printed from a good manuscript. I have omitted the Messianic interpretation of Zechariah xi. 7, which does not strictly belong to the book, and is not to be found in all the MSS. Abraham ben David also wrote: 1. A history

---

[1] הקבלה (סדר in A.) ספר (also דורות עולם), Ed. in the notes. By inadvertence Benjacob, *O. S.* a. v. סדר עולם, mentions a first edition of Constantinople, 1517. He also gives wrongly for the Mantua edition the date ירחמך for ורחמך.

[2] *a.* No. 2521, 1 (see the Catalogue . . . 1886), O. in the notes; *b.* Hebrew, E. 9. Spanish Rabb. char., sixteenth century?, incomplete, it ends with the שכתבו לנו ספרים (p. 81, l. 14), o. in the notes; *c.* E. 8 (see p. xiv, note 4), in the notes ω. Both MSS. were ceded to the Bodleian Library by Dr. Harkavy. They are rather carelessly copied. I have taken no notice of the Bodl. MS. 914, 2, and the Florence MS. (Plut. i, vii. Catal., fol., p. 5; 8vo, p. 20), which both end with the Saburai.

[3] See p. x, note 3 (in the notes p.). [4] See p. x, note 4 (in the notes P.).

[5] See the Catalogue, *J. C.* . . . 1886, No. 28, 12 (in the notes L.).

[6] See *Revue*, t. x. p. 100 (in the notes A.).

[7] See p. ix, note 6 (in the notes E.). The owner was kind enough to send me a collation of it.

[8] No notice is taken of ו conjunctive in the figures; of מת and נפטר and other minor variations. ( ) means superfluous, mostly to be found in A. and o. In many cases it was not considered necessary to give which MS. has the variation given in the notes. See also additional notes, pp. 190 and 199.

of Rome from its foundation to the king Reccardus of Spain, collected from Arabic and Spanish sources. 2. The history of the Jews during the second Temple, mostly based on Yosippon[1]. Neither of these, however, has any historical value. Abraham's chronicle was supplemented down to the year 1525 by a certain Abraham ben Solomon of Torrutiel[2] in Spain, an eye-witness of the expulsion of the Jews from Spain in 1495. This chronicle is to be found in a MS. acquired by my friend Dr. Harkavy of St. Petersburg during his last visit to the East[3], and which he kindly ceded to the Bodleian Library[4]. Abraham has almost copied for the period up to the year 1467 A.D. the chronicle of which I am going to speak.

Joseph ben Ẓaddiq of Arevalo in Spain finished his ritual book *Zekher Ẓaddiq* with a chapter containing a chronicle from the creation to the year 1467 A.D., which I produce from the unique MS. in the Bodleian Library[5]. It is probable that Joseph and Abraham Zakkuth made use of one and the same chronicle, which both continued up to their time, otherwise we shall have to assume that Abraham plagiarised Joseph of Arevalo, which is scarcely admissible in the case of an author so eminent and original.

Abraham Zakkuth ben Samuel, an astronomer by profession, composed

---

[1] See pp. xii and xx.

[2] See Don Fidel Fita in the *Boletin de la Real Academia de Historia*, t. ix. (fasc. 4, April, 1867), p. 245.

[3] See p. xiii. note 2.

[4] E. 8. Span. Rabb. char. in neglected form, and in bad ink, end of sixteenth or even beginning of the seventeenth century, not very correctly copied.

[5] No. 2367 of the Catalogue . . . 1886. There is another MS. of Joseph's work in the British Museum, Add. 19785, but this chapter is missing. The heading of the chapter is to be found in the table of contents at the beginning of the MSS. A third is mentioned by the late E. Carmoly (*Revue Orientale*, Bruxelles, 1842, t. ii. p. 112) from a catalogue at Constantinople (on vellum, 308 pp. in 4to, not identical with one of the two mentioned). The MS. mentioned by Judah Azulai (ש׳ו׳ת מן השמים, at end of David ben Zimra's Responsa, t. v, Livorno, 1810) is identical with the Bodleian MS.

his 'Book of Genealogies[1]' in the year 1505, extending from the creation to his own time. This is much fuller than previous chronicles. It was printed for the first time in Constantinople in the year 1566 by Samuel Shullam, in an irregular way, omitting and adding passages arbitrarily. In the subsequent editions, of which the second is dated Cracow, 1581, the important passage concerning the fraudulent composition of the famous *Zohar*, composed at the end of the thirteenth century by Moses of Leon, is from religious considerations omitted. The last edition, made by the late H. Filipowski, London, 1857, reproduces the text of the Oxford MS.[2], the only MS. of the work in existence as far as is known[3], with the addition of R. Jacob Emden's notes, found in a printed copy

---

[1] ספר יוחסין. See Catal. Bodl., col. xxxvii. [2] No. 2202.

[3] I shall give here a few corrections according to the MS. Page 210ª, l. 6 פיליגא. Page 212ª, l. 17 שאהון; l. 41 פרמש. Page 217ª, l. 4 המצות for מצרנות; l. 11 כוֹט for בי״ט; l. 12 omit מה; l. 20 from ובזמנם to שבכולם p. 217ᵇ, l. 4 not in the MS.; l. 7 read שרתמוקש; l. 8 גיאת for גיאות. Page 218ª, l. 15 read אפרים תלמיד ר׳יף. הר׳יב׳ן; l. 20 נפטר not in the MS.; l. 29 from וכן מצאתי to l. 40 רשבם ו not in the MS. 218ᵇ, l. 3 read רמירו. Page 219ª, l. 16 read מיימון הדיין. Page 220ª, l. 7 read ולחכמי; l. 8 read הר׳מ׳ב׳ם; l. 19 after לחומש follow in the MS. the words from וכן מצאתי (above, l. 5); l. 35 מהרב for מהר״י. 220ᵇ, l. 5 נפטר הרב; l. 6 omit נפטר; l. 15 הזה not in the MS. Page 221ª, l. 6 פּולג for מפלוג; l. 17 האציל for הציל; l. 32 from נפטר to מגירונא l. 35 not in the MS.; l. 39 איסטורגא. Page 222ª, l. 8 מהאלף for האלף; l. 20 after בשקביא the MS. has נפטר הרמבן בעל החידושין בירושלם שנת עשרים והוא ורבי יונה תלמידו בני שתי אחיות מגירונא; l. 33 כלם מתו not in the MS. 222ᵇ, l. 19 אוור (Evreux?) for אייר. Page 223ª, l. 9 צרפת? for צרכת. Page 224ª, l. 6 דין for שדין; l. 9 נפטר הראש אשריו ואֹה. ופסק הראש; l. 18 omit שלמה; l. 19 after הדיינין the MS. has הר׳ to הגדול (ll. 15, 16) and רבינו יעקב בן הראש מיד אחר שנפטר הראש עשה הד׳ טורים בשנת פ״ט וצ׳; l. 33 read קפאנטון. Page 225ª, l. 9 מטורדושלייאש; l. 3 from the bottom ולבגייא. 225ᵇ, l. 11 ק״ט for ק״ס; ll. 16–18 run as follows: ואז היה שם חכם גדול דומה לאבותי׳ יודע כל התלמוד ונהרג בטוליטולה שנת קנא ועשה ספר חוקות שמים נינו של הראש; l. 21 ביסינטי; l. 24 דונה for זונה. Page 226ª, l. 3 חנה for היה; l. 5 read שהיה במו רב בשנת; l. 11 קפב for קצב; l. 16 omit הראשון; ll. 7, 8 from the bottom read ובזמן הזה עשה מכלל יוסי סרסא. 226ᵇ, ll. 6, 7 read קפנטון. Page 227ª, last line בפרז מוגא . . . נגזר. See also p. 190.

of the first edition in the Jews' College Library, London. The editor faithfully reproduces the passages on the Zohar from the MS. and the Constantinople edition. Additional matter given by Filipowski, not to be found in the Oxford MS., is as follows: 1. The order of the Thanaim and Amoraim according to the Maḥazor Vitry MS. in the Bodleian Library[1]. 2. A Hebrew translation of Josephus' treatise against Apion by Filipowski in a completer form than that of Samuel Shullam's translation, found in the *editio princeps*. 3. Filipowski's Hebrew translation of Sherira's letter, version I. 4. Abraham Ferussol's letter on the ten tribes. 5. An apocryphal letter to Joshua son of Nun, as reported in a Samaritan chronicle. 6. ה׳ שחיטה by Eldad (p. 207).

Elijah Kapsali of Candia wrote in 1523 a poor history of the Ottoman empire, which is intermixed with narratives concerning the Jews of other countries, and more especially Spain. Only a small portion of it has been edited by the lamented Dr. M. Lattes of Venice, from a MS. of the Jewish school in that town[2]. Two other MSS., more or less complete, of Kapsali's history are at present known[3].

Another history of the Ottoman empire and of France was composed by Joseph Kohen of Avignon in the year 1554[4]. Of this author I shall speak in the chapter on the works relating to persecutions[5].

The German Rabbi, David Gans of Prague, compiled a general chronicle up to 1592, which was supplemented to 1692 by David ben Moses Rheindorf[6].

The last chronicle which I have to mention is composed in rather a florid style by Joseph Sambary, on Mohammedan and Jewish

---

[1] No. 1100. See p. 176, note 1.

[2] *De Vita et Scriptis Eliae Kapsalii . . . accedunt excerpta ad Judaeorum historiam pertinentia ex MS. Kapsalii Historia*, Patavii, 1869.

[3] In the British Museum and No. 2411 in the Bodleian Library.

[4] דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אטומן התוגר, Sabionetta, 1554, and Amsterdam, 1724. It was translated into English for the Oriental Translation Fund, by C. H. F. Bialloblotzky, London, 1835. This translation, however, requires a careful revision.

[5] See p. xix. [6] צמח דוד, Prague, 1592; supplement, 1692.

history, finished in the year 1672[1]. These extracts will be found in No. V. They will be useful for the history of the Jews in the East. The writer is well acquainted with Egypt, his native country[2].

I come now to the literary chronicles of the Middle Ages, some of which, however, include historical data. I have already mentioned[3] the chronicles concerning the doctors of the Mishnah, the Talmud, the Geonic period, to which we may add the famous Moses Maimonides (in the introductions to his Arabic commentary on the Mishnah, and to his work called *Mishneh Thorah*), and the introductions to the Talmud (methodology) by various authors. It is chiefly in the introductions to the casuistical works of some Provençal Rabbis that we find the chain of tradition given up to their time. These are, as far as our knowledge goes, the following: (1) Menahem Meiri of Perpignan, in his commentary on the tractate Aboth, beginning with Moses and extending to the year 1287[4]. (2) David of Estella in Provence, who lived about 1320, in the introduction to one of his casuistical works[5]. (3) Isaac de Lates (of Provence), in the introduction to a casuistical work composed in 1372[6]. (4) Menahem ben Zerah of Navarra, in the introduction to his *Ẓedah lad-Derekh*[7], 1374. (5) Samuel Algazi composed a chronological compendium, based chiefly on Zakkuth[8], beginning with Adam, ending with the burning of the Talmud in Italy, 1553[9].

---

[1] MS. in the Bodleian Library, No. 2410. [2] See p. 198. [3] See p. vii.

[4] בית אבות, Salonica, 1821, and reprinted in בית הבחירה, ed. by S. Stern, Wien, 1854. See also the *Histoire littéraire de la France*, t. xxvii. p. 528 seqq.

[5] Introduction to קרית ספר, printed in the *Revue*, t. ix. p. 219 seqq.

[6] Edited by Dr. H. Gross in Berliner's *Magazin*, 1878, Hebrew texts, p. 54 seqq., from the Bodleian MS., No. 1298. Re-edited with notes by S. Buber, Jaroslaw, 1885. Additions and corrections, from a MS. in Baron Günzburg's library, in the *Revue*, t. ix. p. 60.

[7] A first edition, Ferrara, 1554. [8] See above, p. xv.

[9] תולדות אדם, Venice, 1600, according to Dr. Steinschneider's catalogue Bodl., col. 2403. The copy of Algazi's book in the Bodleian Library is incomplete; it has only the last page of the chronicle.

(6) Gedaliah ibn Yaḥya at Constantinople composed his treatise, 'the Chain of Tradition,' about 1589[1]. Finally, (7) David Conforte of Salonica wrote in 1677–1683 on learning in the East and the South[2], and (8) Jeḥiel Heilprin, Rabbi of Minsk in Poland, composed a lengthy treatise on the Chronology of the Doctors of the Talmud, about 1728[3]. Naturally the authors of these treatises copied one another, but they are valuable to the historian for the additions of their own time, and for various readings, since we do not possess autograph copies of the earlier chronological treatises.

Of special treatises on persecutions, the earliest are the accounts of the Crusades, which consist (*a*) of narratives, such as those by an anonymous author and by Eliezer ben Nathan on the first Crusades, by Eleazar of Worms and by Ephraim of Bonn on the second[4]; (*b*) of the so-called 'memorial books,' in which names of martyrs and towns which suffered are enumerated[5]. It is probable that such books existed in all important communities in the north of France and on the Rhine, for use in the synagogue on those occasions when prayers for the dead were included in a special prayer[6]. We find such documents at a later period and on later persecutions in many German and Polish communities, to the publication of which special attention has been given of late[7]. General treatises on persecutions and calamities were composed (1) by Profet Duran of Perpignan (1497), only known from quotations[8]; (2) by Jehudah ibn Verga of Sevilla, completed by his relative Solomon

---

[1] שלשלת הקבלה, first edition, Venice, 1587.

[2] קורא הדורות, edited with notes (2nd ed.) by Dr. D. Cassel, Berlin, 1846.

[3] סדר הדורות, first edition, Carlsruhe, 1768, 1769. Improved edition, Warsaw, 1878, 1882.

[4] Partly edited. A new critical edition may be soon expected from the 'Historische Commission für Geschichte der Juden in Deutschland.'

[5] Compare Dr. L. Löwenstein's essay on *Memorbücher* in the *Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland* (Braunschweig, 1887), vol. i.

[6] Called השכבה and הזכרה. Comp. *Revue*, t. iv. p. 3 seqq.

[7] See Dr. Löwenstein's *op. cit.* (note 5).

[8] See Graetz, *G. d. J.*, viii, at end, note 1.

and by his son Joseph in the year 1554[1]; (3) by Joseph Kohen of Avignon, whom we have already mentioned[2], in the year 1575, continued by an anonymous writer down to the year 1605[3].

Small notes or extracts of historical and chronological data, autobiographies, histories of special localities, notes on local persecutions and elegies on those who suffered in them are too numerous to be given here[4]. My object now is the enumeration of chronicles only which are written in the Hebrew idioms.

The greater part of the texts was already in type when the Bodleian Library acquired the MS. numbered 118 in Rabbi R. N. Rabinowitz's sale catalogue, where the brief description given of the MS. is in general correct. Besides some apocryphal treatises and Midrashim (some of them already printed), and Hebrew translations of the apocryphal books of Susanna and Judith, of the history of Alexander the Great (agree-

---

[1] שבט יהודה, best edition by the late Dr. M. Wiener, Hannover, 1855, text, and the German translation with notes, *ibidem*, 1856. [2] See p. xvi.

[3] עמק הבכא, Hebrew text, edited by the late Dr. M. Letteris, Wien, 1852. German translation with copious notes by the late Dr. M. Wiener, Leipzig, 1858. French translation by M. Julien Sée, Paris, 1881. Joseph Kohen himself made several copies of his books. Thus of his geographical work, מציב גבולות עמים, the MS. 129 in Rabinowitz's catalogue (now in the Library of the Alliance Israélite Universelle in Paris), is the ninth edition, written 5328 A. M. = 1568 A. D. The first issue of his עמק הבכא was not 1563 (as stated in the preface to the editions and translations mentioned above), but 1560 (Rabinowitz, No. 128, who has ש׳כ׳ב = 1562, now in the Library of the Alliance); it ends with the words עד היום הזה (ed. p. 125). So does the Bodleian copy (No. 2559), with the addition beginning ובשנת ש׳ס׳ב (ed. p. 176). This first issue has many better readings than the printed text, which I hope to give at another opportunity. I shall correct another mis-statement concerning our author. It is said (M. Sée's preface, p. v) that he translated into Hebrew Joseph Alguadez's medical work in Spanish with the title of 'Secrets of Medicine.' The author was not Joseph Alguadez, but Meir (see catalogue, Turin, p. 125, and Dr. Steinschneider in *Magazin*, x. p. 166).

[4] See Dr. Steinschneider's *Jewish Literature* (London, 1857), §§ 10 and 19, as well as his catalogue of the Bodleian printed books for bibliographical information.

ing mostly with the MS. of Modena[1]), this curious collection includes the *Yosippon*[2] (agreeing mostly with Sebastian Münster's readings), two chronicles belonging to the first class of my division, the account of the first and second crusades (from which I believe that contained in all existing MSS., except the Strasbourg MS., was copied)[3], and some other treatises. The work was compiled by a certain Eleazar ben Asher hal-Levy, not later than the year 1325[4], under the title of ספר הזכרונות (in the preface written ס׳ הזכרון). The Yosippon is broken up into parts, such as the genealogical table of Gen. x, the history of the Maccabees, of Herod, of Agrippa, of the destruction of the second Temple, etc., together with additions taken from Josephus[5], by Jerahmeel ben Solomon or הירחמאלי. There is also a Hebrew translation of the Aramaic portion of Daniel by him (and the variations on the margins throughout the MS. presuppose the existence of an earlier MS.). The unusual name of Jerahmeel reminds us of the names of Jiram of Magdiel and Meir Adrieli in the anonymous commentary on Chronicles[6].

The translation of Daniel by Jerahmeel was evidently made for a country where the Jews were unacquainted with the Aramaic dialect, which seems to point to Southern Italy. We know that in the tenth century the Jews in the Magreb neglected the reading of the Targum,

---

[1] See M. Israel Lévi's preface to ס׳ תולדות אלכסנדר in *Sammelband*, ii. p. xv (1886).

[2] See p. xii.

[3] Joseph Kohen in his *Emeq hab-Bakhâ* (see p. xix) made use of this MS. or a copy of it.

[4] This from the calendar which begins with the 269th cycle, and from the entry of the birth of his son in the year 1325 A.D.

[5] הגדול (marg. on fol. 153 Ital. cursive הנוצרי) יוסיפון (fol. 20); from a Latin translation?. See pp. 170, 174, and 190 (Notes B.).

[6] *Ein Commentar zur Chronik aus dem 10ten Jahrhundert*, edited by Raphael Kirchheim (Frankfurt am Main, 1875), p. v. The copyist of the Turin MS. cix (catalogue, p. 102) is called Samuel son of Jerahmeel has-Sofer, and that of the Paris MS. 1197 is Jerahmeel ben Samuel. We find Jehudah ben Jerahmeel in a German prayer-book of the fifteenth century (catalogue . . . 1886, No. 1025, col. 224). Amongst Polish Jews Jerahmeel is still in use. Compare also the § beginning with המסורת (p. 174) with that in the commentary on Chronicles, p. 56.

which they were exhorted not to do by Judah ben Qoreish[1]. Jerahmeel therefore most probably lived in Southern Italy, and if the chronicle No. VII was compiled by him, about 1040–50. At that time the Rabbis turned their attention to profane literature, both apocryphal and historical. R. Moses had-Darshan of Narbonne quotes the Aramaic text of the story of Bel and the Dragon in his Midrash *Genesis Major*[2]. Jerahmeel is most likely the translator of the apocryphal works found in the newly-acquired manuscript. Perhaps he will throw some light on the *epitomizer* of Josephus, when his additions to Yosippon are published. At the beginning of the MS. there are to be found (by another hand) some poems by Jerahmeel, which are identical with those in the Bodleian MS. 2079, 9. In his commentary on them in the latter MS., he mentions R. Samuel [ben Meir], as well as Rashi, without the formula of ז"ל. If the two Jerahmeels are identical, the date of the writer of the additions to the *Yosippon* would be 1100–1150. Anyhow the texts of this MS. must have been known to Rhenish and Northern French Rabbis at an early date[3]; they probably came from Italy, which was the channel for the passage of all the books which made their way from the East to Germany and France.

The chronicles from this MS. are to be found in Nos. VI and VII[4].

No. VIII is another chronicle of the first class of my division, which I reprint from the *Shomer Ẓiyyon*[5] after a collation with the unique MS. in the British Museum, Arundell 51.

No. IX is a fragment of a chronology from the exile of Babylon to the fourth year of the Emperor Nicephoros of Constantinople, extracted from the MS. in the British Museum, Add. 14763, fol. 4[b]. The author of it is most likely the copyist Solomon ben Moses of Viterbo, in the year 5033 A. M. = 1273[6].

No. X contains (1) a fragment of chronological chapters by Elisha ben Abraham ben Benvenisti, called Crescas, to be found at the end of

---

[1] See *Epistola*, pp. 1–3. [2] See *Tobit*, p. xviii seqq. [3] See p. 198.

[4] Ff. 220 to 227 and 218[b]. The latter seems to be epitomised from the סדר עולם רבה, the סדר תנאים ואמוראים, and the סדר עולם זוטא. They are anyhow earlier than the chronicle of Abraham ben David (p. xii).

[5] See p. xii. note 1. [6] See Dr. Friedländer's preface to the *Guide*, iii. p. xiii.

his copy of a Bible at Damascus (כתר[1] and מקדשיה), which was finished the tenth of Kislew of the year 5143 A.M.=1382. This fragment, although containing but little that is new, may, however, prove useful for fixing dates given in the other chronicles. For this fragment, as well as for other notes, I am indebted to my friend Dr. A. Harkavy. (2) Additional notes, addenda and corrigenda.

I intended at first to give a *Corpus Chronicorum Judaeorum*, but I found that this is at present impossible, as such a publication would require several volumes. Besides, for the greater part of the chronicles, I should have had to give mere reprints of texts for which I had no manuscripts at my disposal. Other chronicles are in preparation by several scholars[2], and it would have been unjust to trespass upon their labours. I have therefore selected the first two chronicles, although already existing in print, on account of my being able to use for them a great number of MSS., perhaps all at present known; Nos. II. B and VII are extracted from a periodical as scarce as a MS.; while the remainder contain documents not yet published. Should I find that the public interested in this kind of publication show their sense of the value of such a *Corpus*, I shall be glad to give a second selection of chronicles at present scattered throughout MSS. and periodicals and introductions to works on casuistry, provided the Delegates of the University Press agree to such a continuation.

I express my best thanks to my friends Dr. Friedländer and Mr. Schechter in London, MM. Barbier de Meynard (membre de l'Institut), Joseph Halévy and Isidore Loeb in Paris, Professors M. de Goeje in Leyden, and D. Kaufmann at Budapest, and Herr S. J. Halberstam, for their help, as well as to the excellent Oriental reader of the Clarendon Press, Mr. J. C. Pembrey, who never spares time and trouble to assist authors and editors.

A. N.

OXFORD:
October, 1887.

---

[1] See p. 119, l. 25. [2] See p. vi. note 5; p. viii. note 1.

BOOKS QUOTED IN AN ABRIDGED FORM.

'ARUKH.

ערוך (*Targum-Talmudico-Midraschverbale et reale Lexicon.* Auctore Nathane filio Jechielis). First edition, before 1480; last edition, by Dr. A. Kohut, א to מג. Five vols. 4to, Viennae, 1878–1885.

BENJACOB, *O. S.*

Ozar ha-Sepharim, Thesaurus librorum Hebraeorum, tam impressorum quam manu scriptorum. Auctore I. A. Benjacob. 8vo, Wilna, 1880.

CATALOGUE, BODL.

Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana, jussu curatorum digessit et notis instruxit M. Steinschneider. 4to, Berolini, 1852–1860.

CATALOGUE . . . 1886.

Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library and in the College Libraries, etc., compiled by Ad. Neubauer. 4to, Oxford, 1886 (the numbers quoted refer to this catalogue).

CATALOGUE, FLORENCE.

Bibliothecae Mediceo-Laurentianae Catalogus. Ab Antonio Maria Bisconio . . . digestus atque editus, t. i. Florentiae, fol., 1752; 8vo, 1757.

CATALOGUE, *J. C.*, 1886.

Catalogue of the Hebrew MSS. in the Jews' College, London, compiled by Ad. Neubauer. 8vo, Oxford, 1886.

CATALOGUE, TURIN.

Codices Hebraici manu exarati R. Bibliothecae quae in Taurinensi Athenaeo asservatur, recensuit, illustravit Bernardus Peyron. 8vo, Taurini, 1880.

DERENBOURG, J., *Essai.*

Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine, d'après les Thalmuds et les autres sources rabbiniques, Ire partie. 8vo, Paris, 1877.

E. M. See Rapoport.

EPISTOLA.

R. Jehuda ben Koreisch Tiharetensis Africani ad synagogam Judaeorum civitatis Fez epistola de studii Targum utilitate, etc., ed. J. J. L. Bargès et D. B. Goldberg. 8vo, Lut. Parisiorum, 1857.

ESSAI. See Derenbourg, J.

FRIEDLÄNDER, *The Guide.*

The Guide of the Perplexed of Maimonides, translated from the original and annotated by M. Friedländer, Ph. D. Three vols. 8vo, London, 1881–1885.

GRAETZ, *G. d. J.*

Geschichte der Juden, von Dr. H. Graetz, eleven vols.; some of them have several editions, the last of which is quoted.

G. V. See Zunz.

HALBERSTAM, *K. L.*

Kebod hal-Lebanon (literary additions to the weekly Hebrew periodical hal-Lebanon, x and xi). 8vo, Mainz, 1874, 1875.

MAGAZIN.

Magazin für die Wissenschaft des Judenthums, herausg. von Dr. A. Berliner und Dr. D. Hoffmann. Fol. and 8vo, Berlin, 1874 seqq.

O. S. See Benjacob.

RAPOPORT, *E. M.*

Erech Millin opus encyclopaedicum alphabetico ordine dispositum, in quo res et voces ad historiam, geographiam, archaeologiam, dignitates, sectas illustresque homines spectantes, quae in utroque Talmude, Tosefta, Targumicis, Midraschicisque libris occurrunt, necdum satis explicatae sunt, illustrantur. Condidit Salomon Jehuda L. Rapoport, t. i. (lit. א). 4to, Pragae, 5612 A. M. (1852). In Hebrew.

REVUE.

Revue des Études juives, publication trimestrielle de la Société des Études juives, t. i, 1880 seqq. 8vo, Paris, 1880 seqq.

SAMMELBAND.

Sammelband kleiner Beiträge aus Handschriften (published by the Society of Mekitze Nirdamim. 8vo, Berlin, 1885, 1886).

TOBIT.

The Book of Tobit: a Chaldee Text from a unique MS. in the Bodleian Library, etc., ed. by Ad. Neubauer. 8vo, Oxford, 1878.

ZUNZ, *G. V.*

Die Gottesdienstlichen Vorträge der Juden historisch entwickelt, von Dr. L. Zunz. 8vo, Berlin, 1832.

ABRIDGED WORDS.

א"א = אדוני אבי
א"ב = אב בית דין
א"ה = אומות העולם
א'ח'כ = אחר כך
א"י = ארץ ישראל
א"ל = אמר ליה
אנ'ס'ו = אמן סלה ועד
א'ע'ג = אף על גב
אע'פ'י = אף על פי
ב'א'י = ברוך אתה יי
ב"ד = בית דין
ב"ה = בית הלל
בי'ה'ך = בית הכנסת
ב"ש = בית שמאי
ה'ב'ה = השם ברוך הוא
ה'ה'ר = הרא הוא רכתיב
הי"ד = היד החזקה
ה'י'ת = השם יתברך
הק'ב'ה = הקדוש ברוך הוא
זל'ה'ה = זכרונו לחיי העולם הבא
זצ'ק'ל = זכרון צדיק וקדוש לברכה
ז'צ'ל = זכרון צדיק לברכה
יו'ה'ך = יום הכפורים
י'ו'ט = יום טוב
י'ע'א = יבנה עיר אלהים
י'צ'ו = ישמרם צורם וגואלם
י'ר'ה = ירום הודו
כמ'ש'ת = כמו שיתבאר
מ'ב'ש = מבני ישראל
מ'הר'יא = מורינו הרב ר' יצחק אברבאניל
מס' = מסכת
מר'ע'ה = משה רבינו עליו השלום
נ"ע = נשמתו עדן
ס"ד = סלקא דעתך
ע"ד = על דרך
ע"ה = עליו השלום
ע"ז = עבודה זרה
ע"י = על ידי
ע'כ'ל = עד כאן לשונו
ק"ק = קהלה קדושה
רא'ב'ד = רבינו אברהם בן דוד
רא'ב'ע = רבינו (sometimes רבי) אברהם בן עזרא
ר'א'ש = רבינו אשר
ר"ג = רבן גמליאל
רד'ב'ז = רבינו דוד בן זמרא
ר'ז = רבינו זרחיה
ר'ז'ה = רבינו זרחיה הלוי
רז"ל = רבותינו זכרונם לברכה
ר"ח = רבינו חננאל
ר'ח'ו = ר' חיים ויטאל
רי'ב'ו = רבן יוחנן בן זכאי
רי'ב'ש = רבינו יצחק ב"ר ששת
ר'י'ף = רבינו יצחק פאסי
ר'י'ץ = רבינו יצחק
ר"ל = רצון לומר
ר'לב'ג = רבינו לוי בן גרשם
ר"מ = רבי מאיר
רמ'ב'ם (ר"מ) = רבינו משה בן מימון
רמ'ב'ן = רבינו משה בן נחמן
ר'מ'ה = רבינו מאיר הלוי
ר'מ'ך = רבינו משה כהן
רש'ב'א = רבינו שלמה בן אדרת
רש'ב'ג = רבן שמעון בן גמליאל
רש'ב'י = רבי שמעון בן יוחאי
רש'ב'ם = רבינו שמואל בן מאיר
רש'ב'ץ = רבינו שמעון בן צמח
ר'ש'ט = רבינו שם טוב
ר'ש'י = רבינו שלמה יצחקי
ר"ת = רבינו תם
ש'בע'פ = שבעל פה
שו"ת = שאלות ותשובות
ש'ר'י = שם רשעים ירקב
תו'ב'ב = תבנה ותכונן במהרה בימינו
ת"ח = תלמיד חכם
ת'נ'צ'ב'ה = תהי נשמתו צרורה בצרור החיים
ת"ר = תנו רבנן
תש'ב'ץ = תשובות שמשון ב"ר צדוק

P. 141, l. 20 ואשקלוניא i. e. ואשקלבניא—P. 156, poem, l. 1 והוד לשם? . . . גדול. גביר ישר? 4 l. —ברצון 3 l. ; ממשח . . . בשם טוב. ו[גם] הוקם 2 l. ; בארץ מאפליה P. 157, l. 15 חמר? for חמור—P. 160, note 2 חאמי in the text.

Transliteration of Arabic, Turkish, and Spanish passages and words (except the proper names of persons) occurring in pp. 115–162.

Page 115, line 5 خليفة امير المومنين العباسى ; l. 7 سيدنا ابن داود ; ibid. امير المومنين ; l. 10 اعملوا طريقا لسيدنا ابن داود—P. 116, l. 18 وقفت على هذا الفتوى l. 21 ; چلبى 8 .l ,P. 117—وانا موافق عليه . . . انا موافق على جميع ذلك وقائل به كنيسة 8 .l ; مصر القاهرة 6 .l ; مصر العتيقة, فسطاط مصر 5 .l ,P. 118—جبل عرفة العراقيين ; l. 9 كنيسة الشاميين—P. 119, l. 10 المحلة ; l. 25 التاج ; last line كنيسة وهذه المكتبة من 9–6 .ll ; رشيد واسكندرية وفارسكول ودمياط 3 ,2 .ll ,P. 120—موسى بابنا السعيد الى تاجر رشيد والى تاجر الاسكندرية اننا قدمنا خيريّة (?) الله تعالى وعزمنا على الحضور لكنيسة الدموهيين سبعة فى אדר [לכבוד] אדונינו משה רבינו ע״ה لذلك تحضروا انفسكم فى الاوان المسعود وناكد عليكم غاية التاكيد والسلام على امّة ישראלית ממנו الفقير ; l. 22 and p. 121, l. 9 قاضى العسكر—P. 121, l. 6 القارفة ; l. 15 גונר unknown—P. 133, ll. 11, 13, 15 بدمنهور وبلبيز وبالمحلّة—P. 134, l. 17 تاج العارفين, كفاية العابدين ; l. 20 אלחאווץ unknown—P. 136, l. 4 جمع الازهر ; l. 3 from the bottom خط المصاصا and אלכצמה (צרב) درب unknown—P. 137, l. 3 قصر الشمع in Yâcût ; l. 10 אלכורניפיש seems to be, according to Professor De Goeje, whom I have consulted for the geographical names in this chapter, the الخرشتف in Makrizi ; ibid. חראת for حارة ; l. 11 حارة زويله ; ibid. درب النصارين ; l. 13 درب الكنيس المستعرب ; l. 24 العمائم الزُرق ; l. 25 perhaps عمائم الكرفى الصوّر—P. 138, l. 12 خراج وعوارف وربع? اقچەس—P. 139, last line, El rey ha di passar de una puerta che ha di renovar—P. 145, l. 22 perhaps مستقرّ مسحتقر—P. 150, l. 5 محاله ; l. 6 Mesquita and والده شريف على 18 .l ; حاصەكى محمد پاشا 11 .l ; سلاحتار محمد ابو نور 10 .l ; جامعسى چاوش—P. 152, l. 25 סוכאר, 'sugar'—P. 157, l. 13 الرقصات—P. 159, l. 18 حارة القراص unknown, perhaps אלקראיין as p. 137, l. 10—P. 160, l. 14 دردزينات plural of دردزين, Greek *τραπέζιον*, 'balustrade'—P. 161, l. 7 قاسم ; l. 18, reales, grossos, maravedis (מארוידיש?).

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

Page 4, line 18. Perhaps דחזו . . . דמחור as ed. Amsterdam (not based on a MS.) for דמחבר—P. 5, l. 7 ושניים for ושנים—P. 6, l. 6 לר׳ מאיר—P. 8, l. 7 שבע for שבעי—P. 13, l. 13 לשבת ועירובין—P. 14, l. 20 ור׳ אושעיא everywhere—P. 15, l. 16 לפום; l. 20 אחריני—P. 16, l. 8 ומדשמואל for ומר שמואל—P. 17, l. 8 ורב for ורוב; l. 14 מסברא as II. for מגמרא; l. 23 במתניתא as II.—P. 19, l. 7 הלכאתהון; l. 14 אומר—P. 20, l. 16 אמרינן—P. 21, l. 16 אלא for מלא—P. 23, l. 17 לתלמידיה—P. 32, l. 20 הוו for היו—P. 35, l. 3 ואילין—P. 39, last line שמא for שמה—P. 40, l. 4, II. לחסן—P. 44, l. 6 ודאמריתון; l. 11 בדבי twice for וברבי—P. 45, l. 3 מאיר in the MS. to be cancelled—P. 46, l. 13 אדברוהי—P. 57, last line מרב הונא—P. 66, l. 4 in the text אלבלכי, and l. 22 צ״ט—P. 67, l. 21 probably רמאחץ or רמחץ as in יוחסין (MS. O. fol. 473; ed. F., p. 209[a], l. 28); l. 25 perhaps סאקיסתאן=סכיסתאן (Land of the Scyths)—P. 69, l. 14 probably עיר בגאנה (Pechina) as in p. 74, l. 7; last line תחת for תתת—P. 71, l. 19 לאחר for לאחד—P. 73, l. 7 דתתכו—P. 74, l. 2 מארדה is the Arabic form for מרידה—P. 75, l. 4 רב to be cancelled; l. 14 and elsewhere דאניה the Arabic form for דיניאה; l. 25 בניסן—P. 76, l. 4 probably ר׳ יוסף הורו—P. 78, l. 23 ואלדילם—P. 79, note 16 פרוצאל? (בתולת בת יהודה, p. 12, and catalogue . . . 1886, col. 650)—P. 81, l. 14 בן for כן; l. 20 ירך—P. 83, l. 6 מפתים—P. 84, l. 16 probably נראו [כמותם]—P. 93, l. 2 סידי רו[י] דיאז (the Cid; comp. p. 95 and יוחסין, p. 212[a], l. 35)—P. 103, l. 21 אליעזר? for אברהם; l. 28 נתגרשו—P. 104, l. 4 ז״ל? for לא; ll. 13, 16 שלמה? for שמואל—P. 105, l. 16 perhaps [תיבש ידו] מי שנטלו—P. 106, l. 16 ערב? for רב—P. 113, l. 20 והגרים; l. 25 ונכחידם—P. 114, l. 10 דעתו—P. 115, l. 5 for מאה see *Revue*, t. iii, p. 53 note; perhaps מחמד איש הרוח (Mr. D. S. Margoliouth's suggestion); ll. 10, 11 טאריקא לסאיידנה?—P. 116, l. 18 אלפתויי; l. 19 דלך וקאיל? בה for דלקי וקאלילא בה—P. 117, l. 21 ערפאת—P. 118, l. 1 להשיב?—P. 120, l. 3 ופרסכול ודאמיאט; l. 7 probably אלא תאגר אל׳ איננה ק׳ ביירית? ; l. 8 אלחוצור? . . . [לכבוד] אדונינו; l. 9 אלתאכיד . . . תחצרו; l. 10 אלפקיר?; l. 22 and elsewhere קאדי אלעסכר?—P. 122, last line שהסכלות הביאו?—P. 125 according to the edition, l. 3 ואינני לריב נצב ולא; l. 4 רב. כי; l. 7 וז״ל בבאי בשער המים; l. 8 שאין לנו; l. 9 משנתינו—P. 127, l. 26 צעיר? for השיר; l. 27 ומגבעת?—P. 128, l. 21 יקראו? for יביאו—P. 130, l. 3 אם באשמן . . . בשחק?; l. 6 ולבשו סות . . . בשחק?; l. 10 פז? for דוד—P. 133, ll. 11, 13, 15 probably בילבים (بلبيز) for כולכים—P. 135, l. 26 כיבאר (خيبار) for ביבאר—P. 136, l. 22 חמס stands probably everywhere for המס, which the writer purposely calls חמס, 'injustice,' unless it is a mistake throughout; l. 23 שוברה (شُبرة) for שוכרה; l. 31 צרב stands for דרב—P. 137, l. 12 אלנצארין—

עשאוהו יום טוב ורבותי׳ חולקין על זה במס׳ יומא יש אומרים הוא ינאי הוא יוחנן וי״א ינאי לבד יוחנן. ישו הנוצרי היה בימי יהושע בן פרחיה כמ׳ שמוכיח במסכ׳ סוטה ומסורת בידינו שבשנת תקלב [ישו נצלב] ק״ד שנים לפני החורבן. הוא ינאי היו לו שני בנים אורקנוס ואריסתובולוס והיו מנצחין זה עם זה על דבר המלוכה בשנת ק״ג למלכות בית חשמונאי עמד עליו הורודוס והרג כל בית חשמונאי למגדול ועד קטן כמו שמוכיח בפר׳ אחר בבא בתרא. והילל ושמאי היו ביומו. הורודוס מלך כ״ה ומת ועמד אחריו אגריפס בנו. הילל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. וימים הרבה האריכו אחר חרבן הוא ור׳ ישמעאל וסופן נהרגו. מלכות בית הורודוס בפני הבית ק״ג שנים. נמצאת נשיאות הילל בשנת ארבע למלכות הורודוס. הוא הורודוס על ידי שהיה עבד ויודע היה בת״ח שאין מלכותו מתקבל בעיניהם מפני שכת׳ מקרב אחיך תשים עליך מלך הכנים עין רעה בת״ח והיה הורגן מיום ליום עד שהרגו כולם חוץ מבבא בן בוטא. והיו מיטרפין וגולין ממקום למקום ועוד מפני חילות של מלכי רומי שהיו מתגרין בהם כל הימים מאחר כן:

This is followed by the passage beginning ומחמת פגעים (p. 171, l. 3) up to שנחלקו בה (p. 171, l. 11), which is followed by the § beginning בימי משה (p. 163) to להשתכח מישר׳ (p. 164, l. 6). Next comes the passage beginning with the words ועד ימיהם (p. 171, l. 9) to תלתלים (l. 15), which is followed by a § beginning והרבה דברים יש בתורה שנראין דברי הבאים ויש בהן טעמי גדולים כגון מעשה בני לוט with many extracts from the Talmud. After the word ומחצה (p. 171, l. 2), this MS. has the following: והיה שם בן כוזבא והיה לו מאתים אלף גבורי חיל יועצי למלחמה קטועי אצבע. ומה היה כוחו של בן כוזבא בשעה שהוא יוצא למלחמה היה מקבל אבני בליסטרא באחת מארכבותיו והיה כותת ממנו והרגת כמה נפשות ולסוף ג׳ שנים ומחצה כבשה והרגם למגדולם ועד קטנם שמונים אלף רבוא בני אדם. This text is incorporated in a casuistical work (of which the beginning is wanting) by Jacob ben Abraham of Northern France or the Rhenish Province, who lived towards the second half of the twelfth century. A modern owner of the MS. states at the beginning that Jacob might be identical with the Rabbi of the same name quoted in the Thosafoth (glosses by Franco-Rhenish Rabbis). No such name, however, is given by the late Dr. Zunz in his book, entitled *Zur Geschichte und Literatur*, Berlin, 1845. Anyhow, the text of the chronicle No. VI was known in France in the twelfth century, perhaps without the passages, added probably by Jerahmeel. The writing of the Paris MS. is very old, and may possibly be an autograph.

בנין בית הכנסת בטוליטלה ד׳ אלפים מ״ה. נשרף ה׳ אלפים. נתחדש ה׳ אלפים קיב.
*זמן שחבר ר״מ ז״ל הי״ד היה בשנת ד׳ אלפים תתקלח כאשר נתבאר בפרק י״א מהלכות
קדוש החדש[1]. Next comes the passage relating to A. Zakkuth as in the catalogue.

I.

The Paris MS. (Hebrew, No. 326) contains a great part of No. VI, with the heading of מסדר עולם. The catalogue of 1866 does not mention that this treatise is different from the one printed under that title[2]. It was only by mere accident that I examined this MS. in September last, and then found that it is almost my sixth text, when it was too late to describe in the right place all discrepancies of the two texts[3]. The following short description of the Paris MS. will, however, be sufficient for the general purpose.

The extract begins with the words מאדם ועד המבול אלף ות׳ר׳ט שנה, continuing with Biblical chronology up to Nebuchadnezzar, p. 165, l. 15, of the present text in another order and with variations. Omitted are the §§ beginning ואלה הכהנים (p. 166), ויעל תלמי (p. 167), שמעון הצדיק (p. 168), the passage בימים ההם (p. 170, l. 1) to end of the §, and the § beginning with בשנת ק׳ע׳ב (p. 173) to the end of the treatise, for which last it has the following passage:

נחזור על הראשונות: שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה שכבר בימיו נפטרו והלכו להם לבית עולמים רובם של סנהדרי׳ מחמת שהאריך ימים כדמפו׳ בפרק שבעת ימים. וכהן גדול היה כמפו׳ במגלת תענית. ובימי אלכסנדרוס מוקדון היה בן אחשורוש בימיו התחילה מלכות יון לפשוט בעולם. שמעון הצדיק שימש בכהונה גדולה מ׳ שנים והיו לו שני בנים חוניו ושמעי. ומשמת שמעון שימש שמעי בנו כ״ג. אחר שמעי עמד יוחנן כהן גדול ושימש בכהונה פ׳ שנה. הוא שגזר על הדמאי וביטל את הווידוי[4] כמפו׳ בסוף שוטה[4]. ואחר יוחנן מתתיה. בשנת ק׳מ׳ו ליוון מת מתתיה בן יוחנן בן שמעי ועמד אחריו יהודה מכביי. יהודה נהרג ומלך שמעון אחיו תחתיו. נהרג אף שמעון בשנת ק״ע ליוון. ובשנת ק׳ע׳ה למלכות יוון נהרג ניקנור ופרקו עול מלכות יוונים. בשנת ק״פ למלכות יוון מלך יוחנן בן שמעון בן מתתיה בן חשמונאי ל״ז שנה כמו שמצאתי בסדר עולם דרבנן. ואו׳ אני שמא היה להם זקן ששמו חשמונאי ועל כן נקראו מלכי בית חשמונאי. ומת יוחנן ומלך תחתיו בנו כ״ו שנה והוא היה רשע גמור ואשתו היתה כשירה ואחותו של שמעון בן שטח. יהושע בן פרחיה ושמעון בן שטח היו בימיו. ואותו היום שמת

---

[1] By a later hand. [2] See p. vi. note 5. [3] The words in [ ] of No. VI are from the P. MS., where the two texts agree. [4] So MS.

י״ג. אכסמיאנוס ג׳. אדריאנוס ו׳. פליפו ו׳. אגילוס ב׳. דולקיפיאנוס ל״א. הרי אלו מלכים מלכו ברומא ק״ב שנים:

מכאן ואילך צא ובדוק וחשב משמת [ישו][1]. ולפי חשבון ר׳ז׳ל היה מאה שנה קודם שנחרב הבית ויותר שהוא היה [תלמיד יהושע בן פרחיה][1] והיה לומד כמדתם[2] עם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ושמעיה ואבטליון קבלו מהם והלל ושמאי קבלו מהם והוא הלל הזקן. ואנו מצאנו בתלמוד הלל שמעון. גמליאל שמעון. נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. אם כן הוא יותר ממאה שנה אבל לא ידענו כמה הוא היותר:

עוד מצאתי כתוב. קיסר אגוסטוס הוא אוטביאנו מלך נ״ב שנה. כ״ט בו נולד [ישו][1]. טיבירוס כ״ב. כ״ה במלכותו מת. גיוש ג׳. קלודילוס י״ד. נירון י״ב. אספסינוס ו׳. טיטוס ג׳. באחד בו נחרב הבית נמצא משנהרג עד חרבן הבית נ״ז שנה: ולגוים יראה מחשבונם שנתלה [ישו][1] קודם חרבן הבית ס״ו שנה: ובסדר עולם כתוב שהיתה [הלידה][1] ק׳ל׳א שנה קודם חרבן הבית וק׳ע׳ב שנה קודם השלמת ד׳ אלפים נחרב הבית שיבנה במהרה בימינו אמן:

G 2. From the Damascus MS.[3]

אלין ראשי גלותא. יכניה שאלתיאל זרובבל ומשולם וחנניה וברכיה וחסדיה וישעיה ועובדיה ושכניה ושמעיה וחזקיה ועקוב וחנן ושפט וענן ונתן דצוציתא הוא עקבן בן נחמיה והונא בן נתן ונתן ורבנא נחמיה ורבנא עוקבא ואבא מרי ורב כהנא ורב הונא ומר זוטרא והונא מר הוא חכם ורב כפנאי ובוסתנאי חנינאי בר אדוי וחסדאי ושלמה ויצחק הוא איסקוי יהודה זכאי הוא באבוי משה ויצחק הוא אסקוי ודוד בן יהודה וחסדאי. סליקו ראשי גלותא:

H. Opp. Add. 8vo, 42 (Catalogue, No. 2400), fol. 5b.

....[4] מולד אברהם אבינו ע״ה אלף תתקמח. מולד יצחק ע״ה אלפים מח. מולד יעקב ע״ה אלפים קמו. [ירד][5] למצרים אלפים רלח. מולד אהרן ר״ח תמוז אלפים שסה ובטו סיון קודם היה לקות [גדול מהשמש][5] מולד משה רבינו ע״ה אלפים שסח. מנין יציאת מצרים תמח. בנין בית ראשון אלפים תתקכח. חרבן בית ראשון ג׳ אלפים שלא. בנין בית שני ג׳ אלפים ת״ח. חרבן בית שני ג׳ אלפים תתכח. מנין השטרות ג׳ אלפים ת״נ ג׳ חדשים. תאריך אלצפר ג׳ אלפים תשכג ג׳ חדשים. מנין הנוצרי ג׳ אלפים תשסא. תאריך הגר ד׳ אלפים שפא ט׳ חדשים. כתיבת המשנה ג׳ אלפים תתקמח. חתימת התלמוד ד׳ אלפים רנט.

---

[1] Erased in the MS. [2] Indistinct. [3] See pp. 187 and xxii.
[4] Beginning injured. [5] The words in [ ] are indistinct.

ובשנת ד׳ אלפים ש׳מ׳ט לבריאת עולם התחילה אמונת מחמד בישמעאלים ונקראו כל האומות הנמשכים אחריהם על שמם ישמעאלים כמו שנקראו עברים מי שנמשך אחר ישראל ואם הם מעט:

G 1. Opp. Add. 4to, 37 (Catalogue, No. 2072), fol. 70.

❖ מסדר עולם זוטא ❖

אדם ק״ל. שת ק״ה. אנוש צ׳. קינן ע׳. מהללאל ס״ה. ירד ק׳ס׳ב. חנוך ס״ה. מתושלח ק׳פ׳ז. למך ק׳פ׳ב. נח ת״ק. שם ק׳. הרי אלף תרנו למבולא: שם שנתים אחר המבול. ארפכשד ל״ה. שלח ל׳. עבר ל״ד. פלג ל׳. רעו ל״ב. שרוג ל׳. נחור כ״ט. תרח ע׳. אברהם מ״ח. הרי מן המבול עד שהיה אברהם בן מ״ח כשהצילוהו מאור כשדים ש״מ שנה: ואחר כך היה אברהם נ״ב שנה. יצחק ס׳. יעקב ס״ה. לוי ל״ה. קהת ל׳. עמרם ק״ח. משה פ׳. הרי משנוצל אברהם מאור כשדים עד שיצאו ישראל ממצרים ת׳נ׳ב שנה:

משה רבינו ע״ה שפט ישראל במדבר ע״ה שנים. יהושע כ״ה. ימי הזקנים כ׳. עתניאל בן קנז מ׳. אהוד בן גרא פ׳. דבורה מ׳. גדעון בן יואש מ׳. אבימלך בנו ג׳. תולע בן פואה כ״ג. יאיר הגלעדי כ״ב. יפתח הגלעדי ו׳. אבצן מבית לחם ז׳. אילון הזבולוני י׳. עבדון בן הלל ח׳. שמשון בן מנוח כ׳. עלי הכהן מ׳. שמואל הנביא י״ג. שאול בן קיש כ׳. דוד המלך מ׳. שלמה בנו ג׳. הרי משיצאו ישראל ממצרים עד שנבנה בית המקדש ת״פ שנה: ואחר כך שלמה בן דוד ל״ז. רחבעם בנו י״ז. אביה ג׳. אסא מ״א. יהושפט כ״א. יהורם ח׳. אחזיהו י״א. עתליה ל׳. יואש מ׳. אמציה כ״ט. עזיהו ט׳. יותם י״ו. חזקיהו כ״ט. מנשה י״א. אמון ב׳. יאשיהו ל״א. יהואחז ג׳ חדשים. יהויקים ג׳ שנים: ובמלכות יהויקים בא נבוכדנצר לירושלים ותפש את יהויכין בנו והוליכו בגלות והמליכו על ישראל ומלך תחת נבוכדנצר ח׳ שנים. נמסר לו יהויכין ג׳ חדשים. צדקיהו י״א שנים. ואחר כך עשו בבבל מאלו ע׳ שנים נ״ב שנה עד שנתמלאו לו ע׳ שנה:

אלו הם ימי בבל. נבוכדנצר נ״ה. אויל מרודך כ״ב. בלשצר ג׳. הרי ע׳:

אלו הם מלכי מדי ופרס. דריוש א׳. כורש ג׳. אחשורוש י״ד. ארתחששתא ל״ג. דריוש הפרסי ב׳. מלכות יון ק״כ. בית חשמונאי צ״ה:

אלו הם מלכי רומיים. אגוסטוס נ״ב. טבריוס כ״ב. גויש ג׳. קלודיוס י״ד. נירון י״ב. הרי מחרבן ראשון עד לחרבן שני ת״צ שנה: אספסינוס י׳ שנים. טיטוס ג׳. דמיטיאנוס ט״ו. ברינוס י״ב. טרגינוס כ׳. ארפיאנוס כ״ב. מרקוס ז׳. אנטונינוס קומדוש י״ג. פרניטוקוס ג׳. אלביוס ו׳ חדשים. יוליאנוס קיסר ב׳ חדשים. אנטונינוס קרה קלאה ו׳ שנים וב׳ חדשים. מקלינו א׳ שנה וב׳ חדשים. אנטונינו ב׳ שנים וב׳ חדשים. אנטונינוס ל״ג. אלכסנדרוס

ומלכות בית חשמונאי ק״ג ומלכות הורדוס ק״ג הרי ת״ך שנים שעמד בית שני. ומבניין הבית עד תֹּקֹלֹבֹ אין רק הילוני המלכה כי לא עמד לישראל מלך עד שנה אחר הבניין שאז התחילה מלכות בית חשמונאי. וגם הילל שנהג נשיאתו בימי הילוני המלכה לא היה נשיא עד שנים הרבה אחרי כן. הרי שאינך יכול לומר שבשנת תֹּקֹלֹבֹ לפרט נצלב ישו אלא כאשר פירשתי כי בשנת ג׳ אלפים ותֹּשֹׁכֹּד נצלב שזהו מקץ ז׳ תֹּקֹלֹבֹּן כמפורש לעיל:

❖ סליק ❖

ק׳ל׳א שנים קודם החורבן נצלב ישו ומבריאת עולם ג׳ אלפים ושש מאות וע״ז שנים עד תלייתו. אבל קבלה בידינו שבשנת תֹּשֹׁכֹּד ישו הנוצרי נלכד ובשנת תֹּתֹכֹּח חרב הבית. וק׳ע׳ב לאחר כך נשלמו אלפיים של תורה מן ואת הנפש אשר עשו בחרן שהיה תמוז קודם מתן תורה:

F. Mich. 138 (Catalogue, No. 1982), fol. 43b.

מבריאת העולם עד שנולד שת ק״ל. משת עד אנוש ק״ה. מאנוש עד קינן צ׳. מקינן עד מהלאל ע׳. ממהלאל עד ירד ס״ה. מירד עד חנוך ק׳ס׳ה. מחנוך עד מתושלח ס״ה. ממתושלח עד למך ק׳פ׳ז. מלמך עד נח ק׳פ׳ב. מנח עד שם ת׳ק׳ב. משם עד ארפכשד ק׳. מארפכשד עד שלח ל״ה. משלח עד עבר ל׳. מעבר עד פלג ל״ד. מפלג עד רעו ל׳. מרעו עד שרוג ל״ב. משרוג עד נחור ל׳. מנחור עד תרח ב״ט. מתרח עד אברהם ע׳. מאברהם עד יצחק ק׳. מיצחק עד יעקב ס׳. מיעקב עד שבא למצרים ק״ל. ומשירד למצרים עד שיצאו בניו ממצרים ר״י: נמצא שבשנת ב׳ אלפים ת׳מ׳ח לבריאת עולם יצאו בני ישראל ממצרים. ומיציאת מצרים עד בנין הבית הראשון ת״פ שנה. נמצא שנבנה הבית הראשון בשנת ב׳ אלפים תֹּתֹקֹכֹּח לבריאת העולם ועמידתו ת״י. נמצא שנחרב הבית בשנת ג׳ אלפים ש׳ל׳ח לבריאת עולם. ומחרבן הראשון עד בניין הבית השני ע׳ נמצא שנבנה הבית השני בשנת ג׳ אלפים ת״ח לבריאת עולם. ובשנת ג׳ אלפים ת׳מ׳ט בא אלכסנדר המוקדוני ירושלם. ובשנת ג׳ אלפים ת׳ש׳כ נולד ישו הנוצרי[1]. ובשנת ג׳ אלפים תֹּשֹׁנֹג נתלה. ובשנת ג׳ אלפים תֹּתֹקֹלֹח התחילה אמונת ישו ראשונה באדום כי אדום[2] היתה האומה הראשונה שנכנסו בדת ישו ולכן נקראו כל האומות אשר באמונת ישו אדום ואם הם משאר אומות כמו שנקראו עברים מי שישוב לדת ישראל וכמו שנקראו ישמעאלים מי שישוב לדת מחמד כי הישמעאלים קבלו אותו הדת ראשונה. והתחלת האמונה ראשונה באדום היה מאה וארבעים וחמשה שנים אחר מיתת ישו כמו שנמצא כתוב בדברי הימים למלכי אדום. ובשנת ג׳ אלפים תֹּתֹקֹכֹּ לבריאת עולם נחרב הבית שני.

---

[1] Marg. פי׳ שם עירו נצר.

[2] Marg. אעזל סוף פרשת ואלה תולדות יצחק.

E. Opp. 613 (Catalogue, No. 2256), fol. 63.

רץ פר לבריאה. אקס לגולה בשנת תתכח שירי נשכח בשנת קעב לחורבן בית שני נשלמו ד אלפים לבריאת עולם בשנת תשכד[1]. ישו נלכד. בשנת תקלב ישו נצלב. העולם הולך בתקלב כי לסוף תקלב שנה אז מחזור חמה ומחזור לבנה שוין בחלון אחד כי מחזור חמה הוא כ״ח שנה ומחזור לבנה י״ט שנה. י״ט פעמים כ״ח הם תקלב שהרי כ״ח פעמים כ׳ הם תקס הרי תפ[2] שהוספת הרי תקלב. נמצא כי לסוף תקלב *אז תחלת מחזור חמה ותחלת מחזור לבנה שוין[2]. ודע כי מקץ תתקלבין נצלב ישו שזהו מקץ *ג׳ אלפים ותתכד וסימן בשנת תתכד ישו[2] נלכד וגמירי כי בשנת תקלב יש רגע אחד ששערי רחמים פתוחים והרקיע נפתח. וישו כיון לאותה שעה ושאל שיאמינו בו האומות כאשר החזיקו ישראל בתורת הצור. וישראל חזרו והחזיקו בתורת הצור. באותו פרק אלף ור׳ע׳ו. שכך יש מבתמה שאז היה מתן תורה עד ג׳ אלפים ותשכד. וכמו כן יחזיקו האומות בנוצרי ובתורתו אלף ור׳ע׳ו ואז הם כלים לסוף ה׳ אלפים. הטל אלף ור׳ע׳ו על ג׳ אלפים ותשכד יהיה ה׳ אלפים שנה. והדין היה לכלות לו ולהתם אמנת ישו לסוף ה׳ אלפים אך בעונותינו יצאו מהם מה שיצאו מהם. ואני הכותב עומד היום ה׳ אלפים ושנת[3] לפרט ועוד הם מחזיקים בתורת שקר ומחרפים ומגדפים ומנאצים אלהי ישראל ותורתו הקדושה ועוד ידם נטויה עלינו ועולם הקשה מכבידים עלינו. בה׳ אלפים ואחת הרגו קהל הקדש קהל וורנקוורט יותר מק׳ע׳ג נפשות. ובה׳ אלפים ושתים שרפו אומה הרשעה את תורתנו שבצרפת. ועוד ידם נטויה עלינו וגוזלים וחומסים אותנו עד אין פרוטה בכים ואפס עצור ועזוב וידל ישראל מאוד ויבא עד מדריגה התחתונה ירא הש׳ וישפוט ויתן לעמו ישראל רחמים וחנינה וגאולה וישועת עולמים: בששי בשבת בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי בשנת ג׳ אלפים ותשכד ליצירה. הרי שנת י״ט למחזור ק׳צ׳ו והיא הייתה מקץ מולד ניסן היה ביום[4] אף אנו נמי תנינא במסכת סנהדריו פרק נגמר הדין בערב פסח ובערב פסח תלאוהו לישו הנוצרי. והאומרים כי בשנת תקלב לפרט טועים הם כי אינך יכול לפרש כן. שהרי מעשה ישו היה בימי הילוני[5] המלכה והיא הייתה בימי הילל והילל נהג נשיאותו בפני חורבן הבית ק׳ שנים דהילל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן ק׳ שנים בפני הבית. ואם תפרש כי שנת ג׳ אלפים ותשכד שזהו ק״ד שנים קודם חורבן הבית שחרב בג׳ אלפים ותתכח ניחא אבל אם נפרש כי בשנת תקלב לפרט נצלב אינו כן שהרי בג׳ אלפים ות״ח היה בנין בית שני. ובשמעתא דתנא דבי אליהו תניא מלכות פרס בפני הבית ל״ד שנים ומלכות יוון ק״ף

---

[1] So MS. [2] MS. obliterated. [3] Figures erased. [4] Blank space in the MS. [5] So everywhere.

בידם ה׳ מאות וס׳ שנה היא ד׳ אלפים וש׳פ׳ז לבריאת עולם ולכדוה ישמעאלים מידם קרוב לתחלת מלכותם ועמדה בידם ת׳ע׳ב שנה שהיא ד׳ אלפים תתנ׳ט ובשנת תתנ׳ט לכדוה הערלים מיד הישמעאלים ועמדה בידם פ״ח שנה שהיא ד׳ אלפים ותתק׳מ׳ז ובשנת תתק׳מ׳ז לכדו השמעאלים עכו וטיברי׳ ורוב הארץ ההיא בתוך ששה חדשים ונקבצו מלכי הנוצרים מד׳ רוחות העולם אלפים ורבבות ובאו לעכו ויצורו עליה וצלח דין מלך ישמעאלים קבץ כמו כן חיל גדול לאין מספר והעמיד חיל הערלים במצור ועמדו בזה הענין ימים רבים עד אשר נלכד הנז׳[1] ולכדוהו מלך צרפת ומלך אנגליטי[רה] עם שאר הנוצרים ולכדו כל האר[ץ] אך ירושלים נשארה ביד הישמעאלים לבדה עד היום.[2] ובמשך ימים רבים אח[ר] זה שב הכל ביד הישמעלים.[3] נלכדה קוסטאנטינופולו שנת ה׳ אלפים ור׳י׳ג ערב שבועות ואנכי אפי בן שנה הייתי כשנלכדה קוסטאנטינופולו:

D.

[4] שנת ח׳ אלפים ור״ס לב״ע. ג׳ אלפים מ״ד למבול. ג׳ אלפים ס״ב לביאת אבותינו למצרים. אלפים תתצ׳א ללידת מ׳ר׳ע׳ה. אלפים תתי׳א ליציאת מצרים. *לתורת [ ][5]. אלפים תשע׳א לביאת אבותינו לארץ ישראל. אלפים ת׳ר׳כ לצמיחת קרן דוד מלכנו ע״ה. אלפים ש׳ל׳א לבנין בית ראשון. אלפים נ״ו לגלות י׳ השבטים. אלף תתק׳מ׳ב לראשית מלכות בבל. אלף תתק׳ל׳ד לגלות יהויכין מלך יהודה. אלף תתק׳כ׳א לחרבן בית ראשון. אלף תתע׳א לראשית מלכות מדי ופרס. אלף תתנ׳א לבנין בית שני. אלף תתי׳ז לראשית מלכות יון. אלף תתי׳א לשטרות וחתימת חזון. אלף תר׳ל׳ז לראשית מלכות בית החשמונים. אלף תק׳ל׳ד לראשית מלכות בית הורודוס. אלף תש׳צ׳ט לאמונת הנוצרים. אלף ת׳ל׳א לחרבן בית שני. אלף ש׳י׳א לחתימת המשנה. אלף ר׳כ׳ז למלכות קוסטטינו מחזיק אמונת הנוצרים. אלף ר״ז לאמונת מאני[6] מאמין לב׳ אלוקות. אלף ק׳ל׳א לחתימת תלמוד ירושלמי. תתק׳צ׳ה לחתימת תלמוד בבלי. תתק׳כ׳ט ללידת מחומט בעל אמונת הישמעאלים. תתע׳ו לראשית הטעת הישמעאלים. תתס׳ז למיתת מחומט. ש׳ב׳ד לחתימת הי״ד החזקה להר׳מ׳ב׳ם זל. ק׳צ׳ה לגלות בני ישראל מצרפת. ח׳ לגלות ירושלם היה בספרד. ג׳ לשמדות אשר עשו ליהודים בפורטוגאל. עתה כי אזלת יד . . . אמן:

לשון אפד בפרק שביעי. חיבר התלמוד ביתר מארבע מאות ושלשים שנה אחר החרבן וגלות . . . לדעת האברבנאל ולא הבינותי. מבריאה עד תורה ב׳ אלפים ת׳מ׳ט. מבריאה עד ישו ג׳ אלפים ת׳ש׳ס. מתורה עד ישו אלף ש׳י׳א. חבור המשנה היה בשנת ג׳ אלפים תתק׳ל׳ט ליצירה שהיא שנת אלף ותשעים לתורה:

---

[1] MS. indistinct. [2] By a later hand. [3] By another later hand. [4] Same MS., fol. 46b, by an Italian hand, cursive characters. [5] Margin. [6] MS. מאין.

בן יוחנן המכונה כיפה בכפר בית צדיא נולד. ומיעקב בן יוסף אחיו ל[ישו][1] הנצלב מצד אביו. כי יוסף בעל [מרים][1] בת חנה בת יהויקים אמו של [ישו][1] הנצלב קודם שאירס למרים היה לו אשה ושמה מרים בת חנה והיא אחות מרים אמו של [ישו][1] הנצלב. וילדה את יעקב ליוסף ומתה ואירס לו את מרים אחותו של [ ] ונרגם בירושלם מן הפרושים. וגם מן מתיא המבשר אשר שמו לוי הוא לוי המכונה מתיא כתב ספר עון גיליון בלשון עברי לעברים. וגם משעול המכונה פַּעוּל הוא פאולוש כתב אשר משבט בנימן. וגם כתב מבַרְנַבַּש מקיפרים הוא יוסף הלוי ומתלמידיו יוחנן המכונה מרקוש המבשר. ומיהודה ומלוקוש הרופא ומרקוש תלמידי שמעון כיפא. ויוחנן בן זבדיה המבשר אשר כתב ספר הרזים[2] באיפדמוש ובן ארבעים ושמונה שנה מת בימי טריינוס:

C. MS. Paris, No. 263, fol. 68.

כתב החבר אהרן מלוניל ז״ל נתתי לבי לדרוש ולחקור החשבון שמונין הגוים משטרותם משנת לידת אותו האיש ומזמן ההריון שהם חושבי׳ השנה הזאת שהיא שנת תתקסד לחשבונינו לבריא׳ עולם *מב״ה מרס[3] ואילך שנת אלף ומאתים וארבע ואם כן הוא כדבריה׳ הוא נולד ס״ח בפני הבית השני והיא שנת ג׳ אלפים תשס לבריאת עולם והם אומרים כי חיה ל״ג שני׳ נמצא שנתלה ל״ה שנים בפני הבית וזה הדבר אי אפשר והוא טעות גדולה כי מתחילת נשיאות הלל עד שנחרב הבית שני הוא מאה כמו שאמרו חכמים הלל ושמעון גמליאל[4] ושמעון נהגו נשיאות בפני הבית מאה שנה והוא ישו הנוצרי היה בימי יהושע בן פרחיה שהיה ג׳ דורות קודם הלל ואלו הם יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי אחריהם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח אחריהם שמעיה ואבטליון נמצא שאינו נכון חשבון ההריון אך יש בו טעות ושגיאה[5] ודבר זה שאלתי לחכמים הגוים אנשי המחקר ולא מצאתי ליסוד החשבון לא שורש ולא עיקר. ולדעת הרב ר׳ יצחק אבן גיאת נולד האיש ההוא בשנת ג׳ אלפים ת׳ר׳ע לבריאת עולם שהיא ק׳נ׳ח בפני בית שני שהיא שנת ר׳כ׳ב לשטרות ומלכו׳ ליונים. ולדעת הרב ר׳ יהודה בר׳ ברזילי ז״ל נתלה ק׳ל׳ה שני׳ בפני הבית שאמר עליו בק׳ל׳ה נתלה נמצא שלא חיה כי אם כ״ג שנה ומחמד יצא לעולם בשנת ד׳ אלפים וש׳ס׳ד לבריאת עולם שנת תקלו אחר חרבן הבית שהיא שנת תתקיו לשטרות נמצא שהשנה הזאת היא שנת תתקסד לחשבונו היא שנת ת״ר[6] לממלכות המשוגע. בטבת ג׳ אלפים תתכח נחרב הבית בעונותינו ולכדוה[7] מאה[7] [ה]רומיים ועמדה

---

[1] Erased by a censor. [2] MS. חרזים. [3] MS. indistinct; some abridged formula. מהריון מרים? [4] MS. גבריאל. [5] MS. indistinct. [6] MS. indistinct. תה? [7] Some letters erased. ממנו?

β. Another extract. בשנת תרצה נפטר רב כהן צדק. בשנת ת׳ש׳א נפטר רב חנינא אבי רב שרירא. בשנת ת׳ש׳ב נפטר רב אהרן הכהן סרגאדא. בשנת א׳ ש׳מ׳ט לשטרות שהיא שנת תשצה לעולם נפטר רב האיי גאון והיו חייו צ״ט . . . :

γ. Fragment from the ס׳ הקבלה (page 78, line 20). ועוד שהם בטלים במעוטן שאתה מוצא קהלות ישראל שהיו פושטות ממדינת סלא בקצה המערב אל תהראב[1] (תנדות .O) בראש המערב וקצה אפריקיה ומצרים וארץ הצבי וארץ ערב וארץ שנער וארץ עילם וארץ פרס וארץ דדן [ויוון .O] וארץ הגרגשי ונקראת גארן[1] ותברסטאן ואלדילם (ואלידם .O) עד נהר אתל (אבול .O) שהיו שם *גזי וכזרים[1] שנתניירו ויוסף מלכי[1] שלח ספר לר׳ חסדאי הנשיא בר יצחק בן שפרוט והודיעו שעל דעת רבנות משתדל הוא וכל עמו והיו בטוליטלה מבני בניהם תלמידי חכמים וכן בכל האיים שבים שביסון[1] (שבסיון .O) מארץ נבקרי וגנאנת עד קונטסטינה[1] ורומי הגדולה וכל ארץ אשכנז ותוגרמה וצרפתה וכל ארץ פוליא ומגינסיא (בטליא ומנלוסיא .O) ואיסקיליאה וארץ לונברניא[1] עד נהר דוראנו עד ארץ ספרד על דעת חכמי המשנה והתלמוד . . . :

B. MS. d. 11[2].

After the end of the Yosippon[2], which concludes with the following words, עד הנה קץ ירושלם עיר הקודש ועם יי׳ ונחלתו. יהי רצון חסדו[3] מלפני אלהי השמים שיחמול ויחוס על עירו ועל ביתו ועל היכלו ועל מקדשו ועל עמו ועל נחלתו במהרה בימינו אמן, we read[4] the following strange passages, probably by Yerahmeel: ויתן טיטוס פקידים על הנשארים ויגלם עמו כתשעים אלף איש ויהי מספר הנופלים בירושלם אלף אלפים ומאה אלף ושמונת אלפים. ואותם שהושיב ברומי תחת אביו היו אלף וחמש מאות ואשר הושיב בטרנטו ובאודרנטו ובשאר מדינות אשר בפולייא כחמשת אלפים. ויתן אספסיינוס לטיטוס בנו את ארץ אפריקיא ויושב בקרטגו[5] שלשים אלף איש יהודים לבד מאשר נתן בשאר מקומות. ואת יוסף הכהן הושיב ברומי עם משפחתו ונתן לו בתים ובית תפלה:

ויוסף בן גוריון הכהן אביו מתיא שמו וכינויו גוריון. הוא יוסף בן מתיא הכהן עשה ספרים רבים ביהודה ספר אחד מכל מלכי הגוים מאדם ועד טיטוס ובספיינוס[6] ומכל מלכי יהודה ומן החורים והסגנים אשר בספרי מדי ופרס מקדון ורומי וחשמונים. וגם כתב מבראשית עד בספיינוס[6] ועד שנת ארבע עשרה לדומיציאנוס קיסר כל עשרים וארבע ספרים. וגם כתב ספרים לאפיון ולפילו מספר המכבאים. וגם דיבר מיוחנן ומשמעון

---

[1] So MS. [2] See p. xx. [3] Not in the edition. [4] Fol. 197. [5] MS. קרטנו. [6] See p. 185, l. 15.

מר רב אשי[1] ב׳ שנים. ואחריו מר רב הילאי בן מר רב חנניה ג׳ שנים ומחצה. ואחריו מר רב קיומי בר מר רב אשי ג׳ שנים וחצי. ואחריו מר רב משה כהנא בר מר רב יעקב ד׳ שנים וחצי. ואחריו מר רב שלום בר מר רב בעז י׳ שנים ומחצה. ואחריו מר רב נטרונאי גאון בר מר הילאי גאון בר מר ר׳ מרי ה׳ שנים. ואחריו מר רב עמרם בר מר ששנא י״ח שנים. ואחריו מר רב צמח בן מר רב חיים אחיו של מר רב נחשון גאון שבע שנים. ואחריו מר רב מלכא חדש אחד ונפטר. ונאספו באותו פרק רוב זקני מתא מחסיא בשיעור ג׳ חדשים ואיסתמיך אחרי כן מר רב האיי גאון בן מר רב נחשון גאון י׳ שנים. ואחריו מר רב הילאי גאון בן מר רב נטרונאי גאון ח׳ שנים. ואחריו מר רב שלום גאון בן רב מישאל גאון ז׳ שנים. ואחריו אידלדלת מילתא במחסיא ולא אישתירו בה חכימי. ואחריו מנו למר רב[2] יעקב בן מר רב נטרונאי י״ג שנים. ואחריו לא היה גאון ראוי וסמכי׳ דוד נשיא למר רב יום טוב כהן בר רב יעקב ואורג היה הואיל ולא הוה התם רבנן ד׳ שנים:

Page 40, line 15: ואחריו מר רב יהודה גאון ונפטר באדר שנת ר׳כ׳ח. ואחריו בשנת ר׳ל׳ח נפטר מר רב מבשר גאון ואתו רבנן לות כהן צדק ונפטר בשנת ר׳מ׳ז. ואחריו מר רב צמח בר מר רב כפנאי ב׳ שנים וחצי בראש שנת ר׳מ׳ט. ואחריו מר רב חנניה גאון בריה דרב יהודה גאון חמש שנים וחצי ונפטר בשנת ר׳נ׳ד. ואחריו איסתמיך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולא מבני רבנן הוה אלא מן תגארי. ומ׳ר׳ מבשר גאון הוה סמכיה בדאריה[3] רבא במתיבתא דלא הוה ראוי לגאונות בתר גאון אבונא אלא דוכתא הות למר רב עמרם אחי אמנו בריה דרב מישוי וקפץ עלה מר רב אהרן והיה זע מאד ודחיל מיניה מר רב עמרם א״ב ואזל לקמיה. ואחר כן פליג עליה מר רב נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתיב קמיה ומר רב אהרן הוה עדיף מיניה ולא פירשו רבנן מן מר רב אהרן. ואחר שמת מר רב אהרן בסוף שנת ר׳ע׳א הדרו מקצת רבנן לקמי מר נחמיה ואנחנו ורבנן נפישא דילנא לא אשוינא עימיה ולא אזלינא לקמיה והוינא בההוא עידנא אב בית דין ולא קבילנא גאונות עד שנפטר. ובשנת ר׳ע׳ו אסתמיכנא בגאונות וסמכינא להאיי בננו באבות בית דין מן שעור שני שנים: [4]ובשנת ר׳צ׳ח איסתמיך אדננו האיי באבות בית דין ובשנת ש׳ט׳ו נסמך בגאונות. ונפטר אדננו שרירא בתשרי שנת ש׳י׳ץ[3] כלל שני מלכותו ל״ח[5]. ובשנת ש׳מ׳ט נפטר אדננו האיי בניסן כלל שני מלכותו ל״ד[5] שנה ונפטר אדננו *שמואל הכהן בן אדננו[6] חפני בחדש אב שנת ש׳כ׳ד. ונפטר בנו אדננו שמואל הכהן גאון ליל חמישי חדש כסלו שנת ש׳מ׳ה . . . :

---

[1] MS. ישי. [2] MS. מר. [3] So MS. [4] Here begins an extract from another source. Dr. Harkavy writes: Ibn-Nagdila? (Samuel the Nagid). [5] See p. 67, where the figures differ. [6] Evidently a slip of the pen.

והלכו מהם לסורא עד שנפטר מר ינקא וחזרו למתיבתיהון. ואחריו מר רב יהודה. ואחריו מר רב יוסף דהוה ידיע בבר פתנאי[1] בשנת אלף וחמשים. ואחריו מלך מר רב שמואל בר מר רב מר דאיקרי בשנת אלף נ״ט. ואחריו מלך מר רב נטרוי כהנא בר רב אמונה ומן בגדאד היה. ובימיו עלה רב אחא מן שבחה לארץ [ישראל] דמר נטרוי שמעיה הוה וכד אדבריה נשיא עילוהי סליק להתם. ואחריו מר רב אברהם כהנא. [ואחריו] מר רב דודאי בר מר נחמן בשנת אלף ע״ב והוא אחיו של מר יהודאי. ואחר׳ מר רב חנניא בר מר משרשיה בשנת ע״ח. ואחריו מר רב מלכא בן מר רב אחא בשנת פ״ב והוא אחתיה לנטרונאי בר חביבאי נשיא בפילוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא דהוה קמי הכין בכמה שני. ואחריו מר רב אבא בשנת פ״ד. ואחריו מר רב שינוי. ואחריו מר רב חנינאי כהנא גאון בר מר אברהם גאון בשנת צ״ג. ואחריו מר רב הונא הלוי בר מר רב יצחק בשנת צ״ו ובימיו תקנו למיגבא בעל חוב וכתובה מיתמי מן מטלטלי. ואחריו בשנת צ״ט מר רב מנשה בר מר יוסף:

Page 36, line 17 seqq.: ואחריו מר רב [חנינא] מנהר פקוד ה׳ שנים. מר רב הילאי הלוי מנרש י״ח שנה. ואחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י״ח שנה. [ו]אחריו מר רב שמואל י״ח שנה ומן ישיבתה של פום בדיתא מבני בניו של אמימר היה. [ו]אחריו מר רב מרי הכהן מנהר פקוד ח׳ שנים. ואחריו מר רב אחא דאבוה חצי שנה. ואחריו מר רב יהודאי בר מר רב נחמן ג׳ שנים ומחצה. ואחריו מר רב מארי הלוי בר מר משרשיה ג׳ שנים ומחצה. ואחריו מר רבי ביבוי הלוי בר מר רב אבא מנהר קורה י׳ שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא ומר רב הלוי ומר רב מנשה גאוני פום בדיתא כשתקנו לכתובה מן מטלטלי ואילין תמו מאה שנה: ואחריהם מן גאוני פום בדיתא מר רב ישעיה בן מר רב אבא בשנת ק״ז. ואחריו מר רב יוסף בר מר רב שילא מן שילהי בשנת ק״ט. ואחריו מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון בשנת ק׳י׳ח. ואחריו מר רב אביומא[1] גאון אחי אביו בריה דמר רב אברהם גאון בשנת ק׳כ׳ה. ואחריו מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת ק׳כ׳ה[2]. ואחריו מר רב [אברהם] בר מר רב שרירא בשנת ק׳כ׳ז. ואחריו מר רב יוסף דנן בשנת ק׳ל׳ט ו׳ שנים. ובתריה בשנת ק׳מ׳ד מר יצחק בר מר רב חייה. ואחריו בשנת ק׳נ׳ג מר פלטוי בר רב אביי י״ו שנה. ובתריה מר רב אחאי כהנא בר מר רב משרשיה[3] [ששה] חדשים בשנת ק׳ס׳ט. ואחריו מר רב רבה [בר] מר אמי בשנת ק״פ. ואחריו בשנת ק׳פ׳ג מר רב צמח גאון בר מר רב פלטוי גאון. ואחריו בשנת ר״א מר רב האיי בר מר רב דוד א״ב ז׳ שנים וחצי:

Page 39, line 6: ובאלו מאה שנים עמדו במחסיה גאונים מר רב הילאי בר רב מארי ט׳ שנים. ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר מרדכי י״ד שנים. ובתריה מר רב צדוק בר

---

[1] So MS. [2] MS. קכח. [3] MS. מרששה.

X.

FRAGMENTS AND NOTES.

A. From a MS. in Damascus.

a. Sherira's Responsum. Pages 33, last line; 34, l. 5 seqq.: וגזר מלך פרסיים יזדגורד שמו על רבותינו לחלל את השבת. ומר בר רב אשי בסורא בקש רחמים ובא תנין בחצי היום ובלע את המלך בבית משכבו ונתבטלה הגזרה. בשנת תשכו נאסף מר זוטרא ובו ביום היתה זיעה[1] גדולה בעולם ונזדעזה כל הארץ ובו ביום זרחה[2] הירח ונראו הכוכבים ביום[3]. ובשנת תשמג נפטר מר יימר ונראה עמוד אש ברקיע ועמד ל׳ יום. בימי רב סמי בטבת בשנת תשפא איתאסרו רבנא אמימר . . . :

Line 13 seqq.: בשנת תשפו שכיב רב סמא דנן בריה דרבא ואחריו מלך רב יוסי וביומוהי נפטר רבינא סוף הוראה. בשנת תתיו נסתם התלמוד ושכבו רבנן סבוראי בשנים מועטות ואלה שמותם . . . :

Page 35, line 4 seqq.: בסוף מלכות פרסיים בשנת תתק מלך רב חנן מאשיקיא. ואחריו מר רב מרי זקננו בן מר רב דימי הורנו. ובימיו היה בסורא רב מר בן מר רב הונא גאון בשנת תתקח. ואחר מר רב בר רב מרי הורנו מלך מר רב חנינא מבי גוהרא. ובימיהם היה משוגע הרשע והוא לבוש מעיל שם רשעים ירקב בשנת תתקח למנין שטרות והוא שמו [מחמד][4] בן עאבד אללה אלערבי מן בני אלקורשיין[2] מן ערב מכה והיה בשנת ד׳ אלפים ג׳ מאות וששים. ובאותו זמן היה בסורא רב חנינא ומר רב האנא גאון בפום בדיתא ומר רב יצחק והוא שהיה בפירוז עד שכבשה עלי בן אבי טאלב ויצא רב יצחק מן פירוז שאבור לקראתו והקב[י]ל את פניו והיה בפירוז שבור באותה שעה תשעים אלף איש מישראל וקבלן עלי בן אבי טאלב בסבר פנים יפות. ואחרי[ו] מר בר רב ראבא שתקנו בימיו לתת גט לאלתר. ובימיו היה בסורא מר רב ששנא דכתב על חומרתיה משרשיה בר תחליפא. ובתריה מר רב בוסאי. [ו]בפום בדיתא מר רב הונא מרי בן מר יוסף והיה גאון. ואחריו מר רב חייא ממישון. ואחריו מר רב רביא. ואחריו מר רב נטרונאי בן רב נחמיה בשנת אלף ושלשים דידיע במר רב ינקא והוה מחתן בדבית נשיא ואתקף מארות על רבנן דמיתיבתה[2].

---

[1] So MS. זועה. [2] So MS. [3] See pp. 45, 177, and 183. [4] Erased.

וו׳ חדשים. טקיטוס ו׳ חדשים. פלוריאני כ׳ שנים. פורבו ו׳ שנים וי׳ חדשים. קרו א׳ שנה. קרינוס טמירינוס ב׳ שנים. דיאופרזיאנו ב׳ שנים. מכסימיאנו י״ח שנים. קושטה פאופר שנים ט׳. סבירינו שנים ט״ו. מכסמינו י״ט שנים. לוקינוס י״ז שנים. מכסימו י״ג שנים. קושטנטינו כ״ד שנה. קוסטנטינו שבנה קושטנטינא והקים בה המלכות שנים ל׳. קוסטנטינו אחר שנים י״ד. קוסטס י״ב שנים. יוליאנוס אפוסטאטא ב׳ שנים. יוביאנוס ח׳ חדשים. בלטיאנוס י״ג שנים. בלץ ובלטיניאנוס אחיו י״ג שנים וה׳ חדשים. גרציאנוס ובלטיניאנוס ו׳ שנים. בלטינוס נובו תיאודוסיו י״ו. ארקריו ואוטריאו י״ג שנים. אחר מלך אוטריו עם תודוסיו בן אחיו ט״ו שנים. אחר תודוסיו בן ארקריו מלך לבדו כ״ג[1] שנה. בלטיניאנוס כ״ט שנים. מריניאנוס ו׳ שנים וה׳ חדשים. אביטוס א׳ שנה וחדשים ה׳. מאורינוס שנים ג׳. סבירוס שנים ה׳. לאון גדול ולאון קטן שנים י״ז. אבטימו שנים ו׳. אילובריו א׳ שנה. זיטן שנים י״ז וחדשים ב׳. אניסטסיאוס שנים כ״ז וחדשים ד׳. יוסטינוס גדול שנים ט׳. יוסיניאנוס גדול שנים ל״ט. יה[2] יוסטינאנוס הוא בנה היכל סופיה בקושטנטינא. יוסטינוס הצעיר שנים י״א בימיו נכנסו לונגוברדיים באיטליי׳. טבירו שנים ז׳ וימים ב׳. מבריקיו שנים כ״א וימים ג׳. פוקש שנים ח׳. אירקליו שנים ל״א. ארקילנוס שנים ב׳. קוסטינמס המכונה קוסטס ומת באי קריטים כ״ז שנים. קוסטנטינו בן ארקילים חדשים י׳. קושטנטינו בנו שנים כ״ח. קוסטנטינו בן קוסט׳ הגדול שלמעלה שנים י״ז. יוסטיניאנוס שנים ו׳. פליפיקו וורדינאוס שנים ב׳. אנסטסיו שנים ג׳. תודוסיו שנה א׳. פליפיקו וורדינאוס שנים ב׳. ליאון איסרו שנים כ״ז. קוסטנטיני הנירדף שנים ל״ה. ליאון בזארו מצוה לרומנים בעת שקרו לו המלך בא בביניבינטו בימי ארגיסי השר ט״ו שנים. ליאון שנים ה׳. קוסטנטינו שנים ו׳. קוסטנטינו אחר עם איריני אמו. בעתו החלו האשכנזים למשול ברומני׳ ומשל הוא ואמו שנים ו׳. איריני לבדה אמו[3] מלכה שנים ח׳. ניקופורוס שנים ט׳. אשטוראציו עם בנו חדש ג׳. מיכאל כורו פלטים שנים ב׳. ליאון מלך שנים ז׳ והרס צורות של עבודה זרות של קוסטנטינא והשליך ניקופורוס נשיא אחר הרגוהו. מיכאל אחר מלך שנים ט׳. ובעת ירדו ישמעאלים בקריטים וסיקיליא. תיאופילו בן מיכאל שנים י״ב. מיכאל אחר המכונה פורפורי גיניטוס ואמו שנים י״ד. מתה אמו מלך אחריה שנים י״ב. בסילי פארה צימומינוס לבדו שנים י״א. ואחר עם ליאו ואלכסנדרו בניו שנים ט׳. ליאון ואלכסנדרו שנים כ״ו. קוסטנטינו פורפוריגיניטו בן ליאו במלאת שנים ג׳ המליכו אביו ומלך עם אביו ד׳ שנים. ומת אביו ומלך ד׳ שנים וגזל המלכות מידו סיסיני אשר רומנו קרוי שר הספינות ומלך עמו כ״ז ומת רומנו ומלך אחריו י״ז. רומנו בן קוסטנטינו ב׳ שנים. ואחריו קמו בניו הקטנים ונכנס עליהם ניקיפור ונשא אמם והנה עתה הוא רודה עמם במלכות קוסנינטינא היום ד׳ שנה:

---

[1] Or כ״ו. [2] So MS. [3] MS. אמה.

IX.

⁂ [סדר מלכי רומי] ⁂

יש מסיפרי רומים מונים למדי ופרס שנים הרבה אבל לפי חשבון חכמים שאנו מונים לבבל שבעים שנה ולמדי ולפרס חמשים ושתים. כיצד נבוכדנצר מ״ה שנים. אויל מרודך בנו כ״ג שנים. בלשצר ב׳ הרי שבעים. לדריוש ולכורש ה׳. לאחשורוש י״ד. לארתחשסתא ל״ב. לדריוש אחת דכת׳ ביה והות בטלה וגו׳ הרי חמשים ושנים:

אבל יש בספרי רומים שמונים מנין אחר: נבוכדנצר ל׳ שנה. כורש ל׳ שנה. גבישן שנים ט׳. דריוש שנים ל״ו. שרשן כ״א שנה. ארתחשסתא מ׳. דריוש י״ט. אדתרשן מ׳ שנה. אדרתרשן אחר כ״ו שנה. ארסינה ג׳ שנה. דריו ו׳ שנה: עד הנה מלכי בבל ומדי ופרס:

מלכי יון: אלכסנדר ה׳ שנה. תילומיאו מ׳ שנה. פילאדילפיאו ל״ח שנה. אדרייטי כ״ו שנה. פילופטורי י״ז שנים. פיפאנן כ״ד שנה. פילומיטורי ל״ה שנה. אדרייטי כ״ט. פטורי י״ז. אלכסנדרי י׳. תלמי ח׳ שנים. אדיוניסיו ל׳. אאיופטרון ב׳ שנה:

מלכי רומי: יוליאוס קיסר הראשון ה׳ שנים. אוקטוביאנוס אגוסטוס הראשון עד [ישו][1] שנים מ״ב. ממולד [ישו] ועד טיבריוס שנים י״ד. מטיביריוס עד מיתתו כ״ג שנים. ממיתתו עד גאויוס שנים ה׳. גאויוס ג׳ שנים וחדשים י׳ וימים ז׳. קלדיאוס י״ד שנים. נירון י״ג שנים וחדשים ז׳. גלבא חדשים ז׳. לוקציוס חדשים ג׳. ביטיליו חדשים ח׳ ויום אחד. בספינוס שנים ט׳ וימים ז׳. טיטוס שנים ב׳ וחדש וימים כ׳. מיציאנוס שנים ט״ו. נירבא א׳ שנה וד׳ חדשים וימים ח׳. טרגיאנוס י״ט שנים וי׳ חדשים וט״ו ימים. אדריאנוס כ״א שנה וי׳ חדשים וימים כ׳. אנטיופיאו הקרוי אנטוניאוס כ״ג שנה. אנטונינוס י״ח שנה. לוקיוס י׳ שנים וח׳ חדשים. אטינוס קומדוס י״ג שנה. אלביוס ו׳ חדשים. יוליאנוס ב׳ חדשים. סרבירוס ט״ו שנים וג׳ חדשים. אנטיניוס קרהקלה ו׳ שנים וב׳ חדשים. מקלינו שנה א׳ וב׳ חדשים. אנטוניו ב׳ שנים וח׳ חדשים. אלכסנדר י״ג שנים וח׳ חדשים. מכסימיאנו ג׳ שנים. פיפיאנוס ובלבינו ג׳ חדשים. אגירדיאנו ג׳ שנים. אפליפו ופליפו י״ז שנים: אילו מלכו בראשונה ברומי:

דיקיאוס הוא ראשון לנצרים מלך שנה א׳ וג׳ חדשים. גאלוס י״ג שנים. בלהירינוס וגליאנוס בנו ט״ו שנים. פוסטומיו י׳ שנים. קלאודיוס א׳ שנה. קיטינדיוס י״ז ימים. בליריאנוס ה׳ שנים

---

[1] The words in [ ] are effaced or erased in the MS.

אפילו חד ינוקא ואף לא רבנן. ונהג רב אשי ריש מתיבתא קרוב לשיתין שנין. והיינו דאמרינן במי שמת מהדורא קמא דרב אשי ומהדורא בתרא דרב אשי דהכין תקינו רבינו לתנויי בכל כלה י״ב מתיבתא חסר ויתר מהדר תלמודא כוליה בתלתין שנין וכיון דרב אשי מלך קרוב לשיתין שנין הוו להו ב׳ מהדורי. ושכיב בשנת תשלח. ומלך בתריה במתא מחסיא רב יימר ושכיב בשנת תשמג ונמצא עמוד אש ברקיע ועמד ל׳ יום. בשנת תשנג נאסף רב הונא ראש הגולה. בשנת תשסג נאסף רב נחמן בר רב הונא ונפל שמדא וגזר יזדגרד[1] לבטולי שבתות. ומלך במחסיא רב טביומי דהוא מר בר רב אשי ושכיב בשנת תשצט במוצאי יום הכפורים. בשנת תשפב נאסף רב סמא בריה דרבא ונהרג הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו יהודים למלכות. ובתריה רבה תוספאה. ונהרג בשנת תשפח והרסו בתי מדרשות וגזרו על יהודים להיות בדין פרסיים. ובד׳ בשבא הוא י״ג בכסליו בשנת תתיא נאסף. רבינא סוף הוראה בריה דרב הונא ונסתם התלמוד. ובאילין שניא מלכו בפומבדיתא רב גביהא מבי כתיל ושכיב בשנת תשמד. ובתריה רפרם מן פומבדיתא ושכיב בשנת תשנד. ורב רחימו ואית דמחלפי רב רחומי ושכים בשנת תשנז. בעדן שמדא דגזר יזדגרד[2]:

❖ הושיעה את עמיך וברך את נחלתיך ורעם ונשאם עד העולם ❖

---

[1] MS. דימזגדר.

[2] MS. דיזגודר.

כו׳: רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי וכו׳. וביומי דרב הונא שכיב רבי יוחנן בארץ ישראל בתר רבי חנינא דהוה בתר ר׳ אפס דהוא בתר רבינו כדמפרש בהנושא: ובשנת ת׳ק׳ץ איפטר ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר בתריה בחד שתא. ומלך רב אמי ואיגבר רב הונא טובא דהוה מבי נשיאה. ומלך רבי אמי ור׳ יהודה בפומבדיתא ותלמידיה קמיה. והוה מתחזי לר׳ הונא לפרקים. ורב נחמן בשילהי ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא ולא אשכחן דהוה עייל לקמיה דר׳ הונא אלא כבני זוייה הוה. דבכמה דוכתי א׳ רב נחמן הונא חברין. ומדרשו של רב הונא קרוב למתא מחסיא. ורב חסדא חבר לרב הונא הוה והלך לסורא ועשו אותו ראש הישיבה. ושכיב רב הונא בשנת ת׳ר׳ח. ואחריו רב נחמן בר יעקב בשנת תרל״א. ואחריו רבה בר רב הונא והוה רב יהודה בתריה תרין שנין וכולהו רבנן אתו לקמיה לפומבדיתא. ורב חסדא בשנת ת׳ר׳ך: ואחריו רב נחמן בר יעקב בשנת תרל״א. ואחריו רבה בר רב הונא בסורא ונאסף בשנת תרל״ג. ואחריו רבה בר נחמני בפומבדיתא בשנת תרמ״ה. ואחריו רב יוסף בפומבדיתא בשנת תרמ״ז. ואחריו אביי בפומבדיתא בשנת ת׳ר׳ס ואביי מלך י״ד שנים. ואחריו רבא במחוזא בשנת תרס״ג והוא מלך י״ד שנים ובו ביום נהרגו בניו של רב פפא. ואחריו רב נחמן בר יצחק בפומבדיתא בשנת תרס״ז והוא מלך ד׳ שנים. ואחריו רב פפא בשנת תרפ״ז והוא מלך י״ט שנים בנרש קרוב לסורא. ואחריו רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפ״ח. ואחריו רב זביד בפומבדיתא ושכיב בשנת תרצ״ו. ואחריו רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תרצ״ט. ואחריו רפרם. ואחריו רב כהנא בשנת תשכ״ב. ואחריו מר זוטרא ושכיב תשכ״ז ובו ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונזדעזעה הארץ. ואחריו רב אחא בריה דרבינא ושכיב בשנת ת׳ש׳ל:

ובכולהו אילין שנין בתר רב פפא הוה רב אשי גאון בסורא והוה אתי למתא מחסיא וסתרה לבי כנישתא דבי רב ובנייה כדאמרינן בהשותפין. ועבד כמה תקנאתא שפירתא וקבע ליה ריגלין דלא חזיין אלא לרישי גלותא ובנהרדעי ושוויה לריגלא דריש גלוותא בגווה הואיל והוא מופלג ונפישא תורתו וגדולתו. והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנך יומי. ומרימר ומר זוטרא דהוו בתריה הוו כייפין ליה לרב אשי ושוינהו לריגליהון במתא מחסיא דאמר רב אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות ר׳ וגו׳. והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי וכיון דאיתקנו רגלי דרישי גלותא במתא מחסיא והוו צריכין ראשוותא דפומבדיתא למעל תמן בשבת לֵך לְך דהוא ריגלא דרישי גלוותא. ואיקבעו רובא דראשי גלוותא למידר התם ולא בטלה בתר כן כד איבטילא בשני דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואביי ורבא אלא הוויין תרתי מתיבתא. והיינו דאמר רב אשי עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה. דבכל שתא כד הוה ריש גלותא דקבע ריגלא אזלין לקמיה רשוותא ורבנן דפומבדיתא. ונהגת מילתא הכין עד שיעורא מאתן שנין: והשתא לא אישתייר מכולהון דבי נשיאה במתא מחסיא ולא

תורה אצל ר׳ אלעזר בן שמוע חברו עלי תלמידיו והוו בהדי רבי כד מלך בתר אבוהי בניהון של אותן החכמים. כגון ר׳ ישמעאל בר יוסי ור׳ יוסי בר יהודה ור׳ יעקב איש כפר חוניא[1] ותלמידי רבנן אחרים חכמים כגון ר׳ חייא שעלה מבבל ור׳ חנינא בן חמא ור׳ אפס ורבן גמליאל ור׳ שמעון בניו של ר׳ הן הן רבצו תורה הרבה בישראל: ובתר ר׳ הוה ואיכא תנאי בין התם כגון ר׳ יונתן ור׳ שמעון ור׳ גמליאל ב״ר. ובין הכא כגון ר׳ יאשיה דמן הוצל והוה אבא נמי אמאן דאתניין תנאי ואמוראי כגון ר׳ חנינא ור׳ ינאי התם. ורב דהוה תלמידיה דר׳ וגמריה מר׳ ור׳ חייא דאמר ר׳ יוחנן נהירנא כד הוה יתיבנא וכו׳. ואמרינן בכמיה דוכתי רב תנא הוא ופליג: ורבנן אמוראי בלחוד כגון שמואל ור׳ שילא ורבה בר בר חנה ורב כהנא קמא. ובימיהם בסופס רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקינינו. ובתר דר׳ ינאי ור׳ חנינא התם. ר׳ יוחנן וריש לקיש ור׳ יהושע בן לוי ור׳ אלעזר דהוה שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל. ואפילו הכי חכמה בבבל הוי נפישא: ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל. ורבנן אחריני דהוו סלקין ונחתין כגון ר׳ אבא דהוה בתר הנך ראשונים ור׳ יצחק ור׳ זירא ור׳ ירמיה ור׳ אבהו ור׳ חנינא [ור׳] פפי. ובתר הכי אביי ורבא: וביומי דרבי נחית רב לבבל בשנת ת׳ק׳ל למנין יוון דרגילנא ביה. והוה הכא ר׳ שילא רישא ברבנן דאמרינן רב איקלע לאתריה דר׳ שילא קם עליה באמורא וכד נח נפשיה דר׳ שילא הוו רב ושמואל. ואדבריה רב לשמואל ולא איצטבי לאותובי קמיה ולמהוי רישא עליה דהוה קשישא רב משמואל שנים רבות. כי ההיא דאמרי׳ במרובה רב ושמואל ור׳ יוסי איקלעו לבי ישוע הבן וכו׳. משום הכי שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהיא דוכתיה ומקום התורה ואיתרחק לדוכתא דלא הוה אית ביה תורה והיא סורא דקריא מתא מחסיא ואיתקרי ריש סידרא דא״ל ר׳ יוחנן לאבא בר חני מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא ארכא. וכניף תלמידים וריבץ תורה וקבע ב״ד והוו ב׳ בתי דינין גדולים בבבל. חד בנהרדעא דהוה כבר. וחד בסורא דקבעיה רב. והיינו דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבול וכו׳ בהשולח גט. ולפרקים הוו חזו רב ושמואל הדדי: ושכיב רב בשנת תקנ״ה ונהג שמואל לחודיה בתריה שבע שנים והוה חד מתיבתא. וכמה דהוה רב קיים איקרתא דמערבא לוותיה הויין אתיין דהוו ידעי ליה. ובתריה אתיין לוות שמואל דאמרינ׳ כולהי שניה דרב הוה כתב ר׳ יוחנן לקדם רבינו. א׳ אית לי רב בבבל איקום איזיל איחזיה: ושכיב שמואל בשנת תקפ״ה. והוו תלמידיה רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפומבדיתא ורב ששת בשילהי. ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה מבית נשיאה מ׳ שנה וריבץ תורה הרבה. דאמרי׳ בשני דייני גזירות כי מפטרי רבנן

---

[1] Perhaps חגניא.

ורבן שמעון. ורבן גמליאל. ורבן ש׳ב׳ג. ורבן גמליאל ורבן שמעון בנו. ר׳ ור׳ נתן סוף. התנאים:

תחלת אמוראים: ר׳ יוחנן וריש לקיש בארץ ישראל. רב ושמואל בבבל. תלמידי ר׳ יוחנן ר׳ לקיש ור׳ יהושע בן לוי ור׳ אלעזר. ואחריהם עולא ור׳ אבהו. ואחריהם ר׳ אמי ור׳ אסי[1]: תלמידי דרב ושמואל רב הונא ורב כהנא ורב אסי ורב יהודה ורב נחמן. למטה מהם רב חסדא ורב ששת. למטה מהם רבה ורב יוסף. לאחריהם אביי ורבא. ואחריהם רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע. ואחריהם רב אשי ורבינא. ואחריהם רב גיזאי ורב סמונא. הרי לך סדר החכמים שהיו בכל דור ודור והאחרונים היו תלמידיהם:

שמאי והלל היו בבית שני. רבי יוחנן בן זכאי קיבל מהם והיה בחורבן הבית ולאחר חרבן קבע ישיבות לתורה מ׳ שנה: רבי אליעזר ור׳ יהושע ור׳ גמליאל קבלו מרבי יוחנן בן זכאי: ור׳ טרפון ור׳ עקיבא ור׳ ישמעאל[2] קבלו מר׳ אליעזר ור׳ יהושע: ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ נחמיה ור׳ אלעזר בן שמוע ור׳ שמעון קבלו מר׳ טרפון ור׳ עקיבא ור׳ ישמעאל: רבי ור׳ נתן קבלו מר׳ מאיר וחביריו: ר׳ חייא ור׳ שמע׳ ב״ר ובר קפרא ור׳ חנינא קבלו מרבי. הרי לך סוף התנאים:

כל יש אומרים ר׳ נתן. וכל אחרים אומרים ר׳ מאיר כמפורש בשילהי הוריות: כל ברייתא שחולקין עליה בתלמוד אין הלכה כמותה. וכל ברייתא שאין חלוקין עליה בתלמוד הלכה כמותה: מימות [ר׳] ועד הלל הזקן שש מאות סדרי משנה היו. מכאן ואילך נתמעט הלב ולא היו שונים אלא ששה סדרים: מהלל ועד רבי ור׳ נתן שלש מאות ואחת עשרה שנה והם היו סוף משנה: רבינו רב התחיל בהוראה: מרב ועד רב אשי ורבינא מאתים שנה והם היו סוף הוראה: ואחריהם רבנן סבוראי. ר׳ יהושע בן קרחה הוא בנו של ר׳ עקיבא שהיה קרח: כל מעשה בחסיד אחד או ר׳ יהודה בן דמא או ר׳ יהודה בן אילעאי או ר׳ יהודה בן בבא: כל ר׳ יהושע סתם הוא ר׳ יהושע בן חנניה: כל ר׳ שמעון סתם הוא ר׳ שמעון בן יוחי: ר׳ אליעזר סתם הוא ר׳ אליעזר בן הורקנוס: רבי יהודה סתם הוא ר׳ יהודה ב״ר אלעאי: רבן גמליאל שהיה בימי ר׳ עקיבא הוא היה אבי אביו של רבינו הקדוש: כל ר׳ אלעזר במשנה סתם הוא ר׳ אלעזר בן שמוע: ר׳ אלעזר בגמרא סתם הוא ר׳ אלעזר בן פדת: רב יהודה סתם הוא ר׳ יהודה בר יחזקאל והוא היה תלמיד לרב ושמואל: כל קשיא שבתלמוד סתם אביי ורבא. היו תנאים לפני החורבן ק״פ שנים: ומימי רבן ש׳ב׳ג גדל רבינו הקדוש בנו בתורה ושמש ר׳ אותן החכמים. דאמר ר׳ כשהיינו למדין תורה אצל ר׳ שמעון בתקוע והלך למתני[3] מנהון גמר דאמר רבי כשהלכתי ללמוד

---

[1] MS. יוסי. [2] Marg. נ״ל דהו ר׳ ישמעאל בן אלישע כ״ג. [3] MS. דמתני.

הלכה כרבי מחבירו: רב ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן: שמואל ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן: ר׳ שמעון בן לקיש ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן בר מתלת דהלכה כר״ל. חדא החולץ למעוברת והפילה בהחולץ ליבמתו. ותיניינא ביש נוחלין המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם את הבכור. שלישית הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שהם כתובין לבן: הלכתא כרב באיסורא וכשמואל בדיני: הלכתא כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי: רב הונא ורב חסדא הלכה כרב הונא: רבה מיכן ור׳ יוסף הלכה כרבה. בר מסרוס עיניין ומחצה: אביי ורבא הלכה כרבא. בר מיעל קגס והלכה כאביי. עד כאן מלבי: רב אשי ורבינא הלכה כרבינא: סתם משנה ר׳ מאיר: סתם ברייתא ר׳ נחמיה: סתם סיפרא ר׳ יהודה: סתם ספרי ר׳ שמעון. וכולהו אליבא דר׳ עקיבא. וסימנך מנדש: סוף משנה רבי ור׳ נתן: סוף הוראה רב אשי ורבינא: סוף סבוראי מר רב גיזאי ומר רב סימונא: א׳ע׳פ שאמרו חכמים פלוני ופלוני הלכה היכא דאיכא רבנן בתראי דקיימי הלכה כמותו:

תנו רבנן שנים עשר זוגות תלמידים היו לו לר׳ עקיבא מגבת ועד אנטיפטרת וכולם מתו מפסח ועד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם עד שבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה. ור׳ מאיר היה גמיר וחריף טפי ומחדד מכולהון וסמכיה ר׳ עקיבא א׳ע׳ג דיניק הואי. וסמכינהו ר׳ יהודה בן בבא לשארא בתר ר׳ עקיבא והדר סמכיה לר׳ מאיר. דאמר ר׳ יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור׳ יהודה בן בבא שמו שאילמלא הוא בטלו דיני קנסות וכו׳. וסמך שם ה׳ זקנים ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע. ורב אויא מוסיף אף ר׳ נחמיה. ומקשינא והא אמר ר׳ יוחנן כל האומר ר׳ מאיר לא ר׳ עקיבא סמכו אינו אלא טועה ומסקינ׳ ר׳ עקיבא סמכיה ולא קבלוה דהוה יניק והדר סמכיה ר׳ יהודה בן בבא וקבלוה: ובהדין דור דהוה רבן ש׳ב׳ג נשיא עלה ר׳ נתן מבבל והוה אב ב״ד. ורבי מאיר הוה חכם הדור כדמפרש בסוף הוריות: והוו נמי חכמים גדולים כגון ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה. וכגון ר׳ יהושע בן קרחה ו[ה]רביצו תורה הרבה. ר׳ אלעזר בן יהודה ור׳ שמעון בן יהודה ור׳ אלעזר בר שמעון ור׳ יעקב איש כפר [חטייא] ור׳ פרידא ור׳ פדת ור׳ זכריה בן הקצב ור׳ מתיא בן חרש ואלעזר בן ירמיה וחנן בן פנחס ואבא חנין ופלימו וסומכוס ור׳ שמעון בן אלעזר ור׳ חנינא ור׳ יהודה בן גמליאל ור׳ אלעזר בן תדאי ור׳ פנחס בן יאיר ור׳ יעקב בן חסא ואיסי בן יהודה ור׳ יהודה בן חכינאי ור׳ ישבב ור׳ אלעזר בן הקפר ור׳ ראובן בן איצטרובלי וחכמים שעמהם: תחלת חכמים שמעון הצדיק שהיה [מ]כנסת גדולה וריבץ תורה בישראל ואילו אחריו זה אחר זה. אנטיגנוס. יוסף בן יועזר. יוסף בן יוחנן. יהושע בן פרחיה. נתאי הארבלי. יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח. שמעיה ואבטליון. ואחריו הלל ושמאי.

VIII.

⁂ [דרכי התלמוד וסדר תנאים ואמוראים][1] ⁂

כל היכא דאיכא איתביה. יחיד ליחיד. מיתבי. רבים ליחיד: כל היכא דאיכא תנא תוספתא היא על המשנה והוסיפו אותם חכמים בגמרא: כל היכא דאיכא חסורי מיחסרא והכי קתני חסר הוא מן המשנה וכך ראוי למשנה לומר והואיל ולא נכתב במשנה תיקנוהו חכמים בגמרא: תיקו. דאיסורא לחומרא. דממונא לקולא: כל מקום ששנו באמת אמרו ובמה אמורי ואימתי בזמן. הלכה למשה מסיני: כל רבי מארץ ישראל. כל רב ומר מבבל: ר׳ עקיבא ור׳ טרפון הלכה כר׳ עקיבא: ר׳ עקיבא ור׳ יוחנן בן נורי הלכה כר׳ עקיבא: הלכה כר׳ עקיבא מחבירו: בית *שמאי ובית הלל[2] הלכה כבית הלל חוץ מבית שמאי אומר מכבדין את הבית שהלכה כבית שמאי. וכל מקום שחזר בית הלל להורות כבית שמאי: רבי ור׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ שמעון כולם עם רבן ש׳ב׳ג הלכה כרבן שמעון בן גמליאל: ר׳ מאיר ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי. ר׳ יוסי ור׳ יהודה הלכה כר׳ יוסי. ר׳ יוסי ור׳ שמעון הלכה כר׳ יוסי. הלכה כר׳ יוסי מחבירו: ר׳ אליעזר ור׳ נחמיה ור׳ אליעזר בן יעקב שנחלקו עם ר׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי. במה ד״א שנחלק עליו אחד אבל אם נחלקו עליו חכמים הלכה כחכמים: ר׳ מאיר ור׳ שמעון הלכה כר׳ שמעון: ר׳ יהודה ור׳ שמעון הלכה כר׳ שמעון: ר׳ יהודה ור׳ נחמיה הלכה כר׳ נחמיה: ר׳ יהודה ור׳ אלעזר בן יעקב הלכה כר׳ אלעזר בן יעקב: ר׳ מאיר ור׳ יהודא הלכה כר׳ יהודה: רבי ור׳ אלעזר בן שמעון הלכה כרבי: רבי ור׳ יוסי בר יהודא הלכה כרבי: רבי ור׳ ישמעאל בר׳ יוסי הלכה כרבי. אבל אמר ר׳ ישמעאל משום אביו הלכה כאביו: רבי ור׳ שמעון בן אלעזר הלכה כרבי. וכל מקום שאמר ר׳ שמעון בן אלעזר בלא מחלוקת הלכה כמותו:

---

[1] In the MS., fol. 163b, after No. I. B (p. 41). The words in [ ] are not in the MS. Most of them are to be found in Filipowski's edition. [2] MS. שמיי, הילל everywhere.

שנה והם היו סוף הוראה. ואחריהם רבנן סבוראי הם הנזכרים למעלה ורב ביזא ורב סומכא היו סוף סבוראי ולא הוסיפו ולא פילגו על דעת אחרים הראשונים כלום ולא תקנו פרקים שהכל תנוי כסדרן. אחרי רבינא רב אחא. אחריו רב חביבא. אחריו רב ספרא. רב אחא בר חבילאי. אחריו רב רחומי. אחריו רב מרי. אחריו רב חנניא. ובימי חנניא כלו בית דוד. ואחריו רב יצחק ובימיו של רב יצחק בשנת תתנ״ד לחורבן הבית שכב[1] ובימיו ברחו כל ישראל מבבל לארץ ישראל ומשאר ארצות. ונעשות אחד ששמו מר זוטרא ראש ישיבה בא״י דהוא בנו של בוסתנא. ובסדר הזה נוהגה הישיבה בבבל עד שבא מר רב יהודאי גאון זצ״ל. והוא היה חכם גדול כראשונים ז״ל והוא קצב ומפלפל חכמתו הלכות גדולות והלכות קטועות והלכות קצובות לעיין בהם ולסמוך על דבריהם בני אדם שאין מספיקין לסדרים למסכתות. ואח[ר]יו רב נחשון. ואחריו רב נטרונאי. ואחריו שר שלום. ואחריו רב איסמאי. ואחריו רב צמח. ואחריו רבינו משה: וכן ר׳ יהודה ז״צ״ל בנו של ר׳ יצחק חנניא ריש מתיבתא אביו של רבנא שרירא[2] שהוא עתה ראש ישיבת בבל. ואחרי[3] רב שרירא היה רב האיי בנו. ואחרי[3] רב האיי לא נתמנה ראש ישיבה בבבל כי אם ראש גלות ושמו רבי׳ חזקיה שהוא עתה ראש והוא מבית דוד. ובנו רב דוד י״צ ורבי׳ שלמה בר יהודה ראש ישיבת ירושלם עיר הקודש אלהים יכוננה עד עולם סלה. והוא ראש ישיבה עתה בשנת ד׳ אלפים ות״ת״ז ליצירה. ובשנת תתקע״ה לחורבן הבית. ובשנת אלף ושנו לשטרות בט״ו באלול[4]:

---

[1] So MS. [2] MS. שרדא. [3] MS. ואחריו. [4] Blank of several lines. Next folio begins No. VI.

ורב הונא הם היו מנהיגים שררות בנהרדעא. וניהג רב שררות בנהרדעא כ״ה שנים ונפטר בשנת תקנא למניין שטרות. וניהג אחריו שמואל שררות ו׳ שנים ונפטר בשנת תקסא. והיתה מדינת נהרדעא ביישובה מימי יהויכין עד שנאסף שמואל שהם תרף שנים. ובא *פפא בר נצר והביא פולמוסא[1] והחריב אותה בשנת תקט. ובאותו זמן היה ר׳ יוחנן בארץ ישראל והיה מנהיג שררה ונאסף בשנת תקץ ונאסף ריש לקיש קודם ר׳ יוחנן שנה אחת. ואחר כך רב הונא ורב חסדא ועשו שתי ישיבות. והלך רב חסדא למתא מחסיא ועשו אותו ראש ישיבה *ובנה בית [רב] ז׳[2] שנים. ומתיבתא [ד]רב הונא בנהרדעא ונאסף רב הונא בשנת תרה. ורב חסדא בשנת תריב. ואחריו רב נחמן בשנת תרלא. ואחריו רבה בר׳ רב הונא ונאסף בשנת תרלג. ואחריו רבה בר נחמני בשנת תרמה. ואחריו רב יוסף בשנת תרמח. ואחריו אביי בשנת תרס. ואחריו בריה דרב יוסף בר חמא בשנת תרסג. ואחרי כן רב פפא בשנת תרפז[3]. ואחרי כן רב זביד בשנת תרצו. ואחרי כן רב דימי מנהרדעא בשנת תרצט[4]. ואחריו רב כהנא בשנת תשכב. ואחרי כן מר זוטרא בשנת תשכז. ובו ביום היתה זוועה גדולה בעולם ונזדעזעה כל הארץ. ואחריו רב אחא בריה דרבא בשנת תשל. ובו ביום בלע התלי את הירח[5] ונראו כוכבים ברקיע בו ביום. ואחריו פלוני ולא ידעתי בשנת תשלג. ואחריו רב אשי בשנת תשלח. ובשנת תשמב נאסף רב יימר ונמצא עמוד אש ברקיע ועמד ל׳ יום. ובשנת תשע נאסף רב הונא ראש גולה. ובשנת תשעב נאסף רב אידי בר׳ אבין. בשנת תשעז נאסף רב נחמן בר רב הונא וגזרו דייני מלך פרסיים על אבותינו לחלל שבתות. בשנת תשעט נאסף רב טביומי בר רב אשי. בשנת תשפב נאסף רב חמא בריה דרבא ונהרג רב הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו היהודים למלכות. בשנת תשפה הרסו בתי מדרשות וגזרו על היהודים כדין פרסיים ונהרג רבה תוספתא. בשנת תשצג ועוד נדדה הארץ ונהרג פירח[6] מלך פרסיים. בשנת תתיא נאסף רבינא סוף הוראה ונסתם התלמוד ואותו רבנן סבוראי שבזכותם נמתחו שמים וארץ והשיבו התלמוד למקומו מדעתם מרוב חכמתם ומרוב פילפולם: ואלה שמותם [רב] אחאי מביה תיסי[7] ורב גביהה מאגיזק ורב אחא בר דרב נהילאי רבנא סמא בר רבנא יהודה רב שמונא מפרגודיתא[7] רבינא בר אומצא ורב אחדבויי ורב קטינא מר זוטרא בני חנניה. וב[י]מיהם יצא מחומד בשנת תתכח ומבריאת עולם יש היום תרמד ולמניין יוונים אלף וקצה: קעב אחר חורבן נשלמו ארבעת אלפים והתנאים קודם חורבן הבית ק״ף שנה:

הרי לך חכמים שבכל דור ודור: רב רבה התחיל בהוראה מרב רבה עד רבינא ר׳

---

[1] MS. תפא בר׳ פפא והביאנו למוסא. [2] P. ומנו אותו ד׳. [3] Or עז. [4] P. adds ואחריו רב בנהרדעא בשנת תרצט. [5] P. היריעה. [6] MS. פדח. [7] So MS.

VII.

⁘ [סדר עולם זוטא וסדר תנאים ואמוראים[1]] ⁘

משה ואהרן ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף נתנבאו במדבר. יהושע ופנחס בימי השופטים. אלקנה ושמואל בימי עלי. גד החוזה ונתן הנביא ואסף והימן וידותון בימי דוד. אחייה בימי שלמה. שמעיה בימי רחבעם. עידו בימי ירבעם. עזריה וחנני בימי אסא. יהוא בן חנני בימי בעסא[2]. אליהו מיכיהו ועובדיה בימי אחאב. אלישע ויחזיאל ואליעזר בימי יהושפט. יונה בימי יהוא בן נמשי. זכריה בן יהוידע בימי יואש. אמוץ בימי אמציה אחיו. הושע ועמוס וזכריה המבין וישעיהו בימי עוזיהו. מיכה בימי יותם. עודד בימי אחז. יואל נחום חבקוק בימי מנשה. צפניה ואוריה בימי יאשיה. יחזקאל ודניאל בארץ כשדים. חגי זכריה ומלאכי בשנת שתים לדריוש. ואז התחילו אנשי כנסת הגדולה. והם מרדכי ונחמיה וזרובבל ועזרא: כל נבואה שהיא לצורך דורות נכתבה לצורך שעה לא נכתבה: ועזרא מסרה לשמעון הצדיק. ושמעון לאנטיגנוס. ליוסף בן יועזר. ליוסף בן יוחנן. ליהושע בן פרחיה. לניתאי הארבלי. לשמעון בן שטח. ליהודה בן טבאי. לשמעיה[3] ואבטליון. להילל הזקן שהיה במדינת בבל בראשונה והוא אב בית דין: ומהילל ואילך נקראו נשיאים. והילל מסר לרבן שמעון בנו. לר׳ יודן. לרבן גמליאל הזקן. לר׳ שמעון. לר׳ יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש. לרבן גמליאל היושב באושא ומושבו בית שערים. לר׳ יודן היושב בציפורי. לרבן גמליאל היושב בטבריא. לר׳ יהודה הנשיא גדול הדור. לרבן גמליאל. לר׳ הילל:

ואילו הן נשיאי ישראל: הילל הזקן ושמעון בנו וגמליאל בנו. ורבן שמעון בן גמליאל שנהרג עם ר׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול. הללו בבית שיני: ובימי רבינו הקדוש ירד רב לבבל והורה בו איסור והיתר והלכות בנהרדעא[4]. ומצא *את ר׳[5] אבא *מנהיג שררות[6] בבבל. וכל זמן שהיה ר׳ אבא קיים לא ניהג רב שררות עד שנפטר ר׳ אבא לגן עדן. ורב שמואל

---

[1] The corrections are made according to the ס׳ת׳ו׳א, Luzzatto's edition. The Paris MS., No. 837, 11, agrees, except a few variations, with the readings of Maḥazor Vitry (מ״ו). [2] So MS. [3] MS. לשמעון. [4] MS. בנהר דעדן. [5] MS. אתרא. [6] MS. מנהגא ושררות.

ראשון למעתיקים מעברית[1] ליוונית: ואחרי עקילס חמשים ושלש שנה בימי קומודו המלך עמד תודוס הוא תודוסיאו והעתיק[2]. ואחרי תודוס שלשים שנה בימי אסוירוס אבי אנטונינוס עמד סוּמְכוס הוא סִימַכוס והעתיק[2]. ואסוירוס נקרא שבור מלכא. ושמונה שנה אחרי כן מצאו בירושלים ספרים מלוקטים אשר לא ידעו מי אספם. ואחר שמנה עשר שנה בימי אלכסנדר המלך עמד אורייגינס והעתיק ועשה שני סימנים במקום הפסק. שם האחד אשטריקן הוא כעין כוכב המאיר כן הוא הוודאי. ושם השני אובילו והוא כעין קשת והוא הפסק. וכולם מעברית ליוונית העתיקו: ויש אשר העתיקו מעברית ללטין ולא על נכון: ועמד באחרונה בימי טיאודוזיאו מלך רומי איש אחד ושמו יירונימוס איש נבון וחכם ולמד את תורת אלהינו והעתיק על[3] מעברית ללטין וקיבלו את כל ספריו בעדתם חכמי האומות:

Additional Note.

After the words בני אדם (p. 171, l. 3), the following addition is to be found in the MS. (fol. 119, where the passage נ״ב שנה, p. 170, l. 26, is repeated): וילך בכל ארץ ישראל לראות קברי המלכים והנביאים וסבב את כל העולם כולו והביאם והגלם לספרד ולמה נקרא שמה ספרד שבסוף רדו שם מן הגלות ועליהם אמר הנביא וגלות ירושלם אשר בספרד. ויתר דברי אנדריינוס אשר עשה ואשר לכד ביתר [ואשר הלך לראות קברי המלכים והנביאים margin] ואשר הרשיע על עם יי׳ הלא הם כתובים על ספר איכה רבתי אשר לחורבן הבית וירושלם. Next comes the *Ekhah Rabbathi.*

---

[1] MS. מעברים. [2] So MS. [3] One word erased by a censor.

ר׳ יהודה הנקרא רבינו הקדוש חיבר את המשניות וקיבץ כל הדינים לפי שראה התלמידים מתמעטים[1] והצרות מתחדשות ומלכות הרשעה מתגברת וישראל הולכים ומתמעטים: ושנים מתלמידיו ר׳ הושעיא ועמו בר קפרא חיברו הברייתות לבאר המשניות. ור׳ יוחנן תלמידו חיבר תלמוד ירושלמי בארץ ישראל ש׳ שנים אחר החורבן. וממנו קיבל רב הונא. וממנו קיבל רבא. וממנו קיבל רב אשי והוא חיבר תלמוד הבבלי בארץ שנער אחר שחיבר ר׳ יוחנן תלמוד ירושלמי כנגד ק׳ שנים: ואחר בית דינו של רב אשי נתפזרו ישר׳ פיזור גדול ורבו הקטטות ונשתבשו הדרכים ונתמעט תלמוד תורה. וב״ד הגדול של שבעים בטל מכמה שנים קודם חיבור התלמוד:

המסורת הזו שמסר דוסא בן אלעזר בנו של ר׳ אפס שקבל מר׳ יהודה הבבלי[2] שקבל מר׳ שמעון אביו שקבל מר׳ אדא. ור׳ אדא היה באותו שעה גדול במקרא שקבל מר׳ המנונא שהוציאה מנהרדעי[3] ור׳ המנונא ור׳ אדא קבלו שניהם מבקי[3] שגלה מארץ ישראל לבבל שהגלהו רופס שלא תהא תורה בארץ ישראל וסמכו את התורה ואת הנביאים ואת הכתובים עשרים וארבעה ספרים שלא טעו ושלא שגו פסוקים שתי ריבוא ושני אלפים ושבע מאות וארבעים ושבעה לא פחות ולא יותר:

וזהו סדרן של כ״ד ספרים: ה׳ חומשי תורה. בראשית. שמות. ויקרא. במדבר. דברים: סדרן של נביאים. יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר: סדרן של כתובים. רות. תלים. איוב. משלי. קהלת. שיר השירים. קינות. דניאל. אסתר. עזרא. דברי הימים:

משה כתב חמשת ספרי תורה ואת ספר בלעם ואיוב: יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה מן וימת משה עבד יי׳ עד סוף התורה: שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות: דוד ועשרה זקנים. ס״א דוד על ידי עשרה זקנים. אדם ומלכי צדק. ואברהם משה דוד ושלמה ואסף ושלשה בני קרח הן כתבו ספר תלים: ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות: ישעיהו כתב ספרו ומשלי ושיר השירים וקהלת. וס״א שחזקיהו וסיעתו כתבם: אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר יחזקאל ותרי עשר ודניאל ואסתר: עזרא כתב ספרו ויחס דברי הימים: ואני ירחמאל מצאתי ביוסיפון כי שמואל כתב ספר שופטים. ויש אומרים כי עזרא כתב ספר שופטים. וחזקיה כתב משלי וספר מלכים:

בימי תלמי פילדלפוס מלך מצרים היו שבעים זקנים אשר העתיקו לו הספרים כ״ד. ואלעזר הנהרג בימי אנטיוכוס הרשע היה אחד מהם וזה היה מעשה לפני תולדת הצלוב שלש מאות וארבעים ואחת שנה. ולאחר הצליבה מאה ועשרים וארבע שנים בימי אדריינוס עמד עקילס והוא אונקלוס ותרגם מעברי לארמי. ויש אומרים מעברי ליווני. והוא היה

---

[1] MS. משמעטים. [2] MS. הבבללי. [3] So MS.

היו מספרין בלשון ארמי[1] בבבל מאותו הזמן נקרא התלמוד שסדרו גמרא בלשון ארמי. והחכמים נקראו אמוראים על שם שאומר[ים] מה שקיבל מן הרב שאין לך דבר שלא דברו הראשונים שעמדו עד[2] ר׳. ולראשונים היו קורין תנאים ואמוראים הללו שאמרנו כשם שהתנאים שעמדו לפני ר׳ אלא הלשונות של הראשונים הוא שקבע במשנתו כל מה שיכול להשיג מהם מפני שהיו שונין בלשון[3] צח וקל כאותה שמצינו בארבע אבות נזיקין כשהזיק המזיק וכו׳:

בשנת ק׳ע׳ב לאחר בית שיני שלמו ותמו שני אלפים תורה ונסתלק שר התורה ונתמעטו הלבבות ונסתתמו מעייני החכמה והוא[4] דאמרינן [אמ׳] ר׳ יוחנן ליבן של הראשונים כפתחו של אולם וליבן של אחרונים כפתחו של היכל באמה. ראשונים ר׳ עקיבא אחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע. ואני כמלא נקב מחט של סידקית. ור׳ אלעזר בן שמוע רביה דר׳ הוה הוא רבינו הקדוש ורביה ר׳ יוחנן הוה ואני כמלא מחט של סידקית. וכיון שראה רבינו הקדוש שנתמעט הלב ובינת ישראל הלך וקיבץ הלכות מר׳ עקיבא וחביריו ושנה לתלמידיו ששה סדרים. דהא שמאי והילל היו בבית שיני בסנהדרין. ור׳ יוחנן בן זכאי קיבל מהם והיה בחורבן הבית ולאחר חורבן הבית קבע ישיבה ארבעים שנה:

ור׳ קבע ששה סדרים וקבעו בהן שמותם של חכמים ואילו הן. והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמה ודעת יראת יי׳ היא אוצרו: **סדר זרעים**. ברכות ופירקיו ט׳. פיאה ח׳. דמאי ז׳. כלאים ט׳. שביעית [י׳]. תרומה י״א. מעשר ראשון ה׳. מעשר [שני] ד׳. חלה ד׳. ערלה ג׳. בכורים ג׳. סך מסכתות דזרעים י״א ופירקיו ע״ה. וכולו בלא גמרא חוץ ממסכת ברכות: **סדר מועד**. שבת כ״ה פרקים. עירובין [י׳]. פסחים [י׳]. שקלים ח׳. יומא ח׳. סוכה ה׳. ביצה ה׳. ראש השנה ד׳. תענית ד׳. מגילה ד׳. מועד קטן ג׳. חגיגה ג׳. סך ממסכתות דסדר מועד י״ב. ופירקיו פ״ה. וכולו עם גמרא חוץ משקלים: **סדר נשים**. יבמות ופירקיו י״ו. כתובות י״ג. נדרים י״א. גיטין ט׳. נזיר ט׳. סוטה ט׳. קידושין ג׳. סך ממסכתות דסדר נשים ז׳. ופירקיו ע״א. וכולן עם גמרא *חוץ מאבות ועדיות והוראות[5]: **סדר קדשים**. זבחים ופירקיו י״ד. מנחות י״ג. חולין י״ב. בכורות[6] ט׳. ערכין ט׳. מעילה ו׳. כריתות ו׳. מידות ד׳. תמיד ו׳. קינים ג׳. סך ממסכתות דסדר קדשים י״א ופירקיו צ׳. וכולו בגמרא חוץ מזבחים[5]: **סדר טהרות**. כלים ופרקיו ל׳. אהילות י״ח. נגעים י״ב. פרה י״ב. טהרות י׳. מקוואות [י׳]. נידה י״ב. משקין ו׳. זבין ה׳. טבול יום ד׳. ידיים ד׳. עוקצין ג׳. סך מסכתות דסדר טהרות י״ב ופרקים ק׳כ׳ד. וכולו בלא גמרא חוץ מנידה: **סדר ישועות**. *בבא קמא. בבא מציעא. בבא בתרא. סנהדרין[5]:

---

[1] O. ערבי. [2] O. ועד. [3] P. לשון. [4] MS. והיו. [5] So MS. [6] MS. ברכות.

ושיגר את אשתו עם בנה עם שלוחי ההגמון. כאשר באו למלון אירע מעשה ונתארחה אצל מטרוניתא אחת אשת אסוירוס אביו של אנטונינוס שהיה מגדולי רומי באותה שעה [ו]היה לה תינוק קטן ששמו אנטונינוס[1]. אמרה לה אשת אסוירוס מה טיבו של ילד זה ולהיכן את הולכת. סח לה כל המאורע כך וכך גזירת הקיסר וכך וכך עשיתי והריני והילד מזומנים להריגה. מיד נתן הק׳ב׳ה בלבה של מטרונ[ית]א ונתגלגלו עליה רחמים. אמרה לה הרי ליך בני קטן שהוא ערל הוליכי אותו אצל קיסר והניחי לי את בנך. ואף היא עשתה כן ונטלה אותו תינוק והוליכתו אצל קיסר. אמ׳ לעבדיו המלך ראו אותו אם מהול הוא יהרגוהו ואת אמו ואם ערל הוא פטרוהו לשלום. בדקו אותו ומצאוהו ערל. מיד עמד וכעס עליו המלך על אותו הגמון וצוה עליו והורידוהו מגדולתו בסבור שכחש לו. אמרו [לו] עבדיו אדונינו המלך כך היא דרכה של אומה זו שאלהיהם עושה להם נסים להצילם מידינו. אבל מעידים אנו בילד זה שהוא מהול אמר להם קיסר אם *כך הוא שאלהיהם[2] עושה להם נסים מה הועלנו בגזירתינו מיד עמד ובטל הגזירה. וחזרה אשתו של רבן שמעון עם הילד בשמחה ובשלום. כשחזרה אצל מטרונ[ית]א ראתה אותה ואת בנה שמחה לקראתה ביותר ואכלו ושתו בשמחה. אמרה לה אשתו של אסוירוס הואיל ונעשה נס לבנך ע״י בני לכשיגדלו יהיו שושבינין זה לזה. אמרה לה אשתו של רבן שמעון ולואי. נפטרה ממנה והלכה לביתה בשלום וגדל ר׳ ונתמנה נשיא על ישראל. ואנטונינוס בן אסוירוס גדל ונתמנה מלך על רומי באותו הזכות שבאותו הפרק לא היו מעמידין ברומי מלך בן מלך כדי שלא תהא ידו תקיפה על שרי רומי ויכבשם ביותר. וזהו שאמרו חכמים הנה קטן נתתיך בגוים שאין מעמידין מלך בן מלך: לפי שהעמיד ר׳ ישיבה וקבע עצמו לתורה יותר מכל הנשיאים שהיו לפניו. משמת הילל הזקן ובאו מכל צד לישב לפניו והיו קורין אותו ר׳ר׳ וחזרו כל העם אף לקרותו ר׳ר׳. [ש]כשראה ר׳ עצמו עשיר ונשיא ושלום לו מכל עבדיו מסביב וראה את התלמידין משתבשין והרבה מהם נמנעים מללמוד מחמת שלא היו יכולין לעמוד על הדבר אם לא מפני אורך התלמוד וראה תורה מתמעטת והולכת מחמת שאי אפשר לתלמידים לעמוד על לשונות הללו [ש]כשאדם עומד לפני רב אחד והולך לו ויושב לפני רב אחר [מחמת] שהלשונות והסברות מוחלקות הוא טועה בין לשון לחבירו. מיד שלח לתלמידי חכמים שבכל מקום וקבע לו מקום בעיר עמו. וכשהיה רבינו הקדוש שומע דבר שהיה מתקבל בעיניו היה קובעו במשנתינו ונהג רבינו דבר זה ימים ושנים עד שעמד על דעת כולם:

החכמים שעמדו קודם רבנו הקדוש נקראו משנים[3] ותלמוד שבידם היה נקרא משנה *והיו מספרין בלשון עברי[4]. משמת רבינו והחכמים שעמדו שהיו מפרשין דבריהם של ראשונים

---

[1] P. אנטיובוס. [2] P. כל כך אלהיהם. [3] So both MSS. [4] O. מוספרין בל׳ ערבי.

מם למלך רומי שנה בשנה. וחזר אנדריינוס ועלה עליהם והיה אנדריינוס מקיף על בית תור ג׳ שנים ומחצה. לסוף ג׳ שנים ומחצה כבשם והרגם למגדולם ועד קטנם שמונים אלף רבוא בני אדם[1]. מחמת פגעים ואונסים אשר הקרו אותם ברחו זה לכאן וזה לכאן ונתמעטה תורה מישר׳: ונעשית התורה כשתי תורות שהיו הללו אומרין לצד אחד והללו לצד אחר. ולפני כן היו שונין בלא מחלוקת פסקי הלכות כמו שהיתה הגמרה בידם הלכה למשה מסיני. וכל אחד ואחד שונה לתלמידיו כפי מה שקיבל מרבו. הילל ושמאי עצמן[2] בשלשה דברים בלבד הוא שנחלקו חוץ מן הסמיכה. משרבו תלמידי שמאי והילל ולא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל. ופסקה החכמה ורבתה השכחה חזרו להיות לומדין מתוך הכתב אפילו תורה שבעל פה אבל מלפני כן לא היו כותבין אלא הצדוקין: ועד ימיהם של הילל ושמאי היתה תורה ברורה לישראל ולא היתה מחלוקת בישראל אלא בסמיכה בלבד שנחלקו בה. ומשנתמעטו הלבבות ורבו המחלוקת מחמת שלא שמשו התלמידים במשנתו דרשו עת לעשות ליי׳ הפרו תורתך. אמרו מוטב תיעקר אות מן התורה ולא תשכח תורה מן ישראל וכתבו אף תורה שבעל פה. ועליהם סמכו הראשונים לכתוב אף התלמוד שלא תשכח תורה מישראל. ומרובה תורה שבעל פה יותר מתורה שבכתב שעל קוץ וקוץ של תורה תילי תילים של הלכות כדכת׳ קווצותיו תלתלים:[3] ואף כשכתב משה מה שכתב עדין לא השלים לכתוב את הכל אלא מרובה של תורה הניח על פה. הוא ששנינו משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע לפי שלא היה מספיק לכתוב את כולה כדכת׳ רחבה אמרתך מאד. וכת׳ ארוכה מארץ מדה. ר׳ אליעזר אומר אם נעשים כל הימים דיו וכל אגמים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין והשמים והארץ מגילות אינם מספיקין לכתוב תורה שבידי. אחד המשנה ואחד התלמוד נקראין תורה שבעל פה. ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. ואמרי׳ שפירש הק׳ב׳ה למשה טעמי תורה וכל מה שעתידין לחדש ולפי שלא נתנו טעמי תורה לכתב מהרה תורה להשתכח מישר׳:

פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא ימולו בניהם ובאותו הפרק נולד רבינו הנשיא. אמר רבן שמעון לעצמו מה אעשה אם איני מלו הריני עובר על גזירת קוני ואם אני מלו הרי אני עובר על גזירת הקיסר ומתחייב הריגה למלכות. אלא מוטב שאעבור על גזירת קיסר ולא אעבור על גזירת קוני מיד עמד ומלו. נשמע הדבר להגמון שבעירו שלח לו והעמידו לפניו. אמר לו ההגמון מפני מה עברת על גזירת המלך קיסר. אמר לו רבן שמעון גזירת קוני גדולה מגזירת קיסר. אמר לו אותו ההגמון הרי אתה מחוייב הריגה למלכות אבל מפני שאתה גדול אומתך הריני מניחך שלא תהרג אלא שגר[4] את הילד לקיסר אם הוא רוצה להניחו יניחו. כשראה רבן שמעון צרתו צרה

---

[1] See p. 175 and No. X. I. [2] O. עצמו. [3] Repeated from p. 163. [4] O. שיגר.

תורה זה מישר׳. והילל ושמאי היו בימיו: [1] בימים ההם היה מלך ברומא ושמו אוקטביאנוס ובארבעים ושתים שנה לאוקטביאנוס נולד ישו הנצרי בבית לחם ובאותה שנה ציוה הורודוס להרוג את כל הילדים הילודים בבית לחם ובכל ארץ יהודה. וימת הורודוס במיתה רעה כי תולעים אכלוהו בחייו: ומשנבנה רומא עיר הממלכה עד שנת ארבעים ושתים שנה לאוקטביאנוס אגוסתוס היא השנה שנולד בו [ישו] [2] שבע מאות וחמשים ושתים. [ישו הנצרי] היה בימי יהושע בן פרחיה כמו שמוכיח במסכת סוטה. ומסורת הוא בידינו שבשנת תתקלג [3] [ישו נולד] ק״ד שנים לפני החורבן: וימת אוקטביאנוס וימלוך תחתיו טיבריאוס ברומא ובשמונה עשר לטיבריאוס [נצלב ישו]:

הורודוס מלך ב״ה שנים ומת. ועמד אחריו ארקילס בנו ומלך ט׳ שנים ויאסרוהו מלך רומה בנחושתים וימלוך תחתיו את אנטיפס אחיו ויסב את שמו ארודוס וימלוך עשר שנים. ויגלה מלך רומא אנטיפס וימלוך תחתיו אגריפס בן ארודוס הגדול ומלך כשר היה ומלך עשרים ושלש שנים וימות: ומלך תחתיו מונבז בנו ואף הוא מלך כשר היה: והילני המלכה היא היתה אמו של אגריפס וימלוך אחריו אגריפס בן אגריפס עשרים שנה היא שנת ק״ג למלכות בית ארודוס. גרם העון שנאת חנם שהיתה ביניהם ומרדו בנירון קיסר מלך רומי שהיה מלך באותה שעה ושלח נירון את אספסיינוס שר צבאו על ירושלים. ומת נירון בתוך שהיה אספסיינוס במצור שלחו לו בני רומי בשבילו והמליכו בני רומי עליהם אספסיינוס וצר על ירושלים שלש שנים וחזר לו לרומי: ושלח שם טיטוס בן אחותו על ירושלים וכבשה. טיטוס הוא החריב את ירושלים ואת בית המקדש בשנת ארבע מאות ועשרים שנה לבניינו וגלו ישראל גלות שלימה. היא היתה שנת [ג׳] אלפים ותתכח [4] שנים מבריאת עולם: נמצא מלכות בית פרס בפני הבית ל״ד שנה. מלכות יון ק״פ שנה. מלכות בית חשמונאי ק״ג שנה. ומלכות בית הורודוס ק״ג שנים. הילל ושמעון וגמליאל ושמאי נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה וימים רבים האריכו אחר החורבן הוא ור׳ ישמעאל וסופו נהרגו:

וכשחזר טיטוס לרומי נכנס לבית המרחץ. ביציאתו הביאו לו לשתות ונכנס לו יתוש בחוטמו והיה מנקר במוחו כל ימיו:

נ״ב שנה עמדה בית תור אחר חורבן בית המקדש עמדה בשלותה שלא גלה ממנה אדם א׳ע׳פ שגלתה ירושלים ומרדו בתוך [5] שלוותם במלך רומי הוא טיטוס שמלך תחת אספסיינוס ועלה עליהם הוא וכל חילו והכניעם תחת ידו ונתנו לו מס כל ימי חייו: טיטוס מת ומלך אחריו אנדריינוס קיסר. ומשמת טיטוס לא הוסיפו אנשי ביתר לעלות

---

[1] Marg. וזהו מירחמאלי. [2] The words in [ ] are erased, but restituted on the margin by an Italian owner. [3] So MS. See p. 89. [4] O. ותתקכח. [5] P. מתוך.

מות יונתן לכד שמעון אחיו את שררת יונתן וילחם מסביב ויך את חיל אנטיוכוס[1] וישב ישראל לבטח כל ימי שמעון אחיו איש תחת גפנו ותחת תאינתו וימלוך שמונה שנים וימיתהו תלמי חתנו במשתה היין: נהרג שמעון בשנת ק׳ע׳ה ליון. ובשנת ק׳ע׳ה למלכות יון נהרג ניקנור ופרקו מעליהם עול מלכות יונים: ויכהן תחת שמעון יוחנן בנו אשר נקרא אורקנוס כי כאשר הכה יוחנן את מלך אחד אשר היה שמו אורקנוס על כן קראו אביו אורקנוס על שמו וימלוך בשנת ק״פ למלכות יון ומלך עשרים ושש שנים וימות: וימלוך תחתיו אריסתובולוס בנו שנה אחת הוא הנקרא המלך הגדול כי הוא החל לתת עטרת מלכות בראשו ויהפוך את הכהונה ויחללנה למלוכה וימות: וימלוך תחתיו אלכסנדרוס אחיו[2] עשרים ושבע שנים וימות. הוא ינאי שנצנצנה בו מינות המכונה אלכסנדר ועשה רשע בכהונה והוא היה רשע גמור ואשתו היתה כשירה ואחותו של שמעון בן שטח היתה: יהושע בן פרחיה ושמעון בן שטח היו בימיו ואותו היום שמת עשאוהו יום טוב: ואשתו מלכה אחריו ביהודה ט׳ שנים. הוא ינאי היו לו שני בנים אורקנוס ואריסתובולוס ואשתו העמידה את הורקנוס בנו לכהן גדול ונלחם עליו אריסתובולוס אחיו והיו מנצחין [זה] את זה על דבר המלוכה ולקחה לו אריסתובולוס את המלוכה בחזקה ומלך ג׳ שנים. בימיו עלה פומפיוס שר צבא רומה על ירושלים ולכדה ויאסרהו בנחושתים ויוליכהו אל רומה וימלוך תחתיו הורקנוס אחיו הוא מלך ארבעים שנה. ויתן פומפיוס את ירושלים למס: בימיו מרד אנטיגנ[ו]ס בן אחיו וירם יד בהורקנוס וימלוך אנטיגנוס ג׳ שנים שהיא שנת ק״ג למלכות בית חשמונאי:

להורקנוס היה עבד גיבור חיל ושמו אנטיפטר ומינהו על כל חילו כי אורקנוס היה [אדם] עצל וחלש. והוא אנטיפטר היה לו בנים והפקידם על העירות[3] וגיבור שבבניו היה שמו הורודוס ובניו היו פקידים. עמד עליו הורודוס ומרד בו והרגו והרג את כל בית השמונ[א]ים למגדול ועד קטן חוץ מנערה אחת שנתן בה עיניו והיא עלתה לגג והשליכה עצמה לארץ ומתה וצוה הורודוס ולקחוה ושמוה בדבש. ויש אומרים בא עליה לאחר מיתתה. ומלך הורודוס תחתיו כ״ה שנים וקיבל את המלכות מן הרומנים וימלוך על כל היהודים בירושלים. והוא הורודוס שעל ידי שהיה עבד וירא כי הוא גרוע למלוך על ישראל ויהודה וישרף את ספר היחס. ויודע היה בתלמידי חכמים שאין מלכותו מתקבל בפניהם מפני שכתוב מקרב אחיך תשים עליך מלך הכניס עין הרע בתלמידי חכמים והיה הורגן מיום אל יום עד שהרגן כולם חוץ מבבא בן בוטא והיו מטרפין וגולין ממקום למקום. ועוד מפני חילות של מלכי רומי שהיו מתגרין בהם כל הימים ואחר מאחרי[4] כן ומחמת הפגעים ואונסים אשר הוקרו אותם ברחו להם זה לכאן וזה לכאן ונתמעטת

---

[1] P. אנטיוכיא. [2] O. בנו. [3] So margin and P.; O. העריות. [4] So MS.

שנה עד מלוך בספסיינוס[1]. ומפני גזירות אנטיוכוס ברחו למצרים שלא יראו בפריצים אשר גדלו בירושלים ככתוב בספר שיני ממכבים:

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה שכבר בימיו נפטרו והלכו להם לבית עולמים רובם של סנהדרין והוא שימש בכהונה גדולה מ׳ שנה והיו לו שני בנים חוניו ושמעי. ומשמת שמעון שימש שמעי בנו כ״ג שנה. אחר שמעי עמד יוחנן כהן גדול ושימש בכהונה פ׳ שנה הוא שגזר על הדמאי וביטל את הוודאי כמפו׳ בסוף סוטה. ואחר יוחנן מתתיה בן יוחנן בן שמעי:

וימלוך אחר אנטיוכוס בארם ובעסיא אנטיוכוס הגדול המכונה אפיפנש ויבא אנטיוכוס אפיפנוש ולקח את כל כלי המקדש והעמיד צלם אליל יוביש בהיכל וגם צלם יוביש נתן בהר גריזים להיות לשומרונים לאלוה ולכותיים עד שבא מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וקינא לאלהיו ולתורתו על אנטיוכוס וינקום נקמתו ככתוב בספרו. וימת מתתיהו בשנת ק׳מ׳ו למלכות יון ויצו לבניו אחריו לנקום את נקמת יי׳: ויקם יהודה מכבי בנו לכהן גדול ולמשוח מלחמה. הניחו מלכות יון את קסדור בירושלים לטמא את הנשים קודם שינשאו. ועוד גזר שלא יהו טובלין הנשים במקוה שהיו מטהרין בו מנידתם ורבים פרשו מנשותיהן. וכיון שראה הק׳ב׳ה שגזר שלא לעשות טבילה מיד ימן[2] לכולם מקואות מים בבתיהם. ועוד גזר כל מי שנושא אשה ישכבנה אז תחילה להגמון: ובימיו היה אחד מסגני כהונה ושמו חשמונאי ולו ד׳ בנים וכינס אחד מהם לבת מתתיהו. ויהי במשתה החופה הסירה הכלה ממנה כל תכשיטיה המעילים שהיו עליה וסתרה את ראשה וקרעה את בגדיה ונכנסה לפניהם בחלוק אחד והיתה מוזגת הכוס לקרואי הסעודה. והם כבשו פניהם מהביט אליה. כיון שראה אותה אחיה קצף עליה ואמר לה גדולי הדור יושבים פה ואת עומדת כקדישה כנגדם ערומה. השיבה ואמרה להם אותה צדקת מוטב להראות גופי בפני אחיי ולא בפני ערל וטמא. ואמרה להם למה אני עומדת ערומה בלילה הזה תשכבוני עם ערל וטמא. אז לבש רוח יהודה ואחיו ובני חשמונאי ונתקנאו בו ועמדו עליו והרגוהו: עמד יהודה מכבי והרג את אפולוניאוס פחת שומרון ואת סירון[3] פחת ארם ואת כל חילו של אנטיוכוס וטיהר את המקדש והשלימו באחת מלכי רומי עם ישראל מכל וכל במלכי יון ותפשו במלכות בפני עצמן. וחזרו ותפש[ו][4] מלכי רומא את מלכות אנטיוכ[ו]ס[5] ואת מלכות ארם ונשתעבדו מלכי יון למלכי רומא. מאותו הפרק ואילך נעשית מלכות יון כפופה משתעבדת למלכות רומי. משפסקה מעליהם מלכות יון העמידו להם ישר׳ מלכים עד שחרב הבית. ועמדו מלכי רומי באמונה עם מלכי ישר׳ [כ״ו שנים][6] ולבסוף שעבדו בו ק״פ שנה עד שחרב הבית:

יהודה נהרג ונתחזקה השררה ביד יונתן אחיו וישפוט את עמו וישב לבטח: ואחרי

---

[1] So MS. See p. 185, l. 15. [2] So MS. [3] O. סירום. [4] Both MSS. ותפש; P. adds את. [5] P. אנטיוכיא. [6] From P.

אורקנוס את הכהונה. ואחריו אנטיוכ[ו]ס ובן יוחנן ובן חננאל ובן מתתיה. אלישיב יהוסף חנניה יועזר ישמעאל יחזקאל חנן אלעזר יונתן תיופילוס מתתיה פנחס. ישמעאל ובן יונתן אליועיניי יוסף ושמעון הגדול יוסף בן חנניה ישוע. הרי שמונים כהנים גדולים בבית שיני:

ולאחר בנין הבית ל״ד שנים מלך דריוש *בן אחשורוש[1] עד שעמד עליו אלכסנדרוס מוקדון המלך הראשון ביון ונלחם *עם דריוש[2] והרגו וקבל מלכותו. ותפש [את] כל המלכיות ונשתעבדו כל העולם תחת יד מלכי יון ק״פ שנה. ויכל מלכות פרס ונשתעבדו פרסיים ליוונים. ויך את ארץ מצרים והרג באלכסנדריא מישראל כפלים כיוצאי מצרים. ויך את ארם[3]. ויבא בחוף הים ויך את עכו ואת אשקלון ופשטה מלכותו בכל העולם. דתניא ר׳ יוסי אומר ו׳ שנים מלך בעילם ואחר כך פשטה מלכותו בכל העולם. ומלך י״ב שנים. וב[ה]יותו בדרך בשובו אל ביתו סגר יומו ומת בדרך. ובמותו חילק מלכותו לארבעה נעריו. את פוליפוס אחיו המליך במוקדון. ואת סליוקוס ניקנור המליך בארם ובבבל. ואת אנטיוכ[ו]ס המליך בעסיא. והוא היצר ליהודים בשנת קָמוֹ למלכות יון. ואת תלמי בן לאגי המליך במצרים:

ויעל תלמי ירושלימה ויכבוש את כל ארץ יהודה בעורמתו ויוליך רבים מישר׳ בשבי עמו במצרים. ואז היה כהן גדול בירושלים חוניו בן ידוע הנכתב בספר עזרא. ואז נכתב ספר המכבים ספר המלחמות בני החשמונים יהודה מכבי ואחיו: ויכהן אחרי חוניו שמעון הצדיק בנו. ואחריו כהן גדול אלעזר אחי שמעון הצדיק כי אלעזר היה משמש בכהונה גדולה עד יגדל חוניו בן שמעון כי נער היה. וזה אלעזר נבחן בימי אנטיוכוס הרשע: ואחרי תלמי בן לאגי אשר מלך מ׳ שנה מלך במצרים תלמי פילאדלפוס ח׳ שנה והוא הניח את השבוים חופשי היהודים אשר במצרים. וגם כל כלי המקדש אשר הוליכו המלכים הראשונים מירושלים למצרים שלח ירושלימה אל אלעזר הכהן הגדול ובקש מאלעזר לשלוח לו שבעים זקנים להעתיק לו עשרים וארבעה ספרים מעברית ליוונית. ואחר אלעזר היה מנשה דוד אלעזר כהן גדול: ואחרי תלמי פילאדלפוס מלך במצרים אחיו תלמי אברגיטש כ״ו שנה. והיה כהן גדול אחר מנשה חוניו בן שמעון הצדיק אשר בימיו עשה יהושע בן סירא את ספר המקהיל וכתב בו מחוניו בן שמעון כהן גדול: וימלוך אחרי תלמי אברגיטש תלמי פילופטור בנו י״ז שנה. וינצח אנטיוכוס מלך ארם את פילופטור. ויעל אנטיוכוס הרשע על ארץ יהודה ויכבשה. וירד חוניו בן שמעון כהן גדול מצרימה לגור שם וקהל גדול עמו: וימלוך אחר תלמי פילופטור תלמי אפיפנש בנו כ״ד שנה. ויקבל אפיפנש את חוניו ואת כל קהל יהודה בכבוד גדול ויתן להם אחוזה בארץ מצרים במיטב הארץ לבנות להם היכל כדמות ההיכל אשר בירושלים. ועליו נתנבא ישעיהו ביום ההוא יהיה מזבח ליי׳ בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליי׳. ואותו היכל מצרים עמד מאתים וחמשים

---

[1] Not in P. [2] O. בדריוש. [3] P. אדום.

שמים אשר ידבנו לבו לעלות לירושלים אל מקום הדום רגלי האלהים. יהי אלהיו עמו ויעל ויבנה את בית האלהים הגדול ואני אתן מאוצרותי זהב וכסף לכל בדק המלאכה ויתן להם את כלי יי׳: וישראל העולים מן הגולה היו מועטים ואין ידם משגת שלא הספיקו לעשות כל אותם השנים אלא היסודות. בשנה השנית בבאם לירושלים נתייסד הבית. ויקומו אנשי בליעל מערי יהודה והלשינו לכורש וצוה לבטל [את] המלאכה שלא לבנות עוד[1] בית המקדש: בתחילה עלו זרובבל וסיעתו וכשבטלו המלאכה חזר לו לבבל: כורש היה ראשון למלכי פרס ומלך שלש שנים מקוטעות: וי״ד שנים מלך אחשורוש ושתים של דריוש אילו י״ח שנים. ונ״ב הרי שבעים שנים שלימים: שלשה מלכים עמדו לפרס ואחד למדי. דריוש הראשון הוא המדי. ואחריו כורש ואחשורוש ודריוש האחרון נקראו מלכי פרס ומשכה מלכותם נ״ב שנה. וא׳ע׳פ שכתוב בספר יוסיפון שהיה לו בן לכורש ושמו כמבישה מכל מקום *כך היא[2] משנה שלימה בסדר עולם: ובשנת אחת לכורש ביקש לבנות את הבית ועמד אחשורוש וביטל בניין בית המקדש וביקש לעקור את הכרם ועקרו הק׳ב׳ה לו ולהמן הרשע מן העולם ומת. ועמד אחריו כורש בנו הוא דריוש הוא כורש הוא ארתחששתא. ובשנת שתים למולכו השיב את היהודים לירושלים והיתה גאולה שלימה שלא היה מוחה בידם על בניין בית המקדש וירושלם. ואז האמינו לדברי הנביאים והצליחו וגו׳. ואז עלו זרובבל וסיעתו פעם שניה. באותו הזמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלות אחרות עמו ובנה חומת ירושלים ובית[3] המקדש. וחזר זרובבל לבבל אחר בניין הבית ומת שם. ועמד אחריו משלם בנו ובימיו מלכה יוון בשנת שתים למדי ולפרס ומתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי. באותו היום פסקה נבואה מישר׳ מיכאן ואילך היו משתמשים בבת קול. ומיכן ואילך הט אזנך לדברי חכמים עד יבא מרה צדק לנו:

ואלה הכהנים הגדולים שכיהנו בבית שיני ויכהן יהושע בן יהוצדוק בבית המקדש. יהושע הוליד את יהויקים. ויהויקים הוליד את אלישיב. וזה אלישיב היה כהן גדול בימי עזרא ונחמיה. ואלישיב הוליד את יהוידע. ויהוידע הוליד את יונתן הוא היה כהן גדול בירושלם עד מלוך אלכסנדרוס מלך מוקדון הגדול. ויונתן הוליד את ידוע. וידוע כהן גדול כל ימי אלכסנדרוס מוקדון. ועד ידוע מנה עזרא בספרו: ויהי מנשה אחי ידוע כהן גדול בהיכל גריזים. וידוע הוליד את חוניו. וחוניו את שמעון הצדיק. ושמעון את חוניו שהיה בימי אנטיוכ[ו]ס. ואחריו קם יוחנן. ויוחנן הוליד את מתתיה והיו לו שלשה בנים יהודה יונתן ושמעון. ויקם יהודה מ׳כ׳ב׳י לכהן גדול ולמשוח מלחמה. ואחריו יונתן אחיו. ואחריו שמעון אחיו. ואחריו יוחנן בנו. ויוחנן הוליד את אריסתובולוס. ואריסתו׳ את אלכסנדרוס הוא ינאי. והיו לו שני בנים אורקנוס ואריסתובולוס והיו מריבים זה עם זה על הכהונה עד שלקח לו

---

[1] O. adds הבניין. [2] O. הוא. [3] O. וכונו.

כֵּן יִרוחם יִתום כלומ׳ שיתום היה מאב ומאם. וא״ר הפ׳ אב ובן קראו רבה דודו. ואח׳ רבא כדמוכח בהניזקין גבי ההוא שיפורא. ואח׳ רבא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע. ואחריהם רבינא ורב אשי סוף הוראה וסימנ׳ עד אבא אל מקדש א׳ אבינה לאחריתם כלומ׳ רבינא לאחריתם כי שם רבינא [רב] אבינא אלא שהתלמוד מקצר. ורב אשי קבל מרב כהנא שקבל מרבא כי ביום שמת רבא נולד רב אשי:

מעתניאל עד עלי שופטים. ומעלי ועד מלאכי שהוא עזרא נביאים. משמעון הצדיק עד ר׳ תנאים. מר׳ עד רב אשי אמוראים:

ואלה תולדות הכהנים. בני אהרון נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר. אלעזר הוליד את פנחס. פנחס הוליד את אבישוע. אבישוע את בוקי. בוקי את עוזי. עוזי את זרחיה. זרחיה את מריות. מריות את אמריה. אמריה את אחיטוב. אחי׳ את צדוק. צדוק את אחימ[ע]ץ. אחי׳ את עזריה. עזריה את יוחנן. יוחנן את עזריה הוא אשר כיהן בבית אשר בנה שלמה בירושלים. עזריה את אמריה. אמריה את אחיטוב. אחי׳ את צדוק. צדו׳ את שלום. שלום[1] את חלקיה. חלקי׳ את עזריה. עזריה את שריה. שריה את צדוק אשר הלך בגלות את יהודה וירושלים ביד נבוכדנצר הרי שמנה עשר כהנים עד שעלו לבבל:

ונבוכדנצר החריב ירושלם ואת ההיכל ונטל את כלי בית יי׳ בשנת ארבע מאות ועשר שנים לבניינו ויגל ישר׳ מעל אדמתו. ואת כל שרי החיל הגלה לבבל: ולאחר החורבן מלך נבוכדנצר כ״ה שנים וימות[2]. וימלוך אויל מרודך בנו תחתיו כ״ג שנים וימות. וימלוך בלשאצר בנו תחתיו. ומלך ג׳ שנים ונלחם עם דריוש המדי וכורש ונצח במלחמה. מתוך שמחה שנצח עשה משתה גדול והאריכו לישב כל היום עד הלילה. נתן הק׳ב׳ה בלב דריוש וכורש וחזרו ונתקשרו באחת ופרצו בעיר באותו הלילה וכבשוה ונהרג בלשאצר: בלילה ההוא שנהרג בלשאצר נפלה מריבה בביתו של בלשאצר שהיו אילו הורגין ואילו בוזזין. ושתי בתו היתה נערה קטנה וראתה הבית מעורבב ובאתה לחיקו של דריוש שהיתה סבורה שהוא אביה וחמל עליה ונתנה לבנו אחשורוש והוא הרגה והה׳ד׳ והאבדתי לבבל שם ושאר ונכד ונין: *לאחר שנהרג בלשאצר מלך[3] דריוש שנה אחת על מלכות כשדים ויקומו[4] וילכו אל ארץ בבל וילכדוה ויציתו אש בכל הנקרה להם לפניהם והרגו לפי [חרב כל][5] גיבוריה ונפצו עוללם אל הסלעים והחריבו את בבל כמהפכת סדום ועמורה: ויחלה דריוש למות ויקרא לכורש חותנו וימליכהו[6] תחתיו וימלוך כורש על ממלכות מדי ופרס:

אילו נ״ב שנים לא עבר איש ביהודה. שנת נ״ב לגלותם היא שנה אחת למלכות כורש העיר יי׳ את רוח כורש מלך פרס ויעבור קול בכל מלכותו לאמר מי בכם מכל עם אלהי

---

[1] MS. צדוק. [2] So MS. O. everywhere. [3] From P.; O. marg. שנמלך with נ״ל. [4] O. בקומו. [5] From P. [6] O. וימלוך.

לפי שלא היה מספיק לכתוב את כולה בדכת׳ רחבה אמרתך מאד וכת׳ ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ר׳ אליעזר אומר אם נעשים כל הימים דיו וכל אגמים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין והשמים והארץ מגילות אינם מספיקין לכתוב תורה שבידי. אחד המשנה ואחד התלמוד נקראין תורה שבעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. ואחרי שפירש הק׳ב׳ה למשה טעמי תורה ודיקדוקיהן וכל מה שעתידין לחדש ולפי שלא ניתנו טעמי תורה ליכתב מהרה תורה להשתכח מישר׳:

כל התורה נתנה משה רבינו מכתב ידו לכל שבט ושבט קודם שמת. והתורה שבעל פה מסרה ליהושע. ויהושע לעתניאל. ואחריו אהוד. ואחריו שמגר. ואחריו דבורה. ואח׳ גדעון. ואח׳ אבימלך. ואח׳ תולע. ואח׳ יאיר. ואח׳ פנחס. ואח׳ יפתח. ואח׳ עבדון[1]. ואח׳ אילון. ואח׳ מנוח. ואח׳ שמשון[2]. ואח׳ עלי. ואח׳ שמואל. ואח׳ גד החוזה ונתן הנביא בימי דוד. ואחריהם אחיה השילוני. ואח׳ שמעיה. ואח׳ עידוא. ואח׳ עזריה וחנני הרואה. ואח׳ חנני יהוא בנו. ואחריו אליהו. ואח׳ אלישע בן שפט[3]. ואח׳ יונה. ואחריו יהוידע. ואח׳ זכריה בנו בימי יואש[4]. ואח׳ אמוץ אחי אמציה. ואח׳ ישעיה בנו[5]. ואח׳ יואל בימי מנשה. ואח׳ צפניה בן כושי וירמיה בימי ישעיה. ובימי ירמיה חרב הבית. ואח׳ יחזקאל בבבל[6]. ואח׳ דניאל בארץ כשדים. ואח׳ חגי זכריה ומלאכי בשנת שתים לדריוש שבנה בית שני. ומלאכי זה עזרא. ואח׳ מרדכי בלשן:

ובבית שיני היו אנשי כנסת הגדולה[7] ושמעון הצדיק היה מהם והיה כהן גדול בימי אלכסנדרוס המקדוני. ואחריו אנטיגנוס איש סוכו. ואחריו יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן. ואח׳ יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי. ואח׳ יהודה בן טבאי. ושמעון בן שטח *ליהודה בן טבאי[8]. ואח׳ שמעיה ואבטליון. ואח׳ הילל[9] ושמאי. ומהם קיבל ר׳ יוחנן בן זכאי. וממנו ר׳ אליעזר ור׳ יהושע. ומהם ר׳ עקיבא בן יוסף. וממנו ר׳ מאיר ור׳ יהודה בר אילעי ור׳ יוסי בן חלפתא ור׳ שמעון בן יוחי ור׳ אלעזר בן שמוע. ומהם ר׳ רחוא[10] ור׳ יהודה הנשיא שהוא נקרא רבינו הקדוש. וממנו ר׳ חייא ור׳ אושעיה ור׳ יוחנן. ומר׳ יוחנן ר׳ אלעזר ור׳ אמי ור׳ יוסי ור׳ שמעון בן לקיש בארץ ישר׳. גם מר׳ קבלו רב ושמואל ראשי ישיבה בבבל. ומרב ושמואל קבלו רב הונא[11] ורב יהודה. ואחרי רב הונא רב חסדא. ואחריו רבא. ואחרי רב יהוד׳ רבה בר נחמני. ואח׳ רב יוסף בר חייא. ואחריו אביי הנקרא נחמני ואביי על שם אשר

---

[1] Marg. ס״א ואחריו אבצן. ואח׳ אילון. ואח׳ עבדון. ואח׳ מנוח. [2] Marg. ס״א אלקנה. [3] Marg. ס״א מיכה ועובדיהו. [4] Marg. ס״א הושע עמוס. [5] Marg. צפניה. ס״א מיכה המורשתי. יואל. נחום חבקוק. [6] Marg. ס״א חולדה. חגי. זכריה. [7] Marg. ס״א מיהו זרובבל ישוע נחמיה שמעון הצד[יק]. [8] Margin. [9] MS. חילל. [10] So MS. [11] MS. חונא, but corrected הונא. The copyist often confuses ה and ח.

VI.

⁂ סדר עולם[1] ⁂

אלה הנביאים והחכמים שנתנבאו ושקיבלו את התורה ושמסרו אותה זה לזה. אילו נביאים שנתנבאו לעולם קודם מתן תורה. אדם הראשון ונח ושם חם ויפת ועבר עד שבא אברהם יצחק ויעקב. בלעם *ולבן אביו הוא בעור המושלים שנתנבא[2] על מואב. ואיוב ואליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי אליהו בן ברכאל הבוזי אילו נתנבאו לאומות העולם עד שלא נתנה תורה לישראל. משנתנה תורה לישר׳ פסקה רוח הקודש מן האומות שנ׳ ונפלינו אני ועמיך. ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה אילו נתנבאו במצרים. משה ואהרן אסיר ואלקנה ואביאסף אילו נתנבאו במדבר והיתה נבואת כבושה קרוב לתשעת מאות שנה עד שבא יחזקאל בן בוזי ופרשה:

בימי משה רבינו היו ספרים כתובים שכתבו בהם דברי הימים אשר מעולם אבות הראשונים אשר מאדם הראשון כמו שמצינו באגדה. ספרו של אדם הראשון כתוב בו מעשה בראשית ומעשה מרכבה ברמזים דוגמת משנת שמואל בעיסקי התקופות והמזלות: אדם מסר לו לשת. שת למתושלח. מתושלח לנח. נח לשם. שם לעבר. עבר ליצחק. יצחק ליעקב. יעקב ליוסף ולאחיו. מהן לא החזיקו בישיבה ומהן החזיקו והם ספרו לבניהם. ובניהם לבניהם. ובניהם לדור אחר שא׳ע׳פ שהיו אבותינו במצרים לא פסקה ישיבה מהם כמו שמצינו באגדה וזהו שכת׳ לך ואספת את כל זקני ישראל:

משה רבינו כשבא לכתוב את המצות נתיישר בעיניו לכתוב איך קבלו ישר׳ את התורה. ומתוך שירד לפרש מה שהיה בימיו כתב באיזו עלילה ירדו ישר׳ למצרים וסדר האבות מתחילתן: ראה בספרים וכתב על פיהן מימי בראשית. ועל פי רוח הקודש עשה מה שעשה וכח מעשיו הגיד לעמו. ואף שכתב מה שכתב עדיין לא השלים לכתוב את הכל אלא ר בה של תורה הניח [במסורת][3] על פה. הוא ששנינו משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע

---

[1] P. and in the table of contents of O. This text is reproduced as in the MS. O., except a few corrections from P. See No. X. I. [2] So MS. [3] From P.

הנס כמו שקדם אצלנו ביחוס רבני א״י[1] ופעם א׳ היה מתפלל בק״ק סבילייא ונפל תפלה של ראש מיד אחד ואמר הרב פתחו וראו אם יש פיסול בתפלין אלו ובדקו ולא מצאו בו שום פיסול ויחר לחכם מאד ויאמר להם יבא עלי אם לא יש פיסול בתפילין אלו כי לא לחנם נפלו ארצה ובדקו אותו פעם אחרת ומצאו בו מלת דבש חסרה וישמח הרב שמחה גדולה ומרוב שמחתו הסעיד אותם בצפיחית בדבש. הר׳ ברוך חזק שעשה אגרת אוגרת חוזרת חלילה לעיבור שנים ועשה סי׳ לז׳ פשוטות וז׳ מעוברות חזק וברוך. יעקב אבוקאייא. שמואל הכהן בבולאק. אברהם סכנדרי בעל ש״ת ודרושים ונפטר לחיי עד ביום ב׳ ט׳ לאלול שנת הת״ו. זרחיא גוטה בעל זרח יעקב והוא חבור על ד׳ טורים וג״כ חבר פי׳ על הרמ״ב״ם ועל ר״ש״י בפי׳ התורה. אברהם טאריקה. משה הכהן. אביגאדור קאשטלאץ אשכנזי רבו של שמעון קאשטלאץ אשכנזי הנז״ל ונקרא כן לפי שמעשה נסים נעשו בו והוא כי זה הרב ר׳ שמעון נולדו לו י״ב בנים ומתו ותהי מרים אשתו עקרה וחדל להיות למרים אורח כנשים וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה והצדקת הזאת לא האמינה בהריונה שכבר פסקה מלילד ויתכן שזה הוא חולי ואת בעלה הרב לא הגידה לו. ויהי כאשר נשלם ההריון ותאמר לאישה הנה אנכי הרה וכלו לי חדשי ומי יתן שיקראו למילדת וילך הרב בעצמו בלילה ויקרא למילדת ותלד בן ויקרא שמו אבי גדור והתפלל עליו הרב זה הילד גודר פרצות של י״ג בנים מנין אבי שילדתם אשתו ויהי רב ועצום בישראל וכך היה שהיה איש אלקים קדוש הוא ובתורתו יהגה יומם ולילה ונפטר יום ו׳ י״ט לאדר שנת תי״ט. יעקב אבושערה. יצחק קאשטרו. יוסף ברוך. חנניא ברהון מורי ורבי בעל כלי שרת ודרושים על התורה ונפטר יום ו׳ ב׳ ימים לחדש ניסן שנת וש״קט. משה סמחון. אברהם אוריזה. יאודה הכהן. יעקב בירב. נתן גוטא. מנחם הכהן. יצחק ן׳ אלחדיב. דוד די מדינה. משה סרגוסי. ואחריהם נדלדלה התורה בדורנו זה עד ישקיף וירא ה׳ משמים וישלח את משיחו ויקיים בנו וכל בניך למודי ה׳ ❖ אמן ❖

---

[1] See p. 152.

יאודה חסן. בנימין קאגיג. אברהם קאשטרו. משה אלפרנגי. אברהם אלאשקאר. אלעזר מונזלאו. מאיר גאביזון. אהרן ן׳ חיים מעיר פיס נתיישב פה מצרים וחבר ספריו שהם מדות אהרן קרבן אהרן לב אהרן וחבר ג״כ מצח אהרן ומצנפת אהרן והוא פי׳ ההגדה אמנם לא יצא טבעם בעולם ואחר כך עלה לא״י ונפטר שם. המקובל הר׳ יוסף טבולי. הגבאי כהר׳ יוסף באגילאר שהחזיק ישיבת הא׳ר׳י ז״ל מכיסו בצפת תו׳ב׳ב עשר שנים ועסק בחכמת הקבלה ויהי כאשר חלה את חליו אשר מת בו ונכנסו רבני מצרים לבקרו ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי ביום הששי בכך ימים לחדש וישלח אחר הקאסם ונתפשר עמו בחייו וביום הששי שלח אחרי המשמרה לעלות ולחפור הקבר מבעוד יום כדי שיהיה מוכן ומזומן להקביל את פני אביו שבשמים ערב שבת כי אמר להם בערב שבת אני נאסף אל עמי ויעשו לו כן כאשר צום. ולאחר חצות שלחו אנשי המשמרה את השמש מבית החיים לדעת את שלום החכם ויבא ויעמד בפתח הבית ויעמוד לפניו וישאל לו אם חפרו הקבר יפה ויאמר כן ויאמר ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי באו ואברך אתכם ואחר כך ברך לאנשי הבית איש אשר כברכתו ברך אותם ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים תנ׳צ׳ב׳ה. וזה השיר שכתב אותו כמהרר׳ חיים כפוסי ז״ל על מצבתו וז״ל: שרי צבאות. היו לאות. בירושלים. ויוסף. היה במצרים:

הגביר הר׳ שלמה אלאשקאר הוא בנה תלמוד תורה והקדיש כמה בתים לתינוקות של ת״ת והיה מחזיק ביד תלמידי חכמים של ארץ מצרים ומחזיק ישיבות א״י ונדבת ידו היתה כאלף ריאלי׳ או אלף גרושו לירושלם ת׳ו׳ב׳ב או אלף מאיידיש לצדקה וכן על זה הדרך היה נוהג אשר על כן עליו יאמרו המושלים האלף לך שלמה. וא׳ח׳כ ירד מנכסיו ונמסר למלכות לפי שהיה מוכס והיה חייב למלך ממון ואין לאל ידו וצוה השר להרגו ביום הששי אחר חצות ונתן מאמר חתימת לבעל חמס להרגו. ויהי ביום הששי הלך השר לגמע אלאזהר כמנהג ויעל עמו גם רכב גם פרשים ללוותו ובחזרתו השליך עליו עבד אחד מכלי המשחית ותבא על לבו וימת וימנו חיל המלך קצין אחר במקום השר וזה הקצין היה אוהב הר׳ שלמה וכשמוע זה הקצין אשר היה הר׳ שלמה אסור בבית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים שם חרה לו עד מות ומיד שלח לו בגדי מלכות בבית האסורים ביום הששי אחר חצות שלא לפחד אותו פן יהרגוהו ובכן יצא מבית הסוהר בכבוד גדול. ופעם א׳ הלך בשוק של מוכרי בגדים לקנות צנייה של נחשת אחת ומצא שם הסרסורים שהיו מוכרים עזבון של סרים א׳ מסריסי המלך שמת ונכסיו למלכות ומצא שם צנייא אחת גדולה שהעלתה חלודה עד שלא היתה ניכרת מן מראיה אם נחשת ירקרק או לבן וקנה אותה והביאה לביתו ומצאה כולה מקשה אחת זהב טהור לקיים מה שנאמר תחת הנחשת אביא זהב:

הר׳ חיים חברייא בעל ספר חבר הקני והוא פי׳ על ספרא וספרי. שמואל ן׳ סיד בעל

תלמידיו ושישאו אותו על כפיהם מביתו לקברו ויעשו לו כן כאשר צום ונפטר בלה ימים למספר שנת השמח:

הר׳ בצלאל אשכנזי ז״ל רב ועצום והיה רבו של הארי׳ זל״ה כשבע שנים פה מצרים וחבר שטות על גמרת כתובות וחולין והגהות על קצת גמרות מהתלמוד והם יבמות נדרים נזיר סוטה זבחים בכורות ערכין תמורה מנחות וחבר דרושים מתוקים מדבש ונופת צופים וש״ו״ת ועלה לא״י ונפטר שם:

הר׳ יצחק לוריא אשכנזי אשר יצק מים על ידי אליהו זל״ה כאשר נחה עליו רוח ה׳ וכל מעשה תקפו וגבורתו הנם כתובים על ספר היחס לרבני צרפת תו״ב״ב:

הר׳ שלום אשכנזי. יעקב תבון. אלעזר סכנדרי אשר אזר בגבר חלציו בעד עמו ישראל היושבים במצרים על אודות בית הכנסת של המוסתערבים והוא כי בשנת חמשת אלפים ושה פזורה בישראל נסגר בית הכנסת של המוסתערבים של מצרים אלקהארה של הרבנים ביום א׳ לשבת בשלח לסבות רבות שנפלו בין גדולי קהלות הספרדים וקהל הקראין נחרבה עד היסוד בה מקודם לכן וכשנסגר ב״ה״כ של הרבנים לא נתקלקל כי אם קצת מהעצים של הדרבזינאת אשר היו מתוקנים בה בלבד ונפתחה ע״י החכם הר׳ אלעזר סכנדרי וע״י הנגיד הר׳ יעקב ן׳ חיים במאמר השר איברהים פאשה בשנת ויקחו לי תרומה בליל שבת ו׳ באדר שנת יחדיו ירננו. ומראש השנה שהיא שנת השם נפשנו בחיים לפ״ק נתחדש בה היכל גדול שהוא במקום שלשה היכלות קטנים שהיו בה:

הר׳ שמואל בהלול. ברומא בכר׳ אשר. מנחם הכהן. משה אבודרהאם. משה דמוהי בעל הנס כמו שקדם אצלנו בספור הכפר של דמוה[1]. דוד מוגרבי שהיה גדם בידיו וחגר ברגליו והיה סופר מהיר וכותב בפיו תפילין ומזוזות וס״ת והביאו הר׳מ״ע ז״ל בספר ש״ת שלו דף ל״ה ע״ב. יעקב קאשטרו הנקרא הרי׳ק׳ש בעל ש״ת וערך לחם והוא הגהות על שלחן ערוך. אברהם מונסון בעל הדרושים וחבר ש״ת וא׳ח׳כ היה מרבני קושטנדינה ונפטר שם. יאודה מסעוד בעל ש״ת והעתיק ס׳ הזוהר ללשון הקדש ואגב גרדא פירש כמה מאמרים בספר הזוהר ועלה לארץ ישראל ונפטר שם. חיים כפוסי רב ועצום ונפטר בי״ב לחדש שבט שנת השצא ועשה פי׳ על תורת כהנים וספרא וספרי. שלמה גאביזון אשר השיגה ידו על פסקי הקראין של הרד״ב״ז ז״ל ועוד ידו נטויה על פסקי הרי׳ק׳ש אמנם הרי׳ק׳ש הקים את סוכת דוד הנופלת בפסוק אחד שכתב גם כן על הקראין. אלעזר האמי. יאודה האמי[2]. דוד ביואש. משה ארגיל. יום טוב בארקו. זרח דמוהי. משה קאשט׳. שלמה סאגיש. יצחק די מולינא שעשה פי׳ על המשניות ולא יצא טבעם בעולם. ישמעאל הכהן בעל ס׳ הזכרון. שמואל עטייא. משה הלוי. משה יונה.

---

[1] See p. 120. [2] MS. חאמי.

פעלם ותהי משכורתם שלמה והנשאר הנה הנם מונחים בקרן זוית[1] עד שיבא אליהו. ואח״כ עלה לארץ ישראל לגליל העליון צפת תו׳ב׳ב וחבר תפלה אחת על דרך הנסתר כמו כתר מלכות של רבי שלמה ן׳ גבירול ז״ל ונפטר זקן ושבע ימים ת׳נ׳צ׳ב׳ה: הר׳ אברהם ן׳ שושן גם כן מיוצאי ספרד. הר׳ שמואל ן׳ סיד זל׳ה׳ה מיוצאי ספרד בעל כללי שמואל תלמיד מהרי׳ ליאון חתנו של מהרי׳ אבוהב והוא עמד על עמו ישראל בעת צרה הצר הצורר אחמיד המורד כמו שקדם אצלנו בספור שולטן סולימאן[2] והיה בקי בחכמת הקבלה והוא הסיר את המזיקין מבית הכנסת של ק״ק סבילייא ונקראת זאת הכנסת על שמו ולפי שמתחלה היתה בית ואין שום אדם יכול להכנס לדור בו מפני המזיקין שיזיקו אותו והרבה אנשים מתו בבית הזה מזאת הסבה. ויהי כאשר בא הרב לארץ מצרים ובקש לדור בבית הזה כי היתה סוגרת ומסוגרת מפני חמת המזיק ספרו לו המאורע ואז אמר להם על מנת כך אדור בו וילן שם בלילה ההוא ויקח עץ אחד ויכתוב עליו מכתב פתוחי חותם וישימהו מראשותיו וישכב במקום ההוא. ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה איש יוצא לקראתו וחרבו שלופה בידו ויאמר להרב מי שמך לאיש שר ושופט עלינו ואיך מלאך לבך לישב בכאן. ותכף ומיד קם הרב כנגדו והראה לו את המטה שחקוק עליה שם המפורש ואמר לו זאת שמתני לאיש שר ושופט עליך ועל כיוצא בך וגזר עליו שיביא כל השדים השוכנים בבית ויבאו ויעמדו לפניו חבילות חבילות מינים ממינים שונים ויגער בהם חרב ויגרש אותם מפניו והוא אחריהם והיה מכה בהם עד שהורידם לבור הגדול הנקרא בור של חארת אלקראץ וגזר עליהם אומר לבל יעלו מן הבור ולא יזיקו לשום אדם בשום אופן בעולם. ומהיום ההוא והלאה עשו אותה בית הכנסת ונקראת על שמו:

הנגיד הר׳ אברהם קאשטרו אשר יצא מלפני המלך שו׳ סולימאן בלבוש מלכות כמו שקדם אצלנו גם כן בספור שו׳ סולימאן[3]. הרב ר׳ משה ן׳ אלאשקאר מיוצאי ספרד גם כן אשר הציל את הרמ׳ב׳ם ז״ל מפיו של ר׳ שם טוב בעל האמונות והשיגה ידו ונגאל. ועשה ש״ת וביאורים על ר׳ש׳י ז״ל וכמעט כיוון לרב אליא מזרחי ז״ל והיו שניהם בדור אחד וכתב לרב ז״ל על מה שכתב בלשון אחד מהס׳מ׳ג עיין בספרו ז״ל. אמנם הרב הר׳א׳ם ז״ל היה בקושטנדינה והרמ׳ אלאשקאר במצרים. הר׳ שמואל חקאן הלוי גם כן מיוצאי ספרד. שמואל חכים. שמואל סבע. נסים פריכה. נסים ענקארי וחבר ספר על תר׳י׳ג מצות וקרא שמו כתר תורה. שמעון קשטילאץ אשכנזי שהיה כו׳ דור לרבן יוחנן ן׳ זכאי ועסק בחכמת הקבלה וחבר פי׳ על מגלת אסתר וקרא שמו מגילת סתרים וחבר ש׳ו׳ת׳ ובשעת פטירתו צוה לתלמידיו שלא יעבירו את ארונו מעל קברי הגוים בשום אופן ויסתמו את הגולל בלוח שלו שהיתה לפניו שהיה הוגה עליה יומם ולילה ולא יטפלו בו אלא

---

[1] Now edited. [2] See p. 145. [3] See p. 145.

הראשה. ולא היה שום בית הכנסת אחר בעיר אלקהרה זולתו ושם היו מתפללים ב׳ קהלות הנז׳ ולכל כת מהם היה להם שצ׳ ושמש ומנהיג בפני עצמו אך אמנם הק״ק מסתערב היה עיקר בשררה ובממשלה ולהם משפט הגאולה והק״ק מסתערב היו כפופים להם בני ק״ק מערבים ונוטים אחרי מנהגם אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתם ממנהג המסתערב. ויהי כי ארכו הימים זחה דעתם של ק״ק מערבים ויצאו נצבים לעומת הק״ק מסתערב לבטל מנהגם ורצו לצאת מגבולם ולהקדים את עצמם לפניהם לעלות לקרא בס״ת ראשונה בשמחות וגיל וחופות חתנים וכבו המחלקות ביניהם ועמדו הב׳ קהלות הנז׳ לדין בב״ד הצדק של הרד׳ב׳ז ז״ל וסיעתו הקדושה ותווכו שלום ביניהם וקבע להם חוקים טובים ומשפטים ישרים להתנהג על פיהם הב׳ קהלות הנז׳. ולמגדר מלתא ביניהם נכתב ונחתם בספר גזרת עירין ומימר קדישין בהסכמה חזקה בכל חמר וחוזק ותוקף הסכמות הקדומות כאשר מצינו ראינו ההסכמה ההיא באמתחות הנשר הגדול גדול הכנפים יסוכך באברתו כל יודעי דת ודין ויושבי על מדין סיני ועוקר הרים ריש מתא וריש מתיבתא מאריה דאתרא. מהרר׳ אברהם סכנדרי ז׳ל׳ה׳ה. וזאת נוסח ההסכמה אות באות:

בהיות[1] . . . והם של הק״ק מסתערב בררו להם את הנבונים זקנים וישישים כהרר׳ עבד אלואחד הכהן הרופא וכהר׳ עבד אלעזיז הרופא החזן ובר זכי הרופא וכהר׳ יוסף סכנדרי והר׳ מנצוב אלריים. והק״ק מערבים י׳צ׳ו בררו להם את הזקנים ונבונים כהר׳ דוד חברייא והר׳ שמואל חאדר והר׳ יאודה מנחם והר׳ יוסף הג׳ והר׳ יששכר בקבוק . . . והיה זה ביום הששי כד׳ יום לחדש סיון שנת המשת אלפים ר׳פ׳ז ליצירה: דוד ן׳ אבי זמרה. נסים יעיש. שמואל הלוי חאכם. יעקב בבר׳ יוסף:

וגם כן בכלל תקנותיו בטל חשבון השטרות כמו שהיו כותבים בזמן הרמ׳ב׳ם ז״ל שנת כך לשטרות. ובטל לבל יכריזו ביום שבת קדש בבתי כנסיות על איש אשר מטה ידו והוצרך למכור ביתו והורה שאסור לעשות כן ביום השבת. ועסק בחכמת הקבלה וחבר פירוש על שיר השירים על דרך הנסתר וקרא שמו מכתם לדוד. וגם היה דורש כתרי אותיות על דרך הנסתר וקרא שמו מגן דוד. ובמקום שפסק בעל מגדל עוז על הרמ׳ב׳ם ז״ל משם התחיל הוא והשלימו כדין וכשורה והעלה שאלות ותשובות לאין מספר. וכל אלו הספרים שחבר ותקן לא יצא טבעם בעולם זולתי שלש מאות תשובות שהודפסו על ידי איש חייל רב פעלים מקבצי אלו יעקב יאמר שמו וישראל נרו׳ אשר נדבה רוחו אותו לקרבה אל המלאכה מלאכת שמים והעיר את רוח נדבות יעץ והוא על נדיבות יקום החכם המרומם כמהר׳ רפאל סופינו נרו׳ להדפיסו למנוחת נפש אביו ג״ע ישלם ה׳

---

[1] Follows the compromise in full.

וזה הגאון חבר ספר הנקרא מבא התלמוד ונפטר במצרים. הנגיד הר׳ יצחק הכהן אשר נמצא אתו ספר כפתור ופרח והוא יצא למלחמת חובה ויסמוך את ידיו על עוסקי התורה והשגיח עליהם השגחה לטובה להחזיק בימינם קטון וגדול שם הוא בין ת״ח עני בין עשיר שהם פטורים מלתת מסים וארנוניות וכמה חלוצי צבא יצאו אחריו והיו בעוזריו הלא המה שלומי אמוני ישראל המאירים לארץ ולדרים עליה רבני ארץ ישראל ומצרים ורבני קושטנדינה ונפטר בא״י זלה״ה. הנגיד הר׳ תאניד ועוד היום ממשפחתו מצוי פה מצרים. הנגיד הר׳ יעקב ן׳ חיים תלמיד היה אחרון הנגידים וממנו נתבטל הנגידות וסבתו כבר כתבתיו לעיל בספור עצר אלדולא מלך מצרים[1]: הרב המוסמך מהרב יעקב בירב מגרוש קאשטיליא ממתא מקידא ממלכות טוליטולא למשפחת בני מימונגיל הנקרא מהרי״ב וגלה מספרד לפֵיס ומשם בא פה מצרים ומשם לצפת תו׳ב׳ב וחבר ספר ש״ת וחדושין על מס׳ קדושין:

הר׳ דוד ן׳ אבי זמרא הנקרא הרדבא״ז מיוצאי ספרד היה והלך לפֵיס ומפֵיס בא פה מצרים ונתיישב בה ועשה תקנות הרבה ובכללם גזר אומר ועמד ובטל בחורות הגוים הנקראים אלרקצאת לנגן ולרקד בחופות חתנים ובבתי משתאות. ובימים ההם מפני חמת המציק ומפני תוקף הצרות והגזרות ועול הגלות אשר היו ביאודים עד כי לא היו יכולים לעלות ולקבור את המת בחברת קברים היה איש יאודי חמור גמל ישא מתי ישראל על כתף עיירים ועל דבשת גמלים לקברם בקברי ישראל הרחק מאד מן העיר כנודע מבית הקברות אשר במצרים ובהכביד עליו משא העם מהם ישליך אל הפחתים ואל הגאיות בדרך בהוליכו אותם. ויהי כי ארכו הימים העיר ה׳ את רוח חכמי העיר וגדוליה ועמדו בבית דינו הצדק של הרד׳ב׳ז ז״ל וסיעתו הקדושה ועמדו על נפשם וגדרו זאת הפרצה גדולה ותקנו והעמידו כמה אנשים וחלקו החברה במשמרות קדושות וטהורות למשמרת לאות לבני מרי לבל יזלזלו עוד במת מצוה ויהיו קוברין אותו בקברות אבותיו והקדים הרב ז״ל חברת הק״ק פראנקוש תחלה כי היה להם אמצות כח ולב לעלות לבית החיים ועלו כמה פעמים ואירע להם נזק מן הישמעאלים ובכל זאת לא היו שמים על לב כי קבלו עליהם המצוה הזאת בשמחה ובטוב לבב וא׳ח׳כ חברת מסתערב כי להם משפט הגאולה ובאחרונה יסעו בני ישראל הק״ק מערבים. זה מה שתקן להם הרב ז״ל איש על דגלו באותות במשמרותם יסעו בני ישראל כדי שיהיו מוכנים ומזומנים לקבורת המת ולשמחת חתן וכלה. וגם בכלל תקנותיו והסכמותיו אשר תקן ואזן וחקר פה מצרים היא הסכמת הפשר שפשר בין ב׳ קהלות עם קדש ה״ה ק״ק מסתערבים י׳צ׳ו וק״ק מערבים י׳צ׳ו והשקיט והשבית מהם מריבות וכבה רשפי אש להבות שלהבת המחלוקת שהיה ביניהם על דבר מנהג התפלות וסדר קריאה בתורה שהיו נוהגים ק״ק מסתערב במקדש מעט הוא הב״ה הנודע בק״ק מסתערב כי הוא היה ראשון לכל דבר שבקדושה ולהשראת שכינה אבן

[1] See p. 113.

אברהם סכנדרי הזקן. וא׳ח׳כ מלך בנו מהרר׳ יוסף סכנדרי שעשה הגהות על בעל הטורים והביאו מהרי׳ קארו ז״ל בחבורו הגדול מהרר׳ אברהם סכנדרי הרופא ולו שלשה בנים שם האחד אלעזר והשני שמואל והשלישי מהרר׳ יוסף סכנדרי הדיין. אמנם אלעזר הוא היה רופא מובהק ועשה הגהות על הרמ׳ב׳ם ז״ל ספר היד ומרוב חכמתו אליו גוים ידרושו בחכמת הרפואה ועל ידו נפתח הבית הכנסת של ק״ק מסתערב בשנת השׂם נפשנו בחיים כי היתה ארבעים שנה סגורה בשנת ש״ה פזור[ה] וכשאגיע ליחוסו זכור אזכרנו עוד בעהית׳. הר׳ אלעזר הנז׳ הוליד ארבעה בנים אחד היה אברהם האשל הגדול רב ועצום בישראל ה״ה הרב מהרר׳ אברהם סכנדרי זלה״ה. והשני השר המרומם גדול מאד בארץ מצרים הר׳ אלעזר דמתקרי אבא סכנדר כמו שקדם אצלנו בסיפור השרים השלוחים במצרים[1]. השלישי איש תם וישר הר׳ עלי סכנדרי. הרביעי האיש משה עניו מאד וגדול בחכמה ובשנים גבור בארץ יהיה זרעו מלא הגוים יחיו דגן ויפרחו גפן אמן. משה ן׳ שושן. יאיר אבידרע. יעקב לכנה. יוסף סאגיש. נסים אגוסטרי. שלמה הלוי סכנדרי. שמואל ן׳ יחייא. עזוז נחמני. משה טיוולי. ברוך ן׳ חביב. יום טוב מוטבאני. משה ן׳ זיזא התוכן. משה אגימאן. שלמה ן׳ עזרא יוסף נחמיאש. אלעזר הלוי פוריך. יחיאל רפאייא שעשה פירוש על התורה. אהרן גיקיטיליא. רפואה שלום. ישראל בנימין:

❖ חכמי רישיד ❖ משה ן׳ אבודרהם. יאודה משעאל. אברהם ן׳ צור. עד כאן מצאתי:

❖ רבני מצרים ❖ כבר קדם אצלנו בסיפור עבד[2] אלדולא מלך מצרים השתלשלות הנגידים המשוחים שהם מזרע דוד ע״ה[3] וסבת שליחותם מבבל לארץ מצרים והמה בכתובים ממה שחנם אלקים מספרי הכתובים באצבע איש על דגלו באותות עד סוף יחוס הרמ׳ב׳ם ז״ל וזרעו אחריו. ועתה נתחיל לכתוב גם כן קצת מהנגידים משיורי מצוה הנשארים והנמצאים וקצת גם מהשרים שרי צבאות ישראל רבים ונכבדים העומדים על הפקודים שעמדו בפרץ על עדת יקותיאל עם הרבנים השלמים וכן רבים לחוקקי ישראל המתנדבים וזה החלי לעשות בע׳ה׳י׳ת: הר׳ שמואל ן׳ חנניא הנגיד ראש ישיבת מצרים בעל מבא התלמוד המכונה לשמואל הנגיד ובבאו למצרים שלחו לו חכמי אסכנדריא שיר ושבחה מנחה היא שלוחה וז״ל השיר:

עדי גאון והוד ושם. וחליה. ואור גדול בארץ. ומאפליה:
כרוב נמשח אשר נמשח בשם. טוב. והוקם עלי כסא. יכניה:
לנהל את שאר הצאן. כרצון. אביר יעקב שלחנו. למחיה:
גביר ושר לפניו שר. וטפסר. נגיד האל שמואל ן׳ חנניה:

---

[1] Not mentioned; perhaps in the missing pages. [2] So MS. See p. 113.
[3] MS. הע״ה.

❖ רבני סאלוניקי ❖

הר׳ אליעזר השמעוני. אליעזר ארוכים. יעקב ן׳ חביב בעל עין יעקב. שלמה לבית חזן. יוסף ן׳ לב בעל הפסקים הנז׳ בין רבני קוש׳. לוי ן׳ חביב בעל ש״ת ועלה לארץ הצבי בנו של הרב בעל עין יעקב. יוסף פאסי איש תם וישר והיה ממעין המתגבר בחכמה אמנם היה איש תם במעשיו והיה המפתח של הארגז תלוי בצוארו[1] . . . : יוסף ן׳ יחיא. שלמה מטראני. יוסף טאייטאיצק בעל ש״ת והיה לו מגיד. שמואל אלמושנינו. חיים די בוצל בעל ס׳ באר מים חיים ע״ד הנסתר. אברהם סיראלוו. מאיר ן׳ עראמה. שלמה טאייטאיצאק. חיים עובדיא .שמואל טאייטאיצק. בנימין הלוי אשכנזי. מאיר בנבנשת בעל אות אמת. יצחק בדרשי. עקיבא הכהן. שמואל די מדינה הנקרא הרש׳ד׳ם בעל ש״ת. יצחק אדרבי בעל דברי ריבות ודברי שלום. שלמה הכהן הנקרא בעל ש״ת. טרדכי מאטאלון. יעקב טאייטאיצאק. דניאל פרחיא הכהן. יעקב סמוט. משה עובדיא. אליא עוזיאל. משה אלמושנינו בעל מאמץ וידי משה ועיני משה וספרים אחרים. שלמה לוי בעל חשק שלמה ודברי שלמה וספרים אחרים. יצחק לבית לוי בנו. שלמה לבית הלוי בנו בעל ש״ת. שמואל אלמושנינו. שמואל קלעי בעל משפטי שמואל. יעקב ן׳ עראמה. שמואל פלורינטין. אהרן ן׳ חסון. אהרן ששון בעל ש״ת והוא היה א׳ח׳כ מרבני קושטנדינה ונפטר שם. אברהם די בוטון בעל לחם משנה ולחם רב. יוסף ן׳ עזרא בעל עצמות יוסף ומשא מלך. שמואל חיון בעל בני שמואל. שמעיא די מדינה ונפטר בויניציאה. שבתי יונה בעל שי למורא. חיים שבתי בעל ש״ת. אליא רוסאנו. שמואל הכהן פרחיא. יוסף לבית לוי. שלמה ן׳ חסון. אשר כהן ן׳ ארדוט. מרדכי קלעי. ברוך קלעי אחיו בעל מקור ברוך ס׳ ש״ת. אברהם מוטאל. יעקב רובייו. לוי קוזין בעל עלית עיר קטנה. שלמה מאטאלון. אברהם יצחקי. חייא אבראבאניל. משה בכהר׳ שמואל די מדינה. דוד הכהן. יצחק פארדו. מנחם סולם. דניאל אישטרומשה. יעקב בכהר׳ אברהם די בוטון זל׳ה׳ה. אברהם הכהן פרחיא. חסדאי הכהן פרחיא. ברוך אנגיל. שמואל גאון. יאודה בנבנשת[2]. יוסף קראסו. משה בכמהרר׳ חיים שבתי זל׳ה׳ה:

❖ רבני אסכנדריא ❖

ועתה נתחיל לכתוב שלשלת היחס והמעלה רמה ונשגבה של האשל הגדול סיני ועוקר הרים בר אורין ובר אבהן הר׳ אברהם מבית הסופר ידיע אסכנדרי זל׳ה׳ה. הר׳ יוסף מבית הסופר הזקן מיוצאי ספרד והיה רופא מובהק ונתיישב באסכנדרייא וא׳ח׳כ בא פה מצרים וישימו אותו עליהם קהל המסתערבים לראש ולקצין ויסוב את שמו הר׳ יוסף סכנדרי וישפוט את ישראל שנים הרבה ונפטר לחיי עד וישם על כסאו בנו הרופא הר׳

---

[1] Follows a legendary story. [2] Mentioned twice.

הלא הם כתובים בסיפור שו׳ מחמיד[1]. ואחריו הרב הר׳ אליא פרנס דמתקרי מזרחי ועוד לו המלוכה שישב על כסא ושפט את ישראל והיה מיועצי המלך מרוב חכמתו ורוחב שכלו וה׳ נתן חכמה לאליהו כאשר דבר לו:

[2][תם] ן׳ יחיא בעל ס׳ אהלי תם. הר׳ אליא קאפסאלי בעל דבי אליהו והוא ספר דברי הימים והלכות מלכים ומלחמותיהם אשר ממנו לקטתי שנים שלשה גרגרים. שמואל יפה בעל ס׳ יפה תאר ויפה מראה עם יפה עינים וטוב רואי. שמואל סבע. יוסף ן׳ לב שחבר ספרי ש״ת. יאושע צונצין. חנניא ן׳ יקר. יחיאל ענבי. אליהו ן׳ חיים דורש טוב לעמו בתורת משה וספר ש״ת. משה ארוך. מרדכי הכהן. גדליא חיון. דוד הכהן. שמואל די קוריאל. אליה הלוי. אברהם ן׳ גאמיל. גבריאל אליא. אלעזר ן׳ נחמיאש. שמריא שרביט הזהב. חיים אגוזי. אברהם מונסון. יצחק אשכנזי. יחיאל באסן. יוסף מטראני בעל ש״ת וס׳ צפנת פענח. ירמיא מאברוגונאטו. שלמה קארו בן הגאון מהר״י״ק ז״ל והיה ממונה על נתינת גיטין וחליצות. שמואל ן׳ ויליסיד. יום טוב ן׳ יעיש. אב המון המון. דוד אגוזי. אברהם אליגרי שמחה לאיש במענה פיו שחבר תפלה אחת כמו כתר מלכות והיא בנויה על לא׳ מלכים וכל בית מתחיל במלך ומסיים במלך וקרא שמו כבוד מלכות. ברוך ן׳ יעיש בעל מקור ברוך והוא פירוש על שיר השירים. ברוך ן׳ חיים. יאודה אפנעים. אברהם שרביט הזהב. אהרן קופינו. חיים אלפאנדארי. משה ן׳ שנגי. ברוך אשכנזי. יוסף ן׳ שנגי. יצחק איספאנייא הרופא. צמח הנרבוני ונפטר בירושלים תו׳ב׳ב. יצחק ששון. משה באסן. אליא אביו. מאיר יצחק. אליעזר ן׳ שושין. ישעיא מטראני. יאושע בנבנשת בעל שדה יהושע על תלמוד ירושלמי. חיים בנבנשת אחיו בעל כנסת הגדולה אשר אסף וקבץ על ד׳ טורים. משה בנבנשת בעל פני משה והוא ס׳ ש״ת. יום טוב ן׳ יקר. יוסף הכהן חסיד. חיים אלגאזי בעל נתיבות משפט על רבינו ירוחם. משה אפנעים. שלמה ן׳ מובחר. יום טוב ברבינייא. השר כהר׳ אהרן המון. יחיאל באסן הקטן. אהרן יצחקי. נסים אגוזי. אברהם אשכנזי. מאיר דבוטון בגאליפול. שמואל הלוי. שמואל עדילה וימת שמואל בגליל העליון צפת תו׳ב׳ב. כלב שמואל: ובאיזמיר הר׳ יוסף אישקאפה בעל ראש יוסף. חיים בנבנשת בעל כנסת הגדולה הנז׳ בין רבני קוש׳. אברהם איספנייא. מיכאל הכהן. שלמה אברהם הכהן. בנימין מלמד. עזריא יהושע. אהרן לפפא: בברוסה אברהם אלגאזי. יוסף גאנסו. שמואל סאגיש. אברהם גאנסו: באדריאנופולי יעקב עובדיא. אליא עובדיא. יאודה ביטון ונפטר בקושטנדינה. יעקב דאנון. שמעון פנחס. אברהם אמיגו ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה בירושלם תו׳ב׳ב: בסופיאה אישתרוק ן׳ שנגי ונפטר בירושלם. מבורך חיים גאליפפה: בבילגראדו יאודה לירמה. שמחה הכהן:

---

[1] See p. 138. [2] Fol. 119. Lacuna.

בק״ק גובאר לאחר פטירתו ז״ל וז״ל בימים ההם היה ערל אחד טמא שפתים הוא יושב בבית אחד על אם הדרך ומארי גירגוס שמו[1] . . . :

[2] הר׳ אבוחצרה הנז׳. הר׳ עבד אללה ן׳ נאצר בכפר גובאר. שמואל לאניאדו בעל הכלים שחבר כלי חמדה כלי יקר כלי פז נפטר בארם צובא. טוביה הלוי בעל חן טוב נפטר גם כן בארם צובא: ומרבני דמשק יוסף חייט. שמואל אריפול בעל מזמור לתודה. שמואל ן׳ עמרון. שמואל כוליף. הר׳ אהרן ן׳ תיפח. יוסף אלצאייה. משה נאגארה בעל לקח טוב כי לקח אותו אלקים בעיר דמשק במשמרת ר״ח תמוז בשנת ה׳ אשׁם. משה רקי. הר׳ חיים אלשיך. חייא דיין. משה מעלי הכהן דשקן ויש קבלה בידם שהם ממשפחת בית עלי והיום פה מצרים מאותה משפחה אנשים סוחרים ומיוחסים. יוסף מאטאלון. יאודה משנץ. אברהם גאלאנטי. יאשיהו פינטו אוהב כסף נבחר וכסף מזוקק לא ישבע אפי׳ כסף נמאס פי׳ על איכה ועשה פירוש על חלק ראשון מעין יעקב שהאיר עיני חכמים ונקרא שמו מאור עינים. חיים הכהן שעשה פירוש על דרך הנסתר וקרא שמו תורת חכם ומקור חיים על שלחן ערוך. והר׳ חיים ויטאל ז״ל אשר אמר עליו האר״י ז״ל ודמשק מנוחתו נפטר לחיי עד ר״ח אייר שנת ש״פ מדורתיה[3]: ועתה נתחיל לכתוב מה שאירע בימיו: מעשה גדול ונורא מאד מה שהיה בשנת חמשת אלפים וש׳ס׳ט ליצירה על יד החכם השלם המקובל האלקי כמוהרר׳ חיים ויטאל ז״ל בעיר דמשק[4]:

⁂ [5] רבני קושטנדינה י׳ע׳א ⁂

הרב הזקן הר׳ משה קפסאלי מבני רומנייא אשר היה מהיושבים ראשונה במלכות התוגר שהושיבו ראשונה שולטן מחמיד בדיואן על כסא דין כי שמה ישבו כסאות למשפט כמו שקדם אצלנו בסיפור שו׳ מחמיד[6]. ויהי ריב בינו ובין האשל הגדול הגאון מהרי׳ קולון ז״ל ממלכות אלימנייא שהיה גם כן גדול מאד בעיני המלך והשרים ויקנאו למשה קצת מרבני קושטנדינה ויכתבו כתבים למהרי׳ קולון ז״ל על מעשה שהיה שקדש אדם אחד אשה בתאנה אחת והיא קבלתה בשתיקה ואכלתה ובא מעשה לפני הרב משה קפסאלי ז״ל והתיר את האשה בלא גט וכתבו כתב והוסיפו וגרעו כאשר הוכשר בעיניהם ושלחו אותה למהר״י׳ק ז״ל אשר זה המעשה נעשתה התועבה הזאת בישראל כתב שטנה על הרב קאפסאלי ושלחו לו לקושטנדינה. ודא פתשגן קצת מהכתב אשר נכתב בשם מוהר״י׳ק ז״ל והביאו מוהר״י׳ק ז״ל בספר ש״ת שלו סי׳ פ״ג ופ״ד ו׳ז׳ל[7] . . . :

[8] וימת שם משה עבד ה׳ זקן ושבע ימים וכל מעשה תקפו וגבורתו ואשר גדלו המלך

---

[1] Follows a miraculous story. [2] Fol. 113. [3] Or מדוכתיה. [4] Follows a legendary story concerning the daughter of Raphael Mesene. [5] Fol. 115. [6] See p. 138. [7] Follows the letter. [8] Fol. 116.

בימים ההם היתה אשה חכמה וגדולה במעשיה בגליל העליון צפת תו׳ב׳ב ושמה לה פראנסיזה והיתה לה מגיד להגיד לה ולהודיעה מה יהיה בעולם[1] . . . :

[2] הר׳ יצחק קרישפין. יאודה ברזילי. יעקב פאלקון. אברהם די בוטון. יצחק די בוטון שעשה פי׳ על ארבעה טורים ולא יצא טבעו בעולם. רפאל מטראני. אליא אלצייח. יאושע חנדלו. מרדכי הכהן בעל מירא דכיא. ישעיא הלוי אשכנזי בעל לוחות הברית. אליא פאלקון. יוסף מליריאה. זרחיא מליריאה אחיו סופר מהיר בתורת האלקים. יאודה קרישפין. מאיר ברזילי. ברוך ברזלי אחיו הר׳ משה סאגיש. משה אבולעפייא. יאונתן גאלאנטי. אליעזר אראחה. בנימן הלוי. דוד חביליו. אברהם חנניא. דוד הלוי. עקיבא צהלון. דוד ארוך. יצחק מר חיים. גבריאל אישפיראנפה זל׳ה׳ה:

הר׳ שלמה עדני שעשה פי׳ על המשניות ולא יצא טבעו בעולם. ומרבני ירושלים הר׳ מנחם די לונזאנו בעל שתי ידות. הר׳ שמואל ן׳ סיד שהתפלל על עצירת גשמים ונענה ומעשה שהיה[3] . . . :

[4] הר׳ שלמה חרידה. ישראל בנימן המקובל. יצחק סלע. ישראל זאבי. בנו עזריא זאבי. צמח הנרבוני. ברוך בנימין ונפטר פה מצרים. המקובל הר׳ יעקב צמח. עזריא ן׳ ויליסיד. אברהם אזולאי בעל זהרי חמה בחברון. שבתי פוליאסטרו. אור שרגא אשכנזי. אברהם גדלייא שחבר פירוש על הילקוט. חיים יעקב חאגיז שעשה פי׳ על המשנה ונקרא שמו בישראל עץ חיים וחבר ס׳ פתיל תכלת והוא פי׳ על האזהרות ונפטר בקושטנדינה:

❖ רבני ארם צובא ודמשק ❖

לפנים בישראל ישבו בה עם גדול בתורה ובחכמה ורם ממשפחת רם בקצה עיר גבול כפר גובאר שיש בה בית הכנסת בנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו ויש קבלה בידם איש מפי איש שבנאו אלישע ן׳ שפט ויש שם מערה אמרו עליה שהיא לאליהו התשבי וזאת בית הכנסת היא נז׳ בתלמוד כנישתא דבי גובאר והיו בה אנשים חכמים ונבונים וידועים ובראשם אשר הבית סמוך עליו הר׳ אבו חצירה ונקרא כן לפי שבמקום הכובע היה לובש על ראשו מחצלת אחת מאלו המחצלאות הקטנים העשויים במין כובע שלפעמים מביאים בהם הסוכאר לבן והיה אדם גדול בתורה בחכמת הקבלה והיה משתמש בקבלה מעשית בעת שהעולם צריך לו. וראיתי לכתוב קצת ממעשיו הנאהבים והנעימים מתוקים מדבש ונופת צופים כפי מה ששמעתי מפה קדוש בר אוריין ובר אבהן שלשלת היחס והמעלה רמה בנן של קדושים ה״ה כמהרר׳ שמואל ויטאל נרו׳ ששמע מפי מגידי אמת שראה וידע אותו ה״ה החכם השלם כמהרר׳ אללה ן׳ נאצר ז״ל שהיה ממלא מקום הרב הנז׳

---

[1] Follows a miraculous story. [2] Fol. 111. [3] Follows a legendary story.
[4] Fol. 111b.

הקבלה והיה סופר מהיר בכתיבת התפילין אשרי אדם שיאחז בתפילין מכתיבת יד הרב הנז׳ למצוא דברי חפץ והיום מצוי מהם פה מצרים ומוכרים אותם בדמים יקרים וקורין להם תפילין להרב קאלאבריס ונקרא כן לפי הארץ מולדתו היתה ארץ קאלאבריא ונתיישב בצפת:

הר׳ משה קורדיבירו בעל ספר הפרדס ועשה פירוש על ס׳ יצירה וקרא שמו מאה קשיטה וספר אור יקר והוא פירוש על ספר הזוהר וספר אלימה וספרים אחרים שלא יצא טבעם בעולם והיה רבו של הא׳ר׳י מעט מזער[1] . . . :

[2] ונפטר (הא׳ר׳י) לחיי עד בחדש מנחם שנת הש׳ל׳ד:

הרב מהרר׳ משה אלשיך ז״ל בעל הדרושים תורה נביאים וכתובים והיה בזמן הא׳ר׳י׳ בצפת אבל לא השיג ללמוד בחכמת הקבלה ופעם אחת בא אצל הא׳ר׳י ז״ל ואמר לו אדוני מה פשעי מה חטאתי שאין האדון רוצה לקרבני להיות כאחד מתלמידיו חיים שאל ממך נתת רמז לו על הר׳ח׳ו ז״ל. המבינתך יאבר נ״ץ רמז לו על מהרי׳ פאלקון ז״ל. ואנחנו למה נגרע אמר לו הרב שלא בא נשמתו בעולם הזה אלא לחבר הספרים ההם שחבר על דרך הפשט . . . :

[3] הר׳ אלישע גאליקו ז״ל שעשה פירוש על ספר קהלת. יוסף אלטון ז״ל. אברהם בר׳ אשר הנקרא אבא ז״ל שעשה פירוש למדרש רבה על ספר בראשית. שם טוב עטייא ז״ל. גדליה הלוי ז״ל. חיים חבר. משה גאלאנטי ז״ל שעשה פירוש על קהלת וקרא שמו קהלת יעקב ופירוש על מגילת איכה וקרא שמו קול בוכים. שלמה אכסבאן ז״ל רבו של מהרי׳ אבולעפייא ז״ל. דוד נאכארו ז״ל. יצחק בי רב ז״ל. אליעזר אזיקרי ז״ל בעל ספר חרדים ואירע בזמנו[4] . . . :

[5] הר׳ יוסף סארגוסי רבו של הרדב׳א׳ז. משה סעדי. שלמה סאריליו. זכריא אשכנזי. משה ורוק אשכנזי. יהוסף אשכנזי הנקרא התנא הגדול שהיה שונה תמיד המשניות בניגון. טוביה הלוי בעל חן טוב. יעקב ששון. אליא די וידאש בעל ראשית חכמה תלמיד מהר׳י׳ק ונפטר בחברון. יששכר בער בעל מתנות כהונה ונפטר בחברון. שמואל די אווידא בעל מדרש שמואל ואגדת שמואל ולחם דמעה. אלעזר ן׳ יוחאי. משה קאשטלאץ. משה נאגארה בעל לקח טוב והוא פירוש על תר׳י׳ג מצות שבתורה. אליא ששון. החסיד הר׳ יעקב גוייוזו בעל הנסים ויעקב איש תם וסר מרע[4] . . . :

[6] החסיד הר׳ סולימאן ן׳ אחוונא מערבי והיה סופר מהיר בכתיבת תפילין וכל מי שנמצא תפילין מגלילי אצבעותיו כמוצא שלל רב. מסעוד אזולאי. יעקב אבולעפייא. יעקב צהלון חבר ג׳ ספרים והם יד חרוצים ומרפא לנפש ופירוש על מגלת אסתר. ישראל די קוריאל. משה די קוריאל. חייא רופא בעל ספר מעשה חייא. אברהם שלום:

---

[1] Continues with Lorya's biography as in שבחי הא׳ר׳י. [2] Fol. 108.
[3] Fol. 108b. [4] Follows a legendary story. [5] Fol. 109. [6] Fol. 109b.

באשי׳ איברהים פאשה שקבלם בגן המלך י׳ר׳ה בכבוד גדול עד שסלק חרון אפו מעל ישראל ונשארו מעט מהרבה עניים ומרודים שרופים והדופים ויתשם ה׳ מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול כי משנה המלך היה קיופרילו מחמיד פאשה וכשבא מאדרינ׳ עם המלך י׳ר׳ה הכריחם שימכרו כל היאודים חרבותיהם ולא יכנו עוד על יד ישראל וישליכם אל הכפרים באי שקוטאר ובמקומות אחרים ובנו במאחאלי של היהודים בית תפלה שלהם הנקרא מישקיטה והכינו שם קבר לאם המלך ויקראו שמה ואלידי גאמישי ובני ישראל גרושים מבית תענוגיהם עד ישקיף ויראה ה׳ משמים וישלח לנו משיח האמיתי בן דוד במהרה בימינו אמן. ועשו סימן זאת השנה עשן העיר השמימה ל׳פ׳ק: כאן היה כתוב סי׳ שבתי צבי והוציאוהו מן הספר[1]:

[2]ונחזור לענינו של מעלה . . . אלף ס״ג סיליחטאר מחמיד אבו נור ונקרא כן לפי שגזר אומר שילבינו כל בתי התפלות שלהם ובקושט׳ היו קורין האשיקי מחמיד פאשה. ואחר שבא ממצרים הרגו המלך אותו ואת היאודי אשר בא עמו למצרים השר חיים פרץ נ״ע ובימיו נפטר במצרים על משכבו בכבוד השר המרומם כמהר׳ אברהם אלכולו נ״ע שהיה עומד בפרץ להליץ טוב בעד עמו ישראל והיה מחזיק בידי תלמידי חכמים ת׳נ׳צ׳ב׳ה. ובימיו היתה מגפה בשנת ושקט:

אלף ס״ו מחמד גאזי פאשה אשר הרג את השר יעקב ביבאש נ״ע ובנו עליו אצטבה ולאחר כמה שנים נתפרסם הדבר וקברו אותו בקברות אבותיו. ובימיו התחילו היאודים של אנשי מזרח הנקראים אלמשריקה לפרוע האראגיש על יד שיריף עאלי גאוש׳ לפי שהיה להם מזמן קדמון מאמר מן המלך י׳ר׳ה (מזמן קדמון) לבל יפרעו האראגיש לא הם ולא זרעם אחריהם ונתבטל זה המנהג. ובימיו נפטר על משכבו בכבוד הישיש גביר נשא ונעלה השר הר׳ יצחק ראובן נ״ע שהיה מחזיק ביד העניים ובפרט מצות בקור חולים היתה על שכמו שהיה ביתו פתוח לכל עובר ושב לקחת די מחסורה אשר יחסר לו ת׳נ׳צ׳ב׳ה:

[3]אלף וע״ג עומאר פאשה בימיו צמח קרן הצבי:

[4]הר׳[5] שלום ירושלמי. שמחה הלוי. עובדיא ירא בחברון. משה טרינקי. שלמה סאגים. יוסף סאגים רבו של מהרר׳ אלעזר אזיקרי בעל ספר חרדים. שבתי מנשה. יצחק אראחה. שמואל ן׳ וירגא. שלמה אלאשקאר עשיר גדול ומחזיק ישיבות ארץ ישראל. יוסף ויטאל אביו של הרב המקובל הר׳ חיים ויטאל ז״ל הנקרא קאלאברים והיה אדם גדול בחכמת

---

[1] For the passage in the table of contents, see Catalogue . . . , 1868, No. 2443.
[2] Fol. 88. [3] Fol. 88b. [4] Fol. 89. Lacuna from beginning of § 154 to § 161, beginning missing. In the table of contents חכמי א״י. [5] The epithet הר׳ omitted from the MS.

וראיתי באבדן מולדתי ויאמר לו אליהו שוב לדרכך אל בית המלך החדרה ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי נצב לקראתך אל גן המלך כי לא אוכל לקום מפניו כי טמא נפש הוא. וזה לך האות כי אנכי שלחתיך צא תאמר לו מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור ותכף ומיד תטהר טנוף מעשיו על ידי רחיצה וטבילה. ויקם משה וילך אל בית המלך החדרה ויקוד וישתחוו לאפיו ויחרד המלך לקראתו ויאמר לו שלום בואך ויגד לו את כל אשר קרהו ואת כל אשר צוהו אליהו ז״ל. וישמח המלך שמחה גדולה ויחלף שמלותיו וטהר את עצמו והלך אל הגן והיה כורע ומשתחוה לאליהו עד גשתו לאליהו ויאמר לו הגד הוגד לי את כל אשר אתה עושה עם היאודים ישלם ה׳ פעלך אבל זאת חפעם עתה הסכלת עשו ומי ששלח ידו בהם ונקה וזאת היא עצת הצר הצורר המשנה שלך כי הוא מבקש לו המלוכה וישמידך מעל פני האדמה ובזאת תבחנו תחפור את כל הארץ מתחת חדר משכבך ומשם תגיע לביתו כי נפשו אותה[1] ויעש ויבקש הדבר וימצא ויתלהו על פתח ביתו ויכתב בספר דברי הימים למשמרת לאות לבני מרי ואז כרת ברית עם אליהו ז״ל לבא אליו פעם א׳ בכל חדש וכן היה כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והק׳ב׳ה מצילנו מידם אנ׳ס׳ו:

[2]ובשנת ה׳ת׳ח י״ט לסיון חרה אף ה׳ בעמו על עם הקדש קהלות האשכנזים ויהרגו בהם הרג רב ועצום ועשו בהם שפטים גדולים ותהי צעקה גדולה ומרה ליאודים אשר כמוה לא נהייתה מיום גלות יאודה מעל אדמתו והנשארים רדו בהם שונאיהם ביד מוכרים וקונים אדונים קשים אדום וישמעאלים מואב והגרים זה מכה וזה רודה וילכו בלא כח לפני רודף ומצאום רעות רבות וצרות השוד והשבר והרעב והחרב מהם נטבעו במים עזים ומהם לעבדים ולשפחות והרבה נפשות שבויים הוליכו לקושטנדינה ויפדום אחינו בית ישראל אנשי קושטנדינא בממון רב ומהם מתו במגפה עד שכל האומות חרקו ויחרקו שן ואמרו סורו טמא סורו סורו אל תגעו והיו דחופים והדופים מעיר לעיר כמוזכר בספר צוק העתים ובספר יון מצולה שחברו חכמיהם על המאורע שלהם ומצאת כי תדרשנו. וקבעו אלו הספרים לקרותם מי״ז בתמוז עד ט׳ באב ועשו סימן לזאת השנה שהיא שנת ה׳ת׳ח וקוץ ודרדר ל׳פ׳ק כי הם חשבו כי שנת גאולה היא בזאת השנה כמוזכר בספר הזוהר בפ׳ חיי שרה בשנת בני חת ועכשיו נהפך לדרדר:

ובשנת חמשת אלפים ות״ך ליצירה ואש יצאה מאת ה׳ יום שבת קדש י״ו באב בשעת המנחה על שבר בת עמי יושבת בארץ עוץ עיר ואם בישראל היא קושטנדינה היתה שרופה באש ובסוחה ותעל עשנה כעשן הכבשן ויהי העם למאכולת אש עד יום ג׳ וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה׳ ותהלך אש ארצה ונשרפו הבתים והחצרות והשדות ובתי כנסיות ובתי מדרשות לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד. והמלך י׳ר׳ה היה באדריאנופולי ונשאו חן וחסד בעיני הבוסטאנגי

---

[1] So MS. אוֹתָה?. [2] Fol. 87b.

המדבר אליך כי לא מלבי עשיתי את כל המעשים האלה כי ה׳ שלחני ואל תאמר בלבבך כי חלום הוא כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו על ידך כי הם אויביך וצריך וכה תעשה להם לאבדם אחר שלשת ימים תשלח בהם משלחת מלאכי רעים להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים ושללם לבוז ואתה שלום ופעם אחרת אבא אליך. ויהי כשמוע המלך את דברי האיש ואת שיחו לא שת לבו גם לזאת כי אמר אולי מקרה הוא או חלום או רוח רעה מבעתתו וישכב וירדם עד אור הבקר. ויהי בלילה השנית ויבא גם השטן ויתיצב עליו ויקרא כפעם בפעם כמשפט הראשון אזי נבהל המלך ואמר זה ענין רע על היאודים כי כלתה אליהם הרעה וישלח ויקרא אל הרופא שלו כי זה משה האיש גדול מאד בעיני המלך והמלכה להגיד לו את כל אשר קרהו ואת אשר אמר המן על היהודים לאבדם. ויבא האיש ויקוד וישתחו לאפיו ויאמר לו הנני מוכן ומזומן לעבודת אדוני ויאמר לו המלך הלא ידעת אם לא שמעת אלדֵי[1] עולם אמש אמר אלי לאמר על יד נביאנו כי בעוד שלשת ימים תהיו נתונים ביד אויביכם ורדו בכם שונאכם להשמיד אתכם ולהאביד אתכם ונסחתם מעל האדמה ולא יהיה לכם תקומה לפני אויביכם כי גזרה נגזרה עליכם מן השמים ועתה דעו וראה מה אשיב שולחי דבר: ויהי כשמוע את הדברים האלה וימס לבו בקרבו ויהי למים ויזעק זעקה גדולה ומרה ויפול לפני רגליו ויבך ויתחנן לו להעביר את רעת הצר הצורר ויאמר לו אהא אדוני זכר נא את אשר התהלכתי לפניך מנעורי עד היום הזה בלב שלם ובנפש חפצה והושיענו ואל תטשנו ואל תשת לבך אל אלו הדברים ויען ויאמר ומה אני יכול לעשות כי שמעתי מאחורי הפרגוד כי בזאת אתם נלכדים ואם תחפוץ תבא הלילה הזאת ותשמע את הקול מדבר אלי כי בא יבא ולא יאחר. ויהי בלילה השלישית ויבא גם כן וידבר את דבריו כמשפטו וישמע משה ויפול על פניו. ויהי בראותו המלך את משה נופל על פניו והוא תוהא ובוהה ומשתומם על המראה ויאמר לו מה לך נרדם קום צא מן הארץ הזאת אל אחד ההרים או באחת מן הגאיות להמלט על נפשך כי יקרה נפשך בעיני ומהר המלט ההרה פן תספה בעון העיר כי אין לאיש נכבד מנפשו ויאמר להביא סוס אחד לרכוב עליו לכל אשר יחפוץ יטנו ונתן לו רשיון כתוב וחתום בחותמו של מלך לבל יבא עליו איש רע ובליעל לפגוע בו וישת אל המדבר פניו והיה הולך ובוכה ומשתומם ויהי הוא הולך בדרך והנה איש לקראתו ויאמר מה מלאכתך ומאין תבא מה ארצך ואי מזה עם אתה ואז השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ויאמר לו אם ירא אלקים אתה למה נטשת את עמך עזבת את נחלתך אז הבין כי הוא אליהו ז״ל ויפול מעל הסוס ונפל לפני רגליו ברתת ובזיע ובחלחלה ואמר לו אדוני יודע את הרעה אשר יקרא אותם מחר כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל

---

[1] אלהי.

דורש ברבים נגד דתם ויאמר הקיסר הוציאוהו וישרף. ולאחר ג׳ ימים מצאוהו ויביאו אותו לפני המלך ויצו פעם שנית לשורפו ויאמר הכומר להשים רסן בלחייו כי אומר שמא לוחש בכשפים או יאמר איזה השבעה ויברח. וכך היה וישימו לו רסן בלחייו וישליכוהו על העצים אשר על האש ויאסוף נשמתו ואת דוד הראובני שמו אותו בבור וימת שם. ובכל זאת לא שבו קצת העם מלהאמין בו כי העידו עליו אנשים חכמים ונבונים שעמד בביתו אחר השריפה ה׳ ימים והולך בכל שבת ושבת לקדש בבית ארוסתו בגליל העליון ועדין מאמינים כמו שאירע בזמנינו זה שיש כמה שוטים מאמינים בקרן הצבי:

[1] ובשנת חמשת אלפים וש״ה פזורה ישראל היתה מגפה גדולה בסאלוניקי ואש יצאה מבית ר׳ אברהם קאטלאן ביום ד׳ לחדש אב ותאכל כשמנת אלפים בתים ושמנה עשר בתי כנסיות וס״ת היו לשרפת אש. ובליל ד׳ כ״ב לחדש כסלו שנת חמשת אלפים ושצ״ב ליצירה המטיר ה׳ את מטר ארץ סאלוניקי אבק ועפר ואפר מן השמים ירד עליהם כל היום ההוא וכל הלילה ויתמהו האנשים איש אל רעהו וישאלו לחרטומים ולאשפים ולמכשפים ואין פותר כי מה׳ היתה זאת. וישלח השופט אחר החכמים וישאל להם על כך ואם יש רמז מן התורה ואמרו לו כן שנאמר יתן ה׳ את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים:

ובשנת כי המר שדי ל׳פ׳ק גזרו מלכות רומי הרשעה מלכות אדום ושרפו התלמוד והאגדות עם הרב אלפסי ביום שבת קדש:

ובימי המלך שולטן סולימן ציץ נזר הקדש השר המפואר כמהר׳ משה המון זל׳ה׳ה שמסר נפשו על עמו ועמד בשער המלך לפני כל צר ומשטין והוציא מאמר מן המלך לאמר שכל עלילת דם שאומרים הערלים שהיאודים מטילים במצה וכיוצא שלא ישמע לפני שר ושופט כי אם לפני שער המלך ואמרו עליו כי היה מלך חסיד לפי שהיה אליהו ז״ל נגלה עליו. והסבה שהיה אוהב היאודים ומחבבן ומקרבן למלכות עד שמרוב אהבתו עמהם נתקנא בהם הצר הצורר המשנה ויעץ תחבולות כדי לשלוח יד ביהודים וכדי לקעקע ביצתם של ישראל ולכלותם מעל פני האדמה. ויצו לעשות לו כיפין מתחת לארץ מבית הצר הצורר עד בית המלכות במקום אשר ישכב המלך וכן עשו. ויהי בחצי הלילה והנה המלך וישמע את הקול מדבר אליו כאוב מארץ קולו וכה אמר בלכתו סולימאן סולימאן עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך וקום לך מהר מזה ותכחיד את ישראל מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד ולא יהיה להם שריד ופליט ולא תחמול ולא תכסה עליהם כי ה׳ דבר. ויהי כשמוע את דברי האלה הזאת ויחרד המלך חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי איפה ומי אתה כי קראת אל המלך ויען ויאמר לו אל תירא ואל תחת כי אני הוא נביאך

---

[1] Fol. 84.

[1] ויהי בשנת חמשת אלפים ור׳פ׳ד ליצירה בא לעיר רומה איש אחד מארץ מרסקם[2] ודוד הראובני שמו ועשה עצמו נביא ואמר כי הוא שר הצבא של מלך המשיח. והלך ודבר עם מלך פורטוגאל והוליך עמו מליץ לדבר בעדו כי לא היה יודע לדבר אלא בלשון הקדש ובלשון ערב ואמר למלך פורטוגאל כי ה׳ שלחו לנביא על עמו על ישראל ועתה נלכה נא דרך קושט׳ ונלחמה עם שולטן סולימאן התוגר ונקח את כל ארצו מידו אך לזאת ירושלים וכל סביבותיה יהיו ברשות אדוני משיח אלקי יעקב. וישמח מלך פורטוגאל ויקוד וישתחו לאפיו וישלח אותו אל הכומר הגדול אשר לו לנסותו בחידות ויאמינו האנוסים לדבריו ויסע האיש הלוך ונסוע ובכל המקומות אשר יחנה שם יכבדוהו ויאמינו בו ויעש דגלים מעשה חושב וכתב עליהם שמות הקדש. ועוד הוציא להם מגן כתוב עליו שמות הקדש ואמר להם שהוא מגן דוד מלך ישראל ובו היה לוחם מלחמות השם ואמרו שהוא עד היום גנוז בק״ק בית הכנסת של עיר פולוניא[3] והיה מתענה ששה ימים וששה לילות רצופים. ויהי בהיות דוד הראובני שם העיר ה׳ את רוח בחור אחד שהיה מסופרי המלך היושבים ראשונה במלכות והיה יפה תואר ויפה מראה והיה מזרע ישראל והרהר בתשובה וימל את בשר ערלתו ויסוב את שמו שלמה מלכו ואמר שהוא המשיח ודוד הראובני נביא שלו. ובהמולו את בשר ערלתו נחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳. וה׳ נתן חכמה לשלמה ויחכם מכל האדם והיה דורש בערי איטלייא בפני הכומרים נגד דתם והיה מדבר דברים סתומים וחתומים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה מהם על דרך הפשט ומהם על דרך נסתר דברים מתמיהים אשר לא נשמע כמותם ובכל פסוק ששואלים היה דורש עליו במעט מ״ט פנים טהור וחבר ספרים הרבה על דרך הנסתר ובכללם אנה ה׳ לידי קונטרים אחד כלו אומר קדוש על ענייני הנונין שבפ׳ בהעלותך דברים סתומים וחתומים לא יוכל השכל להכילם. ויום אחד שאל לו נער אחד שיאמר לו איזה פי׳ על פסוק ברוך ה׳ יום יום ואמרו שאותו היום כולו היה מפרש פירושים מהם על דרך הפשט ומהם עד׳ הנסתר על אותו הפסוק כי לא יכלו נשוא אותו ויתמהו עליו רבים והאמינו בו הערלים יותר מן היאודים וכולם מבקשים לשמוע את שמע חכמת שלמה וישלח ספרי׳ אל כל מדינות מלכותו דברי שלום לאמר וזה פתשגן הכתב אשר נכתב בשם המלך שלמה[4]...: [5] וזה ענין המראה אשר ראה שלמה[6]...: [7] ואמר להם דברים רבים סתומים וחתומים הלא הם כתובים על ספר דברי הימים ליוסף הכהן השני[8]. ויהי אחד הדברים האלה ויהי כמשלש חדשים וילשינו העברים את ר׳ שלמה מלכו לפני המלך והשרים והמלך הקיסר קארלו חרה אפו עליו ויצו המלך לשומרו בשביל שהיה

---

[1] Fol. 80. [2] מוריסקום. [3] בולוניא. [4] Follows the letter. [5] Fol. 81.
[6] Follows the text of the vision. [7] Fol. 84. [8] See עמק הבכא, text, p. 97 seqq.

בילגראדו וקורפו ובוגדנייא והוא בנה את חומות ירושלים על יד הנגיד הר׳ אברהם קאשטרו ז״ל אשר היה במצרים מושל על בית המטבע והוא באשר מרד אחמיד פאשה על שולטן סולימאן ורצה להעשות מלך במצרים שלח אחריו וצוה לו שיעשה המטבע על שמו ומפני פחדו הודה לו לפי שעה ובלבד שיתן לו רשיון כתיבת יד למען יאמינו האנשים העושים את המלאכה. וישכם אברהם בבקר ויברח ממצרים וישם פניו ללכת לקושטנדינה להגיד למלך ולא האמין המלך לדבריו יען כי הוא עזרו בלכידת רודים ואז הראה לו את הכתב אשר נכתב בשם אחמיד וימצא אברהם חן בעיני המלך והשרים ושלח למצרים את איברהים פאשה . . . :

[1] ובשנת תתקלא[2] . . . [3] וגם על היהודים אשר במצרים היה להם צער גדול על אודות הנגיד הר׳ אברהם קאשטרו ז״ל שהיה מושל על בית המטבע באשר קדם סיפור אצלנו למעלה בסיפור שולטאן סולימאן[4] והרג בשבילו כמה יאודים והביא אותם במצור ובמצוק וחיל גירקשיז שהם אויבי היהודים באו על מחוז היאודים בטח ושללו מהם שלל רב ושלח גם כן אל אצילי בני ישראל שיתנו לו במהירות מאה וחמשים אלף פרחים גדולים ואם לאו יהרוג אותם בחרב ובחנית. וכראות הרב כמהרר׳ שמואל ן׳ סיד זל׳ה׳ה את כל הרעה הבאה על היהודים קם קימה שיש בה הידור וישלח את נערי בני ישראל מבן י״ב שנה ומטה ואסף אותם אל בית הכנסת שלו הנקראת עד היום ק״ק סידיליו להתפלל עמהם ביום י״ח לחדש אדר בצום ובכי ומספד שק ואפר ועבר לפני התיבה והפציר בתפלתו וכמעט הטיח דברי׳ כלפי מעלה באומרו עורה למה תישן ה׳ וירד מן התיבה סגי נהור. וביום כ״ז לח׳ אדר הלך למרחץ וירחץ פניו ויצא ויתאפק בבית החיצון ונכנס אחריו אסכנדר משנהו וחרבו שלופה בידו להרגו ונבעת אחמיד מפני החרב ויצעק בפניו צעקה גדולה ונרתע לאחוריו אסכנדר משנהו ונפל החרב על ראש אחמיד ועשה בו חבורה וברח אחמיד מפניו מן המסתקד של בית המרחץ ונפל פחד של חיל המלך שולטן סולימן עליו וברח מפניהם וישיגו אותו על היאור והוא עיף ויגע. ויגשו אליו שרי המלך אחמיד באקי וגאנס אלחמזאי ויכרתו את ראשו ביום כ״ח לחדש אדר ויביאו אותה אל המדינה לתלותה על שער החוילה לעיני כל העמים ויעשו כן. ואחר כן שלחוה אל המלך שו׳ סולימאן על יד איש אחד משריו וחכמי מצרים לקחו קצת מסיפור זה ועשו אותה מגילה א׳ לקרותה בליל כ״ח אדר ויומו ולעשות אותו יום משתה ושמחה כמו יום פורים ולפי שביום שיפול פורים בי״ד לחדש יפול ג״כ אותו היום שהוא כ״ח לחדש והיה זה בשנת חמשת אלפים ור׳פ׳ד ליצירה וסימן רדף אויב ל׳פ׳ק. ועוד עשו סימן אחר יאר פניו אתנו שנת אלף ות׳נ׳ו לשטרות :

---

[1] Fol. 78. [2] Follows the history of Aḥmed Pasha's revolt. [3] Fol. 79.
[4] Above, l. 4.

ז״ל והוסיף בהם דברי התוספות ונפטר בשנת ה׳ ופ״א ליצירה וכבוד עשו לו במותו. והרבין תורה במקומו הר׳ יאודה והיו לו שמנה בנים. יחיאל גדול בתורה ונפטר על פני אביו ואחריו שלמה החסיד ומשתדל במצות וגמילות חסדים ואחריו יעקב בעל הטורים ז״ל ואחריו יאודה ואליקים ומשה ואליעזר ושמעון. ואליקים הראשון זלה״ה היה גדול בבית השר שלו והיה תמיד משתבח שלא יצא מפיו דבר שקר בעולם ובימיו היה אדם רשע שלא הניח דבר עבירה והרהר לעשות תשובה וחלה פני הר׳ אליקים לרפאתו ואז אמר לו שמור עצמך מלשקר וטוב לך כל הימים ויהתל בו כמדומה לו שהותרה הרצועה הלך לגנוב כמו שהורגל אמר בלבו אם ישאלני אדם להיכן אני הולך מה נדבר ומה נצטדק אם אומר האמת אתבייש ואם אשקר אעבור על צווי החכם ועל דרך זה נמנע מכל העבירות ושב בתשובה שלימה: ובשנת ארבעת אלפים ות׳ת׳ק׳ע נולד הר׳ יחיאל הזקן הנ׳ז׳ל וכשהיה בן י״ו שנה היה לו חבר נאמן הר׳ שלמה הכהן שמו וישבעו איש לאחיו שכל אחד מהם יהיה לו חלק במעשה חברו הן במצות ובענייניים אחרים. ויהי בליל יום הכפורים שנת כ״ב ל׳פ׳ק כבה הנר של הר׳ יחיאל שהיה לו ב׳כ׳ה כמנהג האשכנזים ובחול המועד של סוכות נפטר הרב וקרב אליו הר׳ שלמה הכהן חברו עד ד׳ אמות ואמר בקול גדול לפני הקהל אני מזכיר לנפטר לפניכם שיזכור הברית שכרת עמי. אז התחיל הנפטר לצחוק בארון עד שראו אותו הקהל ויהי היום והיה הר׳ שלמה הכהן לומד בבית מדרשו והנה איש עומד לנגדו ויתמה על המראה וישאל לו על ענייניו ואמר שהוא בטוב ושהיה לו כסא מוכן אצלו ואמר לו הר״ם תמה אני איך יש לך רשות להתראות לבני אדם אמר לו יש לי רשות. ויהי בששה חדשים בליל שבת בחצי הלילה נראה גם כן הרב לאשתו ואמר לה מחר קחי בניך ובנותיך וגורי באשר תגורי כי משחית ה׳ את העיר ויהרגו את היאודים ח״ו. ויהי ממחרת ותעש כן ולאחר ימים חזרה להציל את אשר לה ונהרגה בעיר עם הקהל בעונות:

[1] ובימיו (הר׳ע׳א) ויקם באיסטריא אצל וינציאה יאודי אשכנזי אחד ועשה עצמו נביא ואמר כי שלח ה׳ לנגיד על עמו ישראל ונפוצות יאודה וקבץ ע״ד כנפות הארץ ורבים מאצילי וקציני וחכמי בני ישראל נטו אחריו והשיגה ידו לגזור עליהם צומות והפסקות ולא סרו אל משמעתו. אמנם רבים מפושעי בני ישראל שבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם וא׳ח׳כ צללו במים אדירים והעלו חרס בידם בעונות כמו שאירע בזמן הזה בעונות:

[2] ובשנת תתקכט לחשבונם לכד שולטאן סולימאן את רודים על יד יאודי אחד שהמיר את כבודו ושמו לפנים בישראל יעקב קומינטו שגילה את ערות הארץ ויורידוהו בדם שאולה:

[3] ובשנת ין׳ לב׳ הלך לבודון וילכדה והיאודים מסרו לו המפתחות וגם כן לכד את

---

[1] Fol. 69. [2] Fol. 77. [3] Fol. 77.

כי נר מצוה. אור התורה. שמר וכאב—רהם יצחק:
אשרי שוקד. דל שפתותיו. אשר השו—מע יצחק:
יראה לפ—ני האדן. ישמח אל יום. אחרון יצחק:

וג׳ מהם הרי׳ אבוהב. הרי׳ די ליאון. הרי׳ חיון לחיי עד בכבוד גדול קודם הגרוש די איספנייא זולתי הר׳ שמעון מימי שנהרג על קדוש השם והוא כי גזר עליהם המלך עליו ועל ששה חכמים מבני ישראל שימירו את כבודם ויעבירו עליהם המים הזדונים והם לא אבו לעצתו ועמד על משמרתם ושמרו את משמרת תורת ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם ובכל מאודם ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות לבנות עליהם קיר אחת בבית הסוהר עד צוארם לענות אותם ויעשו כן. ולאחר שלשת ימים הרסו את הקיר ויוצא עליהם את שמעון הוא וחתניו לוקחי בנותיו ואשתו הצדקת וששה חכמים מצאו אותם מתים ויקחו את שמעון וגררו אותו סחוב והשלך מהלאה לשער העיר ואחר כך הרגו אותו בעונות הרבים ת׳נ׳צ׳ב׳ה והיה כמת מצוה שאין לו קוברין ונזדמן שם אב ובנו שהיו אנוסין והיו משמשין בבית הסוהר ולהם נתן רשות לקברו והאנשים האלו הלכו להם מנגד ונתחברו יותר מס׳ אנשים צדיקים מהאנוסים שהמירו דתם בעל כרחם וקברוהו בבית הקברות של היאודים והספידוהו שם. ועוד כשהיו מוליכין את עם בני ישראל היקרים לבית השרפה היו מחרפים אותם והיו אומרים דרך לעג קראו לאדני זה שאתם קוראים תמיד שיצילכם וזהו כונת המקונן שמעת חרפתם ה׳: הר׳ חננאל שעשה פירוש על התורה ונהרג על קדוש השם. מנחם לבית מאיר בעל קרית ספר שחבר על הלכות ס״ת כמו שקדם אצלנו בספורו בא מבורגיש ונתיישב בטוליטו׳[1] וחבר ג״כ חידושין על התלמוד. מנחם ן׳ הר׳ אהרן ן׳ זרח חבר ספר פסקי דינין וקרא שמו צדה לדרך יצא מצרפת בשנת חמשת אלפים ופ״ח[2] והיה שם שמד רב ועצום כמו שכתב בספרו בהקדמה שלו והרגו כמו ששת אלפים יאודים ויצא משם ונתיישב בטוליטו׳. ישראל מעיר טוליטולא חבר ג״כ ספר פסקי דינים בקצור על המצות הזמניות וקרא שמו ספר המצות. דון שמואל אבראבאניל יצא מעיר אשבילייא ונתיישב בטוליטולא. אשר בן הרר׳ יחיאל הוא הראש ז״ל יצא מאשכנז הוא ובניו ובני ביתו בשנת חמשת אלפים וס״ה ד׳ ימים לח׳ אייר וסבת יציאתו מאשכנז היה בשביל מה׳ר׳ם מרוטנבורק שתפשו המושל והקהלות פדאוהו בממון רב והמושל לא רצה ליקח ערב זולת הרב הנז׳ והוצרך ליכנס ערב בעד הממון וקודם שנתחלק הממון על הקהלות נפטר מה׳ר׳ם ז״ל בתפיסה והמושל העליל על הרב הנז׳ באמרו שמאחר שנתפיים ונכנס ערבן ונפטר בתפיסתו קודם שפטרו מן המאסר. ומפני יראתו מן המלכות יצא מאשכנז ובא לטוליטולא ונתיישב שם והרביץ תורה ברבים והעמיד תלמידים הרבה ועשה חבור הפוסקים ע״ד הר׳י׳פ

---

[1] See p. 126; confusion. [2] וס״ה?.

יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלקים ואני עבדך וכדברך עשיתי את כל הדברים האלה ענני ה׳ ענני. ויהי בכלותו לדבר ולהתפלל והשמים התקדרו בעבים ורוח וישלח למלך לאמר אסור ורד ולא יעצרכה הגשם ויהי הגשם על הארץ גשמי רצון ברכה ונדבה: הרב הר׳ יצחק אבוהב ז״ל והיה עור בעינו אחת והסבה היא כי בזמן הגרוש באותם המקומות קיימו וקבלו היאודים עליהם ולא יעבור אם יהיה עצירת גשמים מחוייבים לעמוד על נפשם בתפלה ותחנונים ולהורידה לארץ גשמי רצון ברכה ונדבה ועל תנאי זה הניח המלך היאודים בארצו. ויהי בימים הרבים ההם בימי מהרי׳ אבוהב ז״ל היה עצירת גשמים כי לא היה גשם על פני כל הארץ ויחלו את פני הרב הנז׳ להתפלל בעד היאודים על אודות הגשמים ועבר לפני התיבה ויתפלל לה׳ אלקיו והפציר בתפלתו ובעת הוצאת ס״ת דרש ברבים בפרשת תולדות יצחק והנושא על הדרוש אמר לנו המים לנו המים לנו המים וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר רב׳ש׳ע גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי ישראל הם בצער לפני האומות על אודות המים כי אנחנו מוכרחין להורידה לארץ גשמי רצון ברכה ונדבה רחם על עמך וצאן מרעיתך לנו המים לנו המים וכמעט הטיח דברים כלפי מעלה ואמר איני זז מכאן עד שתרחם על בניך. והשמים התקדרו בעבים ומיד נענו על ידו אמנם לא ירד מן התיבה אלא בעין אחת ונפטר בפורטוגאל שנת ר׳נ׳ג ויצחק בן ששים שנה כשנפטר מן העולם ויגוע ויאסף אל עמיו ויקבור אותו יעקב בנו וחבר פי׳ על ר׳ש׳י ועל פי׳ הרמ׳ב׳ן ז״ל על התורה ועשה פי׳ על הד׳ טורים ושטות על קצת גמרות מן התלמוד וספר שאלות ותשובות וספר מנורת המאור וספר נהר פישון: ובמלכות אראגון בזמן עצירת גשמים השליכו היאודים כולם מחוץ לעיר וסגרו השערים בעדם עד שיביאו המים ודרש הר׳ חסדאי קרישקאש ז״ל וכה אמר בתחלת דבריו לנו המים והש׳י׳ת פקד את עמו ונתן להם מים. יצחק די ליאון. יצחק חיון נכה רגלים. שמעון מימי הנהרג על קדוש השם. ופעם אחת היו יושבים על אבן אחת גדולה מאחרי בית הכנסת ועבר עליהם אנוס אחד ואמר להם זה הפסוק על אבן אחת שבעה עינים ורמז להם בזה הפסוק על אבן אחת שהיו יושבים עליה שבעה עיני העדה שהם ארבעה רבנים בשבעה עינים אמנם הרב מהרי׳ מטראני ז״ל אמרה בלשון אחר על מהרי׳ אבוהב ז״ל שהיתה עינו א׳ סמויה והיה מלך פורטוגאל אומר שני עינים יש לי במלכותי שאין בכל העולם ערוך להם עין גשר אשר בפורטוגאל ועינו של ר׳י׳א. ופ״א היה מהלך בדרך וישב לו ר׳י׳א על שן סלע אחד וב׳ נכבדים אצלו א׳ מימין וא׳ משמאל והיה בחור א׳ תלמידו עומד לפניהם והרב ז״ל בדיחא דעתיה והיו מדברים בדברי צחות ופנה ר׳ אל התלמיד ואמר לו אמור אתה אמר לו תן לי רשות שאשב א״ל שב וישב על האבן ואמר על אבן אחת שבעה עינים אמר ר׳ תהני ליה צחותא שא׳ל׳כ׳ אפקרותא היא. וכאשר ראה הר׳ שלמה מזל טוב את ספר הרב הנז׳ ופלפולו העצום וישא משלו ויאמר אריה נאחז. תחת כסא יושב בש—מים יצחק:

נמות וראה בעניינו ואת עמלינו ויאמר להם הרב הנה אנכי מת ועתה דעו נא וראו ובחנוני נא בזאת ותנצלו מרוח סוערה ומסועה תקבלו עליכם לעת פטירתי שלא תשליכוני אל הים להקל מעליכם הנה נא העיר הזאת קרובה תדברו ליאודים שיקחוני מהספינה ויקברוני בקברות אבותי ובכן תצליחו את דרכיכם ולא יהיה עוד המים לשחת כל בשר וכן היה. ויעמוד הים מזעפו ונפטר הרב לחיי עד בערב יום הכפורים. ויהי ממחרת וילך רב החובל הוא וקצת אנשים עמו אל בית הכנסת של ק״ק וירונא וישאל להם לשלום ויאמר להם דעו וראו יאודים כי בספינה שלי נאסף איש טהור וכה צוני בשעת פטירתו ועשיתי כל מה שגזר עלי אף אתם בית ישראל עשו מה שמוטל עליכם. ויקברו אותו כל ישראל ויספדוהו ויקברוהו במוצאי יום הכפורים בעיר וירונא תנ׳צ׳ב׳ה והרב הנז׳ פירש וחבר פירוש על התורה וקרא שמו צרור המור ופירוש נחמד למראה על פרקי אבות ובשעת הגירוש טמן אותו בעיר לישבונה. כל אלו הרבנים הנזכרים הם מיוצאי גרוש ספרד ומעתה נכתוב בע״ה גירוש איספאנייא:

גרוש טוליטלא היא אספנייא והטעם שכינו שמה טוליטולא לפי שביום שעלה נבוכדנצר הרשע מלך בבל לצור עליה עלו עמו גם כן מלכים גבורים רבים ונכבדים ועצומים לשלול שלל ולבוז בז ובתוכם עלה עמהם מלך איספנייא ושמו איספאן ועל שמו נקראת העיר איספאנייא והיהודים קראו שמה טוליטולא על שם שטלטלם המקום ממקום למקום. וכשהעיר ה׳ לב כורש מלך פרס והעביר קול בכל מדינות מלכותו וגם במכתב לאמר מי בכם מכל עמו יהי אלקי׳ עמו ויעל לא רצו אלו לעלות אל ירושלים ונתיישבו באלו הארצות ועליהם נתנבא עובדיא הנביא בזה הפסוק וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת היא אלימנייא ואשקלונייא ופרובינצייא ופראנצייא וגלות ירושלים אשר בספרד היא איספאנייא והיא אשר קראו שמה היאודים טוליטולא על שם שטלטלם המקום והעמידו תלמידים הרבה והיו בה אנשים חכמים ונבונים וידועים. ובראשם הרב הר׳ יצחק קאנפאנטון ז״ל שהרביץ תורה ברבים והאריך ימים ושנים ונפטר בשנת חמשת אלפים ר׳נ׳ג והעמיד תלמידים. יצחק חיון בעל הנס ופעם אחת היתה עצירת גשמים והכריחוהו המלך והסרנים להתפלל אל ה׳ אלקיו להוריד הגשם על הארץ וצוה הרב לסגור כל הבמות שלהם ולהביא המפתחות ביד הרב וגם הזונות צוה לגרשם מחוץ לעיר לא תשאר וא׳ח׳כ יתפלל. וכדי לנסותו הניחו במה אחת פתוחה וזונה אחת בתוכה והביאו המפתחות להרב. ויהי בבקר וישלח ויקרא לכל חכמי העיר ושריה ויהתל בהם הרב ויאמר להם על מי אתם צוחקים ולמי אתם אומרים התפלל נא בעדנו בעד הגשם הלא תדעו אם לא תשמעו כי הזונה פ׳ אשר החבאתם אותה בבמה פלונית היא יכולה להתפלל בעדכם ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם. וכאשר שמעו את דברי הרב נבהלו נחפזו ויבהלו לגרש את הזונה מהבמה מחוץ לעיר והביאו את המפתח להרב ויתפלל אל ה׳ ויאמר ה׳ אלקי אברהם

אה די רינובאר ר״ל שער חדש יפתח ובא הנשיא בו וכן היה כי המלך להראות לו ששקר וכזב דבר פרץ בחומת העיר שער חדש ואחר הכניסה פתח וקרא לעין כל זאת האגרת החתום ויהי לנס. שוב פעם אחרת הכנים אותו בחדר אחת ושאל לו כמה רחוק מן השמים לארץ אמר לו כך וכך לאחר שנה הגביה החדר אמה וחצי ושאל לו אמור נא התוכן כמה רחוק מן השמים לארץ כי שכחתי והוא בחכמתו הנפלאה השיב או הארץ עלתה או השמים ירדו: הר׳[1] אברהם שלום הזקן בעל ספר נוה שלום בקאטאלוניא ונפטר שנת ר׳נ׳ב: יעקב בירב. דוד ן׳ אבי זמרא. אברהם ן׳ שושן. שמואל ן׳ סיד. משה ן׳ אלאשקר נתיישבו במצרים: יוסף קורקום. אפרים קארו. יוסף אכאיוב. מאיר אנאשׁאכון נתיישבו בירושלם וצפת: שלמה לבית חזן. יצחק ן׳ לב. יעקב ן׳ חביב. לוי ובנו. יוסף פאסי. יוסף ן׳ יחיא. שלמה מטראני. שמואל אלמושנינו נתיישבו בסאלוניקי: יוסף טאייטאייצאק. אברהם ן׳ יעיש. אברהם ירושלמי. יצחק קארו. שמואל חאקאן הלוי. יצחק דון דון. הרי׳ ן׳ יחיא נתיישבו בקושטנדינה הם ורבים מעמי הארץ וקבלם שולטן בייאזיט בכבוד גדול. ע״כ מהרבנים אשר נתיישבו בארצות אלו הידועים: ומלבד אלו יש רבנים אחרים אשר פזרתם הרוח לא נודע אצלנו מכון שבתם ואלה שמותם. יוסף גיקיטיליא אשר חבר ספר שערי אורה ושער השמים ופירוש מרכבת יחזקאל והיה חסיד עליון ופעם אחת חלה והגיע ונים ולא נים תיר ולא תיר ראה ב׳ אנשים שוקלים עונותיו וזכיותיו במאזנים שקולים שוה בשוה מיד נתעורר ונתחזק ושאל התפילין והניח אותם ומיד נתרפא ועלה ממות לחיים. יצחק ן׳ עארמה מופלג בתורה ובכל החכמות וחבר פירוש על התורה וקרא שמו עקידת יצחק וספר חזות קשה ויד אבשלום למשלי ופי׳ איוב. יוסף שרגא היה מקובל. יאודה ן׳ שושן. שלמה טאייטאצאק. משה ן׳ חביב בטוליטולא. משה אלפראנגי. יאודה חייט בעל מנחת יאודה והר׳ יוסף יעבץ במנטובה. אברהם הלוי. משה אלבילדה בעיר וילונא בעל עולת התמיד וס׳ דרש משה. אהרן מטראני. יוסף מטראני בעיר וירונא. יאודה ן׳ בולאט. חיים עובדיא. אליעזר. יהושע בונפוש המכונה קרישקאש בעל בית זבול והוא מורה מקום הפסוקים על גמ׳ תוספות ואגדות. חיים אלחדיב בעל מקור חיים והוא מורה מקום הפסוקים על ספרי חבורי הדרשנים. אברהם הלוי בוקראט שעשה פירוש על ר׳ש׳י בשנת הקקסו ונתיישב בעיר תונים. אברהם סבע בעל הצרורות נחפז ללכת בערי פראנקיאה ויהי בדרך ים חלה את חליו אשר מת בו והיה בינו ובין עיר וירונא דרך שלשת ימים וה׳ הטיל רוח סערה אל הים והאניה חשבה להשבר ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכולו כי היה הולך וסוער עליהם ויצעקו איש אל אלקים ויאמרו אל הרב הנה נא ידענו כי איש אלקים אתה ודבר ה׳ בפיך אמת התפלל נא בעדנו את ה׳ אלקיך ואל

[1] All the following names have the epithet הר׳, if not given otherwise.

לא תזכירו קומו צאו מתוך עמי ומארצי וכמשלש חדשים לא תשאר פרסה מכל אשר בשם ישראל יכונה. וכשמוע השר הרב הר׳ יצחק אבראבאניל שר וגדול ליאודים ויצעק צעקה גדולה ומרה ואזר כגבר חלציו וקם קימה שיש בה הדור ללכת אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמו ישראל בדברים טובים ונחומים וכה אמר בלכתו הושיעה אדני המלך למה תעשה כה לעבדיך וזכור תזכור את אשר התהלכתי לפניך בלב שלם ובנפש חפצה לעבדך באמונה ויברך ה׳ אותך לרגלי ואם ירצה אדני המלך מהם כסף או זהב ואבנים טובות ומרגליות ינתן אל גנזי המלך אנכי אערבנו מידי תבקשנו וכל אשר לאיש הישראלי ינתן בעד נפשו וביתו ודתו. ועוד קרא השר הר״י אבראבאניל למאהביו מרואי פני חמלך להליץ על עם בני ישראל ורוזנים נוסדו יחד לדבר אל המלך בכל עוז ולהשיב ספרי האף והחימה ואת מחשבתו אשר חשב על היאודים לאבדם וכמו פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים והשגל עומדת על ימינו לשטנו הטתו ברוב לקחה לעשות מעשהו החל וגמור. ותהי חרדה גדולה ליאודים אשר כמוה לא נהייתה מיום גלות יאודה מעל אדמתו ויאמרו איש אל אחיו חזק ונתחזק בעד עמינו ותורת אלקינו אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו לא נחלל בריתו ואנחנו נלך בשם ה׳ אלקינו. והגזרה עומדת לעומתו וביד חזקה ישלחם מארצו בלא כסף ובלא מחיר ויעזבו את הונם ואת ממונם ביד אויביהם ושונאיהם וילכו בלא כח שלש מאות אלף רגלי ובראשם הרב השר דון מהר׳י׳א ז״ל ופזרם הרוח ומצאו׳ צרות רבות ורעות השוד והשבר והרעב והחרב מהם נטבעו במים עזים ומהם נמכרו לעבדים ולשפחות ומהם מתו במגפה עד שכל האומות שרקו ויחרקו שן ויאמרו סורו טמא סורו אל תגעו ואל תשבו בארצנו והיו דחופים והדופים מעיר לעיר ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ונשארו מעט מהרבה: ואלה שמות בני ישראל הבאים בתוך הגולה שני שרי צבאות בראש העם יושבים על מדין שרים ונכבדים אשר הלכו בגולה ונתיישבו באלו הארצות ומהם תצא תורה ליאודים היתה אורה ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם. מהרי״א נתיישב בעיר נאפולי וחבר פירוש על התורה ומרכבת המשנה אשר לו על ספר אלה הדברים ופירוש נביאים ראשונים ואחרונים מעייני הישועה לפירוש דניאל משמיע ישועות לכל הנבואות העתידות. מחזה שדי. ישועות משיחו פי׳ על מאמרי התלמוד. עטרת זקנים. ראש אמנה. זבח פסח. נחלת אבות. מפעלות אלקים. צדק העולמים. להקת נביאים. ספר שמים החדשים. והוא פירוש על המורה כי לא יצא טבעו בעולם: הר׳ מאיר ן׳ וירגא נתיישב באיטלייא: הר׳ אברהם זכות התוכן נתיישב בסרגוסא והיה תוכן גדול ולו גוים ידרושו מרוב חכמתו ופעם אחד בא לנסותו בחידות המלך דון יואן ושאל ממנו שרצונו ליסע לארץ איבורה ויגד לו על פי המזל באיזה פתח העיר יכנס אמר לו אם אומר לך באחד אתה תכנס באחר אמר לו המלך לא כי תכתוב ותחתום

בחותמך וצוה להביא נייר חלק וכתב עליו כך איל ריי אה די פאסאר דיאונה פואירטה קי

[1] ובשנת אחת למלכו (שולטן מחמד) העביר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר. כל ממלכות הארץ נתן לי אלקים בידי ועתה שמעו זרע היהודים היושבים במלכותי כל איש בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל לקושטנדינה אם מלכותי והיה לכם שארית בארץ במיטב הארץ אתנו תשבו שרצו בארץ ורבו בה. ויתקבצו מכל הסביבות מספר בני ישראל כחול הים ויתן להם המלך נחלה בקושטנדינה ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד. ויתן להם רשיון לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות ויתקן שלשה כסאות בדיואן המלך אחת למופטי וא׳ לפאטריק של הערלים וא׳ להרב של היאודים כי שמה ישבו כסאות למשפט כל אומה ואומה תשפוט את עמה בצדק ובמשפט. ומזרע היאודים נתן על ראשם הרב הזקן כמהרר משה קפסאלי זל״ה״ה וישם את כסאו בדיואן המלך בצד המופטי ויאהבהו כנפשו. והאיש משה עניו מאד מכל האדם והיה מתענה בכל השנה ועל הארץ יישן וחייו חיי צער ובתורה היה עמל. ויעמוד לפני המלך וידבר אתו טובות וישם את כסאו מעל כסא השופטים. וישם המלך מחימד[2] מס על כל הארץ במשפט המלכים כארג׳ ועאואריז ורב עאקגאשי. ונערכו כל הקהלות ע״י הרב הנז׳ ונגבה על ידו ונתון אל גנזי המלך ויאהב המלך את כל היאודים. ובימים ההם היתה מגפה בקושטנדינה אשר כמוה לא נהיתה. ויבהל המלך מרוב המתים במגפה כי נשארה הארץ שממה מבלי יושב וסוגרת ומסוגרת מפני בני ישמעאל אין יוצא ואין בא. וישלח ויקרא לחכמי הגוים וישאל להם על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ומה חרי האף הגדול הזה ולא השיבוהו דבר על מה אבדה הארץ. וישלח המלך בעד הרב הנז׳ וישאל מאתו הדבר הזה ויענהו מתורת משה רבינו ע״ה שעל עון הזנות דבר בא לעולם. וייטב הדבר בעיניו ואז עשה חקירה גדולה ומצא זנות רב ויהרוג מהגיניצארוש הרג רב. וגם הרב הנז׳ הוכיח את עמו והכה אותם בשוטים וייסר אותם בעקרבים לרשעי ישראל החטאים בנפשותם על אשר נתחברו לגיניצארוש. ויתמלא עליהם רחמים ויעתר אלקים לארץ אחרי כן והמגפה נעצרה. ומאז קנאו הגיניצארוש ברב הנז׳ כי ידעו כי הוא יעץ את המלך ויבקשו להרוג את משה ויצילהו השית׳ מידם ובקש המלך את הרב הנז׳ רופא יאודי אחד לעמוד לפניו וישרתהו וכן היה:

[3] ועתה נתחיל לכתוב את קורות בני ישראל ואת כל התלאה אשר מצאתם בדרך והוא כי בשנת חמשת אלפים ר׳נ׳ב ליצירה היא שנת מזרה ישראל לפ״ק לכד מלך ספרד כל מלכות גראנדה היא רמון ספרד ויגבה לבו ויאמר בלבו להשיב את בני ישראל לאמונתו או להשליכם אל ארץ אחרת. ויהי בבקר ותתפעם רוחו ויצא דבר מלכות מלפניו וכרוזא קרי בחיל לכון אמרין לכל משפחות בית ישראל כי תעברו במים הזדונים ותפלון ותסגדון לאלקי העמים אשר סביבותיכם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם ושם אלקים אחרים

---

[1] Fol. 62. [2] So MS. [3] Fol. 63b.

חרבה מחרבות מצרים ולא יעלה על לב איש אם היה שם ב׳ה׳כ או לא כמו שקדם אצלנו בספורי הרמ׳ב׳ם[1] ז״ל י׳ע׳ש. ושתי הכנסיות אחרות של הרבנים הם במחוז הנקרא קצר אלשמע הא׳ מכנין אותה אלעראקיין[2] ר״ל שהיו אנשי בבל מתפללים בה כמנהגם והיא ג״כ נשארת מחורבות מצרים והב׳ שאנו לפעמים מתפללים בה מכנין אותה כנסת אלשאמיין והיתה בנויה קודם חרבן בית שני כמה שנים. ויש קבלה מהקדמונים שירמיא הנביא בבאו למצרים התפלל בה והתאריך שלה היה כתוב ומפותח על לוח אחד על הפתח בכניסתך בה ונבנית בשנת ש׳ל׳ו לשטרות היא שנת ג תשפח ליצירה ובה ספר אחד מכ״י עזרא הסופר כמו שקדם אצלנו באורך בסיפור הרמ׳ב׳ם[3] ז״ל. ובמצרים אל קאהרה שאנחנו יושבים בה סגרו הב׳ ב״כ שהיו בה באותו הזמן הא׳ היא של הקראיין והדרך אשר ילכו בה באותו הזמן היה במחוז הנקרא היום אלכורניפיש והולכים לחראת של קראיין ומכנין אותה כניסת ן׳ צומח והב׳ שאנחנו עם בני ישראל מתפללין בה היום היא בחראת זוילה והדרך אשר ילכו בה באותו זמן הוא במחוז הנקרא צרב אלנצאדין ואנו מכנין אותה היום צרב אלכנים אלמסתערב. ועוד הלכו לכפר אחד מכפרי מצרים הנקרא דמוה ובה ב׳ה׳כ אחד ומכנין אותה כניסת מוסה כמו שקדם אצלנו בסיפורי הרמ׳ב׳ם[4] ומשם תדרשנו. ואלו הששה כנסיות שזכרנו פגרו אותם הישמעאלים והחזיקו אותם במסמרים על יד בעל חמס במאמר המלך בכ״ה בניסן שנת אלף ותרוב לשטרות ועשו סימן חכמי מצרים לאותה שנה את ריב ר״ל אלף ושש מאות ושנים עשר לשטרות. ותהי המלחמה חזקה והאיבה נטורה בלבם כעשר שנים עד ששלח ספרים ומנחה מלך ברצלונה ממחוז איספאנייא שהיתה אז ממלכות ישמעאל ושלח מנחה וספרים וחילה פני מלך מצרים במכתב לאמר שישוב מחרון אפו בעד היאודים האומללים והערלים אשר בכל מדינות מלכותו ולפתוח הבתי כנסיות שלהם ואז נתרצה להם וחמתו שככה עליו וחזר פעם שנית וקבץ גדולי היאודים והערלים וחדש להם התנאים פעם שנית והוסיף על הגזרה שהערלים לא ישרתו במלכות ישמעאל במלאכת הדיואן ולא יעמדו לפני המלך והשרים וילבשו על ראשם מצנפת צבועה איסטים ופואה הנקרא אלעמאיים אלזורק ואזור של חבל מצרי אזור במתניו. ועל היאודים צוה שילבשו על ראשם מצנפת ירוקה הנקרא עמאיים אלבורפי אלצואר וצוה אל החכמים שיטילו חרם בחצר היאודים שלא יפרו הברית ויקיימו אלו התנאים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים אליהם ולא יעבור. ואז נתן המלך רשות לבעל חמס לפתוח הבתי כנסיות וכן עשה והיה זה ביום שני כ״ח לחדש אלול שבת האזינו שנת אלף ותתקכא לשטרות היא שנת הע׳ ליצירה:

---

[1] See above, p. 118. [2] MS. אלערקאיין. [3] See p. 118. [4] See p. 120.

ערלים הפריזו על המדה ביותר והיו הולכים בקומה זקופה ולובשים בגדי משי ורקמה ומשבצות זהב לבושם ומתעטפים בסודר נאה מעשה אורג פתיל תכלת נטוי על ראשיהם מלמעלה ורוכבים על הסוסים ברחוב העיר ועבדים רבים רצים לפניהם לפנות להם את הדרך אשר ילכו בה כדרך שרי צבאות ישמעאל ועוברים על גמע אלאזהר רוכבים על סוסים ובנו במות רבות התופת אשר לא כדת ישמעאל ונתנו כתף סוררת וממאנים לשמוע אל הישמעאלים ולא שתו אל לבם ויקשו את ערפם הרעו מאבותם ולא זכרו את ברית אבותם אשר כרתו עמם. וכאשר ראו הישמעאלים כי הערלים הולכין ומוסיפין ותהום כל העיר עליהם. ויתקבצו הישמעאלים כולם מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק זקן בחור ובתולה טף ונשים ביום אחד בחצר בית המלך ויקראו בקול גדול על מה הם עושים ככה להם ולא מיחו בידם חכמיהם. ושלחו וקראו לארבע כתות שאינם מב׳י׳ש והם כת חנפים כת אלשעפייא כת אלמלכיא כת אלחנבאלי ויביאו את ראשי עם בני ישראל והזקנים שבמצרים אנשים חכמים ונבונים וידועים. ועוד שלחו וקראו לפני הפטרייקש ואלאוסקוף ואלקומוץ והגלחים שלהם ויתוכחו עמהם על עברם את ספר דברי הברית אשר כרתו עמהם ויוציאו את ספר החתום ויקראו אותו באר היטב לפניהם. ויהי ככלותם לקרות את דברי ספר הברית ותבקע הארץ לקולם ויהמו כגלי הים. וישלחו האנשים את ידם ביאודים ובערלים והדת נתנה בעיר מצרים בחרב ישמעאל על הערלים ועל היאודים ותנתן דת לאנשי מצרים ויבאו על העיר בטח ויבוזו את העיר את כל אשר להם וישללו שללם. ומתוקף הצרה והגזרה נשתמדו מהיאודים והערלים לאלפים ולרבבות ובכללם בעונות עיר כולבים מגדול ועד קטן. ועוד היום נמצא בבמה אחת כתוב בה בתיבה אשורית ואמרו שהיתה בית הכנסת. ועוד בכפר קליוב נשתמדו ג״כ הערלים מגדול ועד קטן. ויתחבאו היאודים והערלים במערת צורים ובנקיקי הסלעים. וכאשר ראה המלך כי הים הולך וסוער עליהם ולהשיבם מעליהם לא היה יכול וכדי להפיג חמתם שלח את בעל חמס להרוס הבמות המחודשות אשר בנו הערלים ויחריבום עד היסוד ויכו בהם מכה רבה ועצומה. ובעיר שוכרה היה בה במה גדולה ובה היתה ע״ז נתונה ואומרים שהיא ע״ז של נילוס שהיה מתרבה ומתגדל בסגולתה ויהרסו את הבמה ושרפו את הארגז ואת הע״ז אשר היתה טמונה בתוכה ויטחן עד אשר דק לעפר והשליך עפרה אל הנחל הסובב את העיר ולא נשאר באותו מקום שם ושאר וזכר ע״ז וברוך המקום שעקרה: אמנם חמל ה׳ על עמו וצאן מרעיתו כי חשבו ג״כ להרוס את הבתי כנסיות שלנו ולא יכולו כי מצאו כתוב בספריהם שהם בנין קדמון קודם הדת שלהם. ואלה שמותם במקומותם בחצריהם ובטירותם. בפסטט מצרים שאנו מכנין אותה מצר אלעתיקא יש שלשה בתי כנסיות הא׳ ב׳ה׳כ של קראיין במחוז הנקרא כוט אלמצאצא פי צרב אלכצמה נבנית בשנת שטו לשטרות היא שנת ג׳ ותשסה ליצירה ונתקלקל וחזרו ותקנוהו ברצון המלך עומר ן׳ כאטב וברשותו בשנת ר׳ לחשבונם אמנם בזמננו זה היא

דוד שחכם אחד מחכמי מצרים יקרא לפני המון העם ביום שבת קדש קודם תפלת המנחה, ועשה פירוש על נבואת הילד והם דברים סתומים וחתומים ונכתבים בכמה לשונות ירושלמי ובבלי ארמי והגרי מעורבים ונחלפים עמוקים מאד במליצה וחידה ולפי שחכמי ברצלונה כתבו להנגיד ר׳ דוד לחלות פניו להודיעם אם נמצא אצלו איזה דבר ברור בסוד הקץ וישלח להם המעשה של נבואת הילד ובסוף כל נבואה קצת מענה ומעשה שהיה כך[1]:

[2]הרב הגדול רבינו עובדיא אחיו נולד כ״ח בניסן שנת אֹ וּתְקֹפֹּחֹ ליצירה ונפטר ערב שבת י״ב לחדש שבט שנת אלף וּתְקֹעֹוֹ לשטרות היא שנת הֹ וכ״ה ליצירה ומת בבית הכנסת של דמוה ימיו ל״ה שנים:

רבי יצחק בנו של ר׳ דוד נולד ט״ו לאלול שנת אלף וּתְקֹעֹבֹ לשטרות היא שנת הֹ וכ״א ליצירה ונפטר שנת אלף וּתְקֹצֹדֹ לשטרות היא שנת הֹ ומ״ג ליצירה ימיו כ״א שנים ומחצה:

רבי אברהם אחיו של ר׳ יצחק נולד כ״ד לאלול שנת אלף וּתְקֹנֹוֹ לשטרות היא שנת הֹ וח׳ ליצירה ונפטר בשנת אלף וּתְקֹקֹטֹ לשטרות היא שנת הֹ וס׳ ליצירה. ואחיו העניו החסיד ר׳ שלמה נולד בשנת אלף וּתְקֹסֹ לשטרות היא שנת הֹ וט׳ ליצירה. ואחיו ר׳ יעקב כ״ז לחדש שבט שנת אלף וּתְקֹפֹּחֹ לשטרות היא שנת הֹ ול״ז ליצירה. הר׳ משה בר אברהם אחיו של רבי יצחק נולד במצרים כ״ד בכסליו שנת אלף וּתְקֹקֹבֹ לשטרות היא שנת הֹ ונ״א ליצירה. הר׳ עובדיא אחיו בשנת אלף וּתְקֹסֹחֹ לשטרות היא הֹ ונ״ז ליצירה בר״ח תמוז. רבי יאושע אחיו נולד ליל רביעי כ״ב אלול שנת אלף וּתְקֹקֹבֹאֹ לשטרות היא שנת הֹ וע׳ ליצירה ונמול ביום ר״ה ונפטר שנת אלף וּתְקֹסֹוֹ לשטרות היא שנת הֹ וק׳ט׳ו ליצירה ימיו ששה וארבעים. ע״כ מה שנמצא משלשלת היחס והמעלה של הרמ׳ב׳ם ז״ל במצרים:

ובשנת אלף וּתְרֹיֹבֹ לשטרות היא שנת הֹ ס״א ליצירה בכ״ה בניסן בזמן המלך אלנאצר היה במצרים שמד רב ועצום בחרב ישמעאל ביאודים ובחברת הקראיין ועל הערלים אשר במצרים ובפסטט מצרים הישנה ובסביבותיה על אשר עזבו את הברית אשר כרתו הישמעלים בימי נביאם על יד עומר ן׳ אלכטאב בשנת כ׳ לחשבונם היא שנת דֹ תֹכֹ ליצירה. והתנאים שביניהם הוא כי כת היאודים והקראיין והשמרונים ובני ביבאר הנקראים בני רכב ועל כת הערלים שלא ירכבו על סוס ולא יחדשו בנין כנסיות ובמות יותר על מה שהיו להן באותו הזמן ולא יתגאו הם על הישמעאלים לומר שדת הערלים משובח יותר מדת ישמעאל. ומלבד אלו התנאים יש תנאים רבים עליהם כמו שהם כתובים וחתומים על ספר לדתי ישמעאל וכמו שקדם אצלנו באורך בסיפור המלך עומר ן׳ כתאב ומשם תדרשנו. והארורים

---

[1] Follows the printed treatise without the commentary. [2] Fol. 57.

המשנה והוא בן שלשים שנה ובן חמשים לחייו חבר ספר היד וס׳ מנין חמצות וס׳ המורה ושאלות ותשובות בלשון ערב וחבר ס׳ רפואות שקבץ מדברי גאלינוס ומדברי אבוקרט ומחבורים אחרים מספרי הרפואה וקרא שמם פרקי משה והזהיר בהם כי אין ראוי לאדם שיהיה מזומן לקחת ולטעום כל מה שיזדמן לו כמו שכתב ז״ל וז״ל. כבר ראיתי אדם אחד שהיה לו כלי מלא דבש והיה עומד לפני שני אנשים רופאים בחנות יכין להם למכור והושיט להם שילקקו ממנו לנסות אם הוא טוב ועשו כן ולקחו ממה שהטעימם ואמר שלא ימכור במחיר ההוא ונפטר מהם ומתו האנשים אחרי הפרדו מהם בזמן מועט ולכן אין ראוי לאדם שיהיה מזומן לקחת כל מה שיזדמן ע״כ נמצא בב״י ישן נושן. וקברו אותו בבית המדרש שלו בבית הכנסת הנקראת היום כנסת של ק״ק מוגרבה ומשם הוליכו אותו לארץ ישראל וקברוהו בטבריא של ארץ ישראל:

ושמעתי אומרים ששכחו אצבע של רגלו כי לא מצאוהו באותה שעה ואחר כך בא לחכם אחד מחכמי מצרים בחלום והגיד לו כי במקום פלוני מונח וכך היה ולקחו אותו משם וקברוהו בטבריא עמו ועוד היום מקום כבודו מצוי בבית הכנסת של ק״ק מוגרבה[1]:

[2] רבי אברהם בנו נולד לאביו כ״ח בסיון שנת אלף ות׳צ׳ז לשטרות היא ד׳ ותתקמו ליצירה ובימיו רבים מעם בני מקרא נתיהדו על ידו וקבלו עליהם דברי חברות ונתחתנו עמהם אנשים מיוחסים וכשרים וכהנים ולויים מישראל והנגיד הנז׳ חבר ספרים הרבה לאין קץ ובכללם ש׳ו׳ת וספר תאג׳ אלערפיין המכונה כתר היודעים וס׳ כפית אלעבדין המכונה סיפוק העובדים והוא עשוי כמו פרקים ומחולק לכמה חלקים ובו כלל כל מיני חכמות שבעולם והעמיק בשבע חכמות במספר ותשבורת ותכונה וסוד העבור ובחכמה האנושית ובסתרי התורה וגם כן חבר ספר וקרא שמו אלכתאב אלחאווץ. וכאשר קמו אנשים ושלחו יד במורה הנבוכים ושרפו אותו חבר ג״כ ספר ושלח אותו לחכמי פרובינצייא וקרא שמו ס׳ מלחמות ה׳ כי הוא נלחם עמהם על המעשה הרע אשר עשו ובתחלת הספר כתב זה השיר:

מה בערו האומרים כי בערו — דברי חמודות יקרו מזהב:
אכן עלו למרום כמו תשבי לאל — באש וכמלאך בתוך הלהב:

וכזה וכזה כתב אליהם ועוד כתב אל תתמה כי אפוסטמוס שרף התורה. ונפטר לחיי עד בליל ב׳ י״ח לכסלו שנת ד׳ ותתקצח והיא שנת השמיטה ש׳י׳א ממחזור ר׳ס׳ד ימיו נ״א שנה ומחצה ומת במצרים תנצבה:

רבי דוד הנגיד בן בנו של הרמ׳ב׳ם ז״ל נולד בשנת אלף ותקלד לשטרות היא שנת ד׳ ותתקפג ליצירה וחבר ילקוט על התורה ונביאים וכתובים בלשון ערב וקוראים לו רבינו

---

[1] Follows a poem in Maimonides' praise by Moses ben Yaqar. [2] Fol. 53.

ז״ל בעל ההגהות שהגיה על ספר היד להר׳מ׳ב׳ם ז״ל. ר׳ פרץ. ר׳ אנטולי. הר׳ יוסף עמשי. ור׳ אפרים תלמידו מחכמי צור:

חכמי אסכנדריא. ר׳ חסדאי הלוי ספרדי. רבי פנחס בר משולם דיין. ר׳ שמחה הכהן בר שלמה. ר׳ יוסף בר זכריא. ר׳ אליעזר ברבי חלפון. ר׳ שמריא בר׳ אברהם. ר׳ סעדיא מלמד. ר׳ דניאל בר׳ יוסף המלמד. ר׳ שלמה ברבי זכאי:

חכמי מצרים. נר המערבי הר׳מ׳ב׳ם ז׳ל׳ה׳ה. ר׳ יצחק בר רבי ששון דיין. ר׳ שמואל הלוי בר׳ סעדיא. ר׳ מנשה בר׳ יוסף. ר׳ משה בר׳ סעדיא. ר׳ יאודה הנשיא נשיא גליות כל ישראל בן יאשיהו הנשיא. וכך היה חותם בזה הלשון הבנתי כזאת השאלה והיא כדין וכהלכה ואין לזוז ממנה וכתב יאודה הנשיא נשיא גליות כל ישראל בן יאשיהו הנשיא ז׳צ׳ו׳ק׳ל. וזה הרב היה נגיד בארץ מצרים והוא מזרע דוד והיה מתושבי דמשק. ר׳ חלפון בר עולא דיין דמנהור. ר׳ יאודה הכהן דיין כולבים. ר׳ פרחייא בר׳ יוסי דיין [א]למוחלה:

ובשנת אלף ות׳ע׳ח לשטרות היא שנת ד׳ ותתקמז׳ ליצירה תקנו רבני מצרים והוציאו ספר תורה ברבים והחרימו על אנשי הכפרים השוכנים בדמנהור וכולבים ובלמוחלה לבל ישא אדם אשה ולא יגרש שום אדם את אשתו באלו הכפרים אלא על ידי אלו הרבנים שבכפרי מצרים והם ר׳ חלפון דיין דמנהור או על ידי ר׳ יאודה הכהן דיין כולבים או ע״י ר׳ פרחייא דיין אלמוחלה והסכמנו והחרמנו כל מי שיתן רשות לאדם שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין כדכתיב רבים חללים הפילה דרשו ר׳ז׳ל זהו ת״ח שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין והיה זה בשליש אחרון של חדש טבת שנת אלף ות׳צ׳ח לשטרות בפסטאט מצרים דעל נילוס נהרא מותבא ומן דהוה קדמנא כתבנא וחתמנא עליה למהוי לזכות ולראיה לאחר היום והכל שריר וקים:

וכתב משה בר מיימון דיין. יצחק בר ששון דיין. שמואל בר סעדיא דיין. מנשה בר יוסף דיין:

ועוד הסכימו במצרים ע״י הרבנים הנז׳ שלא נשיא אשה לנכרי בכל ארץ מצרים עד שיביא ראיה שהוא בלתי נשוי או ישבע בחומש על זה ואם יש לו אשה יכתוב לה גט ואז נשיאנו פה וכל נכרי שישיא אשה פה ורצה לצאת לארץ אחרת לא נניחנו ללכת אפילו שנתרצתה אשתו לזה עד שיכתוב לה גט וימסרנו בידה ויתנה בזמן כפי מה שנתפשרו ב[י]ניהם שנה או שנתים או שלש שנים ולא יותר מזה. ועוד הסכימו כי יהיה ריב בין אנשים שלא ילכו בע[ר]כאות של גוים:

וימת משה עבד ה׳ בארץ מצרים בליל ב׳ עשרים לחדש טבת שנת אלף ותקיו לשטרות היא שנת ד׳ ותתק׳ וסה׳ ליצירה ועשו סימן לאותה שנה בכי אבל משה לפ״ק והיו חייו שבעים שנה כי נולד בקורטובא בי״ד לחדש ניסן שנת אלף ות׳מ׳ו לשטרות היא שנת ד׳ ותקצה׳ ליצירה ונפטר שנת ד׳ ותתקסה׳ ליצירה נמצא שני חייו שבעים שנה וחיבר פירוש

בצדקי בחסדו למדני את דרכיו והחייני עדי אדע בחשק. ואם כלה שארי עם לבבי. אלקים לי לצור עזי וחזקי: ואז אמר בשעת פטירתו ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרון אף העולם ת׳נ׳צ׳ב׳ה:

חכמי ברצלונה. הר׳ש׳ב׳א ז׳ל. הר׳ יצחק בר ראובן ז״ל היה רב ועצום בימי הר׳י׳ף ז״ל ופייטן גדול ועשה האזהרות שקורין אותם בארצות המערב. הרב הנשיא כהר׳ יאודה בר ברזילי המיוחס למשפחת בני שאלתיאל אשר בקטלוניא וחבר ספר דיני הנשים וקרא שמו שאר בשר וספר העתים בדיני יום טוב וס׳ תקון שטרות. והרב בעל העיטור כשמזכיר זה הרב בספרו מזכירו סתם כתב הרב המחבר:

חכמי לוניל. רבינו משולם בר יעקב וחמשת בניו חכמים גדולים ועשירים והם. ר׳ יוסף. ר׳ יצחק. ר׳ יעקב. ר׳ אשר שהיה פרוש מענייני העולם ועומד על הספר יומם ולילה והיה כל ימיו בתענית ואינו אוכל בשר והיה חכם גדול מאד בתלמוד. ר׳ אהרן אשר דבר טוב ואזר כגבר חלציו להליץ טוב על הר׳מ׳ב׳ם ז׳ל׳ה׳ה שכתב בהלכות תשובה העולם הבא אין לו גוף ולא גויה וכו׳. והשיג עליו הר׳ מאיר בר טודרוס הלוי מתושבי טוליטולא בשמעו על חכמי לוניל לאמר כי היו נוהגים כי יפלא מהם דבר על איזה ענין מספר הר׳מ׳ב׳ם ז״ל היו אומרים איש אל רעהו הגישה האפוד. וכשמעו את הדברים לבש קנאה וכתב להם ז״ל וז״ל אף לזאת יחרד לבי ויחם בקרבי כשמעי כי נפלא הספר הזה באזניכם מאד באמרכם איש אל רעהו על דברי הרב כי יפלא דבר לאמר הגישה האפוד אך זאת שמעה אזני ותבן אין בר בלא תבן וכו׳. ובהגיע אליהם הכתב והמכתב תמהו האנשים איש אל רעהו על דברי הרב ושלחו לו תשובתו בצדו דברים מתוקים מדבש ונופת צופים ובכלל דבריהם כתב לו זה הר׳ אהרן הנז׳ ז״ל וז״ל. ואשר חרדת אלינו את כל החרדה הזאת ויחם לבך בקרבך בשמעך כי נפלא הספר הזה בעינינו מאד באמרנו כי יפלא הדבר ממנו הגישה האפוד חיי דשמיא ורקיעא די במימריה חוטרא דאהרן נעא ותנינא בלעא. כי המגיד לא הגיד חצי מרבית גדולתו ותהלתו לעינינו לא נאמר עליו הגישה האפוד כי יש אפוד נחמד ונכבד ויש חגור אפוד בד. רק יאמרו עליו כל הזקנים והחכמים הגישה לנו את ארון האלקים. ואיך יעלה על לב אשר נתן ה׳ חכמה בלבו לקחת דברי האגדה כפשטן והפסוקים כצורתן. ואשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו ואתו לא תלין משוגתו. ולהיות בהשם מבטחך. ערכתי דברי להוכיחך לתת מעדנים לנפשך. ולהניחך ולהודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים לשלחך צעיר חכמים. ורוב ימים. אוהב טהר לב והולך בדרך תמים. ודורש שלומם וטובתם. כל ימיו לעולם. אהרן בר׳ משולם. ע״כ תורף דבריו של ר׳ אהרן בר רבי משולם ז״ל מעיר לוניל: הר׳ משה גיסו. ר׳ שמואל הזקן. ר׳ שלמה הכהן. ר׳ יאודה הרופא בן תבון הספרדי. ר׳ זרחיא בעל המאור שהשיג על הר׳י׳פ ז׳ל׳ה׳ה והוא כבן י״ח שנים. ר׳ יאונתן הכהן בר׳ דוד ז״ל. הר׳מ׳ך

לפני המלך שהיאודים עושים זיוף במטבע והמלך חקר ודרש ומצא כי המעלילים המזוייפים היו מטילים האשמה על היאודים ונמלטו. לימים שבו הנוצרים ובקשו מי שיעיד נגד היאודים ומצאו כרצונם איך ראו היאודי קוצץ המטבע ואעפי׳ שידע המלך כי הכל שקר ומפני המיית העם בקש להשליך מעליו תרעומת אלו ושמא יקומו העם וחרב בידם ואין מציל וצום וגרשם מארצו ויעשו כן ליאודים:

וזה הגאון הר׳א׳בע ז״ל היה חכם גדול בכל ענייניו כמו שכתב עליו הרמ׳ב׳ם לבנו הנגיד הר׳ אברהם ז״ל ואתה בני הנאמן לי אני מצוה לך שלא תעיין בחבורים ובפירושים אחרים ואל תטרוד שכלך אלא בפירושיו ובחבוריו כי הם טובים מאד לכל מי שיקרא בהם כי הוא היה כמו אברהם אבינו ע״ה כי החכם הזה הנז׳ לא היה מתפחד משום אדם ולא היה נושא פנים לשום אדם והיה שט בארצות היום במקום אחד ולמחר במקום אחר עם שהיה משרת למלכים ג״כ ע״כ לשון הר׳מ׳ב׳ם ז״ל לבנו: וחבר ספרים הרבה לאין קץ מהם על התורה ומהם על התכונה. ואכתוב מהם מה שראיתי בחבוריו ואלה שמותם. פירוש על התורה. פי׳ על נביאים אחרונים. פי׳ על הכתובים וה׳ מגלות. ס׳ פתח דברי. ס׳ צחות. ס׳ המאזנים. שפה ברורה. שפת יתר. ערוגת המזמה. חי בן יוקצן. ס׳ השם. יסוד מורא. ס׳ העבור. ס׳ המספר. יסוד מספר. אגרת שבת. ס׳ העצמים. ראשית חכמה. ס׳ הלוחות לחכמת התכונה. משפט המזלות. ס׳ הטעמים. ס׳ המולדות. ס׳ המובחרים. ס׳ העולם. שאלות למשאללה. שאלות. ס׳ מתחברים. ס׳ המאורות. גורלות. כלי הנחשת לחכמת האצטרלוב. זהו מה שראיתי בספריו: ופעם אחד עבר ארחות ימים והיו עמו ט״ו מתלמידיו וט״ו אנשים רקים ופוחזים ויהי היום וה׳ הטל רוח סערה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר ויצו רב החובל להשליך את חצי העם אשר בספינה אל הים להקל מעליהם. וירא החכם הרא׳ב׳ע כי כן ויאמר טוב הדבר אשר דברת לעשות כי טוב שנמות חציינו משנמות כלנו ועתה לכו ונפילה גורלות מי ומי ההולכים לטבוע בים וזהו דבר הגורל אשר נעשה. יעמדו כל השלשים איש בשורה אחת ונתחיל לספור מן הראשון עד התשיעי ואותו הט׳ יושלך בים וכן נחזור חלילה עד שכל הנלכד במספר הט׳ יושלך בים עד תום ט״ו אנשים. וייטב הדבר בעיני האנשים ויאמרו אל החכם כן תעשה כאשר דברת. ויקם ויסדר השורה בחכמתו הנפלאה באופן שמספר התשיעי נלכד אחד מן הרקים וחוזרים חלילה עד תום ט״ו רקים ספו תמו והתלמידים יצאו נקיים. וזהו סדרם שסדרם הרב בחכמתו הנפלאה. בראשונה העמיד ד׳ תלמידים וא׳ח׳כ ה׳ רקים. שני תלמידים א׳ רק. ג׳ תלמידים א׳ רק. א׳ תלמיד ב׳ רקים. ב׳ תלמידים ג׳ רקים. א׳ תלמיד ב׳ רקים. ב׳ תלמידים א׳ רק. כך העמיד אותם בשביל להציל את תלמידיו מסערת הים וסימן בשביל שלא תטעה דיני הגורל באניה אמר גאון אל אחיו בני בריתו גוים אשר בינינו בים אשליכם. ונפטר ביום ב׳ ר״ח אדר שנת ד׳ ותתקעד׳ והיו חייו ע״ה שנה: ואמר זה השיר ביום פטירתו וז״ל. כבודי שש כצור עזי בעוזו. גמלני גמול טוב לי

הבתים הא׳ שהיו כתובים על המצבה הראשונה הם אלו:

כנפול מגדל. כבוד ידל. נועם יחדל. זוהר ירחק:
גם כאשמן. גופו נטמן. רוחו נאמן. עד כשחק:
שונה ששה. עם החמשה. יושב בש. מים יצחק:

עוד הוסיפו האחרונים על זה של המצבה עצמה ושם המיסד ר׳ אבא מארי אבן כספי ז״ל:

מאד רגזה תבל. לציץ יקר נבל. ולבושו סות אבל. מאורים כשחק:
שרפים יהמיון. ברעש יאתיון. בקול מר יבכיון. לרב מיני רחק:
אהא סר הוד לקח. ונהפך יין רקח. לרעל כִּי לקֹח. אלקִים את יצחק:
עלות אוה אל על. בטוב חלד געל. והין צדק פעל. בכסא יה הוחק:
כאלים יחשב. לרנתי יקשב. בכתם דוד יושב. בשמים יצחק:

הר׳ שמעון בר צמח דוראן הנקרא הרש׳ב׳ץ בעל מגן אבות וס׳ אוהב משפט על פירוש איוב והיה מעיר גיזאייר והיה רופא מובהק ועשה פירוש האזהרות ופירוש על פרקי אבות וס׳ תקון סופרים ומלחמת מצוה ובקי בחכמת הקבלה והיה אחד מיועצי המלך היושבים ראשונה במלכות כי מה׳ היה לו שבשנת חמשת אלפים ש״כ יצא הקיסר קארלוס בחיל גדול דרך ים להלחם עם מלך הערביים בעיר גיזאייר ליקח מלכותו מידו ונחה על הרש׳ב׳ץ רוח ה׳ וראה כי בסבת המלחמה יהיו כל היאודים אשר בכל מדינות מלכותו של מדינת גיזאייר להשמיד להרוג ולאבד וקם קימה שיש בה הידור והטיל לים לוח א׳ כתוב בשמות הקדש וה׳ הטיל רוח סערה לים ותשברנה האניות והרבה מחיל קארלוס צללו כעופרת במים אדירים. וכאשר ראה הקיסר כי מן השמים נלחמו וילך לו אל ארצו בבושת פנים ויודע הדבר למלך גיזאייר כי הרב הנז׳ מרוב אהבתו למלך עשה על ידו שמות לחיל קארלוס זאת הפעולה ויאשא חן וחסד לפניו מכל אוהביו ויצו המלך לבנות לו בית בחצר בית המלך והיה בכבוד גדול עד יום מותו וזה השיר כתבו לו על מצבת קבורתו ז״ל:

אם גוף נקבר זכר נשאר כי לא נעדר שם משמעון:

רבי אברהם הלוי היה חכם גדול ומדקדק ומשורר. ובספרד הנשיא התוכן ר׳ אברהם ן׳ יחיא המכונה צאחב אלשורטא והעמיק בשבעה חכמות במספר ותשבורת ותכונה וסוד העבור ובחכמה האנושית ובסתרי התורה נקרא שמו גדר האדם:

הרא׳ב׳ע ז״ל היה חכם גדול בכל ענייניו ובשנת ד׳ ץ׳ י׳ט חלם חלום כי השבת שלחה לו אגרת וז״ל[1]:

[2] וזאת העיר שהיה זה המעשה של הרא׳ב׳ע ז׳ל׳ה׳ה שמה לונדריש והיו לה קרוב לשני אלפים בתים כולם אנשים בעלי חכמה ועושר. ובשנת ה׳ כ׳ ליצירה העלילו על היאודים

---

[1] Follows the treatise, often printed. [2] Fol. 49b.

נפטר שנת כִּי לֹקֹחַ. וה׳ יודע כמה זה היה מהשנים קודם מותו באופן שהאלמדייא הזאת מוחרמת ומנודה לא תתיישב עוד ביאודים לעולם כמו יריחו שהוא בית האלי המוחרמת ואם יתקבצו עשרה או עשרים יאודים ויוליכו נשותיהם לחתיישב שם תכף ומיד או ימותו מיתת עצמן או בחרב או ימירו דתם. ואם ילכו שם רווקים לקנות או למכור כל מה שירויחו או יהרגו עליו או יפסידוהו בחלאים רעים ונאמנים וקללתו לא לחנם הלכה אלא החריבה קהל בכללו. ואני אירע לי שם מקרה ואודיענו לכת׳ דע אדני כי מלאכתנו ומלאכת אבותינו הרפואה מקודם הגרוש של שנת אל קנא ונוקם אפי׳ בהיותנו בעיר אדום ומהגרוש באנו לספרד ובבא גרוש ספרד של שנת גרים יצאנו לתלמסאן והיום כמו נ׳ שנה שלח המלך לתלמסאן והביא לאדני אבי בעל כרחו ונתישב בכאן וא׳ח׳כ באתי גם אני למקום אדני אבי ז״ל ומכלל מה שקרה לי כי שלחני המלך לרפאת שר העיר אלמדייא ואני לא הייתי יודע בטיב ומיטב העניינים האלו ונכנסתי שם ומצאתי עיר נחמדת נכונה בראש הרים כל הרוחות באות ונושבות בה ומזיזים כל מיני עיפושים עד שכל השוכנים בה בריאי בשר והמים טובים לרוב מאד יוצאים בבקעה ובהר ופירותיה משונים למעליותא באופן שמושב הארץ טוב והמים טובים והארץ בלתי משכלת ודירת הבתים והחצרות בריוח והגוים אינם שונאים כל כך והיא מכונה בכל טוב ואפי׳ עפר בית החיים שלה יותר טוב משל כל גלילות הללו. ומצאתי שם בית הכנסת חריבה ושממה וח׳ ספרים ערום ועריה ותיבה פרוצה וכמו ח׳ יאודים מצויים שם כל איש נושא ומר נפש והיינו מתפללים באותה בית הכנסת. אבל לבי נוקפי כשראיתי כל אלו העניינים ולא ידעתי מה טיבן עד שחזרתי ללגיזאיר ושאלתי לזקנים ולמה לא יצאו ק׳ או ר׳ בעלי בתים מאותה העיר שהיא הפכית מן הקצה אל הקצה מכל הח׳ לשכון בעיר הזאת המשובחת אז הגידו לי טיבה של עיר ומעשיה ושהיא מוחרמת ומנודה וכל האופן שזכרתי. גם אני אירע לי בה ענין שמיום שנכנסתי לה עד צאתי נולד לי חכוך ושחינים זרים יוצאים מהטבע עד שהייתי שואל נפשי למות ותכף צאתי משם אחר שני חדשים מהלך חצי מיל נתרפאתי וחזרתי לאיתני ולבריאותי הראשון וכל מה שהייתי מתרחק מאותה העיר אתרפא יותר ונפלאתי כי זה אינו דבר מזגיי ולא טבעיי אלא דבר זר וניכר בשגם זה מכלל קורבת האויר המוחרם הזה. גם ראיתי להביא הספרים ולא הניחוני גויי אותה העיר. כל זה כתבתי לכתר להזכירו עונש החרם ב״מ גם הגידו לי הזקנים המגידים כי נשאר בכאן עד עת פטירתו ולא נהגו בו כבוד במותו גם לא נספד כהלכה. עד עת בא המגורשים מקשטילייא שנת מֹזֹרֹה ישראל וחקרו על מקום קבורתו ובנו אצלו ציון גדול במצבת שיש ארוכה וגבוהה ורחבה וכתבו עליה אלו הבתים שאזכור ועשו עששית גדולה במקומו שהיה יושב בבית הכנסת בקרן זויות מדליקין אותה זכר לקדוש הזה והיא היא העששית ששלח האדון להדליקה מממונו זכותו תעמוד לנו אנסו:

[1]הרי׳ב׳ש ז״ל ארץ מולדתו היתה עיר סרקוסטה ומשם הלך לעיר מאיורקא והיו קורין לו ר׳ סתם. וראיתי לכתוב כאן מה שאירע לו בעיר מאיורקא כמו שמצאתי כתוב בקונטרים ישן נושן ומעושן שהעתיק אותו מכ״י החכם כהר׳ יעקב גאבישון ז״ל שהעתיקה ג״כ מספר כ״י ישן נושן ושלחה למצרים להחכם השלם כמהרר חיים כפוסי זל׳ה׳ה בשנת רנ׳ פלט ל׳פ׳ק וז״ל: דע אדני כי קבורת הרב הגדול הרי׳ב׳ש ז״ל היא בארצנו זאת ואנו אומרים שבצילה אנחנו חיים עם האומות העולם הצרים הצוררים והאויבים. ולתחלת מולדתו לא ידעתי היכן אמנם ראיתי אני הכותב ספר קדמון כתוב בו כי בסרקוסטה היה שם זה הרב רב גדול וקורין אותו רבי סתם. גם אומר לכת״ר כי אני יש לי ספר וכתוב בו תשובת שאלה לרב ר׳ נחמיא וכתוב תחתיה באלו המלות. קבלה בידינו שכתיבת שאלה זו היא מאצבעות מורנו הרב הגדול הרי׳ב׳ש ז״ל וכתב חיים בן הרב הגדול ר׳ אברהם בוניטי ז״ל ע״כ. ובכל עת שאני רואה כתיבת מעשה ידיו ואצבעותיו תתוסף בי נפש יתרה. ומסרקוסטא לא ידעתי איזה סבה הביאתהו הוא ושני בניו ר׳ ששת ור׳ שאלתיאל ז״ל למיורקא ונתקנאו בו שם אדום והעלילו על שני בניו ושרפום במדורת אש ועשו לו שלשלאות של ברזל לתופסו בהם כדי שיראו עיניו כידו ולא ירחם על בניו להשליכם ולהשליך עצמו עמהם לאש. והיו אומרים לו אבינו תן לנו מים לשתות והיה אומר להם עכשיו תשתו בני ממעין גנים באר מים חיים ונשאר הוא ז״ל שם ונתחבטו בו אדום ורצו לשלוח גם בו יד לרוב קנאתם בו והבריחוהו משם האנוסים לארצות ישמעאל שמה תונים ושלחו אדום למושל תונים ה׳ כברים מהממון לשלחו להם לעשות כטוב בעיניהם והבריחוהו היהודים משם לעיר אלגאזיר ונצול. אמנם נהגו בו אותם היאודים שהיו באותו זמן בזוי וקלון והחזירוהו ללעג וקלס אם על שלא היה יודע לדבר בערבי אם לקנאתם בו מהפלאת חכמתו והחזירוהו לבודק ומהבדיקה יביאו לו הנערים לשחוט להם תרנגולים יבאו להלעיג עליו ולהבזותו ולהקלותו כמו שרמז קצת מזה בשאלותיו ותשובותיו ודוק בשאלה ס״ה ותמצא. וקצה נפשו בעיר הזאת מרוב הבזוי והקלון והלך לעיר שמה אלמאדייא והיה בה קהל אולי ימצא שם מנוח. ולא מצאה היונה מנוח ויקלוהו ויבזוהו בעלי [העיר] כפלים ממה שהיה בעיר הזאת. וגם הם החזירוהו עליהם לבודק ויגע לו בזוי מה שלא ישוער עד שא׳ מערבי שבתות נתקבצו עליו הנערים ויתקלסו בו ונתקבצו עליו כמו שעשו לאלישע הנביא ע״ה עלה קרח עלה קרח. באותה שעה כשנלאה נשא וכלכל עוד לא יוכל עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל ויקללם בשם הק׳ב׳ה החרימם נתנם לטבח ולא הספיק לו לרוב חרון אף יצא חוץ לעיר ותקע תשרת והלך לו. ומאותה שעה עד היום יד ה׳ היתה בקהל ההוא ולא נשאר מהם שריד ופליט בימים מועטים ולא נתישבה עוד העיר ביאודים. והוא ע״ה

---

[1] Fol. 40.

מברצלונא לארץ דאנייא והיה רב גדול ופייטן והר׳מ׳ך ז״ל היה ממשפחתו שכן כתב בהלכות נדרים שלו קורא אדוננו הזקן הר׳ יצחק אלברצלוני ובחדושי בתרא ז״ל ודקאמר מרן ז״ל נראה שממשפחתו ויוצאי ירכו היה. והחמישי היותר גדול מכולם רבינו יצחק בר יעקב אלפסי ז״ל הנז״ל ונפטר ביום ג׳ עשרה ימים לחדש אייר בשנת ארבעת אלפים ותתסג ליצירה והיה כבן תשעים שנה ועשו לו כל ישראל מספד גדול וכבד מאד ובנו לו על קברו מצבת של שיש גדולה וכתבו עליה זאת הכתב מפורש ושום שכל[1]:

ר׳ש׳י ז״ל ראש המפרשים מעיר טרויש[2] היה בזמן הר׳י׳פ ז״ל ועשה פירושו ברוח הקדש ששרתה עליו ועשה פי׳ קצר [על ת׳נ׳ך] בלשון צח וברור אשר לפניו לא קם כמוהו ועשה פירושו על כל התלמוד זולתי מסכת בבא בתרא שלא זכינו לאורו אלא בשני פרקים הראשונים ובפרק חזקת הבתים נפטר. ובא רש׳ב׳ם נכדו והשלים פירוש הגמרא אחריו ואמרו שגם הוא עשה פירוש על כל הגמרא כמו שעשה זקנו ר׳ש׳י ז״ל אלא שלא יצא לאויר העולם כי באורך הזמן אבד זכרו מני ארץ ועשה פירושו באריכות ע״ד שעשה בבבא בתרא והביא להראותו לזקנו ר׳ש׳י ז״ל כדי שיסמוך ידיו עליו ואמר לו בני כבדו ידי מהכיל רצה בזה לומר כי האריך הרבה יותר מדי ור׳ש׳י ז״ל נפטר בשנת ד׳ ותתסה ליצירה:

רבי יהוסף ן׳ מיגאש הלוי מקהל קורטובא רבו של הרמ׳ב׳ם ז״ל והרביץ תורה הרבה בכל ארצות ספרד ומערב וחבר חדושין על התלמוד ומגדולי תלמידיו של הר׳י׳ף היה ועמד לפניו כבן י״ח שנים והכתירו בחכמה וסמך אותו ברבנות וכתב עליו דאפילו בדורו של משה לא אישתכח כותיה דאלו במשה כתיב הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וכו׳ וכתיב ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואילו נבונים לא אשכח. ורב יוסף הנז׳ היה חכם ונבון וישב על כסא הר׳י׳ף רבו ל״ח שנים ונפטר בחדש אייר שנת ד׳ ותתקא ליצירה:

רבי שלמה ן׳ גבירול היה בעיר סרגוסה והיה חכם גדול ומדקדק ומשורר נפלא ועשה אזהרות של חג השבועות והוא בן שש עשרה שנה כמו שמצאתי כתוב שיר אחד שעשאו בתחלת האזהרות וזה לשונו:

אני השיר והשיר לי לעבד	אני כנור לכל שרים ונוגנים:
ושירי הוא עטרה למלכים	ומגבעות בראשי הסגנים:
והנני בשש עשרה שנותי	ובי שכל כמו בן השמונים[3]:

ונפטר כבן שלשים שנה בשנת דתתל וגם כן חבר ספר וקרא שמו מדות בנפש[4] מלבד ספרים אחרים שחבר:

---

[1] Follows the epitaph which is often printed. [2] טרוייש. [3] Follow two legends concerning the death of Ibn Gabirol. [4] הנפש.

הרב ר׳ מאיר הלוי הנקרא הר׳מ׳ה היה בטוליטולה והיה בזמן הרמ׳ב׳ם והרמ׳ב׳ן ומרוב פלפולו היו שולחים לו אגרות ואומרים עליו וגם במכתב לאמר ונשיא נשיאי הלוי ועל פיו היו מגיהים הסופרים הכותבים ספרי תורה שהיה בקי בענין מלאים וחסרים וברר ונפץ ותקן וחבר ספר למלאכת ס״ת וקרא שמו מסורת סייג לתורה:

ובשנת ארבעת אלפים ותתקנט ליצירה כ״ח לחדש מנחם היה שמד גדול במלכות ליאון והיה רב אחד מקובל ושמו מהרר׳ משה די ליאון[1] ז״ל וחבר כמה ספרים בחכמת הקבלה נמצאים כ״י והם משכן העדות. שערי צדק. ס׳ המשכן. יכין ובועז. ס׳ השם. ס׳ הרמון על טעמי המצות. והוציאו משם הארבעה והעשרים שכתב אותו הלל הזקן ומשם היו מגיהין כל הספרים ונקרא שמו אלהללי על שם הלל הזקן והוציאו מהרמ׳ לונזאנו ז״ל בספרו הנקרא אור תורה ואמרו שספר זה הביאו אותו במצרים ושמו אותו בק״ק מערבים וקוראין אותו אלהללי ואינו הוא אבל הוא ספר ישן נושן לפי שבפרשת ראה כתב המגיה על פסוק אשר תדרו וז״ל בספר אלהללי כתוב תדרו בדגש והלכתי אני הצעיר עם הכהן הגדול בחכמה ובמעשיו הר׳ מנחם דודא הכהן נ״ע שהיה בקי בחכמת הדקדוק והלכנו לראות אם הוא הס׳ אלהללי ומצאנו כתוב בגליון שלו אשר תדרו בספר אלהללי כתוב הדלית בדגש ע״כ. והרמ״ה הגיה את ספרו מזה הספר הנקרא אלהללי והוא ספר מסורת סייג לתורה ועליו מגיהים הספרים. אמנם הר׳מ׳ה הם שנים הא׳ נקרא הר׳ מאיר הלוי בן ר׳ טודרוס הלוי ובן אחיו נקרא ר׳ מנחם לבית מאיר[1] שבא מבורגוש ונתיישב בטוליטולה והוא ג״כ חבר ספר המכונה קרית ספר על הגהות ספרי תורה וקרא שמו ספר המאירי על שמו. אבל כלם גדולים עם קטנים מהסופרים המגיהים ס״ת הולכים על סברת הר׳מ׳ה במו שהוכיח מה׳ר׳ם לונזאנו בספרו. אמנם הרב המאירי היה רב ועצום מי יכילנו בפלפולו וחבר חדושין הרבה על התלמוד על כל דבר ודבר תילי תילים של הלכות ופירש על הלכות נטילת ידים ופירש על פרקי אבות ועשה כללים לחכמת הדקדוק בספר אחד נקרא עט הסופר[1] ונפטר בחג המצות שנת חמשת אלפים ו[ס]ד׳ ליצירה:

הר׳י׳ף ז״ל היה מקלעת חמאד ומפני המלשינות ברח ונכנס בספרד בשנת ד׳ ותתמח ועמד בקורטובא זמן מועט ומשם הלך למדינת אליסנה ועמד שם עד יום מותו. והוא היה תלמידו של רבינו נסים ור׳ חננאל והיו בדורו חמשה רבנים גדולים והם הא׳ ר׳ יצחק בר ברוך שהרביץ תורה בקורטובא וחבר ספר קופת הרוכלים ולא השלימו. השני הרב ר׳ יצחק ן׳ גיאת ז״ל בעל השירים ומת בשנת ד׳ ות׳ת׳ע והעמיד תלמידים הרבה. הג׳ הר׳ יצחק בר׳ משה מקהל דאנייא והלך משם לארץ שנער ונסמך גאון על כסא ר׳ האיי ז״ל ואע׳פ׳י שלא היה גדול כחביריו הרבנים האחרים כי אחר פטירת רבינו האיי ז״ל לא נשאר שם ושאר לתלמוד בארץ שנער. והר׳ הר׳ יצחק בר ראובן אלברצלוני ז״ל שבא

---

[1] Confusion in dates and authors.

ומצוחצח כאשר עיניך תראינה בהקדמה שלו. וזהו קצת מנופת לשונו וז״ל והנה בא לידי ספר בעלי נפש לרב. והוא על המשכב. מורה צדק בתורה שבעל פה ובכתב. להסיר כל מעשה נאלח ונתעב. ואני אוהבי אהב. ואינני להב נצביו ולא חפץ קרב. ואת הרב אינני רבי כי חכמתו גלויה ממזרח וממערב. ועקיצתו עקיצת עקרב. ואם יגער בים סוף יחרב. אכן ללמוד אתאב. ולהבין אקרב. ואם אלי דבר יגונב. מן האשם המושב. אהיה זוכה ולא חב. וששׂ כמוצא שלל רב. עד כאן בהקדמת ספר שלו: ובהגיעו בהשגות שעשה על חלק שער המים כתב וז״ל בשער המים בבאי נמס לבי ויהי למים. כי גאו המים. נחל אשר לא אוכל לעבור מפני שאין לו גמרא לרוב המשניות שבו והנני יוצא בעקבי הראשונים ולא להתערב עם השונים. שאין לי להורות הלכה מתוך משנתי. וה׳ יקשיב רנתי. זהו קצת תורף אמרי נעימי דברי הר׳ז׳ה בספר סלע המחלוקות שהשיג על ספר בעלי הנפש להרא׳ב׳ד ז״ל. ואליהו ז״ל נגלה להר׳א׳ב׳ד ז״ל וגם כן נגלה להר׳ דוד אביו ולמד לו סתרי תורה ואחריו נגלה להחסיד הקדוש הר׳ יצחק סגי נהור זל׳ה׳ה בנו של הרא׳ב׳ד זל׳ה׳ה והקדוש הזה היה מכיר בבני אדם אם נולד מן הנשמות חדשות או מן הישנות הבאים לאדם דרך הגלגול. וזה החסיד הרי׳ סגי נהור חבר פירוש נורא מאד ויקר הערך על ספר יצירה והיו לו שני תלמידים שם האחד ר׳ עזרא והשני ר׳ עזריאל ע״ה ומשניהם קבל הרמ׳ב׳ן ז״ל. והרא׳ב׳ד גם כן חבר פי׳ על ספר יצירה ופירש ג״כ על תורת כהנים וממנו הביא בעל ספר קרבן אהרן ונפטר לחיי עד בשנת הארבעת אלפים ותתקצה ליצירה:

והרמ׳ב׳ן ז״ל היה בעיר קטלוניא וחבר הספר הנקרא ספר מלחמות שבו הציל להר׳י׳ף ז״ל מהשגות הר׳ז׳ה בעל המאור. וגם כן חבר ספר הזכות והוא השגות שהשיג על הרא׳ב׳ד והרא׳ב׳ד גם כן השיג על הר׳י׳ף. וגם כן עשה השגות על ספר מנין המצות להרמ׳ב׳ם. בללן של דברים הרא׳ב׳ד השיג על הרמ׳ב׳ם על ספר היד והשיג גם כן כנגד הר׳י׳פ על ההלכות והר׳ז׳ה השיג נגד הרא׳ב׳ד על ספר בעלי הנפש והשיג גם כן כנגד הר׳י׳פ על ההלכות והרמ׳ב׳ן בספר המלחמות שבו הציל את הר׳י׳פ מהשגות הר׳ז׳ה בעל המאור ובספר הזכות שבו הציל את הר׳י׳פ מהשגות הר׳א׳ב׳ד. והשיג על ספר מנין המצות להרמ׳ב׳ם ז״ל. וגם כן חבר פירוש עמוק על התורה וחדושין על התלמוד ופירוש על ס׳ יצירה ושאלות ותשובות וס׳ תורת האדם וחבר קונטרים אחד להר׳ אברהם בנו של הרמ׳ב׳ם וקראו סוד פרקי החבור וכונתו לומר שיקדש אדם עצמו בשעת תשמיש והביאו בעל ס׳ ראשית חכמה בשער הקדושה וחבר גם כן ספרים אחרים כ״י שלא יצא טבעם בעולם ונפטר לחיי עד בשנת חמשת אלפים ועשרים ליצירה. והרמ׳ב׳ן ז״ל היה גם כן תלמוד הרב רבינו אליעזר מגרמיזא בעל הרוקח. ובימיו היה הרב רבינו שמואל הסרדי בעל התרומות. וגם בזמנו היה הרב רבי דוד בן הנגיד ר׳ אברהם בן הרמ׳ב׳ם ז״ל והתוספות ז״ל מביאים לבעל הרוקח בפרק הנשבעין על ענין גזים אינים ולא עביד. הר׳ד׳ק ז״ל היה בזמן הרמ׳ב׳ן ז״ל כדמוכח באגרת הרמ׳ב׳ם ז״ל:

האלה ואם לאו תהיה מנודה מכל ישראל וכאלה שלחו לו כתבים להחזירו. וקבל כל הכתבים וקראם ולעג ושחק ושתק ולא שמע אליהם והאל המרחם שם בלב אלזיין אלדין מלך התורגמים ומשעובד היה למלך פרס והיה אוהב היאודים ומכיר את חמיו של דוד ואמר לו אתה ידעת את עמך איך הם בצרה עצומה עם מלך פרס לכן עליך להציל את עמך ועשרת אלפים זהובים יתנו לך היאודים ואנכי אערבם ומידי תבקשם ובלילה ההוא קרא חמיו לדוד אל המשתה והשקהו כראוי ובחצי הלילה והוא בטוח וישן שכור קפץ עליו וכרת את ראשו והביא הראש ביד זין אלדין ותשקוט הארץ[1]:

[2]ונחזור לענייננו: ובשנת אלף ת׳פ׳ז לשטרות היא שנת ארבעת אלפים ותתקלו ליצירה חבר ספר הי״ד שהוא ספר משנה תורה והר׳א׳ב׳ד ז״ל בעל ההשגות מעיד כי מלאכה גדולה עשה באסיפתו דברי גמרת בבלי וירושלמי ותוספתות ועם כל זה היה מקנטר עליו בהשגותיו כי הרא׳ב׳ד היה זקן בימי הרמ׳ב׳ם כמו שמצאתי בתשובה להרא׳ב׳ד שכתב על הרמ׳ב׳ם ז״ל וז״ל הוא נער ואנחנו ישישים וכו׳. אמנם כי הרא׳ב׳ד חבר ספר כמו משנה תורה בדמותו בצלמו ולא יצא טבעו בעולם ואמנם חיבור הרמ׳ב׳ם האיר עיני כל ישראל ונתפשט בכל העולם ומזה הטעם השיג הרא׳ב׳ד ז״ל על הרמ׳ב׳ם ז״ל בדברים קשים ועל כן אמרו המושלים כי הרמ׳ב׳ם שמיה גרים ליה והוא הר״מ במזל שזכה ונתפשט חבורו והרא׳ב׳ד שמיה גרים ליה הר׳ אבד ז״ל אבד חבורו. והרא׳ב׳ד גם כן השיג על השגות הרב ר׳ זרחיא הלוי ז״ל בעל המאורות שהשיג על הר״י׳פ ז״ל:

אמנם הר״ז הלוי ז׳ל׳ה׳ה השיג על הרא׳ב׳ד ז׳ל׳ה׳ה על ספר שחבר וקראו ספר בעלי הנפש וחלק אותו לשבעה שערים. שער הפרישה. שער הוסתות. שער הכתמים. שער הבדיקה. שער הטבילה. שער המים. שער הקדושה. והשיג עליו הר״ז ז״ל וקרא שם זה הספר סלע המחלקות וזה הרז׳ הלוי ז״ל מעיר לוניל היה וחבר ספר נגד הר״י׳ף וקרא שמו ספר המאורות והיה כבן י״ח שנים והיה בשנת ד׳ אלפים תתקו׳ והיה משורר ומליץ גדול כמו שכתב בתחלת ספרו על דרך הלצה במתק לשונו הצח

---

[1] Follows, fol. 29, the legendary story of Joseph della Reina, introduced with the following words: שוב ראיתי בקונטרים כ״י ישן נושן ומעושן אשר מצאו אותו בגנזי הספרים אשר בצפת ת׳ו׳ב׳ב מכ״י הר׳ יאודה מאיר ז״ל תלמיד של יוסף די לה ריינה כי שם היה עמו בשעת מעשה הגדול אשר עשה כשהיה בארץ הגליל׳ היא צפת ת׳ו׳ב׳ב שנתן אל לבו להפציר ולהביא הגאולה. וכמדומה לי שהיה מזמן קדמון מאד לפי שלא נודע באיזה זמן היה זה המעשה. והרב ר׳ משה קורדובירו ז״ל הביאו בס׳ הפרדס וגם מצאתי בין כתבי שבח ויקר גדולת הא׳ר׳י ז״ל כי פעם נתגלגל בכלב שחור . . . (see Catalogue, 1886, No. 1744). At end (fol. 36): כה דברי המעתיק שלמה נאוארה הירושלמי.

[2] Fol. 36.

להתפאר שהוא משיח שיצוה לבני האדם לצאת מכל ממונם ולתת לעניים וישובו הם עניים והעניים עשירים לפי מצותו להשיב להם ממונם ויהיה הממון בין העניים והעשירים חוזר חלילה וזהו תכלית השטות ומזה הסבה השיג הרמ׳ב׳ם ז״ל שהוא חסר הדעת אבל היה ירא שמים בלא חכמה וכל מה שעשה או נראה על ידו הכל שקר וכזב:

[1]ובשנת חמשת אלפים ותתקכג קם איש אחד ושמו דוד אלרואי מעיר עמדייא[2] ולמד לפני ריש גלותא רבנו חסדאי ולפני עלי ראש הישיבה ולפני הגאון יעקב במדינת בגדד והיה גדול בתורה משה ובהלכה ובתלמוד ובכל חכמה חצונית ובלשון ישמעאל ובכתיבתם ובספרי החרטומים והמכשפים ועלה בדעתו להרים יד במלך פרס ולקבץ היאודים להלחם על הגוים וללכת לתפוש את ירושלם. והיה נותן ליאודים סימנים באותות שקר ואומר להם כי ה׳ שלחו לכבוש את ירושלם והאמינו בו מקצת היאודים וקראו שמו משיח. ומלך פרס כאשר שמע ענייניו ואיך היה מצליח ומתקרב אליו ומקבץ עמים פחד נכנס בלבו ושלח לו שליח שיבא אצלו בבטחון גדול ושיראה אותותיו ואת מעשיו ואם הם אותות ידע כי הוא באמת משיח וידע כי מה׳ היתה לו ובא אליו בלא פחד ובלא מורא. ואמר לו המלך האתה הוא מלך היאודים ויאמר אני כי שלחני ה׳ לפדות את עם בני ישראל ויצו המלך לתפשו ולהשימו בבית הסוהר. ולסוף ג׳ ימים היה המלך מדבר עם שריו ועבדיו על דבר היאודים וירא והנה דוד בא לקראתו שהתיר עצמו מבית האסורים בלי רשות שום אדם ובעת שראה אותו המלך נבהל ואמר לו מי הביאך עד הלום אמר לו חכמתי עמדה לי כי אני איני ירא ממך. מיד צעק המלך בקול גדול ואמר תפשוהו ענו לו שריו ועבדיו ואמרו לו אין אנו רואים אותו אלא בשמיעת קול בלבד. מיד תמה המלך על חכמתו וענה ואמר למלך הנני הולך לדרכי והיה הולך והמלך ושריו ועבדיו אחריו עד בואם על שפת הנהר והוא לקח סודרו ופירש על פני המים ועבר עליו באותו שעה ראו אותו כל עבדי המלך שהיה עובר במים על סודרו והלכו אחריו בדוגיות קטנות ולא השיגוהו ואמרו כי אין מכשף בעולם כמו זה ובאותו היום הלך מהלך עשרה ימים בשם המפורש ויגד ליאודים את אשר קרהו. ויתמהו כלם על חכמתו ואח״כ שלח אמיר אלמומנין אל כליפא אשר בבגדד אדון הישמעאלים לדבר עם ראש הגולה ועם ראשי הישיבות למנוע את דוד מלעשות כדברים האלה ואם לאו אהרוג את כל היאודים הנמצאים בכל מדינות מלכותו לפי חרב והיתה עת צרה בכל מדינות פרס. ושלחו היאודים כתב אל ראש הגולה ואל ראשי הישיבות שבארץ בגדד לאמר למה נמות לעיניכם גם אנחנו גם כל היאודים ומנעו את האיש ולא ישפוך דם נקי בקרב ישראל אז כתבו לדוד כתב לאמר כי עדין לא הגיע זמן הגאולה כי לא בכח יגבר איש כי לה׳ התשועה ואנו אומרים לך כי תמנע עצמך מלעשות כדברים

[1] Fol. 28b. [2] MS. עמרייא.

לו קומה הוא אלקים אחרים בלי ספק. אמנם בסוף ימיו עסק בחכמת הקבלה כמו שכתב בעל ספר מגדל עוז בהלכות יסודי התורה סוף פ״א וז״ל הרמ׳ב׳ם ידע בחכמת הקבלה בסוף ימיו שאני מעיד שראיתי בספרד כתוב במגילת של כתב ישן נושן ומעושן לשון זה. אני משה בר מיימון הספרדי כשירדתי לחדרי המרכבה בינותי בענין הקץ וכו׳. וכן ראיתי אני המחבר קונטרים ישן נושן ששלח אותו לתלמידו החשוב ר׳ יוסף בר יאודה בר שמעון המערבי וקרא שם הקונטרים מגלה עמוקות והנני כותב קצת דברים של הרמ׳ב׳ם שהיה מגלה לו על חכמת הקבלה וז״ל והנני משביעך שלא תגלה הסודות האל הדקים וההערות הנפלאות אלא למי שהוא דק בטבעו ונקי במעשיו ונזדכבו רעיוניו והולך בדרכי התלמוד והידיעה ובכלל דבריו מסר לו כונה אחת נפלאה על ז׳ שמות הקדש שמניינם כ״ב אותיות והם יוצאים מפסוק ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וכו׳ ואמר לו שיתענה בימים ידועים ובשעה ראשונה מן הלילה ירחוץ כל בשרו במים וילבש חלוק ומכנסיים טהורים ונקיים וישכב יחידי ויאמר זה הפסוק פעם אחת בכונה עצומה ובלב טהור וברוח נמוכה ואחר יזכור אלו השמות הנז׳ וישן אחר כך על צדו השמאלי ותמצא באמצע שנתך יחול עליך רוח אלקין קדישין ו[ת]סמר שערת בשרך ותראה מראות האיש אשר יעור משנתיך יקום למשפט אותך ויגיד לך תעלומות כי כפלים לתושיה וכו׳. עוד מסר לו כונה אחרת נפלאה לעשות לו קמיע להועיל למי שהוא עומד בפתחי השרים והסגנים ושיהיו מלכים ויועצי ארץ סרים אל משמעתו ומסר לו סמים ידועים כמו שהם כתובים על ספר וקולמוס ידוע לכתוב כי הקמיע בימים ידועים ושמות הקדש היוצאים מפסוק ונתתי חן בעיני אדניו בסבה מה מאלו הסבות. וגם אסתר המלכה בפני אחשורוש וכו׳. וגם כן כתב לו וכן אני השגתי מה שהשגתי בפני מלכי הערב במצרים ובאלכסנדריא וכולם היו מזה המין וראה כי רמזתי אליך סודות סתומים וחתומים שמרם על לוח לבך ע׳כ׳ל:

ובימיו בשנת ארבעת אלפים ותתקמ״ג ליצירה קם איש אחד בארץ תימן שעשה עצמו משיח ורבים מעמי הארץ נטו אחריו ותהום כל העיר עליהם. ויהי כאשר ראה הרב יעקב בן רבינו נתנאל ן׳ אלפיומי זל״ה את כל הרעה הבאה עליהם מסיבת המשיח וסבליו כתב כתב גדול להרמ׳ב׳ם ז״ל והודיע לו את הדרך אשר הלך בה ואת המעשה אשר עושה ומעשה לעם ואת אותותיו ואת מעשיו שמתחדש להם בכל יום ומה יהיה משפטו ומעשהו ואם אמת היה הדבר הזה. והרמ׳ב׳ם מרוב חכמתו העצומה פשפש ומצא שלא היה בדבר ממש והכל הבל וריק אזר כגבר חלציו וקם קימה שיש בה הידור וכתב להם בצחות לשונו ובשכלו הזך כמו ג׳ קונטריסים מענין מלך המשיח האמיתי וסימניו וסימני הזמן שיתראה בו וקרא שם הקונטרסים פתח תקוה הנקראת אגרת תימן והחזיק ידי כל הקהלות הנשארות והזהירם בשמירת תורת מ׳ר׳ב׳ע׳ה ולהבטיחם על הגאולה העתידה שבמהרה תגלה אמן. ובשכלו הזך והישר הכיר שאותו האיש הלזה היה חסר דעת ואין ספק שהשכלות שהביאו

עליכם המתים בשם ה׳ אלקי החיים והמתים שתתפללו עמי כשם שאנו מתפללים עליכם שלשה פעמים ביום ואומרים ב׳א׳ מחיה המתים שתתפללו ותהיו לי לעזרה על צרת עמיכם בני ישראל שהם בגלות וכצאן אשר אין להם רועה ומצרים לוחצים אותם ויאכלו את ישראל בכל פה והיה מתפלל שם עד שהיו המצבות שבבית הקברות מתגלגלות. ויהי ככלות משה להתפלל אמר לשמש שלו קום רד מהר מזה ועבור בתוך העיר וראה מה חידוש היום בעיר ואנכי אקרה כה ויקם וילך ובהגיע אל מקום הנקרא אצלם אלקארפא שהוא מקום בתי קברי חכמי הישמעאלים וירא את הגדוד עם רב וכבד מאד ויתמה היהודי. ויאמר לו גוי אחד חזור בך יאודי כי לא תוכל לעבר מפה ויאמר לו היאודי מה קול הקריה הומה ויען ויאמר הלא ידעת אם לא שמעת כי הקאדי אלעשקיר [מת] מיתה פתאומית כי לא ידע מה היה לו ויעלו עמו זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים לקברו פה. ויספוק כפיו השמש לקראתו והיה לפניו עין במר בוכה ולב שמח ויעל משם השמש להגיד להרב שמח וטוב לב. ויהי כראות הרב כי השמש שב במהרה ויאמר בלבו ודאי יום בשורה הוא ויגד לו את כל אשר קרהו עם הגוי. וכשמעו את הדברים האלה שמח שמחה גדולה וייטב לבו בעת שמעו זאת הבשורה כי עשה הש׳י׳ת נסים ונפלאות עם עמו ישראל ותשקוט הארץ:

וגם כן בכפר גוגר היה ב׳ה׳כ ומכנין אותו לאליהו ז״ל על שם כי פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נולד בו והיום נחרב בעונות. ועוד היום יש משפחה במצרים ונקראת אלגווגרי:

ונחזור לענינו. וכבא משה אל ארץ מצרים ועמד תחת ממשלת אלכאמל מלך מצרים ויעמד לפני המלך וידבר אתו טובות וישם את כסאו מעל כל השרים אשר עמו במצרים והיה לו לרופא ולחכמתו העצומה נתגדל שם על כל בני קדם. והשלים חבור של פירוש המשנה במצרים והוא בן שלשים שנה כמו שכתב יחוסו אני משה בר מיימון הדיין בר יוסף החכם בר עובדיא הדיין בר שלמה הרב [בן] רבינו עובדיא הדיין התחלתי לחבר פירוש זה הספר ואני בן כ״ג שנים והשלמתיו במצרים ואני בן שלשים שנה. ובתחילת למודו בימי בחרותו עסק בחכמת איסטרולוגיאה והיא חכמת השמים ומהלך הגלגלים וכוכבים ומזלות כמו שמצאתי כתוב בספר כתיבת יד להרמ׳ב׳ם ז״ל וז״ל דעו רבותי תחלת מה שלמדתי היא חכמה זו שקורים אותה גזרת משפטי הכוכבים כלומר שידע ממנה האדם מה עתיד להיות בעולם או במדינה או מה יארע לאיש זה כל ימיו וכל אותם הדברים אינם דברי חכמה כלל ודברי טפשות הן וראיות ברורות יש לי שאין בהם דופי לבטל כל עיקרי אותם הדברים ע׳כ׳ל. ועוד מצאתי כתוב בספר שאלות של הרמ׳ב׳ם ז״ל כתיבת יד מועתק בלשון ערבי ששאלו אותו על ענין מאמר אחד המדבר בשיעור קומה ומכנים אותו לר׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול והשיב להם כך לא אצייר בשום אופן שיהיה זה המאמר לחכמים וחלילה וחס שיהיה להם אמנם הוא חבור אחד מן הדרשנים שבארץ אדום ולא לזולתם והכלל הרחקת זה הכתב ואבוד זכרו מצוה רבה היא ושם אלקים אחרים לא תזכירו לפי שמי יש

קודם לכן בצוען מצרים ובמצרים אלקאהרה היו כותבים אגרות בלשון צח ומצוחצח בלשון ערבי באר היטב ושולחים שלוחים מכ״ה בכסלו במצרים ובכל עריה ברשיד ואסכנדריא ופרסבול ודאמיא׳ ובכל מקומות מושבותיה שביום ז׳ באדר יהיו שם מזומנים לצום ולהתפלל בזה ב׳ה׳כ של עיר דמוה הנקרא כניסת מוסא וביום ח׳ בו לעשותו יום משתה ושמחה והיו מתקבצים בו אנשים ונשים ו ף ראשי אלפי ישראל. וזה נוסח פתשגן הכתב אשר נכתב בשם הנגידים ולחתום בטבעת המלך מאן מלכי רבנן חכמי ושרי מצרים. האדה אלמוכתבה מן באבנה אלסעיד אלא תאגר רישיד ואלתאגר אלאסכנדריא אניגה קאדמנה ביירית אללה תע׳ ועזמנא עלה אלחוציד לכניסת אלדמוהיין שבעה פי אדר אדונינו משה רבינו ע״ה לדאלך תחצדי אנפסכום פיל אוואן אל מסעוד ונאכד עליכום גאיית אלתאבייד ואלסלאם עלא אלאומה ישראלית ממנו אלפקיד פלוני. ופלוני. ופלוני:

וטעמו מפורש בקבלה כשהיה אומר משה רבינו ע״ה לפרעה כצאתי את העיר אפרוש את כפי היה מתפלל בזאת הכנסת וכשהיה מתפלל שם היה תוקע את מטהו במקום אחד ידוע ובאותו מקום צמח שם אילן אחד של זיז לכֹּת ויוצא פרח ויצץ ציץ. ועוד היאודים היו עולים וחוגגים בה בחג השבועות:

[1]והרב רבינו עובדיא אחיו של בן הנגיד רבינו דוד בן הנגיד רבינו אברהם בן הרמ׳ב׳ם ז׳ל׳ה׳ה נולד בח׳ בניסן שנת אלף ותקלט לשטרות היא שנת ארבעת אלפים ותתקפח ליצירה ונפטר בערב שבת י״ב לחדש שבט שנת אלף ותקעו לשטרות היא שנת חמשת אלפים וכ״ה ליצירה ומת בבית הכנסת של דמוה. ועוד היום יש במצרים אלקאהרה משפחות מיוחסות וקורין להם משפחת בית אלדמוהי על שם העיר הזאת וזאת הכנסת נחרבה גם כן עד היסוד בה:

ושמעתי אומרים מזקני מצרים כי פעם אחת במצרים בא אליה שופט זקן וכסיל אשר שולח מקושטנדינה הנקרא קאדי אלעשקיר והיה שונא היאודים בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ובכל יום ויום היה מעליל עליהם עלילות ברשע ובכל אשר יפנה ירשיע והביא היאודים במצור ובמצוק עד כי לא יכלו נשא אותו והיה מבקש לקחת את ממונם ולאבד את נפשותם והיו ישראל בצער גדול ואין מושיע להם. ויקם משה ויושיען כי זה משה האיש גדול מאד בארץ מצרים והיה מזאת המשפחה ושמו משה אלדמוהי והיה חסיד גדול וירא את ה׳ מנעוריו וירא את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם ויקם משה קימה שיש בה הידור והלך להשתטח על קברי אבות לקדושים אשר בארץ המה וילך הוא והשמש שלו בבית הקברות ולקח מרא וחצינא וחפר חפירה גדולה וירד לתוכה וכה אמר בלכתו. גוזרני אני

[1] Fol. 27b.

הגן שהוא בחוץ מאחורי ב׳ה׳כ לפנים מהחומה בחרבה אחת ממנה וראיתי צורת היכל מסוייד ומכוייר וכתוב בה בחרט אנוש אלו השמות מעתוק ודניאל ישמרם האל וג״כ היו כתובים בו שמות אחרים ושאלתי על זה ואמרו לי זאת היא ב׳ה׳כ של הקראיין: וכיון שנתמעטו תושבי צוען מצרים ועקרו דירתם מן הארץ ההיא אחרי מות עבד ה׳ לקחו זה הספר המכונה לעזרא הכהן וגנזו אותו היאודים במקום ידוע אצלם ובנו עליו חומה ובשביל הנאת ב׳ה׳כ שלא תפסק לקחו ספר מן הספרים שהם בהיכל והעלוהו במקומו. ועתה רגילים היאודים בכל שבת ושבת לעלות ולראות את פני ה׳ בזאת הכנסת של השאמיין מנין יאודים ממצרים החדשה הנקראת אלקאהרא ומתפללין בה: וב׳ה׳כ של עראקיין[1] נחרבה עד היסוד בה ולא נשאר בה זכר ב׳ה׳כ כלל והיא נשארה מחרבת מצרים:

וגם כן בעיר אלמחלה יש בב׳ה׳כ שלה ספר אחד קדוש והתיק שלו מנחשת קלל וחרות על התיק אלו שמות הקדש וצרופים של שם בן ע״ב היוצא משלשה פסוקים ויסע ויבא ויט וצרופי שמות מפסוקים אחרים ומזמור אלקים יחננו ויברכנו כתוב בו בציור המנורה וכל זה כתוב ממטה מעלה באופן אם תעמיד הספר על התיבה כמשפטו לקרות איזה פרשה יהיו אלו השמות של התיק כתובים למפרע ממטה למעלה ומנהגם אינם קורים בו אלא מר״ח לר״ח בלבד ואמרו שכל אדם שישבע עליו לשקר אינו משלים שנתו:

ובמצרים ג״כ יש כ״ד כ״י מקלף ישן נושן והוא מונח בב׳ה׳כ של מסתערב בהיכל על הכסא בין הספרי תורה ונוהגים בו קדושה ביותר על הס״ת שיש שם ומדליקין לפניו נרות לא יכבה אשם ומביאים לו נדרים ונדבות ומלבישים אותו בגדי משי ורקמה ומרוב קדושתו ביום שמחת תורה נוהגים להקיף את הספרים שבעה הקפות וזה הכ״ד מקיפין אותו פעם אחת ולא אשנה ולוקחים אותו בדמים יקרים לצרכי ב׳ה׳כ המקיף אותו וקורין לו אלסונבאטי על שם עירו שהובא מכפר אחד מכפרי מצרים ושמה סונבאט בשנת ה׳ וש׳פ׳ג ליצירה. ואני הצעיר פתחתי אותו וכתוב בתחלת הכ״ד זה הפסוק ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך והוא כתוב כתיבה אשורית ועשויה על ד׳ עמודים וכתוב בו ג״כ המסרה בכתיבה דקה ואומרים שכל מי שנשבע עליו לשקר אינו משלים שנתו: וגם כן בדמשק יש ספר קדוש וקורים אותו אלתאג׳:

וצוען מצרים אינה מצרים הישנה הראשונה שהיתה בימי יוסף הצדיק ואבותינו אלא שניה לבנינה. וממצרים הישנה שהיא מצר אלעתיקא למצרים הקדומה שהיתה בימי אבותינו היא מעבר הנהר שני פרסאות והיא חרבה ומקום בנין החומות והבתים נראים עד היום הזה. וג״כ אוצרות של יוסף הצדיק שם והיה בה חוץ לעיר ב׳ה׳כ אחד ומכנין אותה ב׳ה׳כ של משה רבינו ע״ה וג״כ הישמעאלים מכנין אותה כניסת מוסא. ובזמן הנגידים אשר היו

---

[1] MS. ערקאיין.

ומות ועשה אותנו משוגעים והוא מתכוין להושיב לאדוני זאת התשובה ברמז. וכשמוע המלך את דברי עבדיו ויחר לו מאד כי נבלה עשה בדתו. ויצו עליו אנשים להרגו ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר. ויברח משה מלפני המלך וילך ארצה מצרים בשנת ד׳ ותשע מאות וכ״ו ליצירה:

והיא צוען מצרים הנקרא פסטט מצר ואנו היום מכנין אותה מצר אלעתיקא כי המלך שהיה בזמנו שהוא השולטן היה שוכן במצר אלקאהרא אשר אנו בה היום. והרמ׳ב׳ם שוכן במצרים ובין שני המקומות שני תחומי שבת ובנה בה ב׳ה׳כ בנין יפה ומפואר ובנה אותה בלילה אחת על ידי שם שנסתייע בו במוכרח ושמו כניסת אלער[א]קיין שהיו אנשי בבל מתפללים בתוכו כמנהגם. ושם ב׳ה׳כ אחר ומכנין אותו לאליהו ז״ל ושמה כנ[י]סת אלשאמיין ובה היכל בקרן זוית למעלה לצד התקרה ופרוכת פרוסה על פתחו ובו ספר עזרא ואין אדם יכול להגיס לבו לעלות אליו ולהוריד הספר ואמרו שכל הנכנס להיכל ההוא להוריד הספר הזה אינו משלים שנתו לקדושת הספר ההוא שבו. וכתב עליו המגיה הרב מנחם די לונזאנו זל׳ה׳ה על זה הלשון שהוא כתוב בס׳ תקון יששכר ז״ל בדף ל״ג ע״ב וז״ל אני מנחם די לונזאנו הלכתי שם והורדתי אותו ס״ת למטה ומצאתי שהכל זיוף כי היו ג׳ ספרים פסולים כרוכין יחד זה על זה ע׳כ׳ל. ובזמננו זה בשנת ה׳ ותכ׳ ליצירה ג״כ הורידוהו למטה והאנשים האלה שלמים הם אתנו בגופם ובממונם. וגם בא בזמננו זה סופר אחד אשכנזי והוריד אותו וכתב בו כמה יריעות פסולות שנמצאו בו. אמנם כתב הרב המאירי בס׳ קרית ספר שלו כי ספר עזרא נמצא בעיר טוליטולא ומשם הגיהו עליו כמה ספרים ומהם כתב ספר הר׳ ישראל בבהר׳ יצחק הסופר ע״י הרב שמואל הקטן והוליכו לאשכנז. ועוד כתבו ס״ת ושלחו אותו למערב ע״י הר׳ יצחק בר שלמה מרקוש. אבל הספר שמצאו אותו במצרים שהיה מקובל אצלם שהיה בירושלם מכמה שנים ושהיה מוגה מיד ן׳ אשר. וא״ת מנין להם לומר שהוא ספר עזרא אמנם שמעתי אומרים כי בזמן ישראל שהיו שם היה באמת זה הספר ספר עזרא והיו מביאין לו נדרים ונדבות מארבע כנפות הארץ והיו בה כמו אלפים יאודים. ואלו שני בתי כנסיות שזכרנו אחד לאנשי ארץ ישראל כנסת אלשאמיין ואחד כנסת אנשי בבל כנסת אלער[א]קיין ואינם נוהגין מנהג אחד בפרשיות ובסדרים של תורה כי אנשי בבל נוהגין לקרות בכל שבוע פרשה כמו שעושין בכל ספרד ובכל שנה מסיימין את התורה ואנשי א״י אינם נוהגין כן אבל עושין מכל פרשה שלשה סדרים ומסיימין את התורה לסוף שלש שנים. אלו מה שהיו נוהגין בשני ב״כ אלו של צוען מצרים אלשאמיין ואלער[א]קיין. אמנם כתב המקריזי בספרו כי הם שלשה ב״כ ולא נודע לנו השלישית. ולאחר ימים שאלתי לזקן אחד שהיה שמש בב׳ה׳כ של השאמיין ואמר לי כך האמת כי ב׳ה׳כ השלישי היה של הקראים והיא עד היום חרבה מחרבות מצרים. ובשנת ה׳ ות׳ל׳א ליצירה הייתי בב׳ה׳כ של ק״ק שאמיין ונכנסתי דרך

לפני השר ויקוד וישתחו לאפיו ויאמר לו דבר לי אליך השר ויקם מעל הכסא. ויאמר לו שמע נא את דברי השם הנמצא כתוב בספר שמיום שגלינו מארצנו וקבלנו מלכותכם עלינו גזרנו אומר לבל יכנו שם איש מישראל בשם מלך כי לכם המלוכה והאיש הלזה כנה שמו בשם מלך כי כן קורין לו נגיד ונגיד רוצה לומר מלך דמתרגמינן לנגיד על עמו על ישראל למלכא על ישראל ופייסתי אותו בדברים ולא קבל ממני וכאשר ראיתי שהוא מורד במלכות החרמתי אותו. ויחי כשמוע השר את דברי הרב ויחר אפו על הנגיד ויגרשנו מארצו. ומהיום ההוא ומעלה וישימה לחק בישראל לבל יכנו לשום יאודי אשר יבא מקושטנדינה נגיד אלא היה קורין אותו גיליבי ותהיין לחק לישראל עד היום:

ובשנת ש׳ע׳ז לחשבונם היא שנת ארבעת אלפים ותשנח ליצירה הלשינו פריצי ישראל ברב שרירא גאון ז״ל ובנו רב האיי גאון ז״ל ותפשם המלך ישמעאל ובזז את כל אשר להם ולא השאיר להם שום מחיה בעולם ונתלה רב שרירא מידו אחת והוא כבן ק׳ שנה[1] ונתקיים דברי המקונן שרים בידם נתלו ופי׳ שרים זה רבי שרירא בידו נתלה והוא היה סוף הגאונים ומבית דוד היה מזרע המלוכה מבני זרובבל בן שאלתיאל וזה רבינו שרירא פעם אחת שאל שאלת חלום על אודות המשיח והשיב לו זה הפסוק . . .[2]

[3]סיפור סבת הרמ׳ב׳ם ז״ל בבואו למצרים[4]:

וסבת ביאתו למצרים היתה שפעם אחת בחג הסוכות יצא מבית הכנסת ללכת לביתו אחר התפלה ולולבו בידו כמנהג חסידים ואנשי מעשה פגע בו המלך של מדינת קורטובא התחיל משחק עמו ואמר לו מה היום מימים שאתה הולך בדרך וזה בידך כמנהג השוטים והמשוגעים. ויען ויאמר אדני המלך אין זה מנהג המשוגעים כי מנהג המשוגעים לרגום באבנים אבל זה מנהג תורת מר׳ב׳ע׳ה ומנהג ירושלם. וכונת הרב בתשובתו למלך לרמוז לו על האבן שמשליכים הישמעאלים להר הקדם הנקרא גבל ערבאת ובו ביום עובדים שלש עבודות ביחד[5] . . . וישחק עליו ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת ויאמרו לו יועציו ומנהיגיו שונאי נפש הרמ׳ב׳ם אדני המלך מה ראה בתשובת הרופא היאודי שהשיב לאדוני ויען ויאמר להם יפה השיב כי דרך המשוגעים לרגום באבנים והוא לא רגם לשום אדם אלא מצות המלך מלך מלכי המלכים הק׳ב׳ה עושה כי כן צוה לו המלך לעשות כדת היום. ויאמרו לו עבדיו עדין לא ידע אדני את דברי האיש ואת שיחו כי משחק ומתלוצץ עלינו ועל עבודתינו שאנו משליכים האבנים ביום חגנו והוא כמתלהלה היורה זקים חצים

---

[1] See p. 67. [2] Follows the biblical verse with the Messianic interpretation, and on fol. 22b the history of the conversion of Samuel ibn Abâs to the Mohammedan religion (see *Revue*, t. v. p. 52). [3] Fol. 24. [4] Follow a few sentences in rhymed prose. [5] Follow some details about this worship.

ארץ. זהו מה שנוהגים הם בארץ בבל: וכשבאת המלכה לארץ מצרים חשבה היא שיש במצרים זה המנהג[1] ויאמר לה המלך אין להם לא מלך ולא נשיא אמרה לו במלכות אבי יש ישראלים הרבה ויש להם נשיא הנקרא אלדאודי ר״ל מזרע דוד ואבי מתברך בו ועושה לו כבוד גדול לפי שהוא מזרע מלכים ונביאים ואם ייטב הדבר בעיני המלך תשלח להביא אחד מזאת המשפחה בארץ מצרים. וייטב הדבר בעיני המלך וישלח ספרים ביד הרצים אל מדינת בבל לאמר הוגד הוגד לי שבמדינת מלכותך יאודים מזרע דוד המלך ע״ה ותשלח לי אחד מהם כי בתך רצתה בזה. ושלחו לו משם איש נבון וחכם מר פלוני מזרע הנשיאים אשר במדינת מלכותו וישיתהו על ארץ מצרים. ומשם והלאה נשתלשל הנגידות במצרים. והיה לו הרמנותא דמלכא ומאמר המלך לרדות את העם במקל וברצועה. וביום השבת קדש היו מתקבצים כל העם בביתו ומלוים אותו לבית הכנסת של ק״ק מסתערב בשמחה ובשירים. וביום שמחת התורה לא היו מוציאין רק שני ספרים כמו שכתב הטור וקורין בא׳ וזאת הברכה והמפטיר קורא בשני כאתמל ומפטירים ויהי אחרי מות משה ולאחר המוסף משימין שלחן לפני ההיכל וחומש עליו והנגיד יושב וקורא בו מבראשית עד ויכולו ומתרגם כל פסוק בלשון תרגום וערבי וא׳ח׳כ נפטרין מבית הכנסת ומלוין אותו עד ביתו. ויום טוב היה עושה לאוהביו והיה נמשך זה המנהג עד זמן הרמ׳ב׳ם ז״ל שהיה בזמנו אחד מהם מזרע דוד ע״ה כפי מה שראיתי בספר שאלות ותשובות להרמ׳ב׳ם ז״ל כתיבת ישן נושן וחתומים בה הרמ׳ב׳ם ושני רבנים עמו ממצרים וכתיבת יד הנשיא מסכים עמהם בזה הסדר וכתב משה וקפת על האדה אלפמויי ואנא מואפק עליה יצחק בר ששון. אנא מוואפק עלי גמיע דלקי וקאלילא בה שמואל הלוי ברבי סעדיה. הבנתי בזו השאלה והיא כתורה וכהלכה ואין לזוז ממנה וכתב יאודה הנשיא נשיא גלות כל ישראל בן יאשיהו הנביא זצ׳ו׳קל. עכ״ל יאודה הנשיא הנגיד שהוא מזרע דוד המלך ע״ה: וכשנפסק שלשלת העבאסיים מבבל ואז התחיל אור העותמאנלים חזרה הנגידות למי שראוי לה מצד חכמתו ומעשיו ועשרו והיו שולחים אנשי קושטנדינה יאודי אחד חשוב וחכם בהסכמת חכמי קושטנדינה שריה ויועציה כדי לשפוט את העם משפט צדק והיה מעניש וקונס ומכה ומנדה ומחרים כפי מה שצריכה השעה ונמשך זה הנגידות עד זמן הנגיד הר׳ יעקב ן׳ חיים תלמיד. ובבא הנגיד אל ארץ מצרים וילבש אותו השר בגדי מלכות וביום שבת קדש הלכו עם בני ישראל להקביל פניו ועל צבא תהלתם מוהרר׳ בצלאל אשכנזי זל׳ה׳ה וכאשר הקבילו פניו לא שת לבו עליהם ולא נהג בהם כבוד ויחר לרב מהרר׳ בצלאל מאד ושסע אותם בדברים ונדה אותו ואזי נמלא חימה הנגיד והלך אל השר להלשין הרב לומר שלא חס על כבוד המלכות. ויהי כשמוע הרב את הדברים האלה וישכם בבקר ויחבוש את החמור וספר שמואל עמו ויעמוד

[1] See Graetz, *G. d. J.*, viii. note 1.

V.

⁘ לקוטים מדברי יוסף לר׳ יוסף בן יצחק סמברי ⁘

[1] וימלוך בבבל טאייע אלכליפא[2] בשנת שׂסׂג לחשבונם והשיא בתו למלך מצרים ושמו נצר[3] אלדולה:

ובשנת שׂסׂו לחשבונם היא שנת ד׳ אלפים ותשׂמה ליצירה באה המלכה לארץ מצרים ושאלה היא על ענין היאודים[4] אשר במצרים אם יש להם מלך או נשיא לפי שבבל היא ראש ממשלת כליפת אמיר אלמומנין אלעבאסי ממשפחת הנביא מאה. ושם ר׳ דניאל ן׳ חסדאי הנקרא ריש גלותא ויש לו ספר היחס עד דוד המלך עליו השלום והישמעאלים קורים לו סיידנא ן׳ דאוד ויש לו שררה גדולה בכל קהלות ישראל תחת יד אמיר אלמומנין. וכל איש מהיאודים או מהאומות יקום מפניו ויתן לו שלום וכל מי שלא יקום מפניו מלקין אותו מאה מכות כי כן צוה לו המלך. ובכל יום שהוא הולך לראות פני המלך הולכים עמו פרשים מן הגוים ומן היאודים ומכריזים לפניו בלשון ישמעאל אעמלו טאריק אלסאיידנה ן׳ דאוד. והוא רוכב על סוס ומלובש בגד משי ורקמה ומצנפת גדולה על ראשו ועל המצנפת סודר לבן ועל הסודר רביד. וכשמגיע לחצר המלך סריסי המלך יוצאים לקראתו ורצין לפניו עד הגיעו לחצר המלך ועבד הנשיא עובר לפניו בבים זהובים ומפזר לפני הנשיא לכבוד המלך. וכשמגיע הנשיא אל המלך משתחוה וקם על רגליו להראות שהוא נכנע ועומד כעבד לפני המלך והמלך רומז לסריסיו שיושיבו הנשיא בכסא הסמוך לו לשמאלו ואז שואל שאלתו. וכתת לו שאלתו קם על רגליו ומברך למלך ברכה מתוקנת והולך לדרכו. ויש לו על סוחרי ארץ מס ידוע בכל שנה ושנה חוץ מן המתנות שמביאין לו מאפסי

---

[1] Fol. 21. [2] The overlined words are mostly Arabic, and a few are Turkish and Spanish. [3] MS. עצר. [4] I have faithfully reproduced the orthography of the writer in יאודים for יהודים, אלקים for אלהים, אלדי for אלהי, and יאונתן for יהונתן, etc.; he avoids, as many other pious Jews, putting in writing יה and הי, which form a part of the Tetragrammaton.

מדרשות וכל אינש די יבעא בעו מן אלה שמייא הדמין יתעבד. ולא קם ולא זע ממנו החכם הדורש הר׳ שם טוב לארמה אלא אחר הכרוז קרא מיד מי רוצה להתפלל תפלת מנחה *יבא לביתו ויתפלל[1] ונודע הדבר למלך ותפשוהו ועינו בכבל רגלו בכל מיני עינויים ולא היה בדעת כל היהודים אלא שיהרגוהו לעברו על מאמרו והב״ה הצילו. ואחר זה לא נמנע מלעבוד אלהיו ולהתפלל לפניו בצבור ועבר על דתו פעם שנית ועשו בו שפטים ונתנוהו בבית הסוהר ואחר שיעץ לוי בן שם רע שיקחו בתי כנסיות יעץ שיקח בני ישראל הקטנים מי״ג שנה ולמטה שיחזירם לדת ישו. כען מלתא שפר קדם מלכא וגזר בכל מדינות מלכותו ותפשו הילדים מאת אביהם ואמם והיתה צעקת הילדים גדולה מאד בקול מר לאמר מי יושיענו מיד ערלים ואביהם צועקים בקול מר וקשה ולא נדע מה נעשה ולזה רמז ירמיה ע״ה רחל מבכה על בניה. ולא נתקררה דעהו עד ששלח ידו בחכמים ועשה בהם שפטים ועינה אותם בכל מיני עינויים ואסר אותם בכבלי ברזל. ורבים מן היהודים מהם המירו דתם שלא יכלו לעמוד בנסיונם ומהם תלו עצמם ומהם מסרו עצמם על קדושת שמו יתברך ובראשם הרב הקדוש החסיד בנפש טהורה וגוף נקי כאלישע בעל כנפים הוא הרב רבי שמעון מימי ז״ל שמסר עצמו הוא וביתו וכל אשר לו אנשים ונשים וטף ומת בתוך הסוהר בעינויים גדולים. והחכם החסיד הקדוש הר׳ שם טוב לארמה שעברו עליו כמה עינויים כמו שאמרנו קודם שהכניסוהו לסוהר ואחר כך הוציאוהו והציל[2] הק׳ב׳ה נפשו ממות ובא למלכות פאס הוא והרב רבי יעקב לואל והר׳ אברהם סבאע. הי״ת ישיב שבותינו וייטב אחריתנו מראשית׳ בביאת משיחינו שמחנו כמות עניתנו יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם. בילאו:

✧ תם ונשלם ספר הקבלה. הודאה לאל ית׳ שאין לו סוף ותכלה ✧

---

[1] MS. ובא לביתו והתפלל. [2] MS. והצילו.

בממונם וכל אשר להם. ומהם שנכנסו לאלעראייש ובזמן חזרתם לאלקצאר יצאו עליהם הערביים ועשו בהם שפטים גדולים מהם מתו בצמא. ומהם אכלו האריות ועליהם התנבא ישעיה ע״ה משא בערב ביער בערב תלינו אורחות דדנים לקראת צמא התיו מים וגו׳. ושארית הפלטה הנשארת באה לפאס י׳ע׳א ונאספו שמה כל העדרים יחד גדולים וקטנים חכמים ונבונים ובתוכם היה אבא מארי ז״ל והוא כבן שבעים שנה לאחר שהרביץ תורה בישראל ונפטר ביום א׳ של פסח בשנה א׳ לצאת בני ישראל מארץ ספרד. ובאותו זמן נפטרו במלכות פורטוגאל מרנא ורבנא הר׳ רבי יצחק אבוהב ז״ל והחכם הפילוסוף בן חכמים בן מלכי קדם הר׳ ש״ט בן ש״ט ז״ל. ושני האריות הגדולים והרבנים שהרביצו תורה בישראל נפטרו בקאשטיליא בשנה אחת כמו שתי שנים או יותר קודם הגרוש הם הרב רבי יצחק די ליאון והרב רבי שמואל באלנסי ז״ל. ואחר שעבר הפסח באו כמה צרות על ישראל וכל האלות הכתובות בספר התורה ומוסיף עליהן כהנה וכהנה לאחר שישבו במדינת פאס כמו ח׳ חדשים יצאה אש תוך היהודים בחדש תמוז ונשרפו בשעה אחת כמה אנשים כאלו האש יצאה מן השמים ואני נצולתי ממנה כבן אחד עשר שנה והיתה צרה גדולה אשר לא נהיתה מעולם בחצי היום וזהו שאמר הנביא והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור מי האמין לשמועתינו. וזה הוא שהתנבא יחזקאל שלישית באור תבעיר בתוך העיר כמלאת ימי המצור ולקחת את השלישית תכה בחרב סביבותיה והשלישית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם. כי מיד אחר השריפה הגדולה הנז׳ בא רעב ודבר גדול ומתו יותר מעשרים אלף נפשות מישראל במדינת פאס ובמדינות אשר סביבותיה כהנה וכהנה. וכאשר ראו הרעה הגדולה הזאת חזרו לארץ אדום כי אמרו כלנו מתים ומהם נסו לאהלי ישמעאלים מואב והגרם ומהם מתו ברעב בשוקים וברחובות ובנות ישראל ערומות ואליהן רמז ישעיה ע״ה באלו הפסוקים נשים שאננות קמנה שמען קולי. ואחר זה שנת ר׳נ׳ז ל׳פ׳ק חרה אף ה׳ בעמו עד אין מרפא כי לא נשלם עון ישראל עד הנה וימת המלך דון גוואן מלך פורטוגאל מיתה חטופה ולא הניח בן ראוי למלוכה אלא בן הפילגש ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות הוא הרשע הערל מלך מאנוייל נתייעץ עם עבדיו הפרתמים למחות את זכר ישראל ויאמרו לכו ונכהידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד ומן הוא אלה די ישזבנכון מן ידי אמר עם הספר ותנתן דת בכל מדינה ומדינה להיות עתידים לצאת מארצו עד י״ב חדש. וא׳ח׳כ נתיעץ לבלתי צאת ולבא אל היהודים והיו עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה והיו נבוכים בארץ סגר עליהן המדבר ובני פריצי ישראל והמינים והאפיקורוסים ובראשם הארור לבן הארמי לוי בן שם רע[1] חטא ומחטיא את ישראל יותר מירבעם הוא יעץ למלך שיקח בתי כנסיות ובתי

[1] I. e. שם טוב.

המלך דון גוואן י׳ש׳ו עשה אכזריות גדולה אשר לא נהיתה כמוה בכל המלכיות ולקח קרוב לשמונה מאות ילדים בנים ובנות אשר טפחו ורבו היהודים ושלח אותם אל איי הים אל ארץ גזרה מקום תנים ובנות יענה ופגשו ציים את איים ושעיר את רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח ורובם מתו שם והנשארים נשאו שם אח את אחותו ליישב הארץ והם שם עד היום. מי שמע כזאת מי ראה כאלה העל אלה תתאפק ה׳ תחשה ותעננו עד מאד נקוה לאור והנה חושך ועל זו התנבא ישעיה בעל גמולות בעל ישלם חימה לצריו גמול לאויביו וכו׳ כי יבא כנהר צר וכו׳ ובא לציון גואל כי באמת אין צרה גדולה מזאת. ועליהם התנבא גם כן הגמול אתם משלמים עלי וכו׳ ונקיתי דמם לא נקיתי וכו׳. וכל אלו הנחמות וכיוצא בהם שכתבו הנביאים כולם הם על הגלות המר והקשה הזה וכל השמדות והגירושין שעברו עלינו כמו שאני עתיד לכתוב. ורוב היהודים וגדוליהם ואדיריהם ושופטיהם ישבו בביתם והמירו דתם בדת אלהי נכר הארץ ויעזבו מקור מים חיים ומלך עולם ויעבדו אלהים אחרים אשר לא ידעום ולא חלק להם עץ ואבן לא יריעו ולא ישחיתו ולא ייטבו. ובראשם המון האפיקורסים הרב דון אברהם שניאור רב קהלת ספרד הוא ובניו וכל אשר לו וכאלה לאלפים ולרבבות ימחו מספר חיים שחטאו והחטיאו את הרבים לפי שעיני הרבים תלויים עליהם ולזה חטא הרבים תלוי בהם ולא יצאו מגדולי ספרד ומנהיגיהם אלא מתי מעט ששמו מגמת פניהם למות על קידוש השם ועשו עצמם הפקר הן למות הן לענוש. וגדול שבכלם הוא האשל הגדול השר והטפסר החכם הכולל הרב דון יצחק אברבנאל ז״ל שקידש השם בפרהסיא לעיני המלך והשרים הוא והחכם דון שלמה שניאור הזקן אחי הרב הנז׳ וחכמי ספרד כולם מגדולם ועד קטנם ותלמידיהם וכל אשר להם זכו וזיכו את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם ואם לכתוב בפרט מה שעבר עליהם הזמן יכלה והם לא יכלו. לא אכתוב זולת מקצת הצרות שעברו על המגורשים שנכנסו מקצתם למדינת פאס ע״י המלך הגדול חסיד מחסידי א״ה מולאי שיך שקיבל את היהודים בכל מלכותו ועשה עמהם טובה. ויש מהם שנכנסו לסאלי היושבת בקצה ים המערב ושם עברו עליהם צרות רבות ע״י הערל טומאש והערל גוליאן ושלחו ידם בבנות ישראל ועינו אותם ועשו תועבות גדולות ונאצות אשר לא נהיה כמותם עד שבאו למדינת פאס. ומהם שנכנסו למדינת ארזילא ע״י נמרוד הרשע ביסורים גדולים ועינויים אכזריים הוא הטמא כושן רשעתים שליש מלך פורטוגאל ממונה על ארזילא הנק׳ קונד[י] דו בארבה[1] על כל הרעה אשר עשה ליהודים ואשר געלם מיד לבא למלך *אלקצאר [א]לכביר ויצאו[2] עליהם הערבים ויתעללו בם ויקחו את כל אשר להם והניחום ערומים אנשים ונשים וטף קהל גדול. ומהם שנכנסו למדינת באדים ע״י מולאי מנצור ועשה טובה גדולה לישראל עד שבאו לפאס

---

[1] MS. בורבה.

[2] MS. אלקצאר לכביר יצאו.

ונלחם עם המלך דון הירנאדו בין[1] מדינת סאמורה ובין טורו ושרי המדינות אשר בקאשטיליא עזרוהו אמנם אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו וישב לארצו בבושת פנים הוא וכל הנשארים עמו אחר שהמיתו מהם יותר מחמשת אלפים איש וזה היה יום ו׳ לעת ערב ג׳ ימים לאדר ר׳ל׳ו. והמלך ברע מלך סדום התחזק עם אשתו הארורה במלכות והצליח ועשה חיל מכל המלכים אשר היו לפניו. שנת י״א למלכותו היא שנת ר׳מ׳ב לפ״ק אחר שנלכדה אלהאמה ע״י דון רודריגו מארקים בוקאלים התחילו השופטים אשר למלך לחקור כנגד האנוסים בענין הדת ומצאו אותם שהם מאמינים בדת אלהי ישראל ונידונו כלם לשריפה וממונם למלך לקיים מה שנא׳ והבאתי את השלישית באש ה׳ ינקום נקמתם ורבים מתו על קדושת השם. בשנה ההיא המלך ציוה להבדיל בין ישראל לגוים במושבותם. שנת חמשת אלפים ר׳מ׳ה י״ח לחשון היה גשם על הארץ ששים יום. שנת ר׳מ׳ז היתה עצירת גשמים כמעט לא ירדו גשמים. באותה שנה לכד המלך מדינת מאלקא יום שבת ט׳ לחדש אב ויצר עליה ד׳ חדשים ושבו כל אנשי העיר ובתוכם ת׳ נפש מישראל וקהלות קאשטיליא פדו אותם. ואחר זה לכד גרנאטה שהיתה ביד הישמעאלים קרוב לת״ת שנה. שנת ר׳נ׳ב [חרה] אף ה׳ בעמו וישקוד על הרעה ויביאיה עלינו כי צדיק ה׳ אלהינו לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמתינו גדלה עד לשמים והוא חשב למטה מעונינו כי לולא רחמיו וברית אבות אשר זכר כמעט כסדום היינו לפי הרעות והפשעים והגאוה הגדולה שהיתה בכל מלכות ספרד הנה זה היה עון סדום גאון שבעת לחי וגדולה מזאת כמעט נשתכחה תורה מישראל בחכמת החיצוניות כי בהמה שמינה חלקם וכו׳ ולא היו מחזיקים בתורה שב׳ע׳פ כי אם העניים והאביונים. ויחר אף ה׳ בעמו וגירשו ממדינת קאשטיליא ע״י המלך דון היראנדו ועצת אשתו הארורה היא איזבל הרשעה ומאמר יועציה בחדש הראשון הוא חדש ניסן אשר נהפך להם משמחה ליגון ואנחה יצא הכרוז בכל מלכות ספרד אשר תחת ממשלתו וכרוזא קרי בחיל לכון אמרין יהודאי די דאיירין בכל מלכותי הוו זמינין למיפק מארעי בחדש השלישי וכל אינש לא ימחא ביד כל אשר ימרה את פי אחת דתו להמית. וכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים באותו יום ראשון של פסח ובמקום ההגדה בכי תמרור וקפדה על מצות ומרורים ויבכו העם בלילה ההוא והיתה צרה גדולה. ומפסח ועד עצרת יצאו כל צבאות ה׳ מארץ ספרד החיל אשר נגע אלהים בלבם עזבו את נחלתם נטשו את אדמתם ושמו מגמת פניהם לבקש את דבר ה׳ ואת דוד מלכם בים וביבשה בלב שלם ונפש חפצה מהם הלכו לארץ הצבי וארץ מזיה[2] וארץ יון ותוגרמה ורובם נכנסו למלכות פורטוגאל על ידי המלך דון גוואן בן המלך דון אלונשו ושם עזבו כל חמדתם כספם וזהבם הבנים והבנות הוא האויב

---

[1] MS. בן. [2] MS. מזיח.

בימיו נפטר דון שמואל הלוי מטוליטולא בבית הסוהר ביסורים גדולים שציוה המלך היראנדו לעשות לו ובימיו היה הרל׳ב׳ג. והמלך דון גוואן בן המלך דון פדריקי מלך כ״ג שנים וצוה לבטל[1] חשבון שיזאר שהיו מונים ממנו כל הגוים וצוה למנות לישו הנוצרי. בימיו קמו אויבי היהודים ויעשו בהם כרצונם מכת חרב ואבדן ויקחו בניהם ונשיהם למכור לעבדים ולשפחות ויוליכו הבנות ויעשו בהן הפקר והמירו דתם [בדת][2] אלהי נכר הארץ יותר ממאתים אלף יהודים בסבת[3] המלך שהיה נער שנת חמשת אלפים ק׳כ׳א והסי׳ אל קנא. באותה שנה היה שמד באישבילייא באלינסייא לירידה בארצלונה מאיורקא וזה המלך רכב על סוס ויפול ממנו וירמסהו ברגליו וימת. המלך פידרו בן המלך דון גוואן מלך י״ד שנים ומת שנת חמשת אלפים ק׳ס׳ה בזמנו היה הרב דון מאיר אלגואדש[4]. הגלח פראי ביסנטי יש״ו על יד דונא [קטלינא] המלכה [ו]על[5] יד דון היראנדו מלך אראגאן עשה שמד גדול ביהודים והמירו דתם יותר ממאתים אלף יהודים שנת חמשת אלפים ק׳ע׳ב. ובאותה שנה היה דבר גדול עד מאד והקים הש״ית רוח סערה מפרק הרים ומשבר סלעים ומשבר כל הספינות שבים וכל עצי השדה שיבר והביא השי״ת שני המכות האלה עליהם בעון ישראל. והמלך דון גוואן מן פורטוגאל קבל כל האנוסים וא׳ע׳פ שהלשינו הנוצרים עליו והלך זה המלך למדינת סיבטא המדינה הגדולה היושבת על שפת ים המערב תוך שעה אחת ומצא שם אבן גדולה וכתוב בה נבנתה מדינת סיבטא על ידי שם בן נח. המלך דון גוואן בן המלך דון פדרקי[6] מלך קאשטילייא מלך שנת ק׳ס׳ד ומלך מ״ט שנה. בימיו נלכדה קוסטנטינא העיר הגדולה ע״י מלך תוגרמה יום ד׳ כ״א למאיו. נפטר רבי מנחם הארוך בסאמורא שהיה חכם גדול שנת חמשת אלפית ק׳ע׳א. נפטר הרב החסיד הר׳ שם טוב בן שם טוב בואלייאדולית. שנת ק׳צ׳ב[7] נשחת דון אלבארו בולונא מאישטרו שאנטייאגו[8] בואלייאדולית ע״י המלך דון גוואן שנת חמשת אלפים ר׳י׳ג. מת המלך דון גוואן חמשת אלפים ר׳י׳ד. המלך דון אלפידירקי בן המלך דון גוואן מלך כ״ח שנים בימיו הלך המלך דון אלפונשו בן המלך דון דוארטה[9] מלך מפורטוגאל בחיל גדול והרגו בהם הישמעאלים יותר מאלפים גויים גבורי החיל ומהם שבע שרים שנת חמשת אלפים ר׳כ׳ג[10]. ובאותה שנה נפטר אור ישראל הגאון רבי יצחק קאנפנטון ז׳צ׳ל. שנת ר׳ל׳ח הלך מלך פורטוגאל בחיל גדול ארזילא וטאנגר[11] יום שבת כ״ד לאגושטו שנת ר׳ל׳ח. ביום ששי כ״ו לסיון שנת ר׳ל׳א קידשו את ה׳ ח׳ יהודים בשפולבידה ויהרגום במאמר שופט המלך על לא חמס בכפם שנים מהם נסחבו ושנים נשרפו וארבעה תלו על עץ. שנת ר׳ל׳ח המלך דון אלונשו מלך מפורטוגאל ועלה בלבו למלוך במלכות קאשטילייא ובא הוא ושריו ועבדיו הפרתמים במ׳ אלף שולף חרב וכסף וזהב לבלי חק

---

[1] MS. לבעל. [2] See p. 98, l. 12. [3] MS. בסו׳. See p. 98, l. 13. [4] MS. אלגוראש. [5] See p. 98, l. 17. [6] MS. פירדקי. [7] Omission. MS. נשחט. [8] MS. שאנטייאני. [9] MS. דוארצה. [10] MS. קכג. See p. 98, l. 26. [11] MS. טאנגה.

התכונה והעיד עליו חכם אחד שהיה בארצנו שראה זה הספר והיה כתוב בו אותיות[1] מזהב טוב ואמר שכל מי שלא ראה זה הספר לא ראה חפץ מעוטר ומהודר מעולם וזה המלך שהיה חכם גדול בכל חכמה סידר ותקן חוקים ומשפטים בענין הדתות שלהם י׳ש׳ו לשפוט כל הגוים בכל מלכותו וחלק אותם לאש שייטי פארטידאש[2] וצוה לשמור ולעשות את כל החוקים האלה ושעל פיהם ישפטו כל השופטים ויצא[ו] ספר[י]ו אלה ונתפשטו בכל הארצות והסכימו כל המלכים והשרים והחכמים וכל הבאים אחריו לנהוג בהם עד היום. המלך דון שאנגי בן המלך דון אלונשו הנז׳ מלך שנת חמשת אלפים ונ״ב ומלך עשר שנים ולכד טאריפה. המלך דון הירנאנדו בן המלך דון שאנגי מלך שנת חמשת אלפים וס״ב ומלך י״א שנים ובימיו היה גרוש צרפת. וכותבי זכרונות אמרו כי זה המלך גזר להרוג שני אחים מיוחסים להוליכם למדבר לארץ גזרה ולהשליכם מראש הסלעים ובעת המשפט צעקו ואמרו שמעו עמים כלם כי המלך גזר להרגנו בלא משפט ושלא כדין ואפילו טענתינו לא רצה לקבל לכן אנו מזמינין אותו שילך ויתראה עמנו בתוך שלשים יום והעיד ישראל[3] שמת המלך בגאין תוך שלשים יום. שנת חמשת אלפים ע״ח חרה אף ה׳ בעמו וימת המלך צרפת שהיה מולך על נאברה וקמו עם הארץ להשמיד להרוג את כל היהודים אשר בקאשטיליא והרגו בנבארה וקאשטיליא ובשאר מקומות כמו ששת אלפים יהודים ובאותה שנה נפטר הר׳ אשר ז״ל. המלך דון אלונשו הטוב בן המלך דון היראנדו חותנו של דון גוואן מנואיל[4] שנת חמשת אלפים ק׳י׳ז מלך מ״ב שנה והוליד שמנה בנים דון פידרו דון סאנגו דון פידריקי דון נגלוו דון גוואן דון הירנאדו אוניא ליאונור[5] עצמותיהם לגיהנם וזה המלך לכד גיבאלטאר ואלקלעא ואלגזירא ואלבירא ומקומות אחרים. בימיו חזרו הישמעאלים ללכוד מידו ויצר עליה וימת במגפה ניירניש אין בונסייאנו[6] שנת חמשת אלפים ר״ל ליצירה. ומיד נסע כל המחנה ויוליכו את המלך לשבילייא ושמה קברו אותו. בימיו היה השר דון יוסף בואיסמא[7] והרב המקובל הר׳ יוסף ן׳ ניקטילייא ועשו חיבורים גדולים בחכמת הקבלה ובימיו נלכדו היהודים במלכות קאשטיליא ע״י גונסאלו מירטינים *די לאש[8] קשטיליאש שנת חמשת אלפים וק״י בימיו נפטר הר׳ יהודה בן אשר ז״ל. המלך דון אנריקי[9] בן המלך דון אלונשו הרג את המלך דון פידרו אחיו ותהי צרה גדולה לכל קהלת קאשטיליא. וק״ק מטוליטולא לקו כפלים עד אשר אכלו בשר בניהם ובנותיהם ומתו במצור כ״ח אלף יהודים קטנים וגדולים ונשארו מתי מעט וישם המלך עליהם מס עד אשר לא נותר פת לחם ליושבי הארץ שנת חמשת אלפים ק״ל והסי׳ קל מהרה.

---

[1] MS. או. [2] MS. פארטידאנו. [3] MS. indistinct. [4] MS. מיאלייל.
See p. 97, l. 14. [5] Passage corrupt. See p. 97, l. 15. [6] See p. 97, l. 18.
[7] See p. 97, l. 20. [8] MS. בולאש. See p. 97, l. 11. [9] MS. אדריקי.

גִידרו ומצא בית גדולה וכשרצה לצאת מן הבית הסתכל בכותל וראה בעין שכלו כעין פתח בקיר וסתר הקיר ומצא אכסדרה גדולה מלאה ספרים. ומצא שם זקן אחד והוא קורא ותמה תמיהא גדולה ואמר לו מה טיבך במקום הזה ויאמר לו החכם זה לי כמה שנים שאני יודע שתחרב ירושלים ובניתי הבית הזאת ועשיתי זאת האכסדרה והכנסתי עמי ספרים אלו לקרות והכנסתי עמי מחייתי ואמרתי אולי תהיה לי נפשי לשלל. והוציאו משם והורידו לשבילייא וכבדו ונשאו והיה לו בן ושמו גִידרו וקרא עם החכם הנז׳ ובנה בית גדול מחוץ לשבילייא והוא בנוי עד היום והוא כתב דברים העתידים להיות בעולם עד כי יבא משיחינו כמו שקיבל מהחכם רבו וקצת דברים ראינו בעינינו. בימי זה המלך היה רבי שמואל הנגיד ז״ל ובימיו נלכדה ירושלים תו׳ב׳ב מיד הישמעאלים שנת ארבעת אלפים תתקן[1] על יד אדום. שנת ארבעת אלפים תשפו נלכדה נבארה וטורטושה מיד הישמעאלים. שנת ארבעת אלפים תתקן חזרו הישמעאלים ללכוד אלמאריא מיד אדום שנת ארבעת אלפים תתקיז. המלך דון אלונשו דילא מאנו קורטאדה מלך שנת ארבעת אלפים תתסב שהיא שנת אלף וק״ב לנוצרים ולכד טולידו מיד המלך יחיא נכדו של המלך מימון חבירו יום ד׳ במאיו[2] שנת ארבעת אלפים תתפב ויצר עליה שבע שנים וא׳ח׳ך לכד הרבה מקומות מיד הישמעלים ואח״ך נתמנה קיסר על מלכות קאשטיליה ובימיו נפטר הרב אלפאסי ז״ל. ביום ה׳ בא׳ לירח אב שנת ארבעת אלפים תתקו נלכד מבצר קאשטרו מליאון[3] ונשרפה העיר של יהודים ותפשו כל היהודים ועמדו במצור ובמצוק ובאו עליהם שני מלכים המלך דון אלונשו מן קאשטיליא והמלך דון גאמוש[4] מן אראגון בג׳ בש׳ עד יום ה׳ לחדש אב והוליכו אותם בר״ח אלול ביום שבת בשבי אנשים ונשים וטף. והמלך דון היראנדו בקאשטיליא וליאון[5] ן׳ המלך דון אלונשו מלך שנת ארבעת אלפים תתקפב ונשא את באיטרים בת פוליפי קיסר מן קוסטאנטי׳ ולכד קורטבה וכל הערים של פירונטארה[6] שנת ארבעת אלפים תתקצו וא׳ח׳ך לכד שבילייא וימת שם שנת חמשת אלפים וך׳. המלך דון אלונשו בן המלך דון פיראנדו הנז׳ מלך שנת חמשת אלפים וי״ב שהיא שנת ר״ץ למנין שיזאר ונשא את דונא[7] פאלאטי׳ בת המלך החכם דון גאמי מלך אראגון שקבל החכמה מהר׳מ׳ב׳ן ז״ל והוליד ממנה שני בנים דון הירנאנדו דילה סירדא דון אלונשו דילה סירדא. שנת ד׳ למלכות ציוה לגיראש בן מונטי[8] החכם להעתיק מלשון הגרי ללשון לעז הספר הנכבד שייסד החכם אבו חסאיני בן עבדאל רחמאן ן׳ עומאר שחיבר בענין הכוכבים והמזלות וצורתם כמו שהם חקוקים בשמים. ועוד כתבו הלוחות שיסד המלך בחכמת

---

[1] See p. 92, l. 21. [2] MS. בומאי. [3] MS. בו ליאון. [4] Jayme. See p. 94, l. 20. [5] MS. ולואק. See p. 94, last line. [6] See p. 95, l. 3. [7] MS. בונא. See p. 95, l. 2. [8] See p. 95, l. 22.

גדולים באלגזאייר[1]. וזאת השנה נפטר הר׳ש׳ב׳ץ שהיא שנת חמשת אלפים ר״ע ותלמידו הר׳ ן׳ חסדאי ורבי מתתיה היצהרי והר׳ יוסף אלבו שחיבר ספר העיקרים. והרי״ץ [ק]אנפנטון וחכמים גדולים שהיו בספרד כל א׳ רב במקומו. והרב הגדול רבי יצחק קאנפנטון קרא עם אביו הנזכר והוא רבץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה ומגדולי תלמידיו היה אבא מארי הר׳ שלמה ז״ל ושימשו ך׳ שנה ויותר והיה בקי בתלמוד. והרי״ץ די ליאון שהיה חכם גדול בכל חכמה והוא העמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו היה הרב הקדוש החסיד שקידש את השם בפורטוגאל הוא הרב רבי שמעון מימי ז״ל והרי״ץ אבוהב והר׳ משה אלפאראנגי והרש״ט בן שם טוב והרב הגדול ארי שבחבורה הר׳ שמואל אלבאלנסי ז״ל והוא העמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו הוא הפטיש החזק פלפלא חריפא הר׳ יוסף עוזיאל והר׳ משה חאליגואה[2] ואחרים מלבד אלו קראו עם הר׳ יצחק קאפנטון בתחילת ימיו. ובסוף ימיו הרב הקדוש החסיד רבי משה אלבאלנסי ז״ל וחכמים גדולים מלבד אלו הנז׳. והרב הגדול החסיד רבי שם טוב לארמא הוא מגדולי תלמידי הרי״ץ אבוהב ונשאר בבית הסוהר בעיר פורטוגאל לאחר שבאו היהודים המגורשים לפאס הוא והחכם מורי ורבי הר׳ יעקב לואל והר׳ אברהם סבאע. ואחרי כן באו למדינת א[ר]זילא בספינה שבורה וכוונת האויבים היתה כדי שיטבעו בים והקב״ה עשה להם נס ויצאו לארזילא כנז׳ בספינה שבורה בלא ספן ובלא אדם אלא חסדי ה׳ אשר נהגם. ונפטר הר׳י׳ץ קאפנטון בפינייאפיאל שנת חמשת אלפים ר׳כ׳ג אחר שעברו עליו כמה צרות והיה נע ונד בכל הארצות מדחי אל דחי מפני אימת המלכות. ושמעתי עליו כשהיה נרדף מפני השרים שנשתטח על קבר הרב הגדול המקובל הר׳ יצחק גיקאטיליא וכשקם מעל קברו אמר לתלמידיו מהיום ועד שמנה אני מת. וכל אלו הרבנים הנז׳ הם תלמידי הרב הם היו מרביצי תורה בספרד עד עת הגרוש שיצאנו משם כמש׳י׳ת:

השער השלישי בזכרון קצת מלכים שמלכו בספרד והצרות שעברו עד שנת הגרוש. המלך דון פיראנדו מלך שנת חמשת אלפים וט׳ ליצירה אלף וט״ו לנוצרים ושנת ל״ד למלכותו שלח למלך ן׳ חביב מלך סבילייא בעד העצי׳[3] של גידרו החכם הגדול והוליכם לקבור אותם[4] בליאון. וזה שהוצרכנו לכתוב דברים שנראים דברי הבאי הוא מפני שבזמנינו זה ראינו בעינינו קצת ממה שכתב החכם גידרו המתנבא דברים גדולים שהיו עתידים לאחר כמה שנים. ושמעתי שזה החכם למד עם חכם גדול יהודי אמרו כשהלך טיטוס על ירושלים שהלך עמו אביו של גידרו שהיה ממונה על מלכות שבילייה. וכשנכבשה ירושלים על יד טיטוס נכנסו כל ראשי החיילים לשלול שלל ולבוז בז ונכנס אביו של

---

[1] MS. פאלגזאייר. [2] So MS.; חלואה?. [3] העצמות. See p. 92, l. 18.
[4] MS. להוליכם. See p. 92, l. 18.

שנפטר במגפה שנת האם תמנו לגוע. נפטר הר׳ שלמה בהר׳ אברהם בברצלונה תלמיד הר׳ יונה שנת הת״ע ליצירה. נפטר בעל המרדכי תלמיד הר״מ מקוצי[1] והר׳ מאיר בר׳ ברוך שנת חמשת אלפים וע״ב. נפטר הר׳ חיים אחיו ורבו של הר׳א׳ש שנת חמשת אלפים וע״ד. הת״שב״ץ תלמיד הר״מ מרוטנבורק היה שנת חמשת אלפים וע״ב. הר׳ בחיי בן אשר שפירש התורה תלמיד הרש״בא שנת חמשת אלפים נ״א. רבי שמואל בן עמיאל והר׳ דוד הכהן היו מרביצים תורה בטוליטולא עד שהעיר ה׳ עיני כל ישראל ושרתה רוח באשל הגדול השר והטפסר מרנא ורבנא רבינו אשר בר יחיאל והאיר עיני כל ישראל ממזרח שמש עד מבואו והוציא לאור מחושך הסכלות והפתיות הגדולה והשכיל ביסודות התורה ופירש טעמי התורה וכלליה ופרטיה ועשה חסדים גדולים ופירש שיתא סדרי משנה ועשה פסקים לתלמוד ולא נראה כאיש ההוא בכל הארץ על כן נקרא הר׳א׳ש ישלם ה׳ פעלו נפטר בטליטולא שנת חמשת אלפים ופ״ח. ומגדולי תלמידיו היו הר׳ יששכר בר יקותיאל הלוי שנמשך אחריו מאשכנז ללמוד ממנו ולשאוב מימיו ונפטר שנת חמשת אלפים צ״ב ועשה קיצור לבעל התרומות טוב. והר׳ ירוחם מפרובינצא שבא ללמוד עם הר׳א׳ש חיבר אדם וחוה ומישרים והם ספרים נכבדים עד מאד נפטר שנת חמשת אלפים וצ״ד. ומגדולי תלמידי הר׳א׳ש היה הר׳ יצחק ישראל שיסד יסוד עולם לכבוד הר׳א׳ש. והר׳ ישראל שהשכיל בכל חכמה והפליא בדקדוק לשון רב במסרה ופי׳ התורה ושאר כ״ד ספרים. ושלשה בניו הר׳ יחיאל שמת בקצרות שנים והר׳ יהודה בן אשר שישב על כסאו והר׳ רבינו יעקב שחיבר בעל הטורים ועל פיו היו נוהגים בכל מלכות ספרד וכך נוהגים יתר הפליטה הנשארת במלכות פאס עד יבא מורה צדק. הר׳ דוד אבודרהם תלמיד רבינו יעקב פירוש[2] התפלות באשבילייא שנת חמשת אלפים ומאה. נפטר רבי יהודה בן אשר בטוליטולא שנת חמשת אלפים וק״ט. הרל׳ב׳ג הנקרא מאשטרו ליאון שפירש התורה ושאר כ״ד ספרים והיה חכם גדול בחכמה יונית ובשאר חכמות נפטר בפרפיניאן[3] שנת חמשת אלפים וק״נ. הר׳ מנחם בן זרח בן הקדוש רבי אהרן שבא מגירוש צרפת חיבר צידה לדרך לכבוד דון שמואל אברבנאל שהוסד שמו גוואן דישבילייא[4] תלמיד רבי יהודה בן אשר ותלמיד הר יהושע ן׳ שועיב שפירש התורה נפטר בטוליטולא שנת חמשת אלפים ק׳ל׳ד. הר׳ יצחק בר ששת תלמיד רבינו נסים והר׳ חסדאי קרישקאש והר׳ שמעון דוראן היו תלמידי רבינו נסים והרי׳ב׳ש הנז׳[5] היה חכם גדול בתלמוד ועשה שאלות ותשובות ובא למדינת [א]לגזאייר ממאיורקא הוא ורבי דוראן עשה חיבורים הרבה ונפטר רבי שלמה וישב על כסאו רבי צמח ונפטר ואח״ך ישב רבי שמעון בר צמח. אלו היו כלם חכמים

---

[1] MS. מקוצינו. [2] So MS. כתב פירוש or פירש. [3] MS. בפאפינאות.
[4] MS. בשבילייא. See above, p. 98, l. 3. [5] MS. indistinct.

וספרים אחרים שנת חמשת אלפים נ״א ליצירה. הרב הגדול ר׳ שלמה ן׳ אדרת שעשה תורת הבית ועשה ספרים אחרים ושאלות ותשובות שהיו שואלים ממנו כל הארצות ספר גדול עד מאד. והחכם הגדול רבי לוי בן חביב שקידש השם בפורטוגאל קבצם שהיו מפוזרים אחת הנה ואחת הנה ויעש להם בתים ישלם ה׳ לו פעלו. החכם ר׳ חיים בר שמואל בר דוד מעיר טודילה תלמיד הרש״בא חיבר צרור החיים צרור הכסף שנת חמשת אלפים ושלשים. נפטר הר׳ פרץ תלמיד רבי יחיאל מפריש שנת חמשת אלפים וחמשים וחמשה. נפטר הר׳ מאיר מרוטנבורק רבו של הרא״ש ז״ל בבית הסוהר שנת חמשת אלפים וששים ואחת. גירוש צרפת שנת חמשת אלפים וששים ושש ליצירה בחדש אב והסימן ויגרשהו וילך. והרב רבי יצחק בן שר חסד אביו של הר׳ מכיר שעשה ספר אבקת רוכל היה מן המגורשים ונקרא בן שר חסד לפי שהיו אבותיו צדיקים וחסידים והיו אבותיו הר׳ נתנאל שקילל את התאנה ונקרא כן על שם מעשה שאירע כי היה גדול בתורה ובמעשים ובכל ערב שבת היה רוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף בטלית דומה למלאך ה׳ צבאות. ויהי היום ערב שבת עשה כפעם בפעם ולעולם היתה בידו טבעת כגוון המלכים והשרים שהיה עשיר גדול והיתה בטבעת אבן יקרה והיתה בביתו תאינה א׳ ושם את הטבעת באילן ורחץ פניו ידיו ורגליו ושכח את הטבעת. ליום ראשון נזכר מהטבעת ויבקש ולא מצא כי לא נזכר שהניחו באילן ונתמלא חימה ואמר מי שנטלו[1] ויבש האילן ולא נתן פרי כפעם בפעם. ויהי מקץ שנים שלש ציוה לחתוך אותו שכן הוא הדין מאחר שאינו עושה פרי וכאשר התחילו לקוצצו מצאו הטבעת ומרוב השמחה שכחו את האילן והניחוהו מיד נתן פריו והפריח ניצו כאשר בתחילה ויקראו שמו כן רבי נתנאל מקלל התאינה. והר׳ מיכאל המלאך שעשה שאלות ועלתה נשמתו לשמים לשאל ספקותיו כי נסגר בחדר שלשה ימים וציוה לבלתי יפתחו החדר ויציצו אנשי ביתו בין השערים והנה מושלך גופו כאבן דומם וישכב כן שלשה ימים מוסגר כמת מוטל על מטתו ולא זע ולא נד ולאחר שלשה ימים ויחי ויקם על רגליו ויקראו אותו על ככה רבי מיכאל המלאך והיו מעידים עליו שהיו אבותיו מבית דוד ואמו מזרע רב כהנא שבתלמוד. וזה הרב רבי יצחק בן שר חסד קבע ישיבה בטוליטולא במדרשו של רבי אברהם ן׳ נאקוה[2] מ״ב שנים וכשבא בגירוש צרפת הביאו האשל הגדול השר והטפסר רבי אברהם ן׳ שושאן לטוליטולא ופרנסו וכלכלו כל ימי חייו והיה בישיבתו של הר׳א׳ש. ואחרי מות רבי אברהם ן׳ שושאן היה חבר להחכם רבי אברהם בר דוד ן׳ שושאן אשר חיבר ספרים בתלמוד וקראם עליות. ולהרב רבי יהודה בן אשר ולהחכם הר׳ מאיר ן׳ שושאן ולהר׳ זיזא ן׳ שושאן וכל זאת המשפחה הגדולה היו מקרבין אותו ומכלכלים אותו כל ימי חייו עד

---

[1] Some words missing?.

[2] MS. באקוה.

זרעינו יושר פעולת אבותינו יבושו מאד בנפשותם אם לא ילכו באורחותם וישתדלו בכל עניניהם להחזיק מעשה אבותיהם בידיהם לפי שיצאתי קטן כבן י״ג שנה ולא השגתי לשמוע מעשה אבותי וצדקותיהם כי אם מעט מזער אשר שמעתי מאדוני ז״ל ומאחותו אשר ספרו לי מאבותיהם ז״ל. ואני שמעתי קצת ממעשה אבותינו הראשונים לא כתבתי פה[1] זקיני הר׳ יחיאל בר אשר נולד שנת ארבעת אלפים תת׳ק׳ע וכשהיה בן עשר שנים היה לו ריע אח נאמן רבי שלמה הכהן וכרתו ברית יחד שכל א׳ יהיה לו חלק במעשה חבירו הן במצות הן במעשים אחרים ועמדו בברית כל ימיהם והיו חסידים ואנשי מעשים בדורם. ויהי היום יום הכפורים כבה נר מערבי של זקיני ז״ל שהיה לו בבה״ך כי כן מנהג אשכנז שבעבור כל בן זכר מדליקין בשבילו נר של שעוה בבה״ך עיוה״ך שיש בו שיעור להדליק יום ולילה. ובחול המועד של סוכות נפטר זקיני ז״ל וכבוד עשו לו במותו ובאו מן המקומות הסמוכים לקוברו ומנהג בני אשכנז שסמוך לבית הקברות מניחין הארון על אבן אחת גדולה מונחת לכך ופותחים אותו לראות אם נידלדלו איבריו מחמת טלטול הארון. וכאשר עשו לו קרב רבי שמואל הכהן עד ארבע אמות ואמר בקול רם לפני הקהל אני אומר לפלוני שיזכור הברית שכרת עמי. אז התחיל לשחוק בארון עד שראו רוב הקהל ומפי אדוני הר׳א׳ש ז״ל וזקינתי ז״ל אני מעיד שראו אותו. והנה יום אחד היה רבי שמואל הכהן לומד במדרשו ביום וראה זקיני ז״ל יושב אצלו ויתמה מאד וישאל לו על עניניו ואמר לו שהיה בטוב מאד והיה לו כסא מוכן אצלו ואמר לו הר׳ שלמה תמיה אני איך יש לך רשות להראות לבני אדם ענה ואמר יש לי רשות לילך לביתי כבתחילה אלא שאיני רוצה שיאמרו כמה מתגאה צדיק זה יותר משאר צדיקים. ויהי לששה חדשים אחר פטירתו בליל שבת בחצי הלילה בא לאשתו ואמר לה מהרי וקחי בניך ובנותיך והוציאם מן המקום הזה כי מחר יהרגו היהודים אשר במקום הזה וכן נגזר על הסביבות ונתפללה ונתקבלה תפילתינו חוץ מן המקום הזה. ותקם ותעש כן וחזרה להציל את אשר לה ונהרגה בתוך הקהל אחר שהוציאה משם את א״א הר׳א׳ש ז״ל ואת אחיו הר׳ חיים חברו של ר״מ מרוטנבורק רבו של אדוני ז״ל וגם לפני אחיו הר׳ חיים למד. והיה להם עוד אח ושמו רבי אלעזר ונפטר בן שבע ועשרים שנה ואמרו עליו שהיה גדול בתורה כרב חיים והיו להם שש אחיות כולם צדקניות. ויצאו מן המקום ההוא בליל שבת על ידי מעשה הנז׳ ונפטר זה הר׳ יחיאל אביו של הר׳א׳ש שנת חמשת אלפים ועשרים וארבע ליצירה. הר׳ יצחק בעל החוטם חותנו של הר׳ יחיאל חסיד גדול וחיבר ספר מצות קטן הנקרא עמודי גולה שנת חמשת אלפים ושלשים ליצירה. הר׳ משה מעיר ליאון חכם גדול ומקובל חיבר כ״ד ספרים ספר המשקל ומשכן העדות ואור זרוע וספר הרמון ושערי צדק

---

[1] Something missing ?.

ורבי יצחק בר שמואל בעל התוספות חיבר ספר התרומה ונפטר ארבעת אלפים תתקנב ליצירה. המאור הגדול מרנא ורבנא הר׳ משה בר מימון לאחר שהרביץ תורה בישראל יותר מכל הגאונים שהיו לפניו ועשה טובות גדולות בישראל וספריו פשטו ממזרח שמש ועד מבואו ועליו סומכים בכל הארצות והיה האיש משה גדול מאד בעיני מלך מצרים ובעיני כל עבדיו ושומעו הולך בכל העולם וע[ו]ד מוסף על תורתו היה גדול בחכמה יונית ובמלאכת הרפואה ואיצטגנין גדול כמו שנראה מספריו שחיבר בכל החכמות והיה עשיר גדול ונפטר במצרים שנת ארבעת אלפים תתקפה ליצירה. החכם רבי אברהם בר יצחק הנקרא אב ב״ד מלוניל והר׳ יוסף אלפלט[1] והר׳ אליעזר בן מאזח ורבינו תם מאורלינייאש והר׳ אהרן מלוניל[2] נפטרו בשנת ארבעת אלפים תתקפה ליצירה. הרב הגדול רבי משה בר נחמן פירש התורה ועשה חידושין לתלמוד הפליא לעשות והיה חכם גדול בכל החכמות והיה גדול בהיכל מלך אראגון ועשה ויכוח גדול עם פראי[3] פול לפני המלך והשרים ונצחו בתשובות גדולות וחזקות והיה זה שנת ארבעת אלפים תתקעא ליצירה והוא קיבל מהר׳ אליעזר מגרמיזא קבלה עיונית וקבלה מעשית וא׳ח׳ך הלך לירושלים ונפטר שם שנת חמשת אלפים ותתקץ. הר׳ משה מקוצי עשה חיבור גדול שקראו ספר מצות גדול שנת ארבעת אלפים תתקצו ליצירה והוא ז״ל הלך לסיעת הרמ׳ב׳ם והיה חכם גדול בתלמוד לפי הנראה מחיבורו הגדול. רבנו יואל העזרי תלמיד הר׳ אפרים מרגנשפורק[4] והר׳ עזרא רבו של הרמ׳ב׳ן נפטרו שנת חמשת אלפים וחמשה ליצירה. הרב הגדול נשיא נשיאי הלוי הר׳ מאיר הלוי מעיר בורגוש הרביץ תורה בטוליטולא והיה חכם גדול ועשה פירוש לתלמוד בדיוק גדול ונפטר בטוליטולא בחג המצות שנת חמשת אלפים ושבע ליצירה. הר׳ יונה מגירונדה[5] תלמיד הרמ׳ב׳ן והר׳ מאיר הכהן מנרבונה[6] וקרא עם הרמ׳ב׳ן נפטרו בטוליטולא. הר׳ אברהם בר רב יואל הנקרא אבי העזרי נפטר בשנת חמשת אלפים ועשרים וארבע ליצירה. הר׳ נסים בעל הדרשות ועשה חידושין על הרב אלפאסי תלמידו של הרמ׳ב׳ן נפטר בשנת חמשת אלפים ועשרים וארבע ליצירה. הר׳ שלמה בר עלי ממדינת סוריא[7] תלמיד הר׳ יונה כתב חידושין מהתלמוד כפי מה שקיבל מרבו שנת חמשת אלפים ועשרים וארבע ליצירה והוא הנקרא תלמיד רבינו יונה. נפטר החסיד הקדוש הר׳ יחיאל בן אשר ששחק בארון לעיני כל העם ושבא לביתו ולבית מדרשו אחר פטירתו וזהו מה שמצאתי כתוב בשם ר׳ יהודה בן אשר לפי שטלטלנו ה׳י׳ת טלטלה גבר לטולי[ט]לה העיר המהוללה ובמעט זמן א׳ח׳ך יתגרשו היהודים מצרפת שמא יעלה על לב אדם שגירשנו מארצנו בשביל שמץ דבר יצאנו משם ועל כן יאות לי להוציא דבר זה מלב בני אדם וגם אשר יראו

---

[1] MS. אלפוליט. [2] MS. מפולפל. [3] MS. פארי. [4] MS. מנפורק. [5] MS. מיגרונה. [6] MS. מנאבורנא. [7] MS. סוריאן.

יהודה בר ברזילי אלברצלוני שחיבר ספר העתים והר׳ גרשום מאור הגולה והר׳ שלמה בן גבירול משורר גדול נפטרו באותה שנה. ר׳ יהונתן הבבלי חיבר ספר הערוך הארוך נפטר שנת ארבעת אלפים תתסו ליצירה. הר׳ זרחיה הלוי מגירונא חיבר ספר המאור בלוניל שנת ארבעת אלפים תתקיד ליצירה. הר׳ אברהם בן עזרא שפירש התורה וכ״ד ספרים וחיבורים גדולים שעשה בחכמת התכונה ובשאר חכמות ועוד נוסף על חכמתו ותורתו שהיה פייטן גדול וראיתי בצוואות הרמ׳ב׳ם ז״ל לבנו רבי אברהם שלא ישתדל לקרות זולת בספרי הרא׳ב׳ע. ועוד שהיה מיוחס שכך מסור בידם שהיה מיושבי ירושלים תו׳ב׳ב ונפטר בקאלהורא שנת ארבעת אלפים תתקכה ליצירה. רבינו תם [בן] בנו של ר׳ש׳י חיבר ספר הישר והיה חכם גדול בכל חכמה והיה מפולפל ומחודד מה שלא נראה לחכם והיה בהיכל מלך צרפת שהיה אוהבו ועשה טובות גדולות לישראל נפטר במדינת רימרו[1] שנת ארבעת אלפים תתקל ליצירה. רש׳ב׳ם אחיו של ר״ת שהשלים פירוש רש״י ז״ל ועשה ספרים רבים וחיבורים גדולים נפטר שנת ד׳ אלפים תתקלה ליצירה. הרב הגדול רבי אפרים מאשכנז רבו של רבינו יואל חתנו של אבן הירחי נפטר שנת ארבעת אלפים תתקלה ליצירה. הרב הגדול מרנא ורבנא רבי יצחק בר שמואל והוא בן אחותו של רבינו תם הידוע שהוא בעל התוספות אשר למד ולימד בישיבה כי העידו עליו רבנים הצרפתים שהיו לומדים לפניו ששים רבנים שכל אחד מהם היה שומע ההלכה שהיה מגיד גם היה לומד כל א׳ לבד מסכתא והיו קורין אותו על פה נפטר דתתקלה ליצירה. רבנו שמשון שעשה ספר כריתות תלמיד מובהק מהרי׳ בעל התוספות נפטר שנת ארבעת אלפים תתקנה ליצירה: הר׳ יהודה הלוי בר שמואל המשורר והרב ר׳ יצחק הדרבל נפטר שנת ארבעת אלפים תתקלה ליצירה. ובאותה שנה חיבר הר׳ משה חיבורו הגדול חנקרא משנה תורה. הר׳ יהודה חסיד קבל מרי׳ בעל התוספות. נפטר הרב החסיד ר׳ אברהם הלוי בן דוד בן אחותו של הר׳ ברוך בר רבי יצחק בר׳ ברוך ן׳ אלבאליה שקידש עצמו ומת על קידוש השם בטוליטולא וחיבר ספר הקבלה שהזכרנו. ועוד חיבר בעיקר האמונה ספר *אלעקידה אלרפיעה[2] ועוד ספר הנכבד שעשה בחכמה התכונה ומת על ייחוד השם שנת ארבעת אלפים תתקמ ליצירה:

השער השני בזכרון החכמים אחר פטירת הרב ז״ל. הר׳ יצחק חיבר ספר אחד נקרא בעל העיטור שנת ארבעת אלפים תתקמא. ונפטר הרב המובהק הר׳ אברהם בר דוד בפישקיראס[3] שנת ארבעת אלפים תתקנא ליצירה והוא עשה השגות לחיבור הרמ׳ב׳ם וראה אותם הרב ז״ל ואמר מעולם לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת והעיד עליו רבי יהושע ן׳ שועיב בפ׳ פינחס ששמע שהיה אליהו נראה אליו. הר׳ ברוך מגרמיזא תלמיד רבינו תם

---

[1] MS. לימרו. [2] MS. אלעקירא ארפעה. [3] MS. בפישקיראנו.

IV.

❖ ספר הקבלה לר׳ אברהם בר׳ שלמה ❖

אמר אברהם בן החכם השלם החסיד הר׳ שלמה מטרוטייאל לפי שהרב רבי אברהם בר דוד ז״ל חיבר ספר זה הנקרא ספר הקבלה הנ״ל שנת ד׳ אלפים וט׳ מאות ואחד ועשרים לבריאת עולם והביא שם דורות החכמים שהיו מאנשי כנסת הגדולה עד דורו שהוא דורו של רב יהוסף הלוי בן מיגאש תלמיד רב אלפס רבו של הרמ׳ב׳ם. וראיתי להשלימו משנה[1] שנפטר הרב ז״ל שהיא שנת ד׳ אלפים תתקמ׳ עד שנתינו זאת שהיא שנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ליצירה להודיע לדורות הבאים אחרינו היא הקבלה נמשכת מהרב לתלמיד משנת[2] נתינתה מסיני מהיום ועד כאן וכן יהיה עד יהיה מורה צדק וראיתי לחלקו לשלשה שערים:

השער הראשון אביא בו החכמים שהיו לפני הרב שלא הזכיר בספרו:

השער השני אזכיר בו החכמים שהיו אחר פטירת הרב ז״ל עד פטירת הר׳ יצחק קאנפאנטון ז״ל מאור הגולה שמימיו הם שותים כל ישראל עד היום:

השער השלישי אזכיר בו המלכים שמלכו בארץ ספרד עד מלוך המלך פירנא[נ]דו י׳ש׳ו. ועל מלחמותיו אשר נלחם על מלכות גרנאטא. ועת גרשינו מספרד. וכל הצרות שעברו והשמדות במלכות פיר[נ]אנדו ופורטוגאל בימי המלך מאנוייל על יד הפרץ מפושעי ישראל. והטובות שעשה ה׳י׳ת עם שארית הפליטה הנשארת היום במלכות פאס. והחכמים שקבלו מהר׳ יצחק קאפאנטון ז״ל. ואזכיר שם קצת זכרון מלכי פאס עד מלוך מלכי צדק מולאי מחמד בן המלך הגדול מולאי אלשיך חסיד מחסידי א״ה שקבל היהודים המגורשים מספרד ועשה טובה עם ישראל עד יום מותו כי למחיה הקימו אלהים על מלכות פאס. ואזכיר שם מ״ש הר׳ אברהם זכות ז״ל מה שהיה בעולם משנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים עד שנת ר׳פ׳ה ל׳פ׳ק. ואכתוב שם הישועות והנחמות שעתידין להיות בביאת משיחינו בקרוב אמן:

השער הראשון בזכרון החכמים שהיו לפני הרב שלא זכר הרב בספרו. החכם הר׳ יעקב בן יקר והחכם רבי יצחק הלוי רבותיו של ר׳ש׳י נפטרו שנת ארבעת אלפים ת׳ת׳ל. הר׳

---

[1] MS. משעה. [2] MS. משעת.

וישישמעו פלא גדול כזה לא שמענו ולא ראינו עצירת גשמים כאלה בשנת ר׳מ׳ז ט׳ חדשים [גינארו פ][1]בריר מארסו אבריל מאיו גוניו גוליו כמעט לא יררו גשמים על [הארץ. ר׳מ׳ז][1] מצד ההשגחה האלהית שער החטה היה שוה צ׳ זהובים ושער השעורה מ״ה. בשנת ר׳מ׳ז לקח אדוננו המלך תראגה ובלם מלאגה ולכד מדינת מלאגה העיר ההוללה היושבת על שפת ים מערב ביום שבת כ״ט יום לחדש אב שיום זה היה י״ח לאגושטו[2] שנת [אלף ופ״ח] לנצרים ויצר עליה [ד׳][3] חדשים ושבו כל אנשי העיר כמו י״ב אלף נפשות מישמעאל ובתוכם כמו ד׳ מאות נפשות מישראל והקהלות פדו את נפשם בסכום רב[2]:

◆ תם בילאו ◆

---

[1] MS. injured. [2] MS. injured to the end. [3] Supplied from p. 111, l. 13.

קסונטינא ע״י המלך תוגר ביום ג׳ כ״ט ממאיו שנת ה׳ אלפים ר׳י׳ג. נשחת דון *אלוארדו דילונה מאישטרי דישאליגו[1] ביום ג׳ לגוינו שנת ה׳ אלפים [ר׳י׳ג]. המלך דון גואן מלך מ״ט שנים וימת בפאליחליר[2] שנת ה׳ אלפים ר״מ. נאסף הצדיק אדני אבי ז״ל בערב הפסח שנת ה׳ אלפים ר״מ סימן הצדיק אבד. הקים הש״י רוח סערה באשבילא ושבר כל עצי השדה ואילן גדול של נראגו שבר שנת ה׳ אלפים ר״נ. נפטר הגאון ר׳ יצחק קנפנטון בפיניאפייל שנת ה׳ אלפים ר׳פ׳ג. נפטר דון אלונשו מפורטוגאל הלך בחיל גדול ולכד ארזיליא וטנגאר ביום ז׳ כ״ד מאגושטו ה׳ אלפים ר׳ל׳א. נלכדה נגרופונטי ע״י המלך תוגר ביום ה׳ י״א לגוליו שנת ה׳ אלפים ר׳ל׳א. יום ז׳ כ״ז לסיון שנת ה׳ אלפים ר׳ל׳א קדשו את השם ח׳ יהודים משפולבידא[3] ויהרגו אותם במאמר השופט אשר למלך על לא חמס בכפם השנים מהם נסחבו והשנים נשרפו באש והד׳ נתלו על העץ. המלך דון אנריק בן המלך דון גואן מלך כ״א שנה וימת במדריט שנת ה׳ אלפים ר׳ל׳ה. המלך דון פיראנדו בן המלך דון גואן מלך י״ט במלכות קשטיליא שנת ה׳ אלפים ר׳ל׳ה ונשא את איזבל בת המלך דון גואן בשנת ה׳ אלפים ר׳ל׳ה. המלך דון אלונשו מפורטוגאל עלה על לבו למלוך במלכות קשטיליא ויבא הוא וכל שריו ועבדיו וכל הפרתמים ושרי המדינות כמה אלף שולף חרב וכסף וזהב הרבה עמהם ונלחם עמו המלך דון פראנדו בין סאמורה ובין תורו וישב במלחמות קרוב לשנה אחת וחזר למלכותו בבשת פנים הוא וכל הנשארים עמו אחר שהמיתו בהם יותר מה׳ אלפים איש והיה זה ביום ששי לעת ערב ג׳ ימים לחדש אדר שנת ר׳ל׳ו שיום זה היה ראשון למארסו שנת ת׳ע׳ו לנצרים. בשנת ה׳ אלפים ר׳ל׳ח רעב גדול עד שעלה השער של החטה במאתים מחמשים זהובים והשער של השעורה בכ״ח זהובים. ובשנת ה׳ אלפים ר׳ל׳ט ר״מ ר׳מ׳א ר׳מ׳ב שבע גדול בכל העולם. נלכדה אלהאמה ע״י דון רודריגו שנת ר׳מ׳ב. בשנת ר׳מ׳ב התחילו[4] השופטים אשר למלך במדינת אשבילא ובכל מלכות ארגון וקשטיליא לחקור כנגד כל האנוסים על ענין הדת ובדקו אחריהם ומצאו שמקצתם היו מאמינים בדת אלהי ישראל ונדונו כלם בשרפה וממונם למלך ה׳ה׳ד והבאתי את השלישית באש עיין בפ׳ר׳ש׳י ז״ל בסוף זה הספר. בזאת השנה צוה המלך בכל מלכותו להבדיל בין ישראל לגוים במגוריהם ובכל מושבותם רונדה ומרביליא וקר[ט]אגינא וקסארה כל אלה הערים לכל חבל השרקיאה מלכות מולאי אבו אל חסן מלך גרנאטה לקח אדונינו המלך דון פיראנדו בשנת ר׳מ׳ה. בשנת ר׳מ׳ו שהוא שנת ת׳פ׳ה לנוצרים י״ח לחדש חשון ביום הזה הגשם על הארץ ששים יום וששים לילה ולפי האמת מהמבול עד עתה אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שבדור הזה שיראו

---

[1] אלוארו . . . די שאנטיאגו. See p. 110, l. 20. [2] So MS. [3] MS. משפולינא. See below, p. 110, l. 26. [4] MS. injured. See below, p. 111, l. 7.

שצוה המלך דון פידרו לעשות לו ונתנו סימן קל מהרה. והרל׳ב׳ג הנקרא מאישטרי ליאון פי׳ התורה ונפטר בפרפינין שנת ה׳ אלפים ק״ל. והר מנחם ן׳ זרח בן הרב הקדוש ר׳ אהרן מצרפת שחבר צדה לדרך לכבוד דון שמואל [א]בראבניל שהושם שמו גואן שאנגיש די שביליא תלמיד הר׳ יהודה ן׳ אשר ותלמיד הר׳ יהושע ן׳ שועיב ונפטרו בטוליטלה שנת ה׳ אלפים ק׳ל׳ד. הר׳ משה הכהן חבר עזר האמונה שנת ה׳ אלפים ק׳ל׳ה. המלך דון אנריק הכתוב למעלה מת בשנת ה׳ אלפים ק׳ל׳ה. נפטר הר׳ חסדאי בסרקוסטה שנת ה׳ אלפים ק״מ. המלך דון גואן בן המלך דון אנריק מלך כ״ג שנים וזה המלך רכב על הסוס באלקלעה ורץ בו ונפל ממנו ורמסו ברגליו ושם ידיו על ראשו ומחצה וחלפה רקתו שנת ה׳ אלפים ק׳נ׳א. ובשנת ק׳נ׳א צוה זה המלך לבטל ולהסיר חשבון שיזאר שהיו מונין ממנו כל הגוים והתחילו למנות למנין ישו הנוצרי. עוד שם קמו האויבים על היהודים ועשו בהם כרצונם מכת חרב ואבדן ושבו[1] נשיהם ובניהם וטפם והוליכום למכרם לעבדים ולשפחות והבנות הוליכום ויקיאנוש על הים ועשו בהם הפקר והמירו דתם בדת אלהי נכר הארץ יותר ממאתים אלף יהודים בסבת המלך שהיה נער שנת ה׳ אלפים ק׳נ׳א ונתנו סימן אל קנא. שמד ארסדיינו[2] באשביליא ובאולינסיא ולי[יד]ה וברצלונה ומיורקא שנת ה׳ אלפים ק׳נ׳א והסי׳ אל קנא:

המלך דון אנריק בן המלך דון גואן מלך י״ו שנה וימת בשנת ה׳ אלפים ק׳ס׳ה בזמנו היה הרב דון מאיר אלגואדיש חכם גדול שנת ה׳ אלפים ק׳פ׳ב:

גלה ויסינטי ע״י דוניא קטלינא המלכה ועל יד דון פיראנדו מלך ארגון המירו את דתם יותר ממאתים אלף יהודים שנת ה׳ אלפים ק׳ע׳ב. הקים השם רוח סערה מפרק הרים ומשבר סלעים ושבר כל הספינות שבים וכל עצי השדה שבר שנת ה׳ אלפים ק׳ע׳ב. המלך דון גואן מפורטוגאל בזכות האנוסים שקבל א׳ע׳פ שהלעיגו באמונתו[3] מדינת צבת[ה] היושבת על שפת הים מערב תוך שעה אחת ומצאו שם אבן אחת שהיה כתוב בה נבנית מדינת צבתה ע״י שם בן נח שנת ה׳ אלפים ק׳ע׳ה וימת המלך שנת ה׳ אלפים ק״ץ. ואחריו מלך דון דוארטי בנו ה׳ שנים ואחריו מלך אחיו דון פידרו דלגינטרי כ״ד שנים. ואחריו מלך דון אלפונשו בן המלך דון דוארטי וזה המלך הלך לטעאר[4] עשרים יום לחדש אינירו שנת ר״כ בחיל גדול והרגו הישמעאלים בהם יותר מאלפים גוים גבורי פרטוגאל מהם עשרים מאפולש דוראדש[5] שנת ה׳ אלפים ור״כ. נפטר הר׳ מנחם הארוך בסאמורה שנת ה׳ אלפים ק׳פ׳ה. נפטר הר׳ שם טוב ן׳ שם טוב בבאלידולית[6] שנת ה׳ אלפים וק״צ. חזרה העטרה לישנה ונתמנה לרב דון אברהם בינבינישטי שנת ה׳ אלפים ק׳צ׳ב. נלכדה

---

[1] MS. injured. [2] So MS. Omitted on p. 110, l. 7. [3] Omission. See p. 110, l. 14. [4] טנגאר? [5] See p. 110, l. 24. [6] MS. באולידוטית.

מרוטנבורק שנת ה׳ אלפים ע״ב. נפטר הר׳ יצחק ישראל בעל יסוד עולם שנת ה׳ אלפים ע״ב. נפטר ר׳ חיים אחיו ורבו של הר׳א׳ש ז״ל שנת ה׳ אלפים ע״ד. נפטר הר׳א׳ש ז״ל בטולטלה שבת[1] ט׳ ימים למרחשון שנת ה׳ אלפים פ״ח[2]:

ביום ששי בין הערבים כ״ג לחדש אדר שנת ה׳ אלפים פ״ח[2] חרה אף השם בעמו וימת מלך צרפת שהיה מולך על נבארה ויקומו עמי הארץ להשמיד להרוג את כל היהודים אשר במלכותם ויהרגו באשביליא די נבארה ובשאר מקומות אשר בארץ ט׳ אלפים יהודים. הר׳ אברהם בר שלמה ן׳ טוארת תלמיד הרש׳ב׳א ז״ל חבר חקות הדיינין שנת ה׳ אלפים ץ׳. נפטר הרר יששכר הלוי תלמיד הר׳א׳ש ז״ל שנת ה׳ אלפים צ״ב וחבר קיצור לתרומות הגדול. רבי׳ ירוחם חבר אדם וחוה ומישרים שנת ה׳ אלפים צ״ד. הר׳ דוד אבודרהם בר יוסי תלמיד הר׳ יעקב ן׳ אשר אשר פירש התפלות באשביליא שנת ה׳ אלפים וק׳. נלכדו היהודים במלכות קשטיליא ע״י גונסאלו מארטיניש דילאש קשטיליאש שנת ה׳ אלפים ק׳[3]. ונתנו סימן שנת מרו. נפטר הר׳ יהודה ן׳ אשר בן הר׳א׳ש ז״ל בטליטלה שנת ה׳ אלפים ק״ט:

המלך דון אלונשו בן המלך דון פראנדו חותנו של דון גואן מנואיל מלך מ״ג שנה בשנת ה׳ אלפים ס״ז והוליד ח׳ בנים דון פידרו דון שאנגי דון פראנקי דון פראנקו דון תיליאו[4] דון גואן דון פיראנדו דוניא ליאונור וזה המלך צוה לעשות הגלחים ווינוייאש ולכד גיברלטאר[5] ואלקלעה להריאל ואלגזירה ואשפילגו ואולוירא[6] ומקומות אחרים ובימיו חזרו הישמעאלים ללכוד גיבראלטאר מידו ויצר עליה המלך ומת עליה ממגפה ביום ששי פרנאיישאון דולינשו[7] כ״ז די מארסו שנת ה׳ אלפים ק״י ליצירה שהיא שנת אלף לנצרים וש׳נ׳ ומשם נסעו כל המחנה ויוליכו למלך לאשביליא ושמה קברו אותו ובזמנו היה השר דון יוסף דונאסינה[8] והחכם ר׳ יוסף ן׳ גקטיליא הקבור בפינייהפייל[9] ושם קבור אצלו הרב ר׳ יצחק קנפנטון ז״ל ורעשה ארץ באלול שנת ה׳ אלפים ק׳י׳ז:

המלך דון אנריק בן המלך דון אלונשו הרג את המלך אחיו דון פידרו מנואיל[10] והיתה עת צרה גדולה לכל הקהלות אשר בכל מלכות קשטיליא והקהל הקדוש קהל טליטלה לקו כפלים עד אשר אכלו בשר בניהם ובנותיהם וימותו במצור כשמונת אלפים יהודים גדולים וקטנים ונשארו מתי מעט וישם עליהם מלך מס אשר לא נותר פת לחם ליושב בה שנת ה׳ אלפים ק״ל. ובימיו נפטר דון שמואל הלוי בטליטלה בבית הסוהר מיסורין גדולים

---

[1] MS. שנת. [2] ע״ח. See p. 109. [3] ק״י, p. 109. [4] So MS. See below, p. 109, l. 18. [5] MS. גיברלטאש. [6] See p. 109, l. 19. [7] See p. 109, l. 20. [8] See p. 109, l. 21. [9] MS. בפינייהביאל. [10] MS. מנוטיאל.

סדר ותקן חקים ומשפטים בענין הדתות שלהם לשפוט כל הגוים ממלכותו וקרא אותם לאש שייטי פרטידאש[1] כנגד כל השביעיות וצוה לשמור ולעשות את כל החקים ואת כל המשפטים האלה ושעל פיהם ישפטו כל השופטים ומשיצאו ספריו וחקיו ומשפטיו אלה ונתפשטו בכל המלכות הסכימו כל החכמים והמלכים וכל השרים וכל העם הבאים אחריו לנהוג בהם עד היום. ובזמנו היה החכם המקובל ר׳ יעקב גקטיליא הקבור בשגוביא ורבו החכם *אבר די פראויש[2]. נפטר הרמ׳ב׳ן ז״ל מגירונדא בירושלם שנת ה׳ אלפים ב׳[2]. נפטר הר׳ יונה מגירונדה בטליטלה תלמיד הרמ׳ב׳ן ז״ל והר׳ מאיר הכהן מנרבונא שבא מברצלונה שנת ה׳ אלפים כ״ד. הר׳ אברהם בר יואל העזרי הנקרא אבי העזרי ממאינצה[3] שנת ה׳ אלפים כ״ד. הר׳ שלמה בר עלי משוריא תלמיד הר׳ יונה כתב חדושים מהתלמוד כפי מה שקבל ממנו שנת ה׳ אלפים כ״ד. נפטר החסיד הקדוש רבי יחיאל בן אשר אביו של הר׳א׳ש ז״ל בחול המועד של סוכות והעיד עליו בצוואתו ר׳ יהודה ן׳ אשר נינו של הר׳א׳ש ז״ל ששחק בארונו לעיני כל הקהל ושבא לביתו ולבית המדרש אחר פטירתו שנת ה׳ אלפים כ״ד. הר׳ יצחק בר שלמה ן׳ סהולה[4] המשורר הגדול חבר משל הקדמוני שנת ה׳ אלפים כ״ח. נפטר הר׳ יצחק בעל החוטם מקורביל חותנו של הר׳ יחיאל מפריש חסיד גדול מגדולי אטרא[5] חבר ספר המצות הקטן הנקרא עמודי הגולה שנת ה׳ אלפים ל׳. המלך דון שאנגי בן המלך דון אלונשו החכם מלך אחריו עשר שנים בשנת ה׳ אלפים נ״ב ולכד טריפה. נפטר הר׳ משה בר שם טוב מעיר ליאון וחבר משכן העדות שנת ה׳ אלפים נ״ג. ישב הר׳ אהרן הלוי בטליטלה שנת ה׳ אלפים נ״א. הר׳ בחיי בן אשר תלמיד הרש׳ב׳א ז״ל פי׳ התורה שנת ה׳ אלפים נ״א. הר׳ חיים ן׳ שמואל בן דוד מעיר תודילה תלמיד הרש׳ב׳א ז״ל חבר צרור החיים וצרור הכסף שנת ה׳ אלפים נ״א. המלך דון פיראנדו בן המלך דון שינאגי מלך י״א שנים בשנת ה׳ אלפים ס״ב ולכד אלקדיטי. וכותבי זכרונות המלכים אומרים כי זה המלך גזר להרוג שם גוים מיוחסים להוליכם לארץ גזירה למדבר שמם ולהשליכם מראש הסלעים הגבורים לתחתית ההר ובעת המשפט צעקו ונשאו קולם ואמרו שמעו עמים כלכם המלך גזר עלינו להרגנו שלא כדין ואפי׳ לשמוע ולקבל טענותינו לא רצה לכן אנחנו מזמינים אותו שילך ויראה לדין עמנו תוך ל׳ יום והעידו שמת אותו המלך בתוך אותו זמן לפי האמת ענין גדול הוא זה. נפטר החסיד הרב מרוטנבורק רבו של הר׳א׳ש ז״ל בבית הסהר שנת ה׳ אלפים ס״ה. גירוש צרפת היה בחדש אב שנת ה׳ אלפים ס״ו. נפטר הרא׳ב׳ד ז״ל בברצלונה תלמיד הר׳ יונה ז״ל שנת ה׳ אלפים ע׳. נפטר בעל המרדכי תלמיד הר׳ משה מקוצי ז״ל והר׳ מאיר בר ברוך שנת ה׳ אלפים ע׳. תש׳ב׳ץ תלמיד הר׳ מאיר

---

[1] MS. פרנומאש. See below, p. 109, l. 4. [2] So MS. [3] MS. ממאיינה.
[4] MS. סקולה. [5] So MS.; לוטרא?.

די ליאון מלך ל׳ שנה בשנת ד׳ אלפים תתקפב ליצירה שהיא שנת אלף ר׳כ׳ב למנין הנצרים ונשא את דוניא ביטאריס[1] בת דון פילפי קיסר מקסטנטינא ולכד לושה[2] וקורטובה וכל הערים שליפרוטירה[3] בשנת ד׳ אלפים תתקצו ליצירה שהיא שנת אלף ק׳ל׳ו לנצרים. וא׳ח׳כ לכד שבילא בשנת ד׳ אלפים ח׳ ליצירה ולמנין הנצרים שנת אלף ר׳מ׳ח ומת בשבילא שנת ד׳ אלפים י״ב ליצירה שהיא שנת אלף ר׳נ׳ב לנצרים. הר׳ שמואל הסרדי בן הר׳ יצחק חבר תרומות הגדול שנת ד׳ אלפים תתקפה. נפטר רב טודרוס הלוי בר יהודה הלוי שנת ד׳ אלפים תתקפה. שמד גדול באישטורגא ומיורגא וכן אויניני[4] וטורו וסמורה ושלאמנקה וגרנאדיליא וסיבדאת רודריגו[5] ובאותו יום המלך מליאון לקבר יצא שנת ד׳ אלפים תתקסא. נפטר הר׳ יעקב מקורבייל המקובל שנת ד׳ אלפים תתקסג. הר׳ משה מקוצי תלמיד הר׳ שמשון ז״ל בעל התוספות והר׳ יהודה החסיד והר׳ ברוך מגרמישה הוכיח בספרד במצות תפלין וחבר ספר מצות הגדול שנת ד׳ אלפים תתק[ ]. רבי׳ אליקים חותנו של ר׳ אברהם זקנו של ר׳ מרדכי בעל המנהיג חבר מחזיק הבדק והעיד בספרו שראה הרבה מי״ב אלף אדם יהודים שנת ד׳ אלפים תתקצח. נפטר הר׳ עזרא רבו של הרמ׳ב׳ן ז״ל שנת ד׳ אלפים תתקצח. נלכדה וילינסיאה ע״י סיד רוי[6] דיאץ ביום ד׳ יום אידם שקורין ס׳ מיגיל שנת ד׳ אלפים תתקצח:

באלף הו׳ רבי יואל העזרי תלמיד הר׳ אפרים מריגנשפורק[7] חתנו של אבי הירחי והר׳ אלעזר בר שמשון נפטרו שנת ה׳ אלפים ד׳. נפטר הר׳ *מאיר הלוי[8] בר׳ טודרוס בטליטלה בחג המצות שנת ה׳ אלפים ד׳. המלך דון אלונשו החכם בן המלך דון פיראנדו הנזכר מלך אחריו ע׳ שנה בשנת ה׳ אלפים נ״ב ליצירה שהיא שנת אלף ר״ץ לשיזאר[9] ושנת אלף ר׳כ׳ב למנין הנצרים ונשא את דוניא פילונטי[10] בת המלך החכם המעולה דון גייאמי מארגון שקבל החכמה מהרמ׳ב׳ן ז״ל והוליד ממנה שני בנים דון פיראנדו דילה סירדא ודון אלונשו דילה סירדא ולכד מלכות מורסיא. ובשנת ד׳ למלכו צוה להחכם גודשאל בן מונשי אלכהן קונשיבל במדינת טליטלה להעתיק מלשון הגרי ללשון לעז ספר הנכבד שייסד החכם אלבוחטאני עבד אלרחמאן בן עמר אסופי שדבר בענין הכוכבים והמזלות וצורתם כמו שהם חקוקים בשמים[11]. ועוד היה כתוב בו הלוחות שייסד זה המלך בענין התכונה ועיני ראו זה הספר הנכבד המעולה והוא כתוב כלו מזהב טהור ואומר אני שמי שלא ראה זה הספר לא ראה חפץ מפואר ומעוטר כל ימיו. וזה המלך ברוב חכמתו שהיה חכם גדול בכל חכמה

---

[1] Beatriz. [2] So MS. Omitted p. 108, l. 21. [3] La Frontera. [4] Or אויטני, Ivize ?. [5] MS. מדריגו. [6] So MS. [7] MS. מריגישפירקי. [8] MS. injured. [9] MS. לשמד. See below, p. 110, l. 3. [10] See p. 108, l. 24. [11] See Yoḥasin (ed. Filipowski, p. 222a) and below, p. 109, l. 1.

ואלמרייה ע״י אדום שנת ד׳ אלפים תתקח. נפטר ר׳ חייא אלדאודי מיוחס מזרעו של דוד שנת ד׳ אלפים תתקיד. נפטר הר׳ אברהם ן׳ עזרא בקלהורא שנת ד׳ אלפים תתקכה. אבותיו היו מגדולי גרנאדה ומסורת היא בידינו קהל גראנדה שהיא מיושבי ירושלם עיר הקדש מבני יהודה ובנימן. הר׳ דוד קמחי שנת ד׳ אלפים תתקל. נפטר ר״ת נינו של רשי ז״ל במדינת רמרו[1] ג׳ פרסאות מטרוייש שנת ד׳ אלפים תתקל וחבר ספר הישר. הר׳ אפרים מרגנשפורק[2] מאשכנז שנת ד׳ אלפים תתקלה. הרב הגדול רבי׳ יצחק בר׳ שמואל היה בן אחותו של ר״ת הנודע בעל התוספות אשר למד ולימד בישיבה כי העידו עליו רבני הצרפתים ז״ל כי נודע ונתפרסם שהיו לומדים לפניו ס׳ רבנים שכל א׳ מהם היה שומע ההלכה שהיה מגיד גם היה לומד כל א׳ לבדו מסכתא והיו חוזרים על פה שנת ד׳ אלפים תתקלה. רש׳ב׳ם נינו של רשי ז״ל אחיו של ר״ת ז״ל שנת ד׳ אלפים תתקלה. רבי שמשון משנץ[3] ז״ל בעל התוספות תלמיד מובהק מהר׳ יצחק הזקן בעל התוספות שנת ד׳ אלפים תתקלה. נפטר הר׳ יהודה הלוי בר שמואל והר׳ יצחק קרדינאל שנת ד׳ אלפים תתקלח. חבור ר׳ משה בר מימון ז״ל קבל מהר׳ יצחק הזקן בעל התוספות. נפטר הר׳ אברהם הלוי בן דוד שקדש עצמו על ייחוד השם בטוליטלה חבר ספר הקבלה. ועוד חבר בעיקרי האמונה ספר אלעקידה אלרפיעה. ועוד ספרו הנכבד שחבר בחכמת התכונה שנת ד׳ אלפים תתקמ. נפטר הרב המובהק הר׳ אברהם בן דוד בפושקרוש שנת ד׳ אלפים תתקנה והעיד עליו הר׳ יהושע ן׳ שועיב בפר׳ פנחס ששמע שאליהו ז״ל נראה לו:

ביום עשרים ושמונה לירח אב שנת ד׳ אלפים תתקכו לחדוש העולם נלכד מבצר קאשטרו מליאון ונשרפה העיר של היהודים ובית הכנסת שלהם ותפסו כל היהודים ועמדו במצור ובמצוק ובאו עליהם שני מלכים המלך דון אלונשו מקשטיליא והמלך דון גאלימיש[4] מארגון בג׳ בשבת עד יום ה׳ בח׳ לחדש אב והוליכו אותם בר״ח אלול יום שבת בשבי אנשים ונשים וטף. הר׳ ברוך מגרמישה תלמיד רבי׳ תם ורבי׳ יצחק בר׳ שמואל ורבי׳ יואל העזרי חבר ספר התרומה שנת ד׳ אלפים תתקס. נפטר הר׳ יוסף ן׳ צדיק בקורטבה שנת ד׳ אלפים תתקס. הר׳ בחיי ן׳ בקודה חבר חובת הלבבות הארוך שנת ד׳ אלפים תתקס. הר׳ אברהם בר יצחק אב ב״ד מלוניל והר׳ יוסף ן׳ פלט שנת ד׳ אלפים תתקסה. הר׳ יונתן הכהן מלוניל בעל הפירושים שנת ד׳ אלפים תתקסה. נפטר הר׳ אליעזר ן׳ מזאח בטליטלה שנת ד׳ אלפים תתקסה. ר״ת מאורלינש והר׳ אהרן מפולג שנת ד׳ אלפים תתקסה. הרמ׳ב׳ן ז״ל פי׳ התורה וחדושים מהתלמוד בגירונדה שנת ד׳ אלפים תתקעו. החכם הר׳ ליאון ברומא שנת ד׳ אלפים תתקעו. המלך דון פיראנדו הג׳ מלך מקשטיליא ומליאון בן המלך דון אלונשו

---

[1] MS. רימירו. [2] MS. מורגישפורקי. [3] MS. משניץ. [4] So MS.

טוב ומעשים טובים על ארבעתם. נהרג ר׳ יוסף בנו בגרנאטה ביום שבת ט׳ בטבת שנת ד׳ אלפים תתכז הוא וכל קהל גרנאטה. נלכדה סראגוסה על ידי סידי רודיאז[1] שנת ד׳ אלפים תתכז ליצירה שהיא שנת אלף ס״ז לנצרים. נפטרו ר׳ יעקב ן׳ יקר והר׳ יצחק הלוי בר אשר הלוי רבותיו של ר׳ש׳י ז״ל שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳ל. נפטר הר׳ שלמה ן׳ גבירול המשורר הגדול שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳ל. הר׳ יהודה ן׳ ברזילי חבר ספר העתים. נפטר הר׳ גרשום הצרפתי מאור הגולה שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳ל. הר׳ יצחק בר ראובן מברצלונה שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳ל. הר׳ יצחק בר ברוך מקורטבה והר׳ יצחק בר יהודה ן׳ גיאת והר׳ אברהם הנשיא בר מאיר בן שרתיקאש והר משה בר יעקב ן׳ עזרא מזרע המשרה וחכם גדול [. המלך דון אלונשו מלך] שנת ד׳ אלפים *תתסב ליצירה שהיא שנת [אלף] ק״ב לנצרים ולכד טוליטלה מיד המלך יחיא נכדו של מלך עלי מימון חבירו ביום ד׳ כ״ד די מאיו שנת ד׳ אלפים תתפב[2] ליצירה שהיא שנת אלף וק׳כ׳ב לנצרים ויצר עליהם ז׳ שנים וא׳ח׳כ לכד הרבה מקומות ונתמנה קיסר ממלכות קשטיליא:

נפטר הרב הגדול הר׳ יצחק אלפאס בר יעקב ז״ל בן צ׳ שנה באוליסאנה שהיא סמוכה לקורטבה והיתה העיר כלה מישראל וקבלה היא בידינו שהיא משארית גולת ירושלים שנתיישבו שם ובנו העיר וחבר הלכות כמו תלמוד קטן ומימות רב האיי ז״ל לא נמצא כמותו בחכמה וקבל מרבי׳ נסים ור״ח ונפטר שנת ד׳ אלפים תתסג. נפטר רבי׳ שלמה ז״ל נר ישראל בטרויאש שנת ד׳ אלפים תתסה. הר׳ שמחה מויטרי תלמיד רשי ז״ל שנת ד׳ אלפים תתסה. נפטר הר׳ נתן הבבלי בעל הערוך שנת ד׳ אלפים תתסו. נפטר הר׳ יהוסף הלוי בן מיגאש בר מאיר באוליסינה שנת ד׳ אלפים תתקא תלמיד הר׳ יצחק אלפאסי ואמרו עליו שאפי׳ בדורו של משה לא אשתכח כותיה ומוסף על חכמתו הגדולה היו מדותיו מעידות שהיה מזרע מ׳ר׳ע׳ה שהיה ענו מאד מכל האדם. נפטר הר׳ צדיק ן׳ צדיק שנת ד׳ אלפים תתקט. הר זרחיה הלוי מגירונה יסד ספר המאור בלוניל שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳ק:

כתב ן׳ אלתראס ספר שחבר אבו אלפרג המסית והמדיח תחלת ספרו פי אלתאלים[3] בכל סדר בראשית וזכר בו על אלהים תועבות גדולות מעידות על סכלותו וחסרון דעתו והכניסו לקשטיליא והטעה אנשים הרבה ומת ן׳ אלתראס לגיהנם ונשארה אשתו הארורה והיו קורין אותה אלמועלמה וסומכים עליה בקבלתם ושואלים זה לזה היאך היתה עושה אלמועלמה ועושים כמוה עד שנתחזק הר׳ יוסף הנשיא פאדוואל[4] והשפילם וגרשם מכל מבצר קשטיליא חוץ ממבצר אחד קטן שנתן להם מפני שלא רצה להרגם שאין דנין דיני נפשות בזמן הזה שנת ד׳ אלפים תתקז. נלכדה לרידה פרגנאה[1] וטורטושה

---

[1] So MS. [2] MS. תשסב . . . תתפד. Passage corrupt. See p. 108, l. 13.
[3] So MS. See p. 81, l. 7. [4] So MS. See p. 79, l. 15.

הוה שנת ד׳ אלפים תקכג. נפטר רב מרי הלוי בר רב משרשיא שנת ד׳ אלפים תקלב. בימי רב יהודאי גאון ז״ל היה ענן ושאול שם רשעים ירקב וענן זה מבית דוד היה והכירו בו שמץ פסול מפני כן לא נסמך גאון ועמד להסית ולהדיח את ישראל מעל קבלת החכמים ונעשה זקן ממרא על פי ב״ד שנת ד׳ אלפים ת׳ק׳ב. נפטר רב ביבי הלוי שנת ד׳ אלפים תקמג. נפטר רב ישעיה הלוי שנת ד׳ אלפים תקנח. נפטר רב יוסף בר רב שילא שנת ד׳ אלפים תקעד. נפטר רב יוסף בר יהודה חסיד גאון ומלומד בנסים והעיד רב יהודה אבי אביו של רב שרירא גאון ז״ל סופר שלו שאליהו ז״ל היה נראה בישיבתו כמה פעמים שנת ד׳ אלפים תקפד. רב עמרם גאון ז״ל שלח סדור התפלות לספרד שנת ד׳ אלפים ת״ר. נפטר רב פלטוי גאון ז״ל שנת ד׳ אלפים ת׳ס׳א. נפטר רב מתתיא בר [ריבי] שנת ד׳ אלפים תרכא. נפטר רב צמח בר רב פלטוי שנת ד׳ אלפים תרלג. נפטר רב קימוי שנת ד׳ אלפים תרנט. נפטר רב יהודה בר רב שמואל אבי אביו של רב שרירא שנת ד׳ אלפים תרעא. נפטר רב חיננא אביו של רב שרירא גאון שנת ד׳ אלפים ת׳ש׳א. נפטר רב אהרן הכהן בן סרגנדה[1] שנת ד׳ אלפים ת׳ש׳ב. נפטר רב שרירא גאון ז״ל והלשינו בו פריצי ישראל ונתלה בידו אחת בבבל שנת ד׳ אלפים תשנח. נפטר הרב ר׳ חנוך הבבלי בן הרר משה מקורטבה שנת ד׳ אלפים תשעה. המלך דון פיראנדו מלך בשנת ד׳ אלפים תשעה ליצירה שהיא שנת אלף ט״ו לנצרים. ובשנת ל״ד למלכו שהיא שנת אלף מ״ט לנצרים שלח זה המלך שרים רבים ונכבדים למלך ן׳ חביב מלך משביליא בעד העצמות של שאלטי גידרו[2] החכם הגדול והוליכום לקבור אותם בעיר ליאון. וזהו שהוצרכנו לכתוב בחבורנו דברים שנראים דברי הבאי הוא שבזמננו זה ראינו בעינינו קצת מה שכתב שאלטי גידרו החכם הגדול כנביא המתנבא ענינים גדולים שהיו עתידים להיות אחר ת״ש שנה. נסמך רב שמואל הלוי לנגיד ועמד בהיכל המלך שנת ד׳ אלפים תשפז. נלכדה ירושלם ע״י אדום ונעקרה מלכות ישמעאל שנת ד׳ אלפים תשכז. נפטר רב שמואל בר חפני הכהן ראש ישיבת מתא מחסיא חותנו של רבינו האיי ז״ל שנת ד׳ אלפים תשצד והוא חבר ספרים רבים. נפטר רבי׳ האיי ז״ל ראש ישיבת בבל בן צ״ז שנה בערב י״ט האחרון של פסח שנת ד׳ אלפים תשצה והוא חבר מקח וממכר וספרים רבים והוא סוף הגאונים והרביץ תורה בישראל יותר מכל הגאונים ומבית דוד היה מזרע המלוכה ומבני זרובבל בן שאלתיאל ומזרע רבה בר אבוה וחותמו על הגליונים שהיה שולח אריה היה חקוק עליו כמו שהיה על דגל [יהודה][3] ודגלי מלכי יהודה שנת ד׳ אלפים תשצה. רבי׳ חננאל ורבי׳ נסים התחילו ברבנות הא פירקא שנת ד׳ אלפים ת׳ת׳י. וחבר רבי׳ חננאל ספר המקצועות. נפטר רב שמואל הלוי הנגיד תלמיד הר׳ חנוך דקורטובה שנת ד׳ אלפים תתטו וזכה לד׳ כתרים כתר כהנה וכתר לויה וכתר שם

---

[1] So MS. [2] Sante Isidoro. [3] MS. injured; supplied from p. 67, l. 1.

באלף הה׳ ר׳ יהושע קבל מבר קפרא שנת ד׳ אלפים וט״ו. רב ששת סגי נהור הוה וקבל משמואל שנת ד׳ אלפים וט״ו. ר׳ יוחנן קבל מר׳ אושעיא והאריך ימים רבים כי שמונים שנה היה ראש ישיבה ונפטר שנת ד׳ אלפים ל״ט. רב יהודה ורב הונא רבי יהודה היה ראש בנהרדעא אחר שמואל ורב הונא היה ראש בסורא ונפטר בשבת בשנת ד׳ אלפים וג׳[1]. נפטרו רבה בר נחמני הנקרא עוקר הרים ורב יוסף הנקרא סיני ראש ישיבות שנת ד׳ אלפים ופ״ה ותלמידיהם אביי ורבא כי י״ב אלף תלמידים היו לו לרבה בר נחמני. נפטר רבה בר יוסף ראש ישיבה שנת ד׳ אלפים ק׳י׳ג. רב פפא חיה י״ט שנה ונפטר שנת ד׳ אלפים ק׳ל׳ג. רפרם בר פפא נפטר שנת ד׳ אלפים ק׳מ׳ג. חבור התלמוד שנת ד׳ אלפים וק״ע. רב אשי היה ראש ישיבה בסורא ס׳ שנה והוא התחיל לחבר התלמוד ולא הספיק לסיים אותו והיה בו תורה וגדולה וחסידות. *ישמעאל אמימר בר מר יונקא וריש גלותא והונא מר שמו והוציא מן הכלל לנערי בני ישמעאל[2]. תוך אותה שנה היה ראש ישיבה רבינא שנת ד׳ אלפים ר׳ל׳ד. חיבר ר׳ יוחנן תלמוד ירושלמי שנת ד׳ אלפים ר״ן. מרימר ומר בר רב אסי וחביריהם סיימו התלמוד הבבלי עם התקנות והגזירות והמנהגות שתקנו וגזרו חכמי כל הדורות שהיו מימות רבי׳ הקדוש ועד ימיהם וחתמו אותו בשנת ד׳ אלפים ר׳ס׳ה. ונתפשט בכל ישראל וקבלו אותו ולמדוהו ברבים חכמי כל דור ודור והסכימו כל ישראל עליו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע:

סדר רבנן סבוראי נפטר ר׳ יוסי ראש רבנן סבוראי אחר פטירת רבינא שנת ד׳ אלפים ר׳פ׳ד. נפטר רב סימונאי בפום בדיתא שנת ד׳ אלפים וש׳. נפטר רב חנן מאשקיא שנת ד׳ אלפים ש׳מ׳ט. גברה יד מלך ישמעאל ונתן לאשה לר׳ בוסתנאי בתו של מלך פרס וגיירה ונעקרה מלכות פרס מן העולם שנת ד׳ אלפים ש״ע. מחמד התחיל לטעות טעותו ביום חמישי שני ימים לחדש אב שנת ד׳ אלפים ש׳פ׳ב ושנה ראשונה לחשבונם חשבון פרס שנת ד׳ אלפים ש׳צ׳ב. נפטר רב משרשיא בר תחליפא סוף רבנן סבוראי שנת ד׳ אלפים ת׳מ׳ט:

סדר הגאונים נפטר רב חיננא גאון ז״ל מנהר פקוד ראש הגאונים שנת ד׳ אלפים ת׳נ׳ז. נפטר רב יעקב ראש ישיבה מנהר פקוד שנת ד׳ אלפים ת׳צ׳ג:

המלך אלכוזר אחר הויכוח והחקירה שעשה עם ג׳ חכמים אחד נצרי ואחד ישמעאלי ואחד יהודי נתגייר הוא וכל שריו ועבדיו שנת ד׳ אלפים ת״ק. ר״ש קיירא בעל הלכות גדולות שנת ד׳ אלפים תקכא. נפטר רב אדא בר אהבה שנת ד׳ אלפים תקכא[3]. נפטר רב יהודה גאון ז״ל והוא חבר הלכות פסוקות ומההלכות גדולות קבצם וסגיא נהור

---

[1] MS. רן. [2] Passage corrupt; see p. 61, l. 8. [3] MS. תתקכא.

ונשיא על ישראל ופ׳ תלמידים היו לו גדול שבכלם יונתן בר עוזיאל וקטן שבכלם ר׳ יוחנן בן זכאי. שנת ג׳ אלפים תשכח:

הדור הט׳ רבן שמעון ורבן גמליאל הזקן בני הלל הזקן שנת ג׳ אלפים ת׳ש׳פ׳. ביום ו׳ ערב שבת ופסח י״ב למחזור ר׳ נתלה שנת ג׳ אלפים תשצג. אנקלוס הגר כשמת ר״ג הזקן שרף עליו ע׳ מנה צורי שנת ג׳ אלפים ת׳ת׳ז. חורבן בית שני ע״י טיטוס שנת ג׳ אלפים תתכח. שנת שמטה היה ר״ך ליובל. ובשנה שאחרי החורבן התחילו ישראל למנות מנין השמטות:

הדור העשירי רבן יוחנן בן זכאי חיה ק״כ שנה וקבל מהלל ושמאי וה׳ תלמידים מגדולי ישראל היו לו לרבן ואלו הם ר׳ אליעזר בן הורקנוס ור׳ יהושע בן חנניה ור׳ יוסי הכהן ור״ש בן נתנאל ור׳ אלעזר בן ערך שהוא הקליר ואמרו עליו במדרש דהוא קרוי והוא תנוי והוא פייטן שנת ג׳ אלפים ת׳ת׳מ. נמצאו י׳ דורות מזרובבל והבאים עמו עד רבן. בן כוזיבא מלך בבתר שנת ג׳ אלפים ת׳ת׳נ׳. ר׳ עקיבא ור׳ יוסי קבלו מר׳ אליעזר הגדול שנת ג׳ אלפים ת׳ת׳פ. וחביריו של ר׳ עקיבא ר׳ טרפון ורש׳ בן אלעזר ור׳ יוחנן בן נורי ור׳ ישמעאל. אדרינוס הרג עשרה הרוגי מלכות ולכד בתר בט׳ באב שנת ע״ג לחרבן הבית והרג את רומילוס והכה בישראל מכה גדולה לא נראתה ולא נשמעה לא בימי נבוזראדן ולא בימי טיטוס ושרף ר׳ חנינא בן תרדיון וס״ת עמו והרג את ר׳ ישבב הסופר ור׳ סימאי ור׳ חוצפית התורגמן. ור׳ יהודה בן בבא גם הוא נהרג על שגזר מלך רומי שמד שכל הנסמך יהרג והסומך יהרג והעיר שסומכים בה תחרב והלך הוא וסמך ג׳ זקנים שנת ג׳ אלפים תתקא. ר׳ אלעזר בן שמוע שנת ג׳ אלפים תתקב. ר׳ שמעון בן יוחאי ור׳ מאיר גר צדק ור׳ יוסי ור׳ יהודה קבלו מר׳ עקיבא שנת ג׳ אלפים תתקל. בימי אלו היה בטלמיוס וכתב ספר אלמגסטי. פסק המלכות שנת ג׳ אלפים תתקל. ר׳ יוסי הגלילי קבל מר׳ טרפון שנת ג׳ אלפים תתקט. אנטונינוס בן אסוירוס מלך רומיים היה אוהב את רבינו הקדוש בנפשו ואומרים שגיירו בסתר שנת ג׳ אלפים תתקט. נסתמה ונחתמה המשנה ע״י רבינו הקדוש שנת ג׳ אלפים תתקמט. גאלינוס הרופא כתב ספר רפואות בימי רבינו הקדוש שנת ג׳ אלפים תתקט. רבי שמעון ברבי[1] כתב בריתות ומכילתות והוא סוף התנאים שנת ג׳ אלפים תתקע:

סדר אמוראים רב ושמואל ורב ירד לבבל ראש ישיבה שנת ג׳ אלפים תתקעט. רבה חבר רבות וסיפרא דהוא תורת כהנים וספרי לבאר עיקרי התורה. ור׳ חייא חבר התוספתא לבאר דברי המשנה שנת ג׳ אלפים תתקב. נפטרו רב ושמואל ובר קפרא שנת ד׳ אלפים:

---

[1] MS. בר. See above, p. 57, l. 8.

הדור הששי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח וסיעתם קבלו מהם שנת ג׳ אלפים ת״מ:

ענין חשמונאי ובניו עם היונים שנת ג׳ אלפים תרכא. מלך יוחנן בן שמעון בן חשמונאי הנקרא הורקנוס הא׳ והרג את המינין ומלך מ׳ שנה שנת ג׳ אלפים תרלה. מלך אלכסנדר בן הורקנוס הנקרא ינאי מלכא[1] שהיה שונא את החכמים לפי שיום אחד של הערבה היה עומד על המזבח להקטיר ורגמו אחד מן התלמידים באתרוג א׳ על מצחו וירם ימינו מעל המזבח ויאמר חרב והרג בחכמים חוץ משמעון בן שטח שהיה אחי אשתו. ויהושע בן פרחיה ברח לאלכסנדריא של מצרים עד שבקש שמעון בן שטח רחמים מאת המלך והחזירו שנת ג׳ אלפים תרסז:

גוליוס המלך הגדול מתה אמו והוא בבטנה ובקעו את כריסה והיה מלך גדול מאד והוא החזיר המלוכה לרומיים. ואחריו מלך אגוסטוס בן אחיו המלך הגדול נ״ב שנה ואומרים שהוא מלך על כל העולם. ובשנת ל״ח למלכו נולד ישו שנת ג׳ אלפים תרעג:

נולד ישו הנצרי כפי דעת החכמים ז״ל שנת ג׳ אלפים תרפא. וכותבי זכרונות בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה זה רבו של ישו הנצרי היה וא״כ הוא בימי המלך יון היה. וכותבי זכרונות באומות העולם אומרים כי בימי הורודוס נולד ובימי ארקילוס בנו נתלה. ומחלקת גדולה היא זו שיש הפרש ביניהם יותר ממאה ועשר שנים ומזכירי אומות העולם מסיימים את דבריהם בכמה פעמים ואומרים שבשנת ש״י״ב למנין שטרות נולד ולאחר ל״ג שנה נתלה ושהיה מולדו בשנת ל״ח למלכות אגוסטוס מלך רומי בימי הורדוס ונתלה בימי ארקילוס[2] בנו והם טוענים כל כך לומר שלא עמד הבית ומלכות ישראל אחר תלייתו אלא זמן מועט. ומסורת אמת בידינו מהמשנה והתלמוד שלא החליפו שום דבר כי יהושע בן פרחיה ברח למצרים בימי אלכסנדר המלך והוא ינאי מלכא ועמו ברח ישו הנצרי וקבלת אמת בידינו כי בשנת ד׳ לאלכסנדר המלך נולד והיא שנת ר״ס״ג לבנין הבית ושנת נ״א למלכות בני חשמונ[א]ים ובשנת ר״צ״ט לבנין הבית נתפס והוא בן ל״ו שנה בשנת ג׳ למלכות אריסטובלוס[3] בן ינאי:

הדור השביעי שמעיה ואבטליון קבלו מהם וגרי צדק היו מבני בניו של סנחריב שנת ג׳ אלפים ת״ר״ץ. מנין אלצפר שנת ג׳ אלפים תשכב:

הדור הח׳ הלל ושמאי קבלו מהם. הלל חיה ק״ב שנה ומבית דוד היה מזרע המלוכה

---

[1] MS. מלכאל. [2] MS. ארמילוס. [3] MS. ארטבלס.

שנת ג׳ אלפים ש״ט. צדקיהו בן יאשיהו מלך י״א שנה וגלה לבבל שנת ג׳ אלפים ש״מ. חרבן בית ראשון על יד נבוכדנצר הרשע שנת ג׳ אלפים ש׳ל׳ח ועמד חרב ע׳ שנה. ברוך בן נריה קבל מירמיהו שנת ג׳ אלפים ש״נ. מת נבוכדנצר הרשע שנת ג׳ אלפים ש״ס. אויל מרודך בנו מלך שנת ג׳ אלפים ש״ס:

הדור הא׳ מאנשי כנסת הגדולה. עזרא וזרובבל בן שאלתיאל בן יכניה מלך יהודה ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול חביריהם שנת ג׳ אלפים ש׳ס׳ה. עזרא הסופר קבל מברוך ומחגי ומדניאל ומחנניה מישאל ועזריה שנת ג׳ אלפים ש״מ. מת אויל [מרדך] ומלך בלשצר ג׳ שנים ומת שנת ג׳ אלפים ש׳פ׳ב. דריוש מלך שנה אחת ומת ע״י מלכות שמים ואחריו מלך כורש ג׳ שנים שנת ג׳ אלפים ש׳פ׳ה:

ארסטו פילוסוף הגדול היה בימי שמעון הצדיק שנת ג׳ אלפים ת״ח. בנין בית שני ע״י נחמיה וזרובבל ועזרא שנת ג׳ אלפים ת״ח:

הדור השני מאנשי כנסת הגדולה שמעון הצדיק בן יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול והוא היה האחרון מק״כ זקנים שנת ג׳ אלפים ת״י. אלכסנדרוס המלך עלה לירושלם ויצא שמעון הצדיק אליו לבוש בבגדי כהונה וכשראוהו אלכסנדרוס המלך עמד מפניו ונשאהו וגדלו. ושאל ממנו שמעון הצדיק שלא יחריב את הבית ושלא להגלות את ישראל ותמהו שריו ועבדיו שהיו יודעים שאמר להחריבם ולעולם לא חזר מדבורו והוא אמר להם דמות דיוקנו של זה אני רואה במלחמה ונוצח שנת ג׳ אלפים ת״ץ. [ובאותו] הזמן נפטרו עזרא הכהן וחגי וזכריה בן עדוא הנביא ומלאכי ונסתלקה הנבואה מישראל ונעשה להם גם גדול זה ע״י שמעון הצדיק. מרדכי ואסתר המלכה שנת ג׳ אלפים ת״ס. אבוקראט הפילוסוף הגדול שנת ג׳ אלפים ת״ס. נהרג דריוש בן אסתר ע״י אלכסנדרוס מוקדון. נעקרה מלכות פרס מן העולם והתחילה מלכות יון שנת ג׳ אלפים ת״ס. מנין השטרות שנת ג׳ אלפים ת״ס:

הדור השלישי אנטיגנוס איש שוכה שנת ג׳ אלפים ת״ס. קבל משמעון הצדיק וסיעתו הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע״מ לקבל פרס. וצדוק וביתוס תלמידיו יצאו לתרבות רעה ושאלוהו על דבר זה והשיב תשובה שעל מנת לקבל פרס בעולם הזה אינו בטוח אלא על העולם הבא והם כפרו בדבריו ואמרו מימינו לא שמענו על העולם הבא והם היו ראשי המינין ואפיקורסין ימח שמם:

הדור הרביעי יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם וסיעתם קבלו מאנטיגנוס שנת ג׳ אלפים ת״ק:

הדור החמישי יהושע בן פרחיה ונתאי הארבאלי וסיעתם קבלו מהם שנת ג׳ אלפים ת׳ק׳ס:

הראשון המציא את לשון הלאטין ואת אותיות כת[ב] הרומיים שנת שני אלפים ת׳ת׳נ. המה בני אלישה:

דוד המלך נולד שני אלפים תתנד. לאטינוס השני מלך נ׳ שנה ונלחם עם יושבי אלימניא ובורגניא שנת שני אלפים ת׳ת׳ע. שמואל הנביא שפט י״א שנים שנת ב׳ אלפים תתעא. שאול מלך שתי שנים שנת ב׳ אלפים תתפב. דוד מלך מ׳ שנה שנת שני אלפים תתפד. אחיה השילוני לוי היה וקבל מדוד ובית דינו שנת שני אלפים תתקה. רומילוס[1] השני התחיל לבנות רומה בתחלה והשלים עם דוד מפני יראתו ובימיו הכה דוד את אדום ואת ארם צובה. שלמה מלך[2] ונפטר דוד שנת שני אלפים תתקכד. נבנה הבית ע״י שלמה שנת שני אלפים תתקנח. ביאת מלכת שבא שנת שני אלפים תתקמט. אליהו הנביא קבל מאחיה השילוני ובית דינו שנת ב׳ אלפים תתקסב. רחבעם מלך י״ז שנים שנת ב׳ אלפים תתקסד. אביה מלך ג׳ שנים שנת שני אלפים תתקפא. אסא מלך מ״א שנה שנת ב׳ אלפים תתקפד. אלישע הנביא קבל מאליהו ז״ל שנת שני אלפים תתקצ:

באלף הד׳. יהוידע הכהן קבל מאלישע שנת ג׳ אלפים ט״ו. יהושפט מלך ישראל מלך כ״ה שנים ג׳ אלפים וכ״ה[3]. גלות ראובן וגד שנת ג׳ אלפים ול׳. יהורם בנו מלך ח׳ שנים ג׳ אלפים ונ׳[4]. אחזיהו בנו מלך שנה אחת שנת ג׳ אלפים נ״א. יואש בן אחזיהו מלך מ׳ שנה שנת ג׳ אלפים נ״ז[5]. הושע הנביא קבל מזכריה שנת ג׳ אלפים צ׳. אמציהו בן יואש מלך כ״ט שנים שנת ג׳ אלפים צ״ז. עמוס הנביא קבל מהושע שנת ג׳ אלפים ק״י. עוזיהו בן אמציהו מלך נ״ב שנה שנת ג׳ אלפים ק׳כ׳ו. ישעיהו הנביא קבל מעמוס שנת ג׳ אלפים ק״מ. מיכה הנביא קבל מישעיהו שנת ג׳ אלפים ק׳נ׳ו. יונתן בן עוזיהו מלך כ״ו שנה שנת ג׳ אלפים ק׳ע׳ד. יואל הנביא קבל ממיכה שנת ג׳ אלפים ק״ץ. אחז בן יותם מלך י״ו שנה שנת ג׳ אלפים ק׳צ׳ד. חזקיהו בנו מלך כ״ט שנה שנת ג׳ אלפים ר״י. מנשה בן חזקיה מלך נ״ה שנה שנת ג׳ אלפים ר׳ל׳ט:

נבנה כרך גדול של רומי בימי חזקיהו מלך יהודה ובנו אותו שני אחים מלכים גדולים. שם האחד רומאלוס[6] ושם השני רמולאש[7] שנת ג׳ אלפים ר״כ. גלות השבטים שנת ג׳ אלפים ר״מ. נחום הנביא קבל מיואל שנת ג׳ אלפים ר״מ. חבקוק הנביא קבל מנחום שנת ג׳ אלפים ר׳צ׳ד. אמון בן מנשה מלך ב׳ שנים שנת ג׳ אלפים ר׳צ׳ד. יאשיהו בנו מלך ל״א שנה שנת ג׳ אלפים ר׳צ׳ו. צפניה הנביא קבל מחבקוק שנת ג׳ אלפים [ ]. יהואחז מלך ששה חדשים שנת ג׳ אלפים ש׳כ׳ז. יהויקים בן יאשיהו מלך י״א שנים שנת ג׳ אלפים ש׳כ׳ח. יהויכין מלך ג׳ חדשים שנת ג׳ אלפים ש׳ל׳ט. ירמיהו הנביא קבל מצפניה

---

[1] MS. יומילוס. [2] So MS. [3] MS. רנה. [4] MS. וב. [5] So MS. [6] MS. יומאלוס. [7] MS. רטולאש.

תתעה. נולד אברהם אבינו שנת אלף תתקמה. נולדה שרה שנת אלף תתקנה. נחבש אברהם שנת אלף תתקסו. הושלך אברהם באור כשדים שנת אלף תתקעג. הפלגה ומת פלג שנת אלף תתקצו. מת נחור שנת אלף תתקצו:

באלף הג׳ מת נח שנת ב׳ אלפים ו׳. יצא אברהם לחרן שנת ב׳ אלפים וי״א. נולד יצחק שנת שני אלפים ומ״ח. הפכת סדום שנת ב׳ אלפים ונ״ח. נשא יצחק שנת שני אלפים ופ״ח. נולד יעקב שנת ב׳ אלפים וק״ח. נולד רחל שנת ב׳ אלפים וק׳ע׳ב. נולד יוסף ולוי שנת ב׳ אלפים ור׳. תחלת גלות מצרים שנת ב׳ אלפים ור׳ל׳ח. נאסף יעקב שנת ב׳ אלפים ור׳נ׳ה. נאסף יוסף הצדיק שנת ב׳ אלפים וש״ס. מת לוי בתחלת השעבוד שנת ב׳ אלפים ש׳ל׳ג. נולד מר׳ע׳ה שנת ב׳ אלפים ש׳ס׳ח ביום שבת ז׳ ימים לאדר שני. נולדו בני אהרן שנת שני אלפים וש״צ. נולד יהושע שנת ב׳ אלפים ת׳י׳ו. יצאו ישראל ממצרים שנת ב׳ אלפים ת׳מ׳ז. יהושע בן נון קבל ממ׳ר׳ע׳ה תורה שבכתב ותורה שבעל פה שנת שני אלפים ת׳נ׳ה. מתה מרים שנת שני אלפים ת׳פ׳ז. נאסף מ׳ר׳ע׳ה ביום שבת ז׳ באדר בעת המנחה י״ח למחזור ר׳ל׳ה והסימן בחגי שנת שני אלפים ת׳פ׳ח. ובשנה ההיא שנאסף משה נכנסו ישראל לארץ ותקן להם יהושע עלינו לשבח. וחמש מאות וחמשים שנה עמדו בארץ משנכנסו בה ע״י יהושע ועד שהגלם נבוכדנצר הרשע והחריב את הבית בשנת ג׳ אלפים וג׳ מאות ול״א לתאריך העולם וזה מה שאמר הצרפתי ר׳ל׳ח לירידה ת׳מ׳ח[1] לפקידה ת׳פ׳ח לכניסה ש׳ל׳ח להריסה. התחילו למנות מנין השמטה שנת ב׳ אלפים ת׳ק׳ד ליצירה. ושנת ב׳ אלפים ת׳ק׳י עשו שמטה ראשונה ועשו ז׳ שמטות וקדשו שנת החמשים שהיא שנת צ״א משנכנסו ישראל לארץ. נאסף יהושע ע״ה שנת ב׳ אלפים תקיו ושפט את ישראל כ״ח שנים. זקנים שהאריכו ימים אחר יהושע פרנסו את ישראל י״ז שנים וקבלו מיהושע את התורה ומסרוה לנביאים דור אחר דור עד חגי זכריה ומלאכי ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. עתניאל בן קנז ראש השופטים שפט את ישראל ט׳ שנה שנת שני אלפים תקלג. אהוד שפט פ׳ שנה שנת ב׳ אלפים תקעג. שמגר שפט שנה אחת שנת שני אלפים תרנג. דבורה שפטה מ׳ שנה שנת שני אלפים תרנה. גדעון שפט מ׳ שנה שנת שני אלפים תרצד. אבימלך שפט ג׳ שנים שנת ב׳ אלפים תשלד. תולע שפט כ׳ שנה שנת שני אלפים תשלו. יאיר שפט כ״ב שנים שנת שני אלפים תשנו. יפתח שפט ו׳ שנים שנת ב׳ אלפים תשעט. אבצן שפט ז׳ שנים שנת שני אלפים תשפה. אלון שפט י׳ שנים שנת שני אלפים תשצב. עבדון שפט ח׳ שנים שנת שני אלפים ת׳ס׳ה. שמשון שפט ג׳ שנים שנת שני אלפים ת׳ח׳י. עלי שפט מ׳ שנים שנת ב׳ אלפים ת׳ת׳ל ומת בן צ״ח שנים. לאטינוס

---

[1] MS. מה.

III.

⁂ שער החמשים מקצור זכר צדיק לר׳ יוסף בן צדיק ⁂

יזכיר זכרון תולדות האבות ומשה רבינו ע״ה ויציאת מצרים וכניסת ישראל לארץ ויהושע ושופטים והמלך שאול *והמלך דוד והמלך שלמה[1] ובנין בית ראשון ובית שני ומלכי יהודה וחרבן [בית ראשון ו]בית[2] שני והתנאים והאמוראים והסבוראים והגאונים וראשי הגולה עמודי התורה רבני אשכנז וצרפת ובבל וארץ ישמעאל וספרד ומקומות מושבותם ושמותיהם והבוריהם[3] שיסדו וענינים אחרים גדולים שאירעו בכל זמן וזמן בין טוב ובין רע וזכרון מלכי ספרד ומלכי פורטוגאל וחרבן קוסטנטינה וניגרופונטי[4]:

באלף הא׳ מולד תשרי הראשון משנת תוהו היה מולד בהרד וסוף אותו שנה ביום ראשון כ״ה לחדש אלול נברא העולם וביום הו׳ בא׳ בתשרי נברא האדם הא׳. נולד קין שנת ס׳. נולד הבל שנת ע׳. נולד שת שנת ק״ל. נולד אנוש שנת ר״ל״ה. נולד קינן שנת ש״כ״ה. נולד מהללאל שנת ש״צ״ה. נולד ירד שנת ת״מ. נולד חנוך שנת תרכב. נולד מתושלח שנת תרפו[5]. נולד למך שנת תתפד. מת אדם הראשון שנת תתקל. נלקח חנוך שנת תתקפו[5]:

באלף השני מת שת שנת אלף ומ״ב. נולד נח שנת אלף וג״ו. מת אנוש שנת אלף וק״מ. מת קינן שנת אלף ור״ל״ה. מת מהללאל שנת אלף ור״ץ. מת ירד שנת אלף ות״כ״ב. בא הקץ שנת אלף ת״ק״ל. נולד שם שנת אלף תקנז. המבול היה שנת אלף תרנו. נולד ארפכשד שנת אלף תרנז. מת משותלח שנת אלף תרצא[6]. נולד שלח שנת אלף תרצג. נולד עבר שנת אלף תשנג. נולד פלג שנת אלף תשנז. נולד רעו שנת אלף תשפו. נולד שרוג שנת אלף תתיט. נולד נחור שנת אלף תתנט. נולד תרח שנת אלף

---

[1] B. M. ודוד ושלמה. [2] Not in B. M. [3] B. M. והחיבורים. [4] The figures are only corrected when evidently wrong. [5] Or ת. [6] רצ indistinct.

ממעותיו ישלם יי׳ שכרו. ור׳ יצחק בנו היה חכם גדול ורבץ תורה בנרבונה והעמיד תלמידים. ומגדולי תלמידיו היו הרב ר׳ משה בר יוסף מרן לוי[1] והרב מרנא ורבנא הענו ר׳ משה והרב ר׳ אברהם בר׳ יצחק הנקרא אב בית דין. וגם זה ר׳ אברהם היה תלמיד חבר לרב משה בר׳ יהוסף. וכל אלה הרבנים העמידו תלמידים הרבה ומימיהם שתו חכמי התלמוד מנרבונה וההר ולוניל. ומגדולי התלמידים היו הרב ר׳ אברהם בר׳ דוד והרב ר׳ שמואל בר׳ משה והרב ר׳ שמואל בר׳ דוד והרב ר׳ משה בר׳ יהודה והרב ר׳ יהונתן הכהן והרב ר׳ שלמיה כל אלה עמודיהם גדולים בתורה שבכתב ושבעל פה. אבל הרב ר׳ אברהם בר׳ דוד הגדול על כלם כי הפליג בישיבה ובשנים והוא עשה ספרים הרבה לבאר כל ספיקא בפירוש ובפסק הלכה ותהי משכורתם שלמה. ורוב מכל אלו חכמים נולדים בנרבונה ולמדו מרבניה אבל מפני החירום יצאו משם ובכל מקום שהיו הולכים היו מרביצים תורה עד שהאירו עיני כל הגולה כשמש בחצי השמים. עוד היו בנרבונה חכמים גדולים כמו הישיש ר׳ שלמה בינבינישת והרב ר׳ מאיר בר׳ יוסף ז׳צ׳ל. ובצרפת יצא אור גדול לא נראה כמוהו לאור עינים הוא הרב הגדול החסיד רבינו שלמה מטרוייש[2] בר׳ יצחק הוא קבל מרבינו גרשום וישיבתו והוא פירש כל התורה וכל הנביאים וכל הכתובים וארבעת סידרי גמרא אשר ירוץ כל קורא בהם לא הניח דבר קטון או גדול שלא ביאר ביאור גמור. ואחרי צאת טבע פירושיו בעולם לא היה רב וגדול אשר למד זולתם הלכה ולא נראו בכל העולם לכל גאון ורב ישלם השם שכרו. ואחרי קמו בני בתו[3] של הרב ר׳ שלמה ז״ל רבינו שמואל ורבינו יעקב מרמרוג[4] בני הישיש ר׳ מאיר[5] בר׳ שמואל הם גדולים ותלמידי חכמים הרבה בקיאים בתורה שבכתב ושבעל פה גורסין שיתא סידרי על ציצת לשון והם היו רבנים מרביצים תורה והעמידו תלמידים הרבה: מצרפת ומאלמנייא ופרובינצה באים לפניהם לשתות ממימיהם גם הם כתבו פירושי מסכתות והלכות להוסיף על פירוש הרב הגדול אבא מארי ז״ל ולבאר ספיקות פירושם למי שאינו מבינם. אך אחריו לא היה כח ביד רב וחכם לפרש פירושים אחרים לפי שקבל ממקור רבינו שלמה ומימיו שתו כל הבאים אחריו ואם חס ושלום נשתכחה מישראל תורה יחזירה והוא עשה שלא תשתכח. יזכהו האל להיות עם כל הרבנים והגאונים להיות שפתותיהם דובבות בקבריהם לקיים מה שנ׳ דובב שפתי ישנים:

---

[1] MS. מקלני. [2] MS. מטוראייש. [3] MS. ביתו. [4] MS. מתמרוג. [5] MS. מכיר.

והידוע מרנא ורבנא קלונימוס הגדול הוא התנהג השרירא הגדולה והיטיב[1] לישראל בימיו והאריך ימים בגדולתו והיו ימיו תשעים שנה ומת. והניח בן חכם ושמו ר׳ טודרוס והוא היה חכם ופייטן עשה אזהרות:

בימיו היה חרום גדול בנרבונה כי מת שלטון של נרבונה שמו דון אימרייך במלחמת פראגה ובנים לא היו לו ונשארה הממשלה ביד השלישית דונה אשמנייראץ והיתה קטנה ומושלי הארץ נותנים עיניהם בנחלתה כי היא גדולה וטובה והיו מפתים אותה כפי כחם להיות לאשה למושל טולושה הנקרא דון אנפוש הפחה. ופחת ברצלונה הנקרא ריימון ברנגייר היה שונא לדון אנפוש ופתה דונה אשמנייראץ למאן לפחת דון אנפוש כי היה פחת ברצלונה קרובה והיא שמעה בקולו ונשאת לדון ברנדאד דאנדושה ואז רבה המלחמה ונחלקה העיר לחצי. חצי העיר אחר השולטת ויועציה והמגרש אחר פחת טולושה דון אנפוש ועמדה זאת המלחמה בעשר שנים. ולפני כן היה קהל גדול לעיר נרבונה כאלפים יהודים והיו שם גדולים וחכמים שטבעם[2] יוצא בכל העולם ובעונות מפני החרום הזה נתפזרו באניוב ובפייטו ובצרפת. גם הוטל על הקהל מס גדול. וזה הנשיא ר׳ טודרוס ובניו ובני משפחתו הגינו על הקהל וסייעום בנדבתם ושמו בניהם ובנותי׳ וכל קרובם במשכון בידי גוים על המשכון ההוא. אחרי כן מת הנשיא ר׳ טודרוס והניח לו בן חכם רב ודיין והוא הנקרא היום מרנא ורבנא קלונימוס הנשיא והוא עודנו חי ובחור ויצא שמו בכל הארצות. ומצד אחר שלשלת הנשיא היה בנרבונה מרנא ורבנא ר׳ טודרוס הנשיא בן אחי הנשיא ר׳ קלונימוס הנזכר הגדול ושמו הנשיא מרנא ורבנא ר׳ משה הפרנס שהוא נפטר באישטייליה בעבור שהבריחוהו מלשינים ועמדו תחת יד מלך נבארה ועשה שם חיל ומת שם והיה גדול מהנשיא ר׳ קלונימוס. והניח זה הנשיא טודרוס בן קטן והגדיל בתורה ובחכמה וביראת שמים ונסמך לרבנות ונשיאות והאריך ימים ומת והניח הנשיא אחריו בנו הנשיא מרנא ורבנא משה הידוע בכל הארצות חכם גדול רב ודיין לא היה כמוהו בדורותיו ענו גדול וירא שמים. גם הוא נסמך לרבנות ולנשיאות והוא שפט את ישראל והחזיק בנחלת אבותיו ועשה משפט וצדקה לכל ועליו נתקיים הכתוב והאיש משה ענו מאד:

והיו בנרבונה חכמים גדולים ראשי ישיבה נסמכים ונשמעים לנשיאות כמו ראשי ישיבות שבבל לראש הגולה. הראשון הידוע לנו בקבלותינו ר׳ יעקב הנביא גאון בר׳ משה בר׳ אבון. והרב ר׳ יהודה בר׳ משה הנקרא דשא דונזילה וקבל מרבינו גרשום ורבץ תורה בנרבונה והעמיד תלמידים. והגדול שבתלמידיו הרב ר׳ יצחק בן מרן לוי[3] ואביו מהרב ר׳ יצחק היה חסיד גדול ובעל נכסים ובעל מעשים והטיב לישראל מממונו ובטל כמה גזירות

---

[1] According to Schönblum; MS. והיזיב; *Revue* ושיזיב. [2] MS. טבעם, but the catchword שטבעם. [3] MS. מקלני.

צדוקים שאומרים כי כל הנחמות הנאמרות[1] בנביאים כבר קבלום ישראל בבית שני *ונפרש כי לא כן הדבר[2] ונפרש נבואת זכריהו שאמ׳ לו הק׳ב׳ה רעה את צאן ההריגה ונבאר את כל הנבואה ועוד זכרון דברי רומי להודיע לאחר כמה שנים נכתבו[3] גליונות[4] שלהם והק׳ב׳ה יסכים על ידינו ללמוד וללמד *לשמור ולעשות את כל דברי התורה הכתובה על ידי משה נביאנו אדון כל הנביאים[5] אמן סלה חזק:

✣ נשלם סדר הקבלה בעוז אשר לו השבח והתהלה[6] ✣

Addition from MS. A. to page 78, note 3.

ושמענו שיש בארץ צרפת חכמים גדולים וגאונים וכל אחד ואחד רבן מרביץ תורה ומרבים גבוליהם בתלמידים להגדיל תורה ולהאדירה כמו שנא׳ להנחיל אוהבי יש ונאמר יי׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. וכל אחד ואחד היה גאון במקומו כמו שידענו. ומקובלים אנחנו יש בהם בנרבונה שלשלת גדולה מיחס תורה ונשיאות וגאונות:

והמלך קרלייש שלח[7] למלך בבל שישלח מן היהודים אשר לו מזרע המלוכה מבית דויד והוא שמע לו ושלח לו אחד משם גדול וחכם ושמו ר׳ מכיר והושיבו בנרבונה עיר הגדולה ונטעו שם ונתן לו אחזה גדולה שם בעת כבשה אותה מישמעאלים ולקח לו אשה מגדולי העיר. ובעת כבוש העיר חלקה המלך לשלשה חלקים. האחד נתן למושל אשר שם בעיר שמו דון איימריך. והחלק השני להגמון העיר. והחלק השלישי נתן לר׳ מכיר ועשה אותו בן חורין ועשה באהבתו חוקים טובים לכל היהודים היושבים בעיר כאשר כתוב וחתום בשטר נוצרי והחותם אשר למלך שמו קארלייש אשר הוא בידם עד היום הזה: וזה הנשיא ר׳ מכיר היה שם לראש הוא וזרעו היו קרובים למלך ולכל זרעו וכל הבא להצר אותו על דבר הנחלה והכבוד היו מצירין אותו בכח מלך צרפת כי מיד היו שולחים אל המלך והמלך מצוה להשיב העושק ומיד נעשית מצותו ואין להשיב כי נרבונה תחת יד צרפת היא ועוד היו הוא וזרעו ממנהיגי הדוד ומחוקקים ושופטים בכל הארצות כמו ראשי גליות[8] והם רועים את ישראל באמונתם ובתבונות כפיהם. והיה שם לגאון רב טודרוס הידוע הנשיא ובניו מזרע זה ר׳ מכיר הנשיא ולא פסקה מהם גדולה וממשלה ותורה כמו הנשיא הגדול

---

[1] P. הכתובות. [2] P. ועוד עתידים אנו להכחיש ולפרש; p. ונכחש. [3] E. O. omit. [4] O. גליות. [5] E. O. omit. [6] תם סדר הקבלה ת״ל. [7] MS. שלח שלח. [8] MS. גלויות.

ומושל בכל *אשר לו[1] והוא בקש מאת המלך לבלתי תת למינים[2] פתחון פה בכל ארץ קשטיליא ויאמר המלך להעשות כן ויכנעו המינים[2] ולא יספו לשאת ראשם והם מתמעטים והולכים. ועוד סימן שלישי יהיה בידך *שהמינים לעולם[3] לא עשו שום טובה לישראל ולא ספר שיש בו חזוק תורה או דבר חכמה ואפי׳ שירה אחת או פיוט אחד או נחמה אחת כי כולם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח וכאשר נמצא בהם אחד שחבר ספר חירף וגידף והטיח דברים כלפי מעלה כאשר עשה זקן אשמאי אלשיך אבו אלפראג׳ ש׳ר׳י שתחלת ספרו פי אוול טלאם[4] בכל סדר בראשית דבר בו על אלהים[5] תועבות גדולות מעידות על סכלותו וחסרון דעתו. ובסדר אלה מסעי בדה מלבו דיני ממונות ודיני נחלות ובלא שום טענה ולא שום קבלה ולא שום ראייה כי אם הוא אומ׳ אלעקל יקתצי כדא[6] ואני כתבתי תשובת ספרו והראתי לתלמידים סכלותו. ואילו ברבנים אתה מוצא שלשלת הקדושה שהזכרנו[7] וחוצה לה אלפי אלפים חכמים קדושים כי לא הזכרנו אלא בעלי ישיבות בלבד ועוד מחברי ספרים בכתבי הקדש כגון ר׳ יהודה בר דוד אלפאסי ז״ל הנקרא חיוג שהעמיד לשון הקדש על בוריו[8] אחר אשר נשכח בכל הגולה ור׳ מרינוס[9] אבן גנאח גם הוא השלים כל מה שהתחיל ר׳ יהודה בר דוד ז׳צ׳ל ועוד ר׳ משה הכהן כן גיקטיליא[10] ורבים אחרים וחכמים שכתבו לנו ספרים ומחזורות ושירות ותושבחות ליוצרנו ית׳ שמו וית׳ זכרו ותפארתו במלכותו אמן ונחמות לישראל עשו לחזק את לבם *בארץ גלותם[11]. בימי ר׳ חסדאי הנשיא התחילו לצפצף ובימי ר׳ שמואל הנגיד נתנו קול ומהם ר׳ שלמה *בן גבירול[12] חכם גדול ומשורר ורבי׳ ר׳ יצחק הרב ברבי יהודה בן גיאת ור׳ אוהב[13] הנשיא בר׳ מאיר הנשיא אבן שרתמיקש[14] ור׳ משה בן יעקב בן עזרא מזרע המשרה וחכם גדול בתורה ובחכמה יונית ובעל שירות ותשבחות[15] וכל השומע אותם ורך לבבו וימלא מיראת יוצרו ור׳ יוסף הדיין בר׳ יצחק בן סהל[16] ור׳ יוסף הדיין בר׳ צדוק בן צדיק ורבי יהודה הלוי בר שמואל הלוי ור׳ אברהם בר מאיר בן עזרא כולם חכמים גדולים וקדושים ומחזיקים ידי ישראל בשירות ונחמות על אלו נאמר זכר צדיק לברכה ועל המינין[17] נאמר שם רשעים ירקב[18]:

ובשהשלמנו[19] סדר הקבלה נזכיר זכרון דברי מלכי ישראל בבית שני להוציא מלבן של

---

[1] קנינו. [2] לצדוקים. [3] שהצדוקים מעולם. [4] ω. טלאם; O. אלטלאם. [5] E. adds סרה. [6] Ed. יקתדי ברא; o. שהשכל נותן זה וראוי להאמין. [7] P. שכתבנו. [8] o. עמדו. [9] o. יונה. [10] A. ניקוסליא; p. קשטיליא. [11] בגלות. [12] A. לאבן גביירול. [13] A. משה; E. O. יהודה. [14] Ed. שרטמיקאש; A. שרתרמיקש; o. שתומיקש. [15] A. O. P. add ובזה (P. ends here) יתעלה שמו של הק׳ב׳ה (O. מפייט בשירותיו ובתושבחותיו (אצל הב״ה את העולם הזה והבטיח על העולם הבא. [16] A. O. סהאל. [17] O. אותם הרשעים. [18] Ed. E. O. p. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד [o. only בּוּלָאוֹ תם ונשלם]. The following passage is to be found in O. and P. [19] P. השלמנו.

בידו לקח מיד הישמעאלים גבע רבה[1] אשר על אם הדרך מארץ ישמעאל לארץ אדום והמורדים במלכות[2] פלשתים עברו מעבר לים אל ארץ ספרד אחרי אשר לא השאירו פליטה לישראל מתנגה[3] עד אלמהדיה השב ידך כבוצר על סלסלות ובקשו לעשות כן בכל מדינות מלכות ישמעאל בארץ ספרד לולי יי שהיה לנו יאמר נא ישראל כי כאשר שמעו קול היהודים כי באו עליהם המורדים להדיחם מעל ה׳ אלהי ישראל הירא את דבר יי גם על נפשו וכמעט לא הפכו אבות על בנים מרפיון ידים יש מהם נכבשים בידי אדום ונמכרים להן להניסם מארץ ישמעאל ויש מהם נסים[4] ערומים ויחפים התנגפו רגליהם על הרי נשף עוללים שאלו לחם פורש אין להם אבל המקדים רפואה למכה יתברך שמו אמן ויתעלה זכרו ומלכותו שכן כתי׳ כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים וכו׳. והקדים ונתן בלב המלך רי אלפונשו *האינפיראדור להפקיד[5] על גבע רבה[6] על כל מנת[7] המלך מרנא ורבנא ר׳ יהודה הנשיא בן ר׳ יוסף הנשיא ן׳ עזרא היו אבותיו מגדולי גרנאטא ויורשי[8] עצר ומשרה בכל דור ודור במלכות באדים בן חבוס מלך פלשתים ומלכות[9] המלך חבוס אביו ומסורת בידי קהל גרנאטא שהם מיושבי ירושלם עיר הקדש מבני יהודה ובנימן ולא מן הכפרים וערי הפרזי אבל ר׳ יהודה הנשיא זה ואביו ודודיו ד׳ שרים[10] ר׳ יצחק[11] הגדול ומשנהו רבי משה והשלישי ר׳ יהודה והרביעי ר׳ יוסף כולם מדותם מעידות עליהם שהם מזרע המלוכה ומן הפרתמים. וכאשר הופקד הנשיא הגדול ר׳ יהודה זה על גבע רבה[12] ועיר מקלט *הגולה על ידו עברה הגולה[13] והוא הוציא אסירים בכושרות ושלח רצוצים חפשים ושבר עול ונתק מוסרות ובביתו ועל שלחנו מצאו בני הגולה מנוחה והשביע רעבים והשקה צמאים והלביש ערומים ונהגם כבהמות לכל כושל עד אשר הגיעו למדינת טוליטלה בכבוד מפני מוראו וכבודו שהיה לו על אדום המביאים אותם[14]. ועודנו היה בחור *מורם מעם[15] וגער חית קנה וכסף לא חשב וזהב לא חפץ בו ולא גנז *לעצמו מכל חלקו מעבודת המלך וכל מעשיו כמו בן אגריפס שאמר אבותי גנזו אוצרות למטה אני אהיה גונז אוצרות למעלה ומלאכה גדולה היתה לו שאילו לא עשה כי אם צדקות אלו דיו כי למחיה שלחו יי לפני הגולה[16]:

ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור על ידו שלח המלך בשבילו ויקחהו ושמו אדון לביתו

---

[1] Ed. o. ראבח; A. רבע. [2] בארץ. [3] ω. טאנגה; O. P. מן סאנגה; A. מן טראטנה. [4] Ed. adds רוגלים; E. ברגל; o. על רגלם; ω. על רגלים. [5] A. הוא האינפראדור להחקיר. [6] Ed. רקח. [7] A. מחנות. [8] ; ודורשי ; ויושיע ; P. עצרה הגלות. [9] ומלך. [10] A. שהם. [11] A. יהודה הגדול זה; O. צדוק. [12] רקח; רכח. [13] A. omits. [14] A. העושים להם מס. [15] L. מורא; others omit. [16] A. ולא גנז מכל עבודתו וכל מעשיו כמונבז בן אגריפס המלך שאמ׳ אם אבי . . . ומלאכה קטנה היתה לו שמא לא עשה כי אם צדקות אל די אלו כי למחיה שלחו ה׳ לפני הגולה ודידהו ודידן.

על דעת רבנות[1] וכל עמו וראינו בטוליטולה מבני בניהם תלמידי חכמים והודיעונו ששאריתם[2] על דעת רבנות וכן בכל האיים שבים יון מן ארץ נבקרי[3] וגננת[4] עד ארץ קושטנטינה[5] ורומי הגדולה וכל ארץ תוגרמה ואשכנז וצרפת וכל ארץ פוליא ומגינסיא[6] ואי סקיליאה[7] וארץ לומברדיא[8] עד נהר דורנו[9] עד ארץ ספרד בקצה המערב כולם המקום ישיב שבותם ויקבץ גליותיהם שהם על דעת חכמי המשנה והתלמוד חוץ ממדינה אחת במערב במדבר ורגלאן[10] ומעט מהם במצרים ומעט מהם היו בארץ הצבי ובשהיו ישראל חוגגים את חג הסוכות בהר הזתים היו חונים בהר מחנות מחנות אוהבים אלו את אלו ומברכין אלו את אלו. והמינים[11] חונים נגדם כשני חשיפי עזים והיו הרבנים מוציאים ספר תורה ומחרימין שמות המינין בפניהם והם שותקים כמו כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח ומאלו שהיו בארץ הצבי היה אלשיך אבו אלפרג[12] ישתחקו עצמותיו בגיהנם והלך לשם כסיל אחד מקשטיליא שמו[13] סידי אבן אלתראס וראה את הרשע[14] אבו אלפרג והוא הסיתו והדיחו וכתב זה ספר מן אלשיך אבו אלפרג הוא הכופר[15] והמסית והמדיח והכניסו בן אלתראס לקשטיליא והטעה הרבה מהם ומת בן אלתראס לגהינם ונשארה אשתו הארורה והיו קורין אותה אלמעלמה וסומכין עליה בקבלתה ושואלין זה אל זה היאך עושה אלמעלמה ועושין כמוה עד שנתחזק הנשיא ר׳ יוסף אבן *אלפרוג אלקדרו[16] והשפילם מוסף על שפלותם וגרשם מכל מבצרי קשטילייא חוץ ממבצר אחד קטן שנתן להם מפני שלא רצה להרגם[17] שאין דנים דיני נפשות בזמן הזה. ואחר פטירתו העלתה טינתם של מינים שירטון עד שהומלך *רי אלפונשו[18] בן רימונדו[19] מלך מלכים *הוא האינפיראדור והיו נשיאים בכל ממשלתו ממלאים מקום אבותם והשפילום[20]. וזה הדבר אשר השפיל את המינין[21] בארץ קשטיליא המלך[22] דון אלפונשו בן רימונדו[23] מלך מלכים היה ומלך צדיק היה[24] וכבדה ידו על כל הישמעלים הנמצאים בארץ ספרד ושמם למס עובד ועצמה מלכותו והניח ה׳ לו מכל אויביו[25] מסביב. והימים אשר מלך על אדום מ״ח[26] שנה וכי חזקה המלוכה

---

[1] A. שעל . . . משתדל הוא. [2] A. E. P. ששאלתם (E. והודיעו) וידועים. [3] O. נבקאס; o. נבקאה. [4] A. גיא גאות; O. וגיאת; P. וגתאנת. [5] P. o. קושטוטיאה; p. קרטוסיאה. [6] ומגנסיא; וסגנסיאה. [7] וארץ סקליא. [8] לונברדיאה. [9] דוראנו; דוארנו; דודאנו. [10] o. ובגלאן. [11] והצדוקים. [12] אלפראג; O. אלטראס. [13] Ed. נקרא and omits סידי. A. אלו טואס; שמו סרי אבן; O. אבו אלאטראס. [14] E. סיד; O. אלשייך. [15] הסופר; הספר. [16] Ed. אלקברי; A. פורונצאל; O. פרולנצל הנקרא מבציראל; o. פרובינצאל; P. ר׳ יוסף הנשיא בן פרולבצל הנקרא מבצידל. [17] A. להמיתם. [18] E. דון אנפוש; P. דון פוש. [19] A. רימון; P. omits. [20] E. והפילם; O. ובממשלתו הפילם; some omit from הוא (l. 18). [21] o. צדוקים. [22] Ed. רי; o. אלדי; P. המלך; O. כי זה המלך. [23] P. דונפוס בן ריימונד. [24] A. adds וגברה. [25] עבדיו. [26] L. O. ל״ח.

והב״ה הסכים על ידם והם סוף חכמי התלמוד *בזה הזמן. ושמענו[1] *שיש בארץ צרפת חכמים גדולים וגאונים וכל אחד ואחד רב ממלא מקום התורה להנחילה והנחילוה על מה שנאמ׳ להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כל אחד ואחד היה במקומו הרב הגאון ר׳ משה בר יוסף ז״ל והרב הגאון ר׳ אברהם בר יצחק ז״ל והרב הגאון ר׳ מאיר בר יוסף ז״ל בנרבונא שהאירו את התורה בחומש במקרא במשנה בתלמוד בירושלמי על לומדיהם[2] ואחר[3] במדינת רומרוג[4] ר׳ יעקב הב״ה ישמרהו על ידי לומדיהם ונוחליהם ויחיים ויזכם לחיי עד אמן *ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל[5] למען יהיו שפתותיהם[6] דובבות בקבריהם לקיים מה שנא׳ דובב שפתי ישנים:

הרי אלו עשרה דורות מן הנביאים חגי זכריה ומלאכי עד רבן יוחנן בן זכאי וחמשה דורות של תנאים ושבעה דורות של אמוראים הרי אלו כ״ב דורות עד סוף אמוראים. ורבנן סבוראי ה׳ דורות וה׳ דורות בגאונות[7] וג׳ דורות ברבנות *דורו של רב נסים ורבינו חננאל ורב שמואל הנגיד ודורן[8] של חמשה רבנים שמות כולם יצחק ודורו של רב יוסף הלוי ז״ל[9] סך הכל ל״ח דורות מחגי זכריה ומלאכי עד רב יוסף הלוי ז״ל ורב ברוך בר יצחק. הרי אלו י״ד[10] דורות מחתימת התלמוד עד פטירת רב יוסף הלוי ז״ל סך הכל ל״ח[11] דורות מחגי זכריה ומלאכי עד רב יוסף הלוי ז״ל כלם[12] עדים נאמנים מפי עדים נאמנים שלא פסקה הקבלה ושלשלת הקדושה שלה ואילו במינים אין אתה מוצא כן שהרי ענן הרשע ושאול בנו שם רשעים ירקב תלמידיו של רב יהודאי זצוקל״ היו וחלקו עליו ועל קבלתו בלא שום טענה בעולם אלא מפני הקנאה שהיתה בהם ואינם יכולין לומ׳ כן אנו מקובלים מפי פלוני ומפי פלוני ומפי הנביאים אלא שהם בודים מלבם נשמתם בגיהנם ישחקו עצמותיהם. ועוד שהן בטלים במיעוטם שאתה מוצא קהלות ישראל שהיו פושטות ממדינת סלא[13] בקצה המערב עד תאהרת בראש המערב וקצה אפריקה וכל ארץ אפריקא ומצרים וארץ הצבי וארץ ערב וארץ שנער וארץ עילם וארץ פרס וארץ דדן וארץ הגרגשי ונקרא *גרגאן וטברסטאן[14] ואל דילם[15] עד נהר אתל[16] שהיו שם עמים[17] בוזריים שנתגיירו ויוסף[18] מלכם שלח ספר לר׳ חסדאי הנשיא בר׳ יצחק בן שפרוט והודיעו *שהוא

---

[1] O. בזמן הזה אשר שמענו. [2] O. adds ונוחליהם; o. for both words שמריהם. [3] Ed. שבארץ צרפת היה חכם גדול ורב מובהק; o. ורב מובהק for ואחר. For A. see p. 82. [4] רומרו. [5] O. ברבים. [6] o. ויזכם לחיי עד אמן; O. continues של אלו הגאונים. [7] בגאונים. [8] ודורות. [9] o. הרי אלו י״ג דורות מחתימת התלמוד עד פטירת רב יוסף הלוי. [10] L. o. (see note 8) י״ג. [11] ל״ו. [12] O. הילך. [13] O. סיליא; P. סליא. See p. 77, l. 23. [14] A. טבטטא; E. גרגון ונוברסתאן; O. גרגשתאן. [15] A. ואל דלה; E. O. ואלדילאם; o. ואלדיאלם; E. ואלדילאן; L. ואלדיאן. [16] Ed. L. (marg. ס״א אֶהֶל), ω. אובל; o. טילי. [17] גוים; גירי; הרבה. [18] L. ואסף; o. adds בן אהרן הכזרי.

ור׳ ברוך בר׳ יצחק בן אלבאליה[1] נולד גם הוא באדר ראשון שנת דתתלז[2] ששניהם *בשנה אחת[3] נולדו וקבל מאביו רב יצחק וקודם פטירת רב יצחק אביו היתה מחלוקת בינו ובין רב יצחק אלפאסי וכן היתה מחלוקת גדולה בין רב יצחק בר׳ יהודה אבן גיאת ובין ר׳ יצחק אלפאסי וכשנפטר ר׳ יצחק בר׳ ברוך היה רב ברוך בנו כבן יז שנה והוא סח לי[4] שבשעת פטירת אביו קרא אותו ולחש באזנו[5] שלא היה יכול *לדבר דברים נשמעים[6] ואמר לו לך לר׳ יצחק אלפאסי ואמור לו שהרי אני יוצא מן העולם הזה ונכנס לעולם הבא *וכבר מחלתי[7] לו על כל דברים קשים שדבר לי בין בכתבים בין בעל פה. וכן אני מפיים ממנו שיעשה כך וילמד אותך ועמוד לפניו יודע אני שיעשה לך טובה הרבה מאד וילמד אותך בכל לבו. ואחר שקברתי[8] את אבא מרי הלכתי אליו[9] לאליסנא ודברתי אליו כל דבריו שצוני[10] ובכה רב יצחק בן אלפאסי והגדיל בבכי[11] וחזר לנחמני ולדבר על לבי ואמר לי אם מת אביך ז״ל אני אהיה לך לאב ואתה תהיה לי לבן ועמדתי בביתו עד שלמדתי[12] לפניו כל התלמוד וכשמת רב יצחק בן אלפאסי טבעם של *זוג זה[13] של רב יוסף הלוי ור׳ ברוך בר רב יצחק היה פושט ויוצא בכל הארץ והיה רב ברוך זה יודע חכמת יונית מוסף על תורתו וחכמתו והעמיד תלמידים הרבה ואני הקטן שבכולם והוא נפטר בסוף אלול שנת דתתקפו והאריך ימים אחריו רב יוסף הלוי ז״ל כמו ט״ו שנה ואין לו שני בדורו[14]. ודורו הוא הדור השלישי ברבנות:

ולאחר פטירת רב יוסף הלוי שמם העולם מן הישיבות של חכמה[15] וא׳ע׳פ שרב מאיר בנו ור׳ מאיר בן אחיו היו תלמידיו ובעלי קבלתו והם חכמים גדולים אבל מפני הרעה נאסף הצדיק. ואחר[16] פטירת רב יוסף הלוי ז״ל היו שני חירום וגזרות ושמדות על ישראל ויצאו בגלות ממקומותם אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי ועוד מוסף על נבואת ירמיה ואשר לצאת מן הכלל יצא מפני חרב אבן תמורת[17] שיצא לעולם בשנת תתקב[18] שגזר להוציא את ישראל מן הכלל ואמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד וכן לא השאיר להם בכל מלכותו שם ושאר במדינת צלא[19] מקצה[20] העולם עד מדינת אלמהדיה[21] ומפני כן לא יכלו בניו של רב יוסף להושיב[22] ישיבות אלא גלו בראש גולים למדינת טליטלה והיו משתדלים להעמיד תלמידים כפי יכלתם[23]

---

[1] E. O. P. אלביליאה. [2] A. לח. [3] A. בשבת אחד. [4] A. בדבר; o. דבר לו. [5] p. לו לאזנו. [6] A. להגביה קולו. [7] A. והרני מוחל. [8] Ed. קברי. [9] לעיר; some omit. [10] A. O. אשר שלחני; E. אשר דברנו. [11] בכיה. [12] שקראתי. [13] אלו. [14] בכל העולם. [15] O. חכמים. [16] A. שאחר. [17] A. תהורות; E. P. הזמרת; O. המאזרת; ω. תמירה. [18] A. תתעב; P. עג; p. קכ. [19] Others שלב. [20] o. שהוא בסוף. [21] O. אלמהדיאה; E. o. אלמהריאה. [22] A. להוציא על. [23] כחם.

וחבר הלכות[1] כמו תלמוד קטן. ומימות רב האיי לא נמצא כמוהו בחכמה וחמשה אלה הם הדור השני מהרבנות ומגדולי תלמידיו של ר׳ יצחק אלפאסי היו רב יוסף בר׳ מאיר הלוי ור׳ מאיר בר רב יצחק. רב יוסף הלוי בר׳ מאיר אבן מיגש נולד באדר ראשון שנת דתתלז והיה רב מאיר אביו תלמיד חכם ונשוא פנים והיה ר׳ יוסף[2] הוא היה הבורח ממדינת גרנאטה מלפני המלך בדים כמו שהזכרנו למעלה והיה עובד עבודת המלך אבו עבאד ומנערותו של רב יוסף הלוי היה מכיר בו ר׳ יצחק בר׳ ברוך שאדם גדול יהיה[3] בחכמה והיה משתדל[4] לר׳ מאיר ללמדו ביום ובלילה שהיו שניהם אוהבים זה את זה בנפשותם ר׳ יצחק בר׳ ברוך ור׳ מאיר הלוי אבן מיגש. וכשנכנס ר׳ יצחק בן אלפאסי לספרד ונתיישב באליסנה הלך ר׳ יוסף הלוי אליו ממדינת אשביליא והוא עודנו נער כבן י״ב שנה ועמד לפניו כמו י״ד שנה לקרוא[5] יומם ולילה והיה לו לרב יצחק לבן נבון והגדילו בחכמה וסמכו קודם פטירתו וכתב לו ספר שאפי׳ בדורו של משה רבינו לא *אישתכח כוותיה[6] דאילו בדורו של משה כתי׳ הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים וכתי׳ בתריה ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואילו נבונים *לא כתי׳ בהו דלא אשכח[7] והוא היה חכם ונבון. ואחר פטירת רב יצחק אלפסי ישב רב יוסף הלוי ן׳ מיגש על כסאו מחדש סיון של שנת דתתסג עד אייר של שנת דתתקא ל״ח שנה ובכולם היתה תורתו אמונתו וטבעו יצא מספרד עד מצרים ועד בבל ובכל הארצות ומוסף על חכמתו הגדולה היו מדותיו מעידות בו שהוא מזרע משה רבנו ע״ה שענו מאד היה מכל האדם ונתן לו הב״ה רחבת לב והיה עובר על מדותיו ועובר על פשע והב״ה *יגמלהו כל הטובה אשר עשה לישראל אמן[8]:

---

[1] A. תלמוד. [2] A. adds דודו; E. הורו. [3] היה. [4] A. משכיל והזהיר. [5] ללמוד. [6] ω. נמצא כמוהו. [7] Ed. לא אשתכח. [8] ω. ימחול עונותיו; P. continues ועל כלם הרב ר׳ משה בר מיימון ספרדי אשר ממצרים והוא היה תלמיד הרב ר׳ יוסף הלוי אבן מגש והוא היה רב וגדול בתלמוד אשר כמוהו לא נהיה (so) מיום שמתו רבינא ורב אשי. והוא חבר בפסק התלמוד ארבעה עשר ספרים הנקראים משנה תורה ופשטו בכל ארץ ישראל ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וכל אסור וכל היתר לא נעשו חבורים כמותם מובחרים ועשה גם כן פירוש משניות שיתא סידרי וחברם [ב]לשון ארמי (so) והעתיקם בלשון הקדש ר׳ יהודה חריזי וקצתם יצא בארצותינו האלה. והוא היה גם כן פילוסוף גדול חכם בטבע ובתכונה ובחכמת האלהית וחבר בחכמות ההם ספרים הרבה אין קץ. ועל כלם ספר הנכבד הנקרא מורה הנבוכים כשמו כן הוא כי הוא כולל כל החכמות ומגלה דברים סתומים נעלמים עד ששתו מימיו כל החכמים הבאים אחריו תהי נפשו צרורה בצרור החיים את יי אלהינו שלא הניח כמותו בתורה וביראת שמים ועלה ונתקדש בישיבה של מעלה דתתקסז ליצירה נ״ע.

וכשנגזרה הגזרה על רב יהוסף הנגיד ברח עזריה בנו לר׳ יצחק זה הרב בן גיאת וזכר הרב חסד אבותיו שעשו לו וכבדו ונשאו ורצה להקימו לראש על קהל אליסאנה ושאר קהלות ספרד והוא עודנו נער. אבל אם יי׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ונפטר ר׳ עזריה הלוי ונסמך ר׳ יצחק בר׳ רב יהודה ברבנות עד שנת דתתמט וחלה חלי כבד מאד והביאוהו עבדיו לקורטובה להתרפא ונפטר שם ביום שבת[1] והוציאוהו עבדיו מת מקורטובה וילכו כל הלילה ויאר להם באליסנה ויקבר שם עם אבותיו ומוסף על חכמתו ועל תורתו היה פייטן גדול ויודע בחכמה יונית והרביץ תורה הרבה והעמיד תלמידים הרבה. ומגדולי תלמידיו היה ר׳ יוסף[2] הדיין בר׳ יעקב בן סהל[3] חכם גדול ופייטן גדול וירא שמים נסמך בדיינות במדינת קורטובא בשבט שנת ד׳ אלפים תתעג ונפטר בניסן שנת דתתפד ושפט את ישראל י״א שנה ונפטר. ומתלמידיו היה ר׳ יצחק בר רב ברוך ור׳ ברוך בנו שנזכיר ור׳ יוסף ברבי צדיק בן צדיק חכם בן חכם גדול ופייטן וירא שמים ונסמך בדיינות קורטובא בסיון שנת דתתצח ונפטר בשנת ד׳ אלף תתקט ושפט את ישראל י״א שנה והוא נקרא חבר לר׳ יצחק בר׳ ברוך ור׳ יצחק ברבי יהודה. וכך היה מכונה אלחבר ר׳ יצחק בר׳ משה הידוע בן סברי[4] מן קהל דיניאה[5] כי פעמים נקרא חבר ופעמים נקרא רב ולא היה חבר לאלו ולא עצר כח בימיהם והלך מדיניאה לארץ מזרח ונסמך שם גאון והושב[6] על כסא רב האיי ז״ל ולפי דרכינו למדנו שלא נשאר שם ושאר לתלמוד בכל ארץ שנער. הרביעי רבי יצחק בר ראובן *אלברגלוני בא מברגלונא עד מדינת[7] דיניאה והיא היתה בישובה חזקה בים והיה בה קהלה גדולה וקדושה בעושר ומעשים טובים. וכבדו הרב ר׳ יצחק זה ונשאוהו ונתחתן לאבן אלכתוש[8] מגדולי דיניאה וישב שם ושפט אותם[9] עד יום מותו. ופייטן היה וחבר אזהרות וחבר פירוש לפרקים ממסכת כתובות ופירוש ממס׳ עירובין[10] המעידים על חכמתו וחבונתו. ועוד גדול מכולם רב יצחק בר׳ יעקב בן אלפאסי מן קלעה חמאד ותלמידו של ר׳ נסים ברבי יעקב ור׳ חננאל היה והלשינו בו *בארצו כלפה בן אלאעגאב[11] וחיים בנו עד שברח ונכנס בספרד בשנת דתתמח. וכבדו ונשאו ר׳ יוסף הנשיא בר׳ מאיר בן מהאגר[12] ונכנס למדינת קורטובא ועמד שם מעט וא׳ח׳כ הלך למדינת אליסאנה ועמד שם עד יום מותו ונפטר בניסן[13] בשנת דתתסג[14] והוא כבן צ׳[15] שנה והוא העמיד תלמידים הרבה ויצא טבעו בכל העולם

---

[1] A. adds שנת דתתקפא. [2] E. יוסי. [3] E. סאהל; A. שאול. [4] סברי; סכני.
[5] דאניאה. [6] וישב. [7] אלברצלוני בא מברצלונא למדינת. [8] o. לכתוש; L. אללכתוש; A. אלכתיש; E. לכתויש; O. לבתויש. [9] את ישראל; את העיר. [10] A. (רוב מכתובות ומעירובין), O. P. [11] Ed. ω. בארצן; E. P. ω. בן אלכלפא (E. עכאב) עגאב.
[12] Ed. ω. שרתמיקש. [13] A. סיון. [14] O. דתתפ, corrected, and A. תתצג.
[15] A. ׳ע.

הספרדיים אלו הן שמותן. רב יצחק בר׳ ברוך ורב יצחק בר רב יהודה בן גיאת[1] ור׳ יצחק בר ברוך בר יעקב בר ברוך בן אלבאליה מקהל קורטובא וקודם לכן היו אבותיו מקהל מרידה[2] וכשגבר טיטוס על ירושלם פיים ממנו שלישו שהיה לו ממונה על ספרד שישלח אליו משועי ירושלם ושלח לו מקצתם והיה[3] בהם עושה[4] פרוכת ויודע מלאכת המשי ושמו ברוך ועמד[5] במרידה והוליד[6] שם בנים וקהל גדול היה שם במרידה *ושח לי[7] ר׳ מאיר בן ביבש שראה גליון של רב סעדיה גאון ז״ל וכתוב עליו לקהל קורטובא ואלבירה ואליסאנה ובגאנה[8] וקלסאנה[9] ואשבילא ומרידה העיר הגדולה וכל ערי ישראל אשר סביבותיה. ומפני מלחמות חרבה[10] מרידה וגלו[11] אבותיו של ר׳ יצחק זה בן אלבאליה ושכנו בקורטובא והיו מגדולי העיר ונולד ר׳ יצחק זה הרב באייר בשנת ד׳ אלפים תשצה[12] והיה דורש חכמה ואוהב תורה מימיו. ובא למדינת קורטובה חכם גדול מצרפת ושמו ר׳ פריגורס ועשה לו ר׳ יצחק זה טובה הרבה וספק[13] לו כל צרכיו ויואל לשבת את האיש ולמד ממנו. *ור׳ שמואל הלוי הנגיד היה[14] אוהב אותו והוא עודנו נער והיה משגר לו ספרים ומתנות ומצוהו להשתדל ולקרות ונפטר ר׳ שמואל הנגיד בשנת ד״א תתטו. וכתב רב יצחק זה מחברת עיבור וכל סודו לר׳ יהוסף הלוי הנגיד בנו ונשא אותו רב יהוסף הלוי הנגיד בממון והלך אליו לגראנטה והיה הולך ושב מקורטובא לגראנטה ובגראנטה היה ביום השמד[15] נעשה לו נס ונצל וא׳ח׳כ קנה ספרים הרבה מאד כי עשיר גדול היה ומספרי הנגיד *שנתפזרו בכל הארצות קנה הרבה מאד והוא חבר ספר גדול וקרא שמו קופת הרוכלים ופירש בו מהלכות קשות[16] שבתלמוד הרבה מאד אבל לא השלימו ונפטר והוא עודנו לא נשלם והיה חכם בחכמה יונית ובן ל״ד שנה היה בשיצא טבעו עולם ונסמך ברבנות ונשיאות בשנת תתכט. כי מלך ישמעאל הנקרא אלמתעמד[17] שמו לשר בביתו ובהיכלו שהיה שומע לו בחכמת האיצטגנינות שהיה יודע מוסף על תורתו ועמד בגדולתו כמו כ׳ שנה ונפטר במדינת גראנטא בניסן שנת תתנד[18] לאחר שהרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה ועשה טובות גדולות לישראל ונ״ט שנים היו ימי חייו והוא זקננו אבי אמנו:

ורב יצחק בר יהודה הרב בן גיאת מגדולי מדינת אליסאנה גם הוא היה אוהב חכמה ודורש תורה מימיו והנגידים השנים רב שמואל ורב יהוסף בנו היו מכבדים ומנשאים אותו

---

[1] O. מגאיית; others omit; Ed. adds ור׳ יצחק בר ברוך. [2] מארדא; L. מאראנא. [3] והיו. [4] עושי. [5] ועמדו. [6] והולידו. [7] O. ושלח לו; A. ושם היה. [8] ω. ובאנגה. [9] O. [E. לסאנה] וקהל אסאנא; A. for the last three ואלמטיה. [10] A. שרבו על. [11] A. גלו. [12] A. נה; E. תצה. [13] ופסק. [14] A. הרבה ור׳ שמעון הלוי הנגיד היה ר׳ שמואל אביו. [15] גזירה. [16] A. גדולות. [17] P. אלמעתמאר; A. אלמעמד. [18] E. A. נט.

בישיבות ספרד בין בארצות שזכרנו *ועוד היה מספיק שמן זית לבתי כנסיות שבירושלם בכל שנה[1] והרביץ תורה הרבה ומת בשיבה טובה זקן לאחר שזכה לד׳ כתרים כתר תורה וכתר גדולה וכתר לויה וכתר שם טוב *עולה על גביהם במעשים טובים על כל אלו[2]. ובשנת דׇּתׇּטׇו נפטר ועמד על כנו[3] ר׳ יהוסף הלוי הנגיד בנו ומכל מדות טובות שהיו באביו לא חסר אלא אחת שלא היה ענותן כאביו מפני שגדל בעושר ולא נשא עול בנעוריו וגבה לבו עד להשחית ויקנאו בו סרני פלשתים עד שנהרג ביום השבת בתשעה בטבת שנת דׇּתׇּכׇו[4] הוא וקהל גראנאטא וכל הבאים מארצות הרחוקות לראות תורתו וגדולתו [נתאבלו עליו] ואבלו היה הולך בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר. ומימי רבותי׳ ז״ל הקדמונים שכתבו מגלת תענית וגזרו תענית בט׳ בטבת[5] ולא ידעו[6] על מה הוא ומכאן ידענו שכוונו ברוח הקדש ליום זה. ולאחר פטירתו נתפזרו ספריו ומחמדיו ופשטו בכל העולם וכן התלמידים שהעמיד והם היו רבני ספרד ומנהיגי הדור אחר פטירתו:

ונחזור להזכיר דברי ארץ אפריקה. אחר פטירת רבינו ר׳ חושיאל נסמכו במדינת אלקירואן בנו ותלמידו רבינו חננאל ז״ל ורבנו נסים ברבי יעקב בן שאהון[7] שקבלו מר׳ חושיאל וקבל רבנו נסים[8] מרבנו האיי גאון שהיה אוהבו מאד ושולח לו ספרים בתשובות כל ספקותיו על יד. ורב שמואל הלוי הנגיד על יד רבנו נסים היה שותה מימיו של רבנו האיי והיה מהנה מנכסיו לרבנו נסים מאד שלא היה בעל ממון ולאחר כן נתחתן עמו ושלח בתו לרב יהוסף הנגיד לאשה ולא מצאה חן בעיניו מפני שהיתה כננסת[9] אבל היתה בעלת תורה ויראת שמים וכשנהרג אישה הנגיד ברחה אל מדינת אליסאנה[10] ופרנסוה קהל אליסאנה בכבוד גדול עד יום מותה:

ורב חננאל עשיר גדול היה שהיו באלקירואן סוחרים הרבה מטילים מלאי לכיסו[11] והיו לו תשע בנות והניח עשרת אלפים זהובים אחר מותו. וכן רב נסים לא היה לו בן ונפטרו שניהם ופסק התלמוד מארץ אפריקה ונשאר מעט מזער במדינת אלמהדיה ביד בני זוגמאר[12] ובמדינת קלעה חמאד[13] ביד מר שלמה הדיין בן פורמש[14] אבל לא נסמכו ברבנות ולא יצא טבעם בעולם. ודורם של שלשה אלה רב חננאל ורב נסים ורב שמואל הלוי הנגיד הוא הדור הראשון ברבנות וחזר כח התלמוד בארץ ספרד והיו שם חמשה רבנים ושמותם כולם יצחק שנים ספרדיים והשלישי קרוב להם ושנים באו מארץ אחרת,

---

[1] E. and partly O. עם שמן זית שהיה מספיק . . . שנה ושנה מביתו היה יוצא. [2] Ed. ומעשים טובים על גביהם; ω. שלשתן for כל אלו. [3] E. כסאו. [4] Ed. כ״ד. [5] באב. [6] E. ידענו. [7] A. שאקון. [8] הרבה מאד. [9] A. אנוסה; O. גנוסת; ω. ננסת. [10] אוליאסנה; אלינסה. [11] A. לביתו ולכיסו. [12] P. זוגאמר; E. זומגאר. [13] E. חאמא; A. אבן אלחמאד. [14] A. פוראמש; E. O. פרמש; L. פוראש.

מקהל קורטובא הוא היה כותב לנו. מיד צוה הסופר והריצו אליו[1] ר׳ שמואל הלוי זה ואמר לו אין אתה ראוי לשבת בחנות אל תסור ממני ימין ושמאל וכן עשה ונעשה סופרו ויועצו והוא היה יועץ אל המלך *בעצת ר׳ שמואל הלוי ז״ל[2] וכל עצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר אלהים והצליח המלך חבוס בעצות שלו והגדיל למעלה. ואחר כך חלה הסופר אבן אלעריף ונטה למות ונכנס המלך חבוס לבקרו ואמר לו מה אעשה ומי יעצני במלחמות אשר סבבוני והשיב לו אני לא יעצתיך מלבי מעולם אלא מלב זה היהודי *הסופר שלי[3]. שים עיניך עליו ויהיה לך לאב ולכהן וכל מה שייעצך תעשה וה׳ יהיה בעזרך[4]. ולאחר מות הסופר לקח המלך חבוס את ר׳ שמואל הלוי והביאו אל היכלו והיה סופר ויועץ. ובשנת דתשפ[5] היה בהיכל המלך חבוס והיו למלך שני בנים שם הגדול באדים ומשנהו באלקין. וכל סרני פלשתים נטו[6] אחרי בלקין הקטן להמליכו ושאר כל העם אחרי באדים. וגם היהודים ומהם ר׳ יוסף בן מיגש[7] ור׳ יצחק בן ליאון ור׳ נחמיה הנקרא אשאכפה[8] מגדולי גראנטה *שלשה אלה[9] היו אחרי בלקין ור׳ שמואל הלוי[10] היה אחרי באדים. וביום מות המלך חבוס עמדו סרני פלשתים וגדוליהם בשחר[11] להמליך בנו בלקין *מיד הלך בלקין ונשק יד אחיו הגדול באדים[12] והמליכוהו בשנת דתשפז[13] ונהפכו פני אויביו[14] כשולי קדרה ובעל כרחם שלא בטובתם המליכו את באדים ואחר כך נתחרט בלקין *שהמליך אחיו והיה מתגבר[15] על אחיו באדים ולא היה המלך יכול לעשות שום דבר קטון או גדול אלא אחיו היה מכשילו. ואחר כן חלה אחיו בלקין *וידבר המלך לרופא *להניח רפואתו ממנו וכן עשה[16] הרופא[17]. ומת בלקין והממלכה נכונה ביד באדים. וברחו[18] ג׳ גדולי העיר *שהזכרנו למדינת אשבילא[19]. ונסמך רב שמואל הלוי לנגיד בשנת דתשפז ועשה טובות גדולות לישראל בספרד ובארץ[20] המערב ואפריקה ובארץ מצרים ובאיסקליא ועד ישיבת בבל ועד עיר הקדש. כל בני תורה שהיו בארצות האלה היה מהנה מנכסיו וקנה ספרים הרבה מכתבי הקדש והמשנה והתלמוד שגם הם מכתבי הקדש וכל מי שהיה רוצה להיות תורתו אומנותו בכל ארץ ספרד ובכל ארצות שהזכרנו הוא היה מוציא עליהם ממונו והיו לו סופרים שהיו כותבים משנה ותלמוד ונותן במתנה לתלמידים שלא היו יכולין לקנות משלהם בין

---

[1] אל. [2] O. P. [3] A. O. P. ω. [4] E. יעזרך ולא יעזבך; A. וה׳ אשר יצרך לא יעזבך. [5] P. שעח; E. שב. [6] נאספו. [7] E. P. מאגש; O. מגיש. [8] o. אישכפה; L. אשכפה; E. אשכבא; ω. אשקאפא; O. P. omit the two words. [9] שלשתן. [10] זה הרב. [11] O. P.; others בשורה. [12] E. והלך לאחיו. [13] E. תשב. [14] אוהביו. [15] A. E. O. P. שעשה ומתגבר (E. ממה) במה. [16] A. שיניח לו ממונו ועשה כן. [17] E. O. P. כן (P. ונעשה) ועשה (E. ממונו) להניח לו הכל (E. המלך) ודבר. [18] P. והלכו וברחו; Ed. adds היהודים. [19] Ed. הנזכרים למעלה למ׳ אשקיליה. [20] A. ובכל ארץ.

מפני כן ומפני שאבן שטנאש כתב תשובה קשה לקהל קורטובא לא הוסר *ר׳ חנוך[1] אחרי שוב אבן גו לגדולתו עד שמת אבן גו בימי הרב. והרב בחסידותו עגמה נפשו והוקשה לו שמת כי בליל שבת מת אבן גו ובא אל הרב אחד מחתניו מבני אבן פליאג והוא היה כמבשר בעיניו וספר לו שמת יעקב ן׳ גו וגעה הרב בבכיה עד שתמה אבן פליאג ואמר אני באתי לבשרך במות אויבך ואתה אוהב את שונאך ובוכה על מיתתו. אמר לו הרב אני *מצר ובוכה[2] על כל העניים שהיו רגילים לסמוך על שולחנו מה יעשו למחר אם אתה מפרנס אותם אני לא אבכה שהרי אני איני יכול לפרנסם כי לא היה הרב בעל ממון מפני חסידותו שלא היה רוצה ליהנות מכבוד התורה לפיכך היו חייו חיי צער. ונפטר הרב ר׳ חנוך בשנת דתשעה קודם פטירת רב האיי ז״ל י״ג שנה ואע׳פ׳כ לא השיבו מנחה קהלות מזרח ומערב לישיבות מפני שחכמים אלו העמידו תלמידים הרבה ופשט התלמוד בכל הארץ. וכן היה מנהגו של הרב ר׳ חנוך ז״ל שהיה עולה לסיים את התורה בכל שנה ושנה ביום טוב האחרון של חג היו עולים עמו שלשה גדולי הדור ועיני העדה אל התיבה ובשנת דתשעה עלה כמנהגו ועלו עמו *כבכל י׳ו׳ט[3] והתיבה היתה ישנה ונשברה *ונפלו כל העולים[4] ונשברה מפרקתו של הרב ומת לימים מועטים לאחר שהעמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל:

ומגדולי תלמידיו היה רב שמואל הלוי הנגיד בר׳ יוסף *הידוע אבן נגרילא[5] מקהל[6] קורטובא והיה תלמיד חכם מן המשכילים הגדולים ועוד היה בקי בספרי הישמעאלים ובלשונם ומאשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך והיה רוכל מפרנס את עצמו בצער עד שהיו ימי חירום בספרד[7] לאחד שנפסקה מלכות בני[8] אבי עמאר וגברו סרני פלשתים ונדלדלה מדינת קורטובא וברחו[9] יושביה יש מי שברח לסרקוסטה[10] ועוד זרעם שם עד היום ויש מי שברח לטוליטלה וזרעם נכר[11] שם עד היום. ור׳ שמואל הלוי זה ברח למאלקה[12] והיה יושב בחנות והיה רוכל והיתה חנותו סמוכה לחצר אבן אלעריף סופר המלך חבוס בן מאכסן[13] מלך פלשתים בגראנאטה והיתה שפחת הסופר מתפייסת[14] אותו והיה כותב ספרים לאדוניה המשנה *אבו אלקאסם[15] ן׳ אלעריף והיה רואה ספריו ותמה מחכמתו ולקץ ימים נשאל[16] משנה זה בן אלעריף ממלכו[17] חבוס לשוב לביתו למאלקה ושאל את אנשי ביתו מי היה כותב לכם הספרים הבאים אלי מכם אמרו לו יהודי אחד סמוך לחצרך

---

[1] הרב. [2] A. עצב ומצר. [3] In o. only; Ed. ערב יום טוב; L. עיני. [4] In O. [5] A. omits; ω. נגדילא; P. נגרליא; Ed. o. גיקיטיליא. [6] A. ממדינת. [7] E. במלכות. [8] E. (o. בן) בני אבן. [9] A. adds בל. [10] A. לסרגוסה. [11] A. עודם. [12] L. לקמלה. [13] E. L. P. מאסכן; A. מארסאן; ω. מארבן; Ed. O. מאחס. [14] מפייסת. [15] E. הוא אבן; E. קסאס. [16] Ed. adds מלפני. [17] A. מאת המלך.

זהובים געפריה[1] וכשהתחילו אילו לדבר צוה הסרים[2] לבזותם ולהכותם במקלות ולהוציאם[3] לבית הסוהר מבוהלים ודחופים ובמוצאי היכלו היו כמה עקמומיות[4] ונפלו באחת מהן האלפים זהובים *שהיו מביאין דורון[5] וצעקו ואין שומע להם ולאלתר נכנסו שני אחים אלו ר׳ יעקב בן גו ור׳ ויוסף אחיו ומצאו הזהובים והלכו להם לדרכם ונתיעצו בביתם[6] ואמרו זה הממון מצאנוהו בהיכל המלך בואו ונשבע שכולו ישוב להיכל המלך במנחות ומתנות ואולי נסיר מנפשנו חרפת צוררינו *ונתלה במלך[7] ויעשו כן. והתחזקו במלאכת המשי ועשו בגדים יקרים *ונסי ישמעלים על ראשי הדגלים יקרים מאד[8] לא[9] נעשו כמותם בספרד והעלו מנחה למלך השאם ולמלך אלמנצור בן אבי עמר אומנו עד שאהב המלך אלמנצור יעקב אבן גו וכתב לו גליון שנשאו על כל קהלות ישראל שיש מסגלמאסה עד נהר דוירנא[10] שהיא קצה מלכותו שיהיה שופט *את כולם ויהיה רשאי[11] למנות אליהם כל מי שירצה ולקצוב כל מס וכל פרעון שעליהם והעמיד לפניו י״ח מסריסיו לבושי פסים והרכבוהו במרכבת המשנה אשר לו ונקהלו כל בני קהל קורטובא מנער ועד זקן ועשו[12] לו הסכמה בנשיאות וכתוב בה משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך ועמד בגדולתו. ושלח שליח אל הרב ר׳ חנוך שאם ידין בין שני אנשים ישים אותו באניה מבלי משוטות וישליכהו בים. וכל הקמים על אבן שטנאש שבו אליו וכתבו כולם אגרות לאבן שטנאש שישוב לקורטובא ויסירו את הרב ר׳ חנוך וימנוהו לרב עליהם והוא השיב להם תשובה קשה ואמר להם *על הרב מעיד אני[13] על עצמי שמים וארץ שאין כמוהו מספרד *עד ישיבת בבל[14]. ולקץ שנה אחת לנשיאות אבן גו[15] אסרו המלך אלמנצור שהיה כמדומה *לו כשמינהו[16] שישיב לו מנחות[17] גדולות[18] ויקח ממון של ישראל מכל הקהלות כהוגן ושלא כהוגן[19] ויתן לו. ומפני שלא עשה כן אסרו המלך בבית האסורים ועמד שם כמו שנה עד יום א׳ יום איד של הישמעאלים עבר המלך השאם על בית הסוהר בצאתו מהיכלו אל *בית עבודתו[20] ועמד אבן גו[21] לפני המלך השאם בפתח בית הסוהר וכשראהו שאל את אומנו אלמנצור על מה עשה לו כן והוא השיב מפני שאינו מוביל שי מכל גדולתו. ולאלתר צוה המלך השאם להוציאו ולהשיבו לגדולתו ונעשה לו כן אבל לא שב כמו שהיה

---

[1] גהעפריין; גאפריא; כאפריים. [2] A. השרים. [3] ולהוליכן; ולהביאן. [4] עמקים.
[5] A. שהביאו; some omit. [6] בחצרם; ביניהם. [7] Ed. O.; P. ונהיה מותלים ומוטלים במלך; E. ונהיה בטוב עם המלך; A. ונהיה מוצאים חן וחסד בעיני המלך.
[8] A. שמעלים על שרי השרים והמלכים; E. ופסים כמנהג הישמעאלם הלובשים מלבושים יקרים. [9] A. שלא. [10] רוידנא; דנירא; דיונא. [11] A. עליהם ושהוא ראש; ω. ושהוא ראוי. [12] וכתבו. [13] A. עדות אני מעיד. [14] A. O. ראוי לישיבה; E. להיותו ראש ישיבה. [15] A. everywhere גוריון; E. שטנאש. [16] Only in O. [17] ω. מתנות.
[18] A. adds למלך השאם. [19] A. כדין. [20] E. היכלו; A. עבדיו. [21] E. שטנאש.

שהיו שואלים מן הישיבות שאלו ממנו ודבר זה היה בימי שרירא גאון קרוב לשנת ד׳ אלפים תשנ׳[1] הן פחות מעט הן יתר מעט. ונתחתן ר׳ משה הרב לבני פליאג[2] ומשפחתם היתה גדולה מכל משפחות קהל קורטובא ולקח מהם אשה לר׳ חנוך בנו ובת של רב חנוך היתה לאחד מבני פליאג ומפני זה נקרא זה השם בבני פליאג עד היום. והיו לו לר׳ משה תלמידים הרבה ומהם ר׳ יוסף בר יצחק אבן שטנאש[3] הידוע בן אביתור והוא פירש את כל התלמוד בלשון ערבי למלך ישמעאל *ששמו אלחכים[4] ומפני גדולתו וחכמתו *בעט בר׳[5] חנוך הרב היושב[6] על כסא אביו ונחלק הקהל מחלוקת גדולה אחר פטירת ר׳ חסדאי הנשיא הגדול בר׳ יצחק שאילו בימיו *אין אדם בעולם שהיה[7] יכול לחלוק על הרב ר׳ חנוך. ובכל יום היו יוצאים מקורטובה אל עיר אלזהרה *שבע מאות[8] איש מישראל רוכבים על שבע מאות[8] מרכבות וכולן היו לבושים לבוש מלכות וחובשים מגבעות כדת שרי ישמעאלים וכלם עם הרב[9]. וכת שנייה עם אבן שטנאש עד שגברה כת של ר׳ משה ונדו את אבן שטנאש והחרימוהו והמלך אמר לו אלו היו הישמעאלים בועטים בי כאשר *בעטו בך[10] היהודים[11] הייתי בורח מפניהם ועתה[12] ברח לך *וכן עשה[13] והלך מספרד אל *אי באגנה[14] ומצא שם ר׳ שמואל הכהן בר׳ יאשיהו והוא מבני קהל פאס וחש לנידוי הרב ר׳ חנוך ולא ספר עמו[15] וכעס עליו בן שטנאש וכתב לו אגרת גדולה בלשון ארמית וטעה בה ור׳ שמואל הכהן השיב לו תשובה והודיעו שטעה אבל בלשון רכה *ונחת רוח השיבו[16]. ונכנס אבן שטנאש בספינה והלך עד ישיבתו של רב האיי גאון וכמדומה היה *שיקבלנו רב האיי שהיה[17] שונא לר׳ חנוך מפני שארבעה החכמים *שהזכרנו כרתו חק הישיבות[18] עד שבאו הישיבות לידי דלדול[19] ואע׳פ׳כ שלח לו רב האיי שלא יבא לפניו שאם יבא אליו יחוש לנדוי הרב והלך אבן שטנאש לדמשק ומת שם. וקודם לכן נתדלדלה אותה הכת שהיתה חולקת על הרב וכל חבריו של אבן שטנאש ומהם שני אחים סוחרים עושי מלאכת משי *יעקב ן׳ גו ויוסף[20] פעם אחת נכנסו לחצר אחד מסריסי המלך שהיה ממונה על ארץ תרכונה[21] ובאו זקני ישמעאלים מן הארץ שהיתה תחת ידו *לזעוק על[22] הפקיד שהפקיד עליהם והביאו לו דורון עשרת אלפים

---

[1] E. תשל; O. תשנה. [2] A. פלייאג; P. פלינא everywhere. [3] L. O. שנטאש; o. שטאנש. [4] A. O. חכם; E. אלחכם. [5] A. בו לר׳. [6] E. הושיב ר׳ חנוך. [7] E. לא היה אדם. [8] E. ת׳כ׳ה. [9] E. קרב. [10] A. עשו לך. [11] E. ועשו לך נדויים. [12] ואתה. [13] E. ולך אל ספרד. [14] A. לעיר בגאבה; E. נאיגנה. [15] A. אבן שטנאש (O. P. אל) דבר עם. [16] In P.; others מאד. [17] שרב האיי מקבלו שהיה. [18] A. שהפדו כתתו חוץ לישיבות?. [19] בלבול. [20] יוסף ן׳ גו ויעקב אחיו. [21] תבראנה; תאכרנה; תאכתה. [22] A. והיתה להם פחד מן.

ר׳ משה אביו של ר׳ חנוך אסרוהו עם אשתו ועם ר׳ חנוך בנו ור׳ חנוך בנו עודנו נער. והשלישי ר׳ שמריה בר׳ אלחנן. והרביעי *איני יודע[1] שמו. ובקש השליש לכפותה לאשתו של ר׳ משה[2] ולענותה כי היתה יפת תאר ויפת מראה ביותר והיא צעקה אל ר׳ משה אישה בלשון הקדש ושאלה ממנו אם הנטבעים בים חיים בתחיית המתים אם לא והוא השיבה אמר יי׳ מבשן אשיב אשיב ממצולות ים. וכששמעה את דבריו שחיים[3] *הפילה עצמה בים וטבעה[4] ומתה. וחכמים אלו לא הגידו לאדם בעולם מה טיבם ומה חכמתם והשליש מכר את ר׳ שמריה[5] באלכסנדריא של מצרים ומשם עלה למצרים והיה לראש ומכר את ר׳ חושיאל באפריקא *אשר בחוף[6] הים ומשם עלה אל מדינת אלקירואן שהיתה בימים ההם חזקה מכל מדינות ישמעאל שבארץ המערב ושם היה ר׳ חושיאל לראש ושם הוליד את רבנו חננאל בנו. ובא השליש לקורטובה *ומכר שם את ר׳ משה ור׳ חנוך בנו ופדאוהו[7] אנשי קורטובא *וכמדומין היו שהיו עמי[8] הארץ. והיה בקורטובא בית הכנסת ששמו בית הכנסת של בית המדרש והיה שם דיין אחד ששמו ר׳ נתן וחסיד וגדול היה אבל לא היו אנשי ספרד בקיאין בדברי רבותינו ז״ל ואע׳פ׳כ באותו מעט שהיו יודעין היו עושין מדרש ומפרשים ועולים ויורדים. ופירש ר׳ נתן הדיין *על כל הזאה טבילה[9] והיא במס׳ יומא *ולא ידעו לפרשה ור׳ משה ישב לפיאה אחת כמו שמש וקם אל רבי נתן[10] ואמר לו ר׳ משה זה ר׳ פשו להו טבילות[11] וכששמע הוא והתלמידים את דבריו תמהו זה אל זה ושאלו ממנו לפרש להם ההלכה *ופירש להם ההלכה[12] כהוגן וכל אחד ואחד שאלו ממנו *שאלות בכל הספקות[13] שהיו להם *וסדרו שאלותם[14] והשיב להם תשובה[15] ברוב[16] חכמתו והיו בעלי דינין מחוץ למדרש שלא היו להם רשות ליכנס עד השלמת התלמידים פסיקתם. ובאותו היום יצא ר׳ נתן הדיין והלכו אחריו בעלי דינין ואמר להם אני איני דיין *אבל זה[17] הלובש השק *והוא אורח[18] הוא רבי ומרי ואני תלמידו אהיה מהיום והלאה[19] ואתם מנוהו על קהל קורטובא דיין וכן עשו ועשו לו כל הקהל פסיקא גדולה וכבדוהו במלבושים יקרים ובמרכב. ורצה השליש לחזור בו ממכירתו ולא הניחו[20] המלך כי שמח המלך על הדבר שמחה גדולה כששמע שאין היהודים שבמלכותו צריכים לאנשי בבל. והקול נשמע בכל ארץ ספרד וארץ[21] המערב ובאו כל התלמידים לקרות לפניו וכל השאלות

---

[1] A. לא ידעתי. [2] A. יוחנן. [3] O. שהן חיים; others omit. [4] A. O. השליכה; O. לים; A. omits וטבעה. [5] A. שמחה. [6] בחוף and לסוף. [7] A. ומצא . . . בר . . . חנוך . . . שפדאוהו. [8] ω. ונדמה להם שהוא עם. [9] ω. הלכה על הטבילה. [10] O. P. omit; o. אצל for אל. [11] ω. טהרות. [12] ופירשה. [13] A. E. ספקותיהם (P. כל) בכל; ω. הלכות וספקות. [14] In A. ω. [15] ω. תשובות; E. P. תשובותם. [16] ברוחב. [17] וזה. [18] והאורח. [19] ואילך; Ed. omits; A. P. add כי הוא נבון וגאון. [20] רצה. [21] A. ובכל ארץ; E. P. אנשי.

שהיה *על דגל מחנה יהודה ודגלי[1] מלכי יהודה אבל מימי ישמעאלים לא נהגו ראשי גליות שררה כהוגן[2] אלא היו קונין אותה בממון רב מן המלכים כמו מוכסים והיו רועי אליל ולפיכך לא רצו הוריו להיות ראשי גליות וחזרו[3] לגאונות והוא מזרע רבה בר אבוה והלשינו פריצי ישראל ברב שרירא ורב האיי ותפסם המלך ישמעאל ובזז את כל אשר להם ולא השאיר להם שום מחיה בעולם. ונתלה רב שרירא בידו[4] אחת והוא כבן מאה שנה ולא הוסר מגאונות. ובשנת ד׳ אלפים תשכח היה רב שרירא לגאון. ובשנת דתשנח היה רב האיי לגאון וגאונותם היתה ע׳ שנה. ר׳ שרירא ל׳ שנה ורב האיי מ׳ שנה. ודורו דור שמיני בגאונות:

ובימיו היה ראש ישיבה במתא מחסיא חותנו אבי אשתו רב שמואל הכהן בן חפני גם הוא חבר ספרים הרבה ונפטר בימי רב האיי ד׳ שנים מקודם פטירת רב האיי אבל בני ישיבת רב האיי הקימו חזקיה ראש גלות בן בנו של דוד בן זכאי והושיבוהו על כסא רב האיי ז״ל ועמד שנתים והלשינו בו אל המלך מלשינים ותפסו המלך ואסרו בברזל[5] *ובכל מיני ענויין ענהו[6] ולא השאיר לו משתין בקיר וברחו שני בניו לספרד אל רב יהוסף הלוי הנגיד בר רב שמואל הנגיד ז׳צ׳ל שהיה אוהב לחזקיהו ראש גלות וראש ישיבה[7] והיה עמו עד שהיה השמד[8] בגראנאטה ונהרג *זה בעיר[9] וברח האחר מבני חזקיהו לארץ סרקוסטה ונשא שם אשה והוליד בנים. וא׳ח׳כ נכנסו בני בניו *לארץ אדום[10] ומהם היה ר׳ חייא בן אלדאודי ונפטר בארץ קשטיליא ונקבר בארץ ליאון בשנת דתתקוד ואחריו לא נשאר בארץ ספרד אדם מפורסם שהוא מבית דוד[11]. ואחר חזקיהו ראש ישיבה וראש גלות פסקו ישיבות וגאונים וקודם לכן היתה סבה מאת הק׳ב׳ה שנכרת חוקם של ישיבות שהיה הולך אליהם מארץ ספרד וארץ המערב ואפריקא ומצרים וארץ הצבי. וכן היתה הסבה שיצא ממדינת קורטובה שליש ממונה על ציים שמו אבן דמאחין[12] ושלחו מלך ישמעאל בספרד ושמו עבד אלרחמאן אלנאצר והלך ממונה על ציים אדירים לכבוש ספינות[13] אדום ועיירות סמוכות לספר[14] והלכו עד חוף[15] הים של ארץ ישראל ונסבו אל ים יון והאיים שבו ומצאו אניה ובה ארבעה חכמים גדולים *היו הולכים[16] ממדינת בארי *למדינה נקראת ספסתין[17]. וחכמים אלו להכנסת כלה היו הולכים וכבש אבן דמאחין *האניה ואסר[18] את החכמים האחד ר׳ חושיאל אביו של רבינו חננאל והאחד

---

[1] E. דגלו. [2] A. L. כגון זו. [3] O. והוא חזר. [4] מידו; באחת יד. [5] o. בבכלי ברזל.
[6] O. P.; others בכל מיני ענויים (L. וענהו) וענה אותו. [7] ישיבתו. [8] הגזירה.
[9] E. זה האחד; Ed. and others ר׳ יהוסף הנגיד. [10] o. לספרד. [11] E. adds בנו
יאשיהו. [12] דמחאן; רחמאן; דחמאץ. [13] ω. מדינות. [14] ω. לספרד. [15] E.
סוף; O. לסוף. [16] E. O. P. omit. [17] O. וממדינת; E. ספסנין. [18] הספינה וכבש.

סעדיה וא׳ע׳פ׳כ לא הוסר רב יוסף ולא שב רב סעדיה לגאונות. ורב יוסף היה גאון י״ד שנה. וא׳ח׳כ מת דוד בן זכאי ואחריו נפטר רב סעדיה *בשנת דתשב׳ והוא כבן נ׳ שנה מן המרה השחורה לאחר שחבר[1] כמה ספרים טובים ועשה טובות גדולות לישראל והשיב תשובות על המינים[2] ועל הכופרים בתורה ואחד מהם חוי אלכלבי[3] אשר בדה מלבו תורה והעיד[4] רב סעדיה שהוא ראה *מלמדי תינוקות *מלמדים אותה[5] בספרים ובלוחות[6] עד שבא רב סעדיה ונצחם. ויתר דברי רב סעדיה והטובות אשר עשה לישראל הנם כתובים על ספר הגלוי ועל אגרת ר׳ דוסא בנו שכתב לר׳ חסדאי הנשיא בר רב יצחק מנוחתו בכבוד. ואחר פטירת רב סעדיה היתה ישיבת מתא מחסיא הולכת ודלה עד שברח רבי יוסף למדינת אלבצרה ומת שם:

הדור הששי בפום בדיתא אחר רב האיי בר רב דוד היה לראש רב קיומי בר אחונאי בשנת דתרנ׳[7] ה׳ שנים ומחצה ונפטר בשנת תרנט׳. ואחריו ר׳ יהודה בר רב שמואל אבי אביו של רב שרירא ונפטר בשנת דתרעא. ואחריו הוקם רב מבשר הכהן בר רב קיומי גאון והנשיא דוד בן זכאי הקים רב כהן צדק בר רב יוסף ולפיכך נחלקו[8] ונפטר רב מבשר הכהן וחזרו כולן לרב כהן צדק ונפטר בשנת דתרצה[9] והיה לראש רב חנניה אביו של רב שרירא ה׳ שנים ומחצה ונפטר שנת דתשא[10]:

הדור השביעי רב אהרן הכהן בן סרגאדה[11] אחר פטירת רב חנניה והיה סוחר[12] ועשיר גדול ומפני עשרו הוקם ולא מפני שהיה ראוי לכך ומת בשנת דתשב׳. ואחריו ר׳ נחמיה ח׳ שנים. ואחריו רב שרירא והאריך ימים כי כמו מאה שנה היו ימי חייו. וכשראה שהאריך ימים ובנו רב האיי היה ראוי להיות ראש ישיבה סילק את עצמו וישב[13] בנו על כסאו. והוא רב האיי גאון בר רב שרירא גאון בר רב חנניה גאון בר רב יהודה גאון והרבין[14] תורה בישראל יתר מכל הגאונים ולאורו הלכו דורשי התורה ממזרח שמש עד מבואו. והיו ימי חייו ס״ט[15] שנה ונפטר בערב יום טוב אחרון של פסח שנת אלף שנט[16] לשטרות שהיא שנת דתשצה. וכמוהו לא היה לפניו בגאונים *והוא היה סוף הגאונים ומבית דוד היה מזרע המלוכה ומבני[17] זרובבל בן שאלתיאל והנשיאים וראשי גליות שהיו אחריו. וראיתי חותמו חתום על גליונים שהיה שולח ואריה היה חקוק עליו כמו

---

[1] A. מן המרה השחורה היה כבן חמשים שנה וחבר. [2] O. הצדוקים. [3] Ed. חמי אלבלכי; o. כולבי; ω. ואחר בא רב קימואל בלג. [4] O. P. ועדות העיד. [5] P. מלמד אותה לתינוקות. [6] E. מלמד ת׳ שהיה מלמד אותם ספרים ולוחות. [7] A. תך; O. תרנ׳; E. תרסג׳. [8] A. נחלקה; E. omits. [9] E. L. צא׳. [10] A. adds ומארץ ישמעאל היו חכמים גדולים הולכים מדינת באר׳ למדינת שקורין ספסתין. [11] Ed. o. סרגמדה. [12] E. מיוחס. [13] o. והושיב. [14] O. רבין everywhere. [15] L. O. צ״ט. [16] L. P. מט׳. [17] E. ומופת הדור היה מזרע המלוכה מבני.

בר רב פלטוי גאון י״א[1] שנים ונפטר בשנת דתתרלג[2] *ואחריו רב האיי בר מר דוד ז׳ שנים ומחצה ונפטר בשנת דתתרמא[3]: ובימי גאונים אלו שהיו בפום בדיתא הוקם במתא מחסיא אחר רב אברהם בר רב שרירא שהזכרנו[4] רב הילאי בר רב מרי ט׳ שנים. ואחריו רב יעקב בר רב מרדכי י״ח שנים. ואחריו רב איסומאי[5] בר רב מרדכי ח׳ שנים. ואחריו רב יצחק בר רב ישי י״ב שנה. ואחריו רב הילאי בר רב חנניה שלש[6] שנים ומחצה. ואחריו רב קימוי בר רב אשי שלש שנים ומחצה. ואחריו רב משה הכהן בר יעקב י׳ שנים ומחצה ואחריו לא סמכו גאון שתי שנים. ואחר כך סמכו רב כהן צדק גאון בר רב איסומאי גאון י׳ שנים ומחצה. ואחריו רב שר שלום בר רב בועז עשר שנים. ואחריו רב נטרונאי גאון *בר רב הילאי גאון בר רב מרי ה׳[7] שנים. ואחריו רב עמרם בר שישנא י״ח שנה והוא שלח סדור של תפלות לספרד ובימי רב האיי בר רב דוד היה. ואחריו רב נחשון בר רב צדוק[8] ח׳ שנים. ואחריו הוקם רב צמח אחיו מן האם בר רב חיים ז׳ שנים. ואחריו רב מלכיה חדש אחד ונפטר. ואחריו רב הילאי[9] בר רב מישאל ז׳ שנים. ואחריו רב יעקב י״ג שנה. ואחריו לא היה במתא מחסיא *חכם וראוי[10] לסמיכה. אבל דוד בן זכאי ראש גלות[11] לקח אורג אחד ששמו רב יום טוב והקימו וא״ח״כ שלח לארץ מצרים והביא משם רב סעדיה אלפיומי והיה לראש ישיבה במתא מחסיא ב׳ שנים. וא״ח״כ היתה מריבה גדולה ומחלוקת בינו ובין דוד בן זכאי הנשיא כי ראשי גליות אלו לא היו בעלי אמת והיו[12] קונים נשיאותם מן המלכים כמו מוכסים והיה לדוד בן זכאי הנשיא דין ונעשה לו פסק דין כרצונו ושלא כהוגן ושלח לרב סעדיה לקיימו ולא רצה. ושוב פעם שניה שלחו ביד זכאי בנו כדי לכוף[13] לרב[14] סעדיה ואמר לו אם לא תקיימהו אכה את ראשך במנעל[15] מיד זעפו בני הישיבה כולם[16] וקמו כולם כאיש אחד והכו את בן הנשיא במנעליהם[16] הרבה והלך לאביו נכלם ומבוזה והתחזק אביו במלכות *ובכת גדולה מהקהל[17] ורב סעדיה בכת אחרת מהקהל והעמידו את יאשיהו בן זכאי לראש גלות[18] תחת דוד אחיו[19] וא״ח״כ נתחזק דוד ונתלה במלכות והסיר את אחיו ובקש להרוג את רב סעדיה ונחבא רב סעדיה כמו שבע שנים. ובמחבואו חבר כל ספריו וזה רב סעדיה משועי[20] יהודה היה מבני שילה בן יהודה מזרע[21] ר׳ חנינא בן דוסא והקים דוד בן זכאי[22] לראש גולה ר׳ יוסף בר רב יעקב בר רב מרדכי. וא״ח״כ עשו שלום דוד הנשיא ורב

---

[1] Ed. ט; O. ω. יט. [2] A. לד; L. מא. [3] Ed. L. o. P. omit; E. אביו for רב האיי. [4] O. P. add ואחריו. [5] P. אדומאי. [6] ω. חנינה יג. [7] A. עשר. [8] ω. יצחק. [9] ω. מלכיה. [10] A. לא חכם ולא ראוי. [11] A. גולה. [12] A. אלא היו. [13] O. P. להקימו; Ed. omits כדי. [14] A. את רב. [15] ω. במנעלי. [16] Some omit. [17] A. O. ω. עמו . . . וכת. [18] A. omits. [19] O. אביו. [20] O. P. מזרע. [21] E. מבני. [22] P. ישי.

טובים ומשפטים לא יחיו בהן כי אחר חרבן הבית נדלדלו המינים[1] עד שעמד ענן וחזקם ואחריו רב אחונאי[2] ה׳ שנים ומת בשנת דתתקכה[3] ואחריו רב מארי הלוי בר רב משרשיא ג׳ שנים ומחצה ומת בשנת דתתקלב ואחריו רב ביבי הלוי עשר שנים ומחצה ונפטר בשנת דתתקמג. בימי רב מנשה בר יוסף *ראש ישיבת מתא[4] מחסיא ובימי גאונים אלו שהיו בפום בדיתא היה במתא מחסיא רב יודאי[5] היה לראש בשנת מות רב נטרונאי בשנת דתתקכא שש שנים ומת בשנת תתתקכז ואחריו רב חיננא בר משרשיא ד׳ שנים ונפטר בשנת דתתקלא ואחריו רב מלכיה שתי שנים ונפטר בשנת דתתקלג. ואחריו רב חנינאי בר רב אברהם עד שנת דתתקמב[6] והסירו ראש גלות[7]. ואחריו רב הונא הלוי בר רב יצחק. ואחריו רב מנשה בר יוסף עד שנת דתתקמה:

הדור הרביעי מן הגאונים שהיו בפום בדיתא אחר רב ביבי הלוי[8] היה לראש[9] *רב ישעיה הלוי בר אבא *שאול שתי שנים[10] ונפטר[11] בשנת דתתקנו. *ואחריו רב יוסף בר רב שילא י״ט שנה ומת בשנת דתתקעה[12]. *ואחריו רב מרדכי הכהן ג׳ שנים ונפטר בשנת ד׳ אלפים דתתקעח[13] ואחריו רב אחונאי ד׳ שנים ומת בשנת דתתקפב. ואחריו רב יוסף בר יהודה שתי שנים וחסיד גדול היה ומלומד בנסים. ורב יהודה אבי אביו של רב שרירא[14] היה סופר שלו והעיד שאליהו ז״ל היה נראה בישיבת רב יוסף כמה פעמים ושתי שנים היתה גדולתו ונפטר בשנת דתתקפד[15]. ואחריו רב אברהם בר רבי שרירא י״ב שנה ומת בשנת ד׳ אלפים תתקצו:

הדור החמשי. רב יוסף בר רב חייא היה ראש ישיבה בפום בדיתא שתי שנים ומת בשנת דתתקפו[16] *ואחריו רב יצחק בר רב חייא שבע שנים ומת בשנת ד׳ אלפים תתרג[17]. ואחריו רב יוסף *בר רב ביבי[18] שתי שנים ומת בשנת דתרה[19]. ואחריו רב פלטוי עשר[20] שנים ומת בשנת דתתריא. ואחריו רב אחאי כהן ששה חדשים ומת בשנת דתתריא. ואחר פטירת רב אחאי נחלקו חצים היו אחר רב מנחם בר רב יוסף בר רב חייא לסמכו והחצי האחר אחר רב מתתיהו ועמדו במחלוקת שנה ומחצה ומת רב מנחם בר רב יוסף והיה לראש רב מתתיהו בר ריבי[21] עשר שנים ומת בשנת *דתתרכא. ואחריו רבה בר אמי שתי שנים ומחצה ונפטר בשנת דתתרכד[22]. ואחריו היה לראש רב צמח גאון

---

[1] נתדלדלו הצדוקים. [2] A. אחוני. [3] L. כא; O. כה. [4] ראשי ישיבות במתא. [5] L. O. דוראי. [6] A. מג. [7] A. גולה. [8] o. adds רב אבא. [9] A. adds ישיבה. [10] Only in A. [11] From רב (l. 10) in A. O., and partly in E. ω. [12] A. omits; Ed. P. עא; O. עח. [13] P. omits. [14] O. P. יהודה. [15] E. צו, and omits with O. the following sentence. [16] O. פג; E. פו; ω. צג. [17] E. O. ω. P. omit; L. omits ז׳ שנים and reads קצג. [18] Ed. E. o. omit; P. בר ריבי. [19] E. O. דתתקצה; A. Ed. רא; o. ω. רח. [20] L. O. o. ω. יז. [21] Ed. omits; E. ביבי; ω. ברבי. [22] P. omits; E. כה. The figures are confused.

הדור השני. רב יעקב מנהר פקוד היה ראש ישיבה י״ח שנה ומת בשנת דתתצ״ג ואחריו רב שמואל מבני בניו של מרימר[1] חבירו של רב אשי היה ראש ישיבה י״ח שנה ונפטר בשנת דתתקי״א הרי אלו בפום בדיתא. ובימי ארבעה ראשי ישיבות אלו היו ראשי ישיבות מתא מחסיא ואלו הן רב הונא בר׳ יוסף שנת דתתמ״ט ואחריו רב חייא ממישון ואחריו מר ינקא והוא[2] רבא בר נטרונאי היה לראש ישיבה בשנת דתתע״ט ואחריו[3] רב יהודה גאון ואחריו רב יוסף בשנת דתתצ״ט ואחריו רב שמואל בר מרי בשנת דתתקח״. ובימי רב שמואל זה היה ר׳ שמעון קיירא[4] ולא נסמך לגאון וחבר הלכות גדולות בשנת אלף נ״ב לשטרות שהיא שנת דתתקא״ בשנה השלישית לגדולת רב שמואל בר מרי בשנת ח׳ לגדולת רב שמואל מזרע אמימר והזכיר שמועות משמא *דרב כהן[5] צדק ולא שמענו מעולם שהיה בזמנו[6] גאון ששמו כהן צדק ואפשר שכהן צדק זהו שהיה רבו וחכם גדול היה ולא נסמך. ואחר[7] רב שמואל בר מרי היה רב אחא משבחא וחכם גדול היה וחבר[8] שאלתות שלו מכל מצות האמורות בתורה והספר מצוי[9] בידינו עד היום הזה וכל הבאים אחריו בדקוהו ופשפשו בו ושמענו *שעד היום[10] לא נמצא בו שום טעות בעולם אבל לא נסמך רב אחא *זה גאון[11] מפני שנאת ראש גלות שבאותו הדור שהיה שונאו. וסמך *שמש של רב אחא ושמו רב נטרונאי[12] וכעס רב אחא והלך לו מבבל לארץ ישראל ונפטר שם והיה רב נטרונאי לראש כי״ג[13] שנה *עד שנת דתתקכא״[14] הרי שמנה *ראשי ישיבות אלו במתא מחסיא והיו בימי ד׳ ראשי ישיבות שהיו[15] בפום בדיתא:

הדור השלישי של גאונים בפומבדיתא לאחר פטירת רב שמואל בשנת דתתקי״א היה לראש בפום בדיתא רב מרי הכהן מנהר פקוד ח׳ שנים ומת בשנת דתתקי״ט. ואחריו רב אדא[16] חצי שנה ונפטר באותה שנה. ואחריו ר׳ יהודאי ג׳ שנים ומחצה ומת שנת דתתקכ״ג[17]. והוא חבר הלכות פסוקות ומהלכות גדולות קבצם וסגי נהור היה ובימיו היה ענן ושאול בנו שם רשעים ירקב וענן זה מבית דוד[18] היה ותלמיד חכם היה בתחלה והכירו בו שמץ פיסול ומפני זה לא נסמך לגאון וגם לא סייעוהו מן השמים להיות ראש גלות[19] ומפני *קנאה וטינא[20] שהיתה בלבו העלה שירטון ועמד להדיח ולהסית את ישראל מעל קבלת חכמים מפי הנביאים מפי עדים כשרים כמו שסדרנו בספר זה ונעשה זקן ממרא על פי בית דין לבלתי שמוע אל השופטים והוא חבר ספרים והעמיד תלמידים ובדה מלבו חוקים לא

---

[1] A. O. אמימר. [2] A. P. ואחריו. [3] P. מר שמואל בר; A. O. מר. [4] A. קאירה. [5] דכהן. [6] בימיו. [7] E. ובימי. [8] A. adds כל. [9] O. מסור. [10] ω. שעדיין. [11] A. שיהיה לגאון. [12] Some שמשו; o. נטוראי everywhere. [13] L. כ״ג. [14] E. נפטר שנת דתתכא״. [15] A. ראשים. [16] A. אחא. [17] A. קיג״. [18] Ed. צור. [19] A. גולה. [20] So P.; L. הקנאה.

בשנת דרפו[1] ואחריו רב סימונא[2] ורב עינא. רב עינא בסורא ורב סימונא[2] בפום בדיתא וחיה[3] רב סימונא[4] עד שנת ד׳ אלפים וש׳. כל אלו דור אחד הם:

הדור השני[5]. תלמידי רב סימונא ורב עינא ולא הוזכרו בשמותיהם כי הישיבות בטלו כמו חמשים[6] שנה אחרי מות רב סימונא עד שנת דשמט מפני שנאת מלכי פרס ושמדותיהם[7]:

*הדור השלישי[8]. רב חנן מאישקיא[9] קבל מתלמידי רב סימונא *ורב עינא[10] ואחריו רב מרי ואחריו רב הונא ואחריו רב חנינא[11] כל אלה דור אחד הם[12] ורב חנן מאישקיא היה לראש בשנת דשמט ואחריו ארבעה ראשי ישיבות[13] ולא הוזכרו מספר שנותיהן:

הדור הרביעי[14]. רב יצחק ובימיו גברה מלכות ישמעאל על מלכות פרס ונעקרה מלכות פרס מן העולם ובא לבבל עלי אבן אבי טאלב מלך ישמעאל לאחר[15] שגברה עליה מלכות ישמעאל כמה שנים כי בימי עומאר[16] בן אלכטאב[17] מלך ישמעאל נעקרה מלך פרס והלכו נשיו ובנותיו של יזדיגרד[18] מלך פרס בשבי ועמד מלך ישמעאל ונתן בת יזדיגרד לר׳ בוסתנאי ראש גלות[19] וגיירה והיתה לו לאשה כי בשנת דשעד[20] התחיל מחמד מלך ישמעאל לטעון טענותיו וכשבא עלי אבן אבי טאלב לבבל יצא אליו רב יצחק ראש ישיבה[21] וכבדו *ונשאו המלך עלי הנז׳[22] בשנת ד׳ אלף ת״כ[23]:

הדור החמישי[24]. *מר רבא ומר[25] הונא. מר הונא בסורא ומר רבא בפום בדיתא. ואחריהם רב שישנא[26] ורב בוסנאי[27] ורב שישנא היה נקרא רב משרשיא בר תחליפא וארבעה אלו דור אחד הם. ומת רב שישנא[28] בשנת דתמט[29] והוא סוף רבנן סבוראי *נמצאו רבנן סבוראי[30] ה׳ דורות ושנותיהם ק׳פ׳ז:

סדר הגאונים: הדור הראשון מראשי ישיבות פום בדיתא רב חיננא גאון מנהר פקוד היה ראש ישיבה ח׳ שנים עד שנת דתנז ואחריו רב הילאי[31] הלוי היה ראש ישיבה י״ח שנים ומת בשנת דתעה:

---

[1] Ed. o. omit from ואחריו, p. 61, last line. [2] A. O. P. סמא everywhere. [3] והיה. [4] P. סימא; O. עינא. [5] So Ed. and E.; others השלישי. [6] E. ׳ב; E. P. ׳כ; O. כ״ט. [7] o. וגזירותיהם. [8] O. omits and has ורב; A. הדור הד׳. [9] A. P. מאשיא; O. מיאשיה; L. מאשיקיא everywhere. [10] Ed. and o. omit. [11] Ed. follows ואחריו רב חיננא. [12] E. אחר דור. [13] A. O. o. add אלו. [14] A. ׳הה. [15] ואחר. [16] עמר; O. עומבל and in utter confusion; A. עמבאר. [17] P. אלקטאב; A. אלכאב. [18] O. יזדיגראד; o. יזדגרד; Ed. יזגדר; A. חדגר. [19] גולה. [20] A. שעט; E. תעד. [21] גולה. [22] A. ונשאו המלך על כלם ושמו עלי; O. והמליכו על כולן ונשאו. [23] A. adds לראש. [24] A. ׳הו. [25] E. רב פפא ורב. [26] A. הונא. [27] בוסאי; ביסאי; ביסנאי. [28] A. ω. משרשיא בר תחליפא. [29] A. שמט. [30] Ed. o. omit. [31] A. אהילאי everywhere.

כל הטובות שבעולם ואחד ממית ועושה כל הרעות שבעולם ובדה לאמגושים[1] תורה מלבו והיה לגוי גדול והרגו[2] שבור מלכא בחכמתו. ועוד היה לפרסיים מלך ששמו הורמיז[3] ומת והניח אשתו הרה ולא רצו פרסיים להמליך איש[4] תחת[5] הורמיז אלא קשרו כתר מלכות על בטנה להמליך את אשר תלד אם זכר אם נקבה ותלד זכר וימליכוהו ביום[6] לידתו ויקראו שמו בהרם על שם כוכב מאדים שהיה כוכבו. ועוד מלכים אחרים גדולים וכולם אוהבים את ישראל עד שגברה מלכות ישמעאלים והשמידום מתחת השמים. וקודם לכן הפך ה׳ לבם לשנוא עמו ותפס מלך פרס שלשה מגדולי ישראל אמימר בר מר ינקא בר מר זוטרא חבירו של רב אשי ורב משרשיא וראש *גלות והונא[7] *מר שמו[8] והרגם מלך פרס[9] ותפש נערי בני ישראל והוציאם בעל כרחם מן הכלל *בטבת בשנת דׄקׄלׄד[10] ובאותה שנה היה רבינא ראש ישיבה שנה אחת. ובימי ראשי ישיבות אלו שהיו בסורא היו ראשי ישיבות בפום בדיתא רב גביהה מבי כתיל בשנת מות רב אשי והיה לראש ישיבה שש[11] שנים ומת בשנת דׄקׄצׄגׄ[12] ואחריו רפרם עשר שנים ומת בשנת דׄרׄגׄ ואחריו רב רחומי[13] יׄגׄ שנה ומת בשנת דׄרׄיׄוׄ ואחריו רב סמא[14] בריה דרבא[15] ונפטר בשנת דׄרׄלׄוׄ. הרי שבעה דורות של אמוראים וה׳ דורות של תנאים וט׳ דורות של הוראה בבית המקדש. נמצא מימי זרובבל והעולים עמו עד סוף ימי רבינא ורב סימא[16] בריה דרבא כׄאׄ דורות והשנים תׄתׄכׄוׄ[17]:

סדר רבנן סבוראי הדור הראשון. *רב יוסי[18] הוא ראש רבנן סבוראי היה לראש אחר רבינא[19] לׄחׄ שנה עד שנת דׄרׄעׄדׄ ובשנת כׄדׄ לגדולתו שהיא שנת דׄרׄסׄ והיא שנת תׄתׄיׄאׄ למנין שטרות וקודם לחשבון ישמעאלים קׄכׄגׄ שנה נחתם התלמוד[20] כי בימי רב אשי הוחל להכתב ובשנת ע״ג למותו נחתם נמצא משנת כתיבת המשנה עד חתימת התלמוד שׄיׄאׄ שנה ומשנת כתיבת המשנה עד שנתינו זאת שהיא דׄתׄתׄקׄכׄאׄ תׄתׄקׄעׄבׄ שנה. ומשנת חתימה התלמוד עד שנתינו זאת תׄרׄסׄאׄ שנה ומת רב יוסי[21] בשנת ד׳ אלפים רׄעׄדׄ[22]:

הדור השני מרבנן סבוראי. רב אחא[23] בר הונא וחבריו. רב אחא[23] היה ראש ישיבה שנה אחת ומת בשנת דׄרׄעׄהׄ. ואחריו רב שמואל בר רבא ג׳ שנים ומת בשנת ד׳ דׄרׄעׄהׄ. ואחריו רבינא מן אומצא שנה אחת ומת בשנת דׄרׄעׄטׄ. *ואחריו רב תחנינא[24] ז׳ שנים ומת

---

[1] E. ובדאו האמגושים; O. האמגושי; o. לאמגושי. [2] A. והרגן. [3] ω. everywhere הרמז. [4] A. שום אדם בעולם. [5] P. אחרי; o. תחתיו and omits הורמיז. [6] A. בעת. [7] A. גולה רב הונא. [8] E. בר מר שימי. [9] O. P. בבל. [10] A. L. דׄלׄדׄ; E. תׄלׄדׄ. [11] So O. P.; others ב׳. [12] O. קׄצׄבׄ. [13] A. ניחומי. [14] סימא; סימאי. [15] O. דרבינא; o. adds רׄבׄ שנה. [16] סימא; סמאי. [17] L. תׄתׄכׄוׄ; A. E. תׄתׄפׄוׄ; O. תׄתׄפׄוׄ. [18] O. רבה בר יוסי. [19] O. רב סמא בריה דרבינא. [20] O. ה׳ש׳ס every-where. [21] O. as 18. [22] A. רׄעׄבׄ; E. רׄעׄהׄ. [23] אחאי. [24] O. תחמנא; E. תחנתא.

כדכתי׳ ויתמרמר אליו ויך את האיל וכו׳. ובכל זאת רומיים תחת ידי כשדים תחלה ותחת ידי פרסיים ולבסוף תחת ידי יונים *וכשגברו בני חשמונאי[1] על אנטיוכוס ועל מלכותו גם רומיים נקהלו ועמוד על נפשם והתחזקו ופרקו עול יונים מעל צוארם ומלכו עליהם ושמום למס. ובימי ינאי המלך של ישראל התחילו למלוך פעם שניה והמלך הראשון הוא יוליאוס וקראוהו קיסר כי אמו מתה והוא בבטנה וקרעו[2] את כרסה[3] והיה מלך גדול מאד והוא החזיר את המלוכה לרומיים *ולכן לא פסקו שמו מכל מלכיהם שהיו נקראים פלוני קיסר[4] ובמותו עשו לו היכר[5] גדול הידור שלא נעשה לכל מלך בעולם מגדל גבוה וגדול מאד ושפודים של ברזל נעוצים בו מלמטה עד ראשו והם משתרגים *ועליהם ארון[6] גדול של נחשת עבה ובו נקבר יוליוס והארון[7] נראה לעינים עד היום הזה. ואחריו מלך אגוסטוס בן אחיו המלך הגדול ואומרים שהוא מלך על כל העולם. ובשנת ארבע למלכו שם מס על כל הארץ מס של נחשת ורצף נהר טיבריש שרומי יושבת על שפתו עשרים מילין רצפו[8] בלוחות של נחשת עבות מאד ורוחב הנהר גדול מאד ומנין הנחשת הם מונים עד היום בשטרותיהם וספרים רבים בידי רומיים כתובים בהם עוד שבחיו וחכמתו וטועים שלא היה *באומות העולם[9] מלך כמוהו:

ובשנת ל״ח למלכו נולד ישו הנצרי כי נ״ב שנה מלך *ומלכותו פשטה[10] בבל העולם כמו שהם אומרים וכן פרסיים גם הם. לאחר שנכרתה מלכותם בימי אלכסנדרוס נקהלו אחרי מות אנטונינוס בימי ר׳ יוחנן ועמדו על נפשם להסיר עול רומיים מעליהם ומפני כן כשמת אנטונינוס אמר רבנו הקדוש נתפרדה החבילה אבל לא גברו הרבה עד מות רבנו הקדוש בימי ר׳ יוחנן. והמלך הראשון ארדשיר[11] בן באבך כתב אל כל מקהלות של פרסיים שיהיו יודעים כי חרב ארסטוטלוס החכם אכלה בהם היום ת״ק שנה[12] מפני שהיה אלכסנדרוס תלמידו ובכן נתחזקו ועשו מלחמות עם רומיים ולא נצחו אלו את אלו ולא אלו את אלו *אלא נתחלקה[13] המלכות ארץ עילם חמת ושנער וקצת ארץ יון וארץ ישראל ועד ארץ ערב כולה ביד הפרסיים ורומי ואשכנז וצרפת וקצת ארץ יון וארץ מצרים ופלשתים וספרד בידי רומיים והיו ישראל תחת יד פרסיים פעם שניה ובתחלה היו אוהבין לישראל בימי ארדשיר[11] והוא אחשוירוש וכן בימי שבור מלכא:

ובימיו יצא מאני[14] לעולם והיה טוען *שאלוהות שנים יש בעולם[15] אחד מחיה ועושה

---

[1] וכשגברה מלכות בית חשמונאי ובניו. [2] ובקעו. [3] o. adds והוציאוהו בו חי. [4] ולא פסק שם קיסר מהן כי בכל מלכיהם היו קורין קיסר אותם. Slight variations in others. [5] O. P. כבוד. [6] O. ועליו כסוי. [7] Ed. ועולים. [8] רצפן. [9] P. בעולם. [10] O. P. מלכות פושטת. [11] Ed. אורשיד; E. L. אורשיר; A. P. אודשייר; o. אודאשיר. [12] A. ארבע מאות שנה או חמש. [13] A. ולא נחלקה [14] O. מינות; P. מינאי; A. יצאו מינים. [15] O. איש ששמו מאני ששני אלוהות יש לעולם; ω. שיש אלים שנים.

ורב חמא והיה רב זביד ראש ישיבה בפום בדיתא ח׳ שנים ומת בשנת דׇקׇמׇ. ואחריו רב דימי ג׳ שנים ומת בשנת דׇקׇמׇג. ואחריו רפרם בר פפא ומת באותה שנה. ואחריו רב כהנא השני כ״ח שנים ומת בשנת דׇקׇעׇא. ואחריו רב אחא בריה דרבא שתי שנים ומת בשנת ד׳ אלפים ק׳ע׳ג *כי רב פפא וששה ראשי[1] ישיבות אלו כולם בימי רב אשי נפטרו ונפטר רב אשי בשנת דׇקׇפׇז היא שנת תׇשׇלׇח למנין שטרות והוא החל לכתוב את התלמוד[2] ולא הספיק לסיימו:

הדור השביעי. מרימר ומר בר רב אשי וחביריהם *הם סיימו את התלמוד[2] בבלי ונחתם בשנת ד׳ אלפים רׇסׇה ליצירה ונתפשט בכל ישראל וקבלו אותו עליהם ולמדו אותו ברבים חכמי כל דור ודור והסכימו עליו כל ישראל ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ובימי רבה בר רב יוסף שהיה ראש ישיבה מרבנן סבוראי נחתם התלמוד[2] וכמו שמונים שנה היו משהתחילו רב אשי וחבר אותו עד שנחתם ובשנת עׇגׇ למותו נחתם[3]. אחר פטירת רב אשי היה לראש ישיבה במקומו בסורא מרימר חמש שנים ומת בשנת ד׳ אלפים קׇצׇב. ואחריו רב אידי בר אבין כ׳ שנה ומת בשנת דׇרׇיׇב. ואחריו רב נחמן בר הונא ג׳ שנים ומת בשנת דׇרׇטׇו. ואחרי אלו ישב מר בר רב אשי על כסא אביו שלש עשרה שנה *וימים טובים[4] היו ימיו לפיכך קראוהו רב טביומי ומת בשנת דׇרׇכׇה והיא שנת תׇשׇעׇט לשטרות. ואחריו רבה תוספאה שש שנים ומת בשנת דׇרׇלׇג חמשה אלו תלמידי רב אשי ויש מהם חבר כמרימר ורב אידי בר אבין והשאר תלמידים. ובשנת מות רבה תוספאה גזרה מלכות פרס שמדות[5] גדולות על ישראל כשקרב יום אידם של פרסיים לבא פעם שנייה כי *שתי פעמים[6] מלכו פרסיים וכן רומיים כי כרך גדול של רומי נבנח בימי חזקיהו מלך יהודה ובנוהו שני אחים מלכים גדולים שם האחד רומולוס ושם האחר רימולוס[7] ורומלוס קשר קשר על אחיו רימולוס *והרגו מהרה[8] ומלך הוא לבדו והחזיר את כל ארץ מערב תחת רגלי רומיים ומת ברומי *ועשו לו רומיים כבוד גדול במותו[9] ועשו לו על קברו בניין עגול גדול ומשפת עיגולו אל שפתו כמו חמשים אמה בקרקעיתו וקו מאה אמה יסוב אותו והצרוהו למעלה עד שעשאוהו כמין צריף וגובהו גדול מאד והוא ברומי עד היום הזה לא חרב. וכן לאחר מות רומולוס היו הרומיים בהשקט אין אדם בעולם[10] מושל עליהם עד שבא נבוכדנצר מלך בבל ומשל גם עליהם[11] כדכתי׳ ועבדו אותו כל הגוים. ובימי בלשצר בן בנו נשמדה מלכות כשדים וחזרה המלכות לפרסיים לדריוש המדי תחלה ואחר כן לכורש הפרסי חתנו וכן למלכים אחריהם עד שקם[12] עליהם אלכסנדרוס המוקדון המלך הגדול והשמיד כל מלכות פרס

---

[1] A. P. ורב פפא ורב שישת וראשי. [2] O. הש״ם. [3] A. E. O. o. P. omit from הם l. 6. [4] Ed. ω. וי״ט שנים. [5] O. גזירות. [6] A. כמה שנים. [7] A. רימאלוש. [8] A. ויהרגהו. [9] A. O. omit. [10] In o. [11] בהם. [12] A. שבא.

אבל רב הונא היה *קרוב לנשיא[1] ולפיכך גברה ישיבת סורא ונפטר רב יהודה וחזרו שתי הישיבות לרב הונא. ועוד נפטר בימיו ר׳ יוחנן ראש ישיבת ארץ ישראל בשנת ד׳ ל״ט והיה ראש ישיבה בארץ ישראל רבי אמי ונפטר רב הונא שנת ד׳ ן׳ לאחר שהיה ראש ישיבה מ׳ שנה ואלו תלמידיהם רב חסדא ורבה בר נחמני ורב יוסף ורב נחמן בר יצחק ור׳ זירא ורבה בר רב הונא ורב המנונא:

הדור השלישי. רב חסדא ורבה ורב יוסף. רב חסדא היה תלמיד חבר לרב הונא וד׳ שנים קודם פטירת רב הונא בנה בית המדרש לעצמו ואחר כך נפטר רב הונא והיה רב חסדא ראש ישיבה עשר שנים עד שנת ד׳ ס׳ והוקם רבה בר נחמני והיה ראש ישיבה כ״ב שנים *והוא חבר בראשית רבה ושאר הרבות[2] וברח לאגם מפני מלשינות ומת שם באגם בשנת ד׳ פ״ב וישב על כסאו רב יוסף ב׳ שנים וחצי ומת בשנת ד׳ פ״ה ור׳ יוסף היה נקרא סיני ורבה עוקר הרים. ותלמידיהם *אביי ורבא בר יוסף בר חמא ורמי[3] בר יחזקאל ורבינא הראשון ורב כהנא השני[4] ורבים אחרים כי י״ב אלף תלמידים היו לו לרבה:

הדור הרביעי. אביי ורבא. אביי היה לראש ישיבה בשנת מות רב יוסף י״ד שנה ונפטר בשנת ד׳ צ״ט ואחריו היה לראש במחוזא רבא בר[5] יוסף י״ד שנים אחרות ומת בשנת דקיג:

הדור החמישי. רב נחמן בר יצחק ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ולאחר מות רבא בשנת דקיג היה לראש ישיבה בפום בדיתא רב נחמן בר יצחק ומחביריו של רב חסדא היה אבל האריך ימים והיה לראש ישיבה ד׳ שנים ומת בשנת דקיז. ובתחלת היותו לראש ישיבה[6] נחלקו הישיבות פעם שנייה והיה לראש ישיבה בנרש עיר שקרובה לסורא[7] רב פפא וחיה[8] י״ט שנים[9] ומת בשנת דקלב. ואחר מות רב נחמן בר יצחק היה ראש ישיבה בנהרדעא רב חמא[10] ומת בשנת דקלב גם הוא וט״ו שנה היתה גדולתו ולא הוזכר רב הונא[11] *בריה דרב יהושע בראשי ישיבות:

הדור הששי. רב אשי ורב אמי וראשי הישיבות שהיו בימיו ומימי[12] רבינו הקדוש עד רב אשי לא מצינו[13] תורה *וחסידות וענוה[14] וגדולה במקום אחד. *בימי רב פפא שנת ארבע אלפים קכז היה[15] רב אשי ראש ישיבה בסורא ס׳ שנה ובשנת חמש[16] לגדולתו מתו רב פפא

---

[1] A. גדול בנשיאות. [2] A. O. P. omit. [3] In P. only. [4] Some omit from אביי.
[5] A. ורב. [6] A. P. add ר׳ חמא. [7] A. ובסורא. [8] o. וחיה רב פפא; P. וחייה
בר פפא; E. O. בר פפא (E. אדא) ורב חייא. [9] O. o. add ראש ישיבה (o. היה) והוא.
[10] Ed. omits; some add מנהרדעא. [11] L. נחמן. [12] ומימות. [13] מצאו.
[14] Only in Ed. [15] A. והיה , , , בשנת , , , כי אם ימי. [16] A. חמש ועשרים.

בן פרטא ור׳ יעקב איש כפר חטיא[1] ור׳ פנחס בן יאיר וזה רבנו הקדוש חבר את המשנה בשנת שלשת אלפים תתקמט שהיא שנת ת״ק למנין שטרות ושנת ק״נ לחורבן[2] הבית. זה דור רביעי לחרבן. *ועוד בימי[3] רבנו הקדוש *נעשו רוב ספרי רפואות שבימיו היה[4] גאלינוס אבל *ספרי אבוקראט הרופא בימי מרדכי ואסתר כתבם שבאותו הדור היה[5]:

ר׳ חנינא *בר חמא היה ראש ישיבה לאחר פטירתו של רבנו הקדוש[6] שכן צוה רבינו הקדוש והיו חביריו[7] בני רבנו הקדוש ור׳ הושעיא ור׳ שמעון ורבן גמליאל ור׳ אלעזר הקפר ור׳ חייא ברבי ובר קפרא ור׳ לוי ור׳ אפס ואבוה דשמואל ורב שהוא בן אחי ר׳ חייא ובן אחותו. בר קפרא כתב התוספתא ור׳ חייא ור׳ הושעיא ברבי *ור׳ שמעון ברבי[8] כתבו הברייתות והמכילתות. אלו הם *סוף התנאים הרי אלו חמשה דורות של תנאים[9]:

סדר אמוראים הדור הראשון רב[10] ושמואל. ירד רב לבבל בסוף ימי רבנו הקדוש בשנת ג׳ אלפים תתקעט ומצא בבבל ר׳ שילא והיה רב עניו מאד ולא רצה *להיות נמנה[11] ראש ישיבה כל ימי ר׳ שילא עד שנפטר ועוד לא רצה להיות לראש בנהרדעא במקומו של שמואל והלך לסורא היא מתא מחסיא והיה שם לראש עד שנפטר בשנת ד׳ וג׳ ובאו בני ישיבתו לשמואל ונפטר שמואל בשנת ד׳ וי׳ והיה חכם גדול *בכל חכמה[12] יונית מוסף[13] על תורתו. ואלו הם תלמידיו[14] רב יהודה[15] ורמי[16] בר חמא ורב חמא *בר יחזקאל[17] ורב נחמן[18] הנשיא ורבה בר אבוה ורב ששת והיה סגי נהור ורב ענן ורב מתתיה[19] ורב שימי בר אשי ורב חייא בר אשי ורב יצחק[20] בר אשיאן[21] ורב חמא בר גוריא ורב כהנא הראשון. ובימיהם היה ראש ישיבה בארץ ישראל ר׳ יוחנן שקבל מר׳ אושעיא ברבי והאריך ימים כי שמונים שנה היה ראש ישיבה *והוא חבר תלמוד ירושלמי לחמש סדרים כי אין מסדר טהרות רק מס׳ נדה וחיבר הירושלמי בקרוב למאתים אחר החורבן[22] ואלו הן תלמידיו של ר׳ יוחנן ר׳ אמי ור׳ אסי ור׳ אלעזר בן פדת *ור׳ ינאי ועולא ורבין בר רב דימי[23] ור׳ שמואל בר נחמני[24]:

הדור השני. רב יהודה ורב הונא אחרי מות שמואל בשנת ד׳ י׳ היה לראש ישיבה רב יהודה בר יחזקאל בנהרדעא ורב הונא בסורא ורב יהודה היה גדול מרבי הונא בחכמה

---

[1] Ed. and o. חנניה. [2] A. למנין חרבן. [3] ובימי. [4] A. נכתבו ספרו של א׳ הר׳ היה. [5] O. דברי ספרי רפואות (רוב ספרים ברפואה .O) שהיו בימי ב׳ מ׳ וא׳ ובאותו הדור כתבם. [6] Ed. and o. בראש (O. היה) לאחר פ׳ של ר׳ ה׳ ישב. [7] A. adds ארבעה; Ed. בניו מרבני. [8] A. ובנו; o. שמואל for שמעון. [9] O. דורות של תנאים והן חמשה דורות. [10] O. and o. ר׳ שמעון ורב. [11] להמנות. [12] A. בחכמה. [13] ω. תוספת. [14] Ed. תלמידיהם. [15] O. o. add יחזקאל (O. בני) בר (o. וראמי) ור׳ אמי. [16] P. וראמי. [17] A. omits. [18] A. adds חתן. [19] מתנה. [20] P. נחמן. [21] O. אשיין. [22] Some omit. [23] Ed. and o. omit. [24] A. adds ורבה בר חנה.

כוזיבא התחזק אדריינוס קיסר ועלה לארץ ישראל ולכד[1] ביתר בתשעה באב שנת ע״ג לחורבן הבית והרג את רומלוס והכה בישראל מכה גדולה[2] שלא נראתה ולא נשמעה כמוה לא בימי נבוזראדן ולא בימי טיטוס ונשרף ר׳ חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו ונהרג ר׳ ישבב הסופר[3] ור׳ חוצפית התורגמן[4]. ור׳ יהודה בן בבא גם הוא נהרג על שגזר מלך רומי שמד[5] על ישראל שכל הנסמך יהרג וכל הסומך יהרג והעיר שסומכין בה תחרב והלך הוא וישב בין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון[6] ור׳ אלעזר בן שמוע[7] ובאו עליו אויבים ועשו את כל גופו ככברה ונהרג ר׳ אלעזר בן שמוע וקודם לכן סרקו את בשרו של ר׳ עקיבא בן יוסף במסרקות של ברזל. כל זה בא להם בימי פולמוס של אדריאנוס קיסר ומפני כעסו של בן כוזיבא ונתקיים בהם מה שכתוב ע״י דניאל ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה ובשבי ובבזה ימים. ובימי אלו היה בטלמיוס ונכתב ספר אלמגיסטי:

רבן שמעון בן גמליאל השני הוא היה לראש אחרי מות ר׳ עקיבא וחביריו היו ר׳ מאיר ראש כולם ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ אלעזר בן שמוע ור׳ נתן ור׳ שמעון בן יוחאי[8] והסכימה דעת ר׳ מאיר ור׳ נתן לביישו ברבים שהיו יותר חכמים ממנו ונגלה[9] לו הדבר ומשם ואילך לא הוזכרו ר׳ מאיר ור׳ נתן בשמותיהם אלא לר׳ מאיר קראו אחרים ולר׳ נתן יש אומרים. הרי לך דור שלישי אחר החורבן:

רבנו הקדוש הוא ר׳ יהודה הנשיא וראש[10] ישיבה בן ר״ש״ב״ג כי ראה יי׳ את עני ישראל מורה[11] מאד וקיים להן מה[12] שכתוב ע״י דניאל ובהכשלם יעזרו עזר מעט. ומת אדריינוס ומלך ברומי אנטונינוס בן אסוירוס והיה אוהב את רבנו הקדוש כנפשו ואומרים[13] שגיירו בסתר והיו ימי רבינו הקדוש כלם ימים טובים לישראל והאריך ימים ובימיו מת אנטונינוס בן אסוירוס ומלך אנטיפוס ואחריו[14] מלך קומודוס[15] וכולם * כבדו ונשאו את רבנו[16] הקדוש כל ימיו:

ור׳ יהודה הנשיא זה שהוא רבנו הקדוש קבל מר׳ אלעזר בן שמוע ומר׳ יוסי והיו חביריו ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי ור׳ שמעון[17] בנו של ר׳ יוחנן[18] בן ברוקא ור׳ אלעזר בן רש״ב״י ור׳ אלעזר ור׳ שמעון בני ר׳ יהודה ור׳ יהושע בן קרחה וסומכוס ופלימו ואיסי בן יהודה ור׳ ראובן בן איצטרובלי[19] ויוחנן בן פנחס ור׳ פדת ור׳ אלעזר

---

[1] L. adds רופוש; others have ולקח. [2] P. adds מאד; A. מכה רבה. [3] L. and o. add ר׳ סימאי. [4] המתורגמן. [5] גזירה. [6] A. E. O. omit. [7] A. E. O. add ור׳ אלעזר בן פרטא (A. פרוטה; E. פרוא). [8] O. יאחי. [9] O. ועלה; Ed. ונתגלה. [10] O. והוא היה ראש; in Ed. after ר״ש״ב״ג. [11] מורא?; A. מוכה; o. חזק. [12] Some מקרא and omit ע״י דניאל. [13] A. O. P. ואמרו במסכת ע״ז. [14] A. O. P. ואתרי מות אנטיפוס. [15] O. קונדוס. [16] A. גדלו , , , לר׳. [17] ישמעאל. [18] אלעזר. [19] האיצטרובולין.

פטירת רי׳ב׳ז ובעל אחותו היה ר׳ אליעזר בן הורקנוס וחבריו ר׳ יהושע בן חנניה חכם גדול ואב ב״ד ופחמי[1] היה ור׳ יוסי הכהן[2] הגלילי[3] ור׳ שמעון בן נתנאל ור׳ אלעזר בן ערך ור׳ יוחנן בן נורי ור׳ יוחנן בן ברוקא ושמואל הקטן ור׳ אלעזר בן חסמא ור׳ אלעזר בן עזריה כהן עשירי לעזרא ועשיר גדול היה ור׳ חלפתא ור׳ יוסי בן קיסמא[4] כל אלה דור אחד הם ונחלקו רבן גמליאל ור׳ יהושע על עדות החדש שבאו עדים בלוד [מש׳ ר״ה ב ח] ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב א״ר יהושע עדי שקר הם *היאך מעידין על האשה שילדה ולמחר[5] כרסה בין שיניה. וכשבאו ליבנה קבלן רבן גמליאל שלח לו רבן גמליאל לר׳ יהושע גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך ועשה ר׳ יהושע כדברי רבן גמליאל. ועוד נחלקו על תפלת ערבית אם היא רשות או חובה [ברכות כ״ז ב]. ועוד נחלקו על בכור שנפרמה[6] שפתו אם בעל מום הוא אם לא [בכורות ל״ז א]. ובכולם כפה ר״ג את ר׳ יהושע וזעפו *שבעים זקנים חביריו[7] ונמנו והוסר רבן גמליאל מהיות ראש ישיבה והוקם ר׳ אלעזר בן עזריה והיה לראש ואח״כ נתפייסו הזקנים לרבן גמליאל והחזירוהו[8] ולא הוסר ר׳ אלעזר בן עזריה מהכל[9] אלא ר״ג היה דורש שתי שבתות ור׳ אלעזר בן עזריה שבת אחת ונפטר ר״ג בימי ר׳ יהושע ועמד ר׳ יהושע לסתור את דבריו וכעס ר׳ יוחנן בן נורי והעלה את רש׳ב׳ג לראש בנשיאות. הרי זה דור אחד אחר החורבן:

ר׳ עקיבא היה ראש ישיבה אחר רבן גמליאל והיו חביריו שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ואלישע אחר ורבי טרפון ור׳ ישמעאל ור׳ יהודה בן בבא ור׳ יהודה בן דימא ור׳ חנינא בן תרדיון ור׳ ישבב הסופר ור׳ סימאי ור׳ חוצפית התורגמן[10]. כל אלה דור שני אחר החורבן ובימיהם היה בבבל ר׳ יהודה בן בתירא ומחביריו[11] של ר׳י׳ב׳ז היה אלא שהאריך ימים הרבה:

ובימי אלו עמד אדם אחד שהיה שמו כוזיבא[12] וטען שהוא משיח בן דוד ושלח יד במלך דמשטיאן[13] מלך רומי *והרג משנהו שהיה בא״י ודמשטיאן מלך רומי[14] עודנו נער ולא נתחזק לפניו ומלך[15] כוזיבא זה בביתר שנת נ״ב לחורבן הבית ומת במלכותו ומלך בנו רופוס[16] פירוש זה השם אדמוני ומת[17] גם הוא ומלך בנו ושמו רומולוס ונקבצו אל כוזיבא ואל בניו עם רב[18] מישראל ששבו מכל מקומותיהם ובימי רומלוס בן רופוס[19] בן

---

[1] אבל פחמי. [2] Only in o. [3] In O. between the lines ור׳ יוסי הכהן. [4] Marg. L. ר׳ עקיבא חסר כאן. [5] O. והרי . . . מפני היאך. [6] ω. שנפגמה. [7] O. על זה זקנים חביריו. [8] Some add אל נשיאותו ולראש ישיבה. [9] Only in O.; P. לגמרי; others omit. [10] המתורגמן. [11] וחבירו. [12] o. בן כוזיבא. [13] דמשטין and דומשטיין. [14] O. P. omit. [15] E. ועמד. [16] A. P. פיירוש. [17] A. adds במלכותו. [18] O. adds מאד. [19] A. פיירוש.

ומת בימיו ולא נחלקו. יצא מנחם ונכנס שמאי[1] ובנו היה רבן גמליאל הזקן ובן בנו רשב״ג הראשון. שלשה אלה נהגו נשיאותם בבית המקדש מאה שנה במלכות בני הורודוס שכן היה המנהג בבית שני שהמלך מבני חשמונאי או מעבדיהם בני הורודוס היה המוציא והמביא במלחמה ובכל דברי מלכותו אכל כל דברי תורה חוקים ומשפטים על פי הנשיא מבית דוד היו נעשים ועל פי הכהן הגדול והסנהדרין. וכן אתה מוצא במס׳ סנהדרין [י״א ב]. מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית ויוחנן סופר הלז יושב לפניו ושלש אגרות חתוכות[2] בידו ואמר לו טול אגרתא חדא וכתוב עלה לאחנא בני גלותא דבבל ולאחנא בני גלותא דמדי ולאחנא בני גלותא דיון ולשאר כל גלותהון דישראל שלמכון יסגי[3] מהודענא לכון דאמריא דעדקין וגוזליא רכיכין וירחא[4] דאביבא עדיין לא מטא ושפרת מילתא[5] באנפאי ובאנפי חבראי ואוסיפת על שתא דא ירחא חדא. הרי ידענו שרבן גמליאל זה היה ראש ישיבה ונשיא היה ומעשיו היו מקובלים בכל ארץ ישראל ובכל גליות ישראל ולא מיחה בו המלך ולא אדם בעולם ואלו ללקרקסאני לא היו נשמעין כן ולא לענן והק׳ב׳ה אמר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ואמר והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהנים וגו׳ בא וראה אם היה זה שופט ישראל אם לא. והלל וסיעתו הם הדור התשיעי:

רבי יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. בימיו עלה אספסיאנוס על ירושלם והיה בירושלם אבא סיקרא ראש הליסטים והוא בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי הוא יצא אל המלך אספסיאנוס בלט ושאל ממנו שיצא אליו רי׳ב׳ז ועשה המלך בקשתו ויצא רי׳ב׳ז אל המלך אספסיאנוס וידע המלך את רוב חכמתו וכבדו ונשאו והוא היה צר[6] על ירושלם ומת נירון מלך רומי ונמנו יועצי רומי שימלוך[7] אספסיאנוס[8] ונסע לרומי והשאיר טיטוס בנו לצור על ירושלם וצוהו לכבד את רי׳ב׳ז מאד וחרב[9] בית המקדש בשנת שלשת אלפים ותתכט ונהרג ר׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול ורש׳ב׳ג הזקן *והוא היה נשיא[10] ורצה טיטוס להרוג את רבן גמליאל בנו ופייסו רי׳ב׳ז ונתפיים. נמצאו עשרה דורות מזרובבל[11] והבאים עמו עד רי׳ב׳ז וגם הוא חיה קכ[12] שנה מ׳ שנה נתעסק בפרקמטיא ומ׳ שנה למד תורה וכל חכמה שהיתה בדורו ומ׳ שנה לימד את ישראל ושפטן ולאחר חורבן הבית עלה ליבנה ושם שפט את ישראל ותקן תקנות וסייגות[13] לתורה עד שנפטר ביבנה:

רבן גמליאל בנו של רש״בג הנהרג בשמד[14] הוא היה ראש ישיבה[15] ונשיא אחר

---

[1] Ed. and o. add לעיל כתב שמעון בנו ר״ג הזקן בנו רש׳ב׳ג בנו וכן איתא בגמרא הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם מאה שנה לפני חורבן הבית וכו׳. [2] פתוחות. [3] O. adds לעלם. [4] O. וזמן ירחא. [5] דא. [6] שר. [7] O. להמליך את. [8] Some everywhere אספסיינוס. [9] O. והחריב. [10] Some omit. [11] והם זרובבל. [12] קכז. [13] וסייג. [14] O. בגזירה. [15] O. adds שם ביבנה.

ביום הערבה והיו מכים זה את זה במורביות של ערבה וביום ערבה אחד עשו כן והמלך אלכסנדר עומד על המזבח להקטיר ורגמו אחד מן התלמידים על מצחו באתרוג וירם ימינו מעל המזבח ויאמר חרב. והרג גם הוא בחכמים מכה גדולה חוץ משמעון בן שטח שהיה אחי אשתו. וברח יהושע בן פרחיה חבירו לאלכסנדריא של מצרים עד שבקש עליו שמעון בן שטח רחמים[1] מן המלך והחזירו. ואין *אנו רוצין[2] להפסיק סדר הקבלה בזכרון מלכי בית שני. וכשנשלים סדר הקבלה נזכיר את כולם ונרמז שיש עליהם מדברי נביאים שיש בכך נחמות גדולות:

יוסי[3] בן יועזר איש צרידה ויוסי[3] בן יוחנן איש ירושלים קבלו מאנטיגנוס איש סוכו והם וסיעתם הדור הרביעי:

יהודה בן טבאי ונתאי הארבלי קבלו מהם הם וסיעתם הדור החמישי:

יהושע בן פרחיה[4] ושמעון בן שטח קבלו מהם הם וסיעתם הדור הששי *וכותבי זכרונות בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה הוא רבו של ישו הנצרי ואם כן הוא בימי ינאי המלך היה וכותבי זכרונות באומות העולם אומרים כי בימי הורדוס נולד ובימי ארקילוס בנו נתלה ומחלוקת גדולה הוא שהפרש גדול יש ביניהם יותר ממאה ועשר שנים. ומזכירי[5] אומות העולם מסיימים דבריהם בכמה סיומים ואומרין שבשנת נ״ב למנין שטרות נולד ולאחר ל״ג שנה נתלה ושהיה זה בשנת ל״ח למלך אגוסטוס מלך רומי בימי הורדוס[6] ונתלה בימי ארקילוס בנו. והם טוענים כ״כ לאמר שלא עמד הבית ומלכות ישראל אחר תלייתו אלא מעט. ומסורת אמת יש בידנו מן המשנה ומן התלמוד *שלא החליפו שום דבר[7] כי יהושע בן פרחיה ברח למצרים בימי אלכסנדר והוא ינאי ועמו ברח ישו הנוצרי וקבלת אמת בידינו כי בשנת ארבע לאלכסנדר המלך נולד ובשנת רֹסֹג[8] לבנין הבית ושנת נֹא למלכות בני[9] חשמונאי נתפש והוא בן שש ושלשים שנה בשנת ג׳ למלכות אריסטובלום בן ינאי[10]:

שמעיה ואבטליון קבלו מהם וגירי צדק היו והם הדור השביעי:

הלל ושמאי קבלו מהם *והם הדור השמיני[7] הלל עלה מבבל והוא בן מ׳ שנה ולמד מ׳ שנה *וק״כ שנה היו ימי חייו[11] ומבית דוד היה ומזרע המלוכה ושמונים תלמידים היו לו גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל. קטן *שבכולם רבן יוחנן בן זכאי והיה חברו מנחם

---

[1] Some omit. [2] רצוני; P. omits from ואין to גדולות l. ך. [3] יוסף. [4] E. O. P. add וזהו רבו של ישו הנוצרי. [5] Ed. and L. ונראים הדברים שהיה בימי הלל ושמאי יהושע בן פרחיה חכם אחד שהלך ג״כ לאלכסנדריא של מצרים וישו עמהם ומשם (Ed. שם) נחלקו שהרי מזכירי. [6] O. הורקנוס. [7] Some omit. [8] Ed. רֹצֹט; o. והוא שנת. [9] Ed. בית; o. חשמונים ובשנת רֹסֹט לבנין הבית. [10] ω. omits from וכותבי l. 11. [11] ω. והוא בן ק״כ שנה כשמת.

ומבני יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול נתחתנו בהם והבריחום[1] עזרא הכהן ונחמיה התרשתא מבית יי׳ וכבוא המלך אלכסנדר אל ארץ ישראל סר למשמעתו סנבלט החורוני וראשי הכותים ושאלו ממנו שיבנו הכהנים חתניו וכל אשר הושיבו נשים נכריות ולא אבו לשלחם בית המקדש אחר בהר גריזים וצוה המלך להעשות כן ויבנו את הבית. אז יחלק *עם ישראל לחצי[2]. חצי העם היה אחרי שמעון הצדיק *ואנטיגנוס תלמידו וסיעתם[3] וכפי מה שקבלו מעזרא ומן הנביאים[4] והחצי אחרי סנבלט וחתניו והקריבו עולות וזבחים חוץ לבית יי׳ וחקקו חוקים ומשפטים כאשר בדאו מלבם ובבית זה היה כהן מנשה בן יהושע בן יהוצדק וצדוק ובייתוס וחביריו היו לראש. זאת היתה תחלת המינות[5]:

הדור השלישי *אנטיגנוס איש סוכו[6] קבל משמעון הצדיק וסיעתו הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס וצדוק ובייתוס שאלוהו על דבר זה והשיב להם תשובה שֹׁעֹמֹ לקבל פרס בעולם הזה אינו בטוח אלא על העולם הבא והם כפרו בדבריו ואמרו מימינו לא שמענו על עולם הבא והם היו תלמידיו וחלקו עליו והלכו אל מקדש הר גריזים והיו שם לראשים ועמד שם בית זה ביד[7] הכותים והמינים[5] כמו מאתים שנה שבשנת רֹיֹבֹ לבנין בית שני *שהיא שנת ג׳ אלפים תרפא[8] מרד מתתיהו בן יוחנן כהן גדול הוא הנקרא חשמונאי באנטיוכוס מלך יון ועמד הוא ובניו על משנה מלך יון המולך בירושלם והרגוהו ואת כל חילו ומלך חשמונאי שנה אחת ומת. ואחריו מלך יהודה בנו הגבור הגדול מבניו ששה שנים ומת. ואחריו יהונתן אחיו בן חשמונאי מלך ששה שנים ומת. ואחריו שמעון אחיו יֹחֹ שנה ומת. ואחריו יוחנן בן שמעון בן חשמונאי והוא הנקרא הורקנוס הראשון הוא עלה והחריב מקדש הכותיים והרג את[9] המינים[5]. ובשובו בשלום עשה משתה לחכמים ובטוב לב[10] זקן אחד מהחכמים אמ׳ למלך רב[11] לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן לפי שנשבת אמו של המלך בהר המודיעים[12] שהצרו הגוים שמעון[13] אביו[14] בהר וברח ונלכדו נשיו ואחרי כן שבו לידו מפני כן היו לוחשים שהמלך חלל היה. וכשמוע המלך דבר זה כעס מאד[15] וצוה להרוג את כל החכמים. והמלך זקן מאד ולאחר ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה נעשה צדוקי ומת המלך יוחנן ומלך תחתיו אלכסנדר בנו והוא הנקרא ינאי מלכא והיה שונא את החכמים. והיה מנהג ישראל באותו זמן לשמוח

---

[1] ω. וחביריהם; A. adds והחרימום. [2] O. העם לשני כתות. [3] עם סיעתם; E. עם ישיבותם. [4] The last two words in E. P. [5] ω. צדוקים. [6] A. אנטיוכוס; some שוכה. [7] בין; L. בית. [8] A. omits; o. תרסא, corrected תרל. [9] A. כל. [10] O. לבם. [11] די. [12] ω. שאמך (שאם המלך) שבויה היתה ונשבית במודיעים (בהר המודעית; של מודעית). [13] לשמעון. [14] אביך. [15] Lacuna in A. with the following words by a later hand: החקירה ישו תלש מכאן הדף אשר היה כתוב בו האמת על זמן ישו.

ושאר הענין. ואחר תכ׳ שנה הוא אומ׳ ואחרי השבועים סב׳ יכרת משיח ואין לו זה אגריפס המלך ומונבז בנו שהכם אספסינוס וימיתם ג׳ שנים ומחצה קודם חורבן הבית ועלה אספסינוס וטיטוס והגביר[1] ברית לרבים בשבוע האחרון אבל בחצי השבוע כפר בבריתו והשבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם מפני הכעסים[2] שהכעיסוהו *הפריצים מישראל[3] וזהו והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וכן היתה גאולתם של ישראל. נהרג בלשצר והמלך על מלכות כשדים דריוש בן אחשורוש מזרע מדי ומלך שנה אחת ומת ומלך כורש ג׳ שנים ובשנת אחת למלכו העיר ה׳ את רוחו לבנות בית המקדש וא׳ח׳כ בטלו ומלך הוא ג׳ שנים *ונהרג על ידי[4] מלכת שטים[5] מפני שהרג את שני בניה ומלכים גדולים היו ומלך אחריו אחשורוש יז׳ שנים ומת ומלך בנו אשר ילדה לו אסתר הוא דריוש והוא ארתחשסתא. בשנת שתים למלכו נבנה הבית בן ז׳ שנים היה במלכו ומלך לב׳ שנה ועלה עליו אלכסנדרוס מוקדון ויכהו וימיתהו בשנת ל׳ לבנין הבית ותכרת[6] מלכות פרס והתחילה מלכות יון:

הדור השני מאנשי כנסת הגדולה שמעון הצדיק[7] ושמו עדוא בן יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בימיו[8] נשמדה מלכות פרס *על יד אלכסנדרוס מלך יון ובא אלכסנדרוס זה לירושלם[9] לאחר שהשמיד את מלכות פרס ובקש להחריב את ירושלם ולהגלותה פעם שנית בשנת ארבעים לבנין בית המקדש[10] ויצא שמעון הצדיק *אל המלך[11] וכשראהו המלך גדלו ונשאו ונתן לו שאלתו ושאל שמעון הצדיק ממנו שלא להחריב הבית ושלא להגלות את העיר והמלך צוה להעשות כן ותמהו שריו ועבדיו שהיו יודעים שאמ׳ להחריבו[12] ולעולם לא חזר בדבורו. והוא אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצח לפני במלחמתי[13] והתנה המלך על[14] שמעון הצדיק שכל בן שיולד *לו ולכהנים[15] באותה שנה יקרא אלכסנדר על שמו. ושיתחילו ישראל[16] מנין שטרותיהם מאותה שנה והיא שנת אלף לצאתם ממצרים והיא שנת ג׳ אלפים ות״ן ליצירה ובאותו הזמן נפטר עזרא הסופר וחגי זכריה ומלאכי ונסתלקה נבואה מישראל. ונעשה *להם זה הנס הגדול[17] ע״י שמעון הצדיק לא נעשה כן לא לענן ולא ולקרקסאני ראשי המינות[18] ומצא אלכסנדר המלך בארץ ישראל כותים הרבה שהיו מימי סנחריב וראשיהם סנבלט החורוני *עם מקצת[19] ישראל

---

[1] A. O. והפר. [2] Some omit. [3] A. O. פריצי ישראל. [4] כי הרגתהו; והרגתו.
[5] E. שיטרי; O. adds היא תלמידה. [6] E. ונכרתה. [7] O. adds הוא היה כהן משמש בבית אחר מות הכהן הגדול. [8] O. כאשר. [9] A. ועלה . . . על; O. P. אלכסנדרוס זה ועל ירושלים רצה לעלות. [10] A. O. add שני. [11] Some אליו.
[12] Some להחריבה. [13] Some במלחמה. [14] עם. [15] Some only לכהנים.
[16] Some omit. [17] O. לישראל נס גדול זה. [18] Ed. המינין; ω. המתנגדים.
[19] ומקצת.

לנבוכדנצר הגלה את צדקיהו והחריב הבית ומפני שנים מקוטעות שהיו ביניהם נמצא בין גלות דניאל וגלות צדקיהו כ״א שנה שלימות. ועמד עוד נבוכדנצר הוא במלכותו כ״ב שנה כי מ״ה שנה מלך ומת ומלך אויל מרודך בנו כ״ב[1] שנה ובשנת מלכותו נשא את ראש יהויכין מלך יהודה ומת אויל מרודך ומלך בלשצר בנו ג׳ שנים וקשרו עליו שריו והכוהו וימת בבית משתהו וזהו *שהתנבא עליו[2] ישעיהו ערוך השלחן צפה הצפית אכל ושתה קומו השרים משחו מגן ונתקיים לנבוכדנצר ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו הרי כאן מ״ה שנים לנבוכדנצר כ״ב לאויל מרודך וג׳ לבלשצר הרי[3] למלכות בבל ע׳ שנה. ומפני שלא נגאלו בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי אשר המלך[4] על מלכות כשדים תמה דניאל ע״ה וזהו שכתוב בשנת אחת למלכו[5] אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי׳ אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה עד שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלה הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון ולהביא צדק עולמים ולחתום חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים הודיעהו ימי הגלות וימי הגאולה. ושבועים שבעים הם ת״ץ שנה ע׳ שנה שעמד חרב ות״כ ימי בית שני עד עלות אספסיינוס וטיטוס לכלה הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון זה בניין בית המקדש ולהביא צדק עולמים זה[6] שחזרו[7] ישראל למוטב ולא עבדו אלהים אחרים ולא הושיבו נשים נכריות ולא הלעיגו על המצות והתקינו שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת[8] ולחתום חזון ונביא זה פטירת חגי זכריה ומלאכי שאז פסקה נבואה מישראל ולמשוח קדש קדשים בבנין[9] בית המקדש ההיכל לפני ולפנים ותדע ותשכל ממוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים שבעה. זהו שהתחילו לבנות ירושלם בשנה השנית לתפלת דניאל בשנת אחת לכורש מלך פרס ונקרא משיח שכך כתוב כה אמר יי׳ למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו והודיע המלאך לדניאל כי ממוצא דבר כלו׳ מעת שדבר ירמיהו דבר זה שהוא מגלות צדקיהו עד משיח נגיד והוא כורש שבועים שבעה שהם מ״ט שנה. *וכי אין[10] החשבון מגלות דניאל אלא מגלות צדקיהו וזהו פרטן נבוכדנצר אחר החורבן כ״ב שנה אויל מרודך כ״ב שנה בלשצר ג׳ דריוש שנה אחת ושנה ראשונה לכורש הרי כאן מ״ט שנה והם שבועים שבעה כלומר[11] עוד נשארו כ״ח שנה לאחר שהתחילו לבנותו ברשיון כורש צא משבועים *שבעים שבעה[12] נשארו שבועים ס״ג צא מהן שבועים ס״ב והם ת״כ שנה שעמדה המלכות. נשאר שבוע אחד שהיה במלחמת אספסינוס וטיטוס חורגו הנקרא בנו ועל ת״כ שני היישוב הוא אומר שבועים ס״ב תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ וזהו שאמר ובצוק העתים כי בצער גדול נבנתה החומה ככתוב ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פושטים בגדינו איש שלחו המים

---

[1] כ״ג. [2] שנתנבא. [3] Some add כאן. [4] המליך; מלך. [5] לדריוש.
[6] o. עד. [7] L. משחזרו. [8] ω. adds במנחה. [9] O. זה בנין. [10] A. ואין.
[11] Some omit. [12] So all MSS. (A. שבעה שבעים ושבע).

שבכתב אין בה אחת מני אלף מכל הקורות המתחדשות[1] ואֹחֹכ שם עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות ואמר להם שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו והוא אמר על עצמו ואצוה אתכם בעת ההיא (לאמר) את כל הדברים אשר תעשון ואין מצוה זו אלא תורה שבעֹפ *ובענין שחיטה והלכותיה כתי׳[2] כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה בשחיטה מצות שאינן כתובות בתורה ואי אפשר שלא הודיע[3] אותם ליהושע. יהושע מסרה לזקנים ונפטר לחיי העולם הבא בשנת ב׳ אלפים ותקיז. זקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע מסרוה לנביאים ונביאים מסרוה זה לזה דור אחר דור עד חגי זכריה ומלאכי. נביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה והם זרובבל בן שאלתיאל בן יכניה מלך יהודה והבאים עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה (נחמני) מרדכי בלשן מספר בגוי רחום בענא אלה הם ראשי[4] כנסת הגדולה:

נבנה בית ראשון בשנת ב׳ אלפים תתקכט ועמד תכז שנה וחרב אחר שהיתה[5] מלחמה ז׳ שנים ועמד בית ראשון חרב ע׳ שנה *ומה שאמרנו שעמד בית א׳ חרב ע׳ שנה כך היה כי[6] בשנת מט לחרבנו שהיא שנת אחת לכורש מלך פרס התחילו לבנותו וכתבו עליהם רחום בעל טעם ושמשי ספרא אגרתא[7] לכורש מלך פרס והשיב בתשובתו כען שימו טעם לבטלא גובריא אילך וקרייתא דא לא תתבני עד מני טעמא יתשם והות בטלא עד שנת תרתין לדריוש מלכא:

בא וראה כמה נאמנות נחומותיו[8] של אלהינו יתברך שמו *כי כעין[9] גלותם כך היתה גאולתם. מתחלת גלותם ועד חרבן הבית וסור המלכות כא׳ שנה. ומעת שהוחל להבנות עד שכלו[10] אותו[11] כא׳ שנה כי בשנה שמקצתה שנת ג׳ ליהויקים[12] ומקצתה שנת ד׳ ליהויקים מלך נבוכדנצר ועלה לירושלים ונתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ודניאל חנניה מישאל ועזריה בשנת ג׳ *למלכות יהויקים[13] והיא השנה הראשונה למלכות נבוכדנצר מלך בבל ולקץ שבע שנים מת יהויקים מלך יהודה ומלך יהויכין ועלה נבוכדנצר והגלה את יהויכין מלך יהודה ועשרת[14] אלפים מהגולה ואנשי החיל שבעת אלפים הרי אלו יז׳ אלף והוזכרו[15] בספר ירמיהו שלשת אלפים ועשרים ושלשה. *כי ראשי האבות הזכיר ירמיהו[16] ולא הזכיר עלות נבוכדנצר על יהויקים[17] בהגלותו את דניאל. ועוד עלה נבוכדנצר בשנה הששית[18] למלכות צדקיהו היא שנת יח׳ למלכות נבוכדנצר והגלה מישראל תתכב׳ אנשים. ועוד בשנת כג׳

---

[1] A. אשר נתחדשו. [2] O. כעין . . . דכתי׳. [3] o. הורה. [4] P. adds אנשי.
[5] Some add בו. [6] L. O. אבל. [7] אגרת. [8] O. P. לנחמות; o. תנחומותיו; ω. נחמות; A. נאמרו נחמותינו. [9] L. כענין. [10] A. שהושלם. [11] Some omit.
[12] A. למלך יהויקים. [13] ליהויקים; A. adds מלך יהודה. [14] L. עם עשרת. [15] A. והם נזכרים. [16] A. כי ירמיהו לא הזכיר כי אם ראשי האבות. [17] A. יהויכין.
[18] P. השנית.

ועד שמת יוסף נ״ג שנה[1]. משמת יוסף עד *שעמדו במצרים[2] נביאי השקר מבני אפרים וגלעד והטעו את ישראל ונהרגו *ק״ו שנה[3]. ועד צאתם מארץ מצרים ל׳ שנה. יצאו ישראל[4] ממצרים בניסן שנת ב׳ אלפים ת״מ[5] ועד בנין בית ראשון ת״פ שנה. נבנה הבית[6] בשנת ב׳ אלפים ת״ת״כ״ט[7] ועד חרבן הבית ת״ל״ג שנה אבל ת״י שנה *מנו לו[8] כי מתחלת גלות יהויקים לא נחשב המלכות וזה פרטן. במדבר מ׳ שנה. יהושע נ״ח. זקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע י״ז. עתניאל מ׳. אהוד פ׳. ובסופן שמגר שנה אחת. דבורה וברק מ׳. גדעון מ׳. אבימלך מ׳[9]. תולע כ״ג. יאיר כ״ב. יפתח ו׳. אבצן ז׳. עבדון ח׳[10]. אילון עשר[11]. שמשון כ׳. עלי מ׳. שמואל י״א. שאול ב׳. דוד מ׳. שלמה מ׳. ונבנה הבית בשנת ג׳ למלכותו. רחבעם י״ז. אביה ג׳. אסא מ״א. יהושפט כ״ה. יורם ח׳. אחזיהו שנה אחת. עתליהו[12] שש. יואש מ׳. אמציה כ״ט. עוזיהו[13] נ״ב. יותם י״ו. אחז י״ו. חזקיהו כ״ט. מנשה נ״ה. אמון ב׳. יאשיהו ל״א. יהואחז ג׳ חדשים. יהויקים י״א. יהויכין ג׳ חדשים. צדקיהו י״א. הרי[14] ת״ל״ג[15] מסוף השנה השלישית לשלמה עד שחרב[16] הבית. יהויכין. שאלתיאל בנו. זרובבל בנו. משולם בנו. חנניה בנו. ברכיה בנו. חסדיהו בנו. ישעיהו בנו. עובדיהו בנו. שכניהו בנו. שמעיה בנו. נעדיהו בנו. חזקיהו בנו. ואומרים כי אחי[17] חזקיהו בן נעדיהו היה הלל. כל אלה נשיאי ישראל בבבל ועלה הלל מבבל והיה בארץ ישראל לנשיא מאה שנה קודם לחרבן בית שני *רבן שמעון בנו[18]. רבן גמליאל הזקן בנו. ר״ש״ב״ג[19] בנו רבן גמליאל[20] בנו. *ר״ש״ב״ג בנו רבנו הקדש בנו רבן גמליאל ברבי בנו[21] ר׳ יהודה הנשיא[22] בנו:

משה רבנו ע״ה קבל[23] את התורה מסיני עשרת הדברות בסיון שנת ב׳ אלפים ת״מ״ט[24] ושאר המצות בשאר אותן מ׳ יום[25] שעמד בהר עד יום י״ז[26] בתמוז שירד ושבר את הלוחות ובשאר ימי[27] השנה הראשונה לצאתם מארץ מצרים ובשנה השנית עד ט׳ באב ששבו המרגלים מתור הארץ ולא אבו לעלות ונגזרה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ ומשם ואילך לא נצטוו על שום מצוה כלל ונפטר משה רבנו ע״ה ביום שבת בעת המנחה *בז׳ באדר[28] שנת ב׳ אלפים ת״פ״ט: יהושע בן נון ע״ה קבל ממנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה שהרי משה רבנו ע״ה היה יושב ודן כל ישראל מן הבקר ועד הערב ואלו תורה

---

[1] O. P. add (P. נ״ח שנה) מצאתי בקבלה כן והן נ״ד. [2] L. שבאו; O. שיצאו. [3] A. מאה ועשר אנשים ל׳ שנה. [4] Some MSS. omit. [5] O. P. ת״מ״ט. [6] A. בית ראשון. [7] A. ח״. [8] A. בטלו. [9] A. O. ג׳. [10] A. adds פרעתוני עשר. [11] O. שש. [12] O. adds המרשעת. [13] L. עזריה. [14] A. O. add כאן. [15] L. O. ת״ל״ב; P. ת״נ״ג. [16] חרבן. [17] O. P. בן אחי. [18] So MSS. [19] O. ω. add הזקן הנהרג. [20] O. adds בר פלוגתיה דר׳ יהושע. [21] Some omit. [22] O. נשיאה. [23] . . . קבל משה. [24] O. adds ביום השבת. [25] O. הימים. [26] P. ח. [27] Some omit. [28] A. באדר בשבעה בו.

II.

⁘ ספר הקבלה לרב אברהם בן דוד ⁘

אמר החכם תפארת הישרים רבינו אברהם הלוי בן דוד[1] זכרונו לברכה זה סדר[2] הקבלה כתבנוהו *להודיע לתלמידים[3] כי כל דברי רבותינו ז״ל חכמי המשנה והתלמוד כולם מקובלים חכם גדול וצדיק מפי חכם גדול וצדיק ראש ישיבה[4] וסיעתו מפי ראש ישיבה[4] וסיעתו עד[5] אנשי כנסת הגדולה שקבלו מהנביאים[6] זכר כולם לברכה. ולעולם חכמי התלמוד[7] וכל שכן חכמי המשנה[8] אפילו דבר קטן לא אמרו מלבם *חוץ מן התקנות שתקנו בהסכמת כולם כדי[9] לעשות סייג לתורה. ואם לחשך[10] אדם שיש בו ריח מינות לומר מפני שנחלקו בכמה מקומות לפיכך[11] אני מסופק[12] בדבריהם אף אתה הקהה את שניו והודיעהו שהוא ממרה על פי בית דין ושלא נחלקו ר״ז״ל לעולם בעיקר מצוה אלא בתולדותיה ששמעו עיקרה מרבותיהם ולא[13] *שאלום על[14] תולדותיה מפני שלא שמשו כל צרכן. כיוצא בדבר[15] לא נחלקו אם מדליקין נר בשבת אם לא ועל מה נחלקו במה מדליקין ובמה אין מדליקין *וכן לא[16] נחלקו אם אנו *חייבין לקרוא[17] קריאת שמע *ערבית ושחרית[18] אם לא. על מה נחלקו מאימתי קורין את שמע בערבית[19] ומאימתי קורין את שמע בשחרית[20] וכן בכל[21] דבריהם:

מאדם עד המבול אלף וּתְרֵנוֹ שנה. מהמבול עד אברהם רֹצֹב שנה[22]. משנולד אברהם עד שיצא מחרן פעם ראשונה נֹב שנה. משיצא[23] מחרן עד מעמד בין הבתרים יֹח שנה ושב לחרן ועמד שם ה׳[24] שנים וחזר לארץ כנען בן עֹה שנה. ועד שנולד יצחק כֹה שנה. ועד שנולד יעקב ס׳ שנה. ועד רדת יעקב למצרים קֹל שנה. ועד שמת יעקב במצרים[25] יֹז שנה.

---

[1] o. דאווד. [2] Ed. pr. O. o. ספר. [3] o. לתלמידים להודיעם. [4] ישיבתו.
[5] So o. Ed. מאנשי and P. של אנשי. [6] A. מן התנאים. [7] P. תורה. [8] P. התלמוד.
[9] A. omits. [10] P. נחשך. [11] לכך; E. omits. [12] L. O. P. מסתפק; o. לפיכך יש ספק. [13] L. ושלא. [14] A. שמעו. [15] בו. [16] ולא. [17] חובה לקרות.
[18] ושחרית וערבית. [19] ערבין. [20] שחרין. [21] לכל. [22] E. O. P. add מצאתי בקבלה קֹצֹב והזמן ההוא רֹצֹב. [23] בעת צאתו and מצאתו. [24] ח׳.
[25] Some יֹט; יֹו.

רב סמא דנן בריה דרבא. ובתריה מלך רבה ורב יוסף ומבית[1] וביומיה סוף הוראה ואיסתתם תלמודא והוו רבנן סבוראי. ואלה שמותם רב אחי מבי חתים. רב גביאה מאגריותא[2]. רב אחי בר רב נהילאי. רבנא סמא בר רבנא יהודה. רב שמואל מפומבדיתא. רבינא בר אומצא ורב אחדבוי. רב קטינא ומר זוטרא בני רב חנינא. ובימיהם יצא מחומד בשנת תתכח[3] ומברייתו של עולם יש היום תרמד ולמניין יוונים אלף וקצה שנה. קעב לאחר חורבן נשלמו ד׳ אלפים והיו תנאים קודם לחורבן הבית קף שנה. הלל הזקן ורבן יוחנן בן זכאי ור׳ עקיבא חיו קך[4] שנה ור׳ חייא ש׳ שנים. ור׳ יונתן סוף מעשה. רב הונא ורב נחמן הלכה כר׳ נחמן בדיני. רב אשי ורב כהנא הלכה כרב כהנא. רב אשי ורבינא הלכה כרב אשי והילכתא כמר בר רב אשי בכולי׳ תלמודא לבר ממיפך שבועה ומיכתב הוראה. ואחריו מר רב רבה שתיקנו בימיו לתת גט לאלתר לאשה דלא כשמעתא דכלתא דרב זביד כו׳. וקם מר בר רב הונא מר הלוי בר מר יצחק. וביומיה תקינו למיגבא בעלי חוב וכתובה מן יתמי מן מטלטלי כו׳. והוא היה עם מר רב הונא מר הלוי ומר רב מנשה גאוני פומבדיתא כשתיקנו כתובה ממטלטלי כו׳. על ידי חלום אדכרוהי לרב יוסף גאון והוה חסיד טובא וזקן מאד ואיתמר דהוה אתי אליה גביה זכור לטוב יתיב במתיבתא דיליה בכולהי יומיה. יומא חד אמר להו לרבנן כדסב ואישטיף ארווחו ליה לגברא סבא דאתא לי׳ ולא חזו רבנן אדם וידעו דאליהו הוה וארווחו טובא. כל היכא דתשכח קמאי דפליגי כגון רב ושמואל ותשכח בתראי דפליגי כל ההיא הילכתא כגון אביי ורבא או בתראי אחריני הילכתא כוותייהו. ואני יוסף שמעתי כי טעות סופר הוא אלא כן הוא בדמיפך שבועה כי ודאי בזו הלכה כמותו. אני[5] רב יוסף שבתלמוד שהרי מן רבנן סבוראי הוה כמה וכמה שנים פי׳ אינו רב שבתלמוד מן רבנן סבוראי הוה. וסמכיניה להאיי בננו באבות בית דין מן שיעור ב׳ שנין יהא רעוא מן קמי קודשא ברי׳ הו׳ לשווייתנא חשובים[6] עם החיים ועם הכת׳ לחיים ויזכי[7] יתנא לדבורי ישראל כהוגן וייתי משיחא בר דוד השתא בעגלא ובזמן קריב בחייכון ובחיינא אמן:

---

[1] So MS.; מפום בדיתא?. [2] So MS. [3] תתקכח?. [4] Twice in MS.
[5] אינו?. [6] MS. חשוכים. [7] MS. וחכי, not distinct.

דתניא כוותיה. ובריתות אחרות קטנות לאו לאורויי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות. ובמקום שראה רבי דברי של יחיד ונראו לו שנאן בלשון רבים של ר׳ מאיר באותו ואת בנו ושנאן ר׳ מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים ודבריו של ר׳ שמעון בכיסוי הדם ושנאן בלשון חכמים. ר׳ ור׳ נתן סוף משנה כדאמרינן התם שמואל ירחינאה ראה ספרו של אדם הראשון שהראהו הק׳ דור ודור וחכמיו דור ודור ודורשיו וכת׳ בו ר׳ ור׳ נתן סוף משנה. אשי ורבינא סוף הוראה. רב ור׳ חמא[1] דרא דאמרינן אמר ר׳ יוחנן נהירנא כד הוה יתיבנא שבע עשרין שורין אחוריה דרב ורב קמיה דר׳ והוו זיקוקין דנור נפקין מפומיה דר׳ לפומיה דרב ומפומיה דרב לפומיה דר׳ ולא הוינא ידע מה אינון אמרין. ובכמה מקומות אמרי׳ רב תנא הוא ופליג. וכד אתא דרא אחרינא אימעיט ליבא ומילי דהוו פשיטן לראשונים מאריכין הלשון לתלמידיהם בדרא בתרא כמו פירושים כדאמרי׳ בעירוב שנתנו באילן. יתיב ר׳ חייא בר אבהו ורב אסי כו׳ ואמרי׳ בסיפא אמר להו רב נחמן ישר וכן אמר שמואל אמרי ליה פתריתו בה כולי האי כו׳ ודאמרינן רב אשי ורבינא סוף הוראה בתר הכי א׳ע׳ג דהוראה לא הוות איקרו הנך רבוותא רבנן סבוראי כגון רב ניחומי ורבה יוסי ורב אחאי רב עינא ורב סימנא. ודבתרייהו קרינן רבנן סבוראי אותן שהיו בתר רבינא כו׳:

ביציאות שבת אמרי׳ הילל גמליאל[2] ושמעון זהו רבן גמליאל הזקן ושמעון בנו נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה ובתר רבן שמעון בן גמליאל שנהרג הוה רבן יוחנן בן זכאי דהוה בעידן חורבן הבית וכד אפקוהי לוות אספסיינוס נכנסו עמו ר׳ אליעזר ור׳ יהושע תלמידיו ותבע מן אספסיינוס שולשילתא דרבן גמליאל כדאמרינן בגיטין. ובתר כן רבן שמעון בן גמליאל שנהרג הוה רבן גמליאל בנו של רבן ש׳ב׳ג. ורבן גמליאל זה הוה נשיא ביבנה ור׳ יהושע אב ב״ד וכיון דצעריה לר׳ יהושע תלת זימני׳ עברוהי ואוקמוהי לר׳ אלעזר בן עזריה שהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הסופר. והדר אהדריה לרבן גמליאל ולא עברוהי לר׳ אלעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ור׳ אלעזר בן עזריה חדא שבתא כדמפ׳ בגמ׳ דתפילת השחר. ובתריה דרבן גמליאל בתראי רבן ש׳ב׳ג בריה. ובתריה ר׳ בריה בציפורי ובית שערים:

שמואל ומר עוקבא בחד דרא הוו דאמרינן שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי וגרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בארבע אמות וכי הוו ייתבי בדינא הוה שמואל יתיב קמיה דמר עוקבא בד׳ אמות. ורב נחמן בר רב הונא שכיב ונפל שמדא וגזר דיזדגרד[3] לבטולי שבתא ומלך במחסיה רב טביומי דהוא מר בר רב אשי כו׳. שמעינן מן ראשונים ובסיפ[רי][4] זכרוניהם דבעו רחמי ובלעיה תנינא ליזדגרד[4] מלכא מבית משכבו ובטל הגזרה כו׳. שכיב

---

[1] So MS. [2] MS. after הזקן. [3] MS. דיגודר. [4] MS. ליוזגודר, MS. injured.

והוו איתניין ביה מדרשיה מן ההיא דשמעתא קמייתא דחגיגה דהוו הנהו אילמי דהוו בשיבבותיה דרבי בני אחתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא ואמרו לה בני ברתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילין ויתבין קמיה מרחשן שיפותיהו בעא רחמי עלייהו ואיסתסיא ואישתכח דגמירי הילכתא וסיפרא וסיפרי ותוספתא וכוליה תלמודא:

ודאמריתן מה ראה ר׳ חייא לכתבה ואמאי לא כתבה רבי. **תשובה.** רבי [עיקרי] תקן כגון כללות ולישנא [קייטא] דאפי׳ מחדא מילתא איכא למיגמר מינה תילי תלים. ואתא ר׳ חייא פשיט בברייתא[1] ומילי מפשיטנא ובלשון ארוכה כל כמה דאימעיט ליבא. וכל הברייתות מן המשנה למד וכדאמרינן אילפא תלא נפשיה באיסקריא דספינתא אמר אי איכא דבעי מנאי מילתא ברבי ר׳ חייא וברבי ר׳ אושעיא ולא מפשיטנא ליה ממתינא[2] נפילנא מאיסקריא וטבענא אלמא כל מה דאית ברבי ר׳ חייא וברבי ר׳ אושעיא דאינון ברייתא אית למפשטיה ממתניתן. וא׳ע׳ג דסוגיא דר׳ מאיר ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי היכא דסתם רבי כר׳ מאיר עבדינן כסתמא אבל היכא דפריש רבי פלוגתייה בהדיא הלכה כר׳ יוסי. ואי חזא ר׳ חייא טעמיה דר׳ מאיר וסתם בברייתא כוותיה לא מקבלינן מיניה. כדבעא ר׳ נחום שמעיה דר׳ אבהו סתם במתניתן ומחלוקת בברייתא מאי. אמר ליה הלכה כסתם מתניתן. מחלוקת במתניתן וסתם בברייתא מאי אמר ליה ר׳ לא שנאה ר׳ חייא מניין לו משום דר׳ חייא תלמידיה דרבי ומן גמריה דר׳ הוה א׳ר׳ חייא ולא הוה ליה לר׳ חייא אלא מאי דאיתנייה רבי. וכל חד מן רברבוותיה הוה אית ליה ברייתא מינייהו על כל מסכתא כדאמרינן תני רב שרבייא בקידושין דבי לוי. והני ברייתות דתריצונון ר׳ חייא ור׳ אושעיא עדיפן ועיקר הוו. כדאמרינן כל מתניתן דלא מיתנייא בדבי ר׳ חייא ור׳ אושעיא לאו מתניתא היא ולא מותבינן מינה בי מדרשא. ובישיבות גדולות נכתבו ועל פי כל חכמי הדור ומינייהו אמרינן בתלמוד **תנו רבנן** אבל תני בר קפרא. תני דבי רבי שמואל. תני דבי ר׳ ישמעאל ותני דבי ר׳ אלעזר בן יעקב כולהו הנך ברייתות לא מיקבעו למיגרסינון כולי עלמא כדאיקבען ברייתא דר׳ חייא ור׳ אושעיא ולא אמרינן בה תנו רבנן אלא תניא וְתָנָא ותונא:

סיפרא וסיפרי לאו בזמן משנתנו נכתבו אלא אחרי כן דאמרינן ביבמות אמר ליה ר׳ יוחנן לר׳ שמעון בן לקיש ראיתיו לבן פדת שהוא דורש כמשה מפי הגבורה אמר ליה הא לא דיליה היא הא מתניתא היא והיכא תני ליה בתורת כהנים. נפק ר׳ יוחנן תנאה בג׳ יומי וסברה בג׳ ירחי ובתר הכי איתקבעו תוספתא וסיפרא וסיפרי. והיכין דפליגי אמוראי וסוגיין בעלמא כחד מינייהו ותניא ברייתא כאידך עבדינן כההוא

---

[1] MS. adds פריט.

[2] ממתניתא?.

ולמה נקרא שמו ר׳ נהוראי שמנהיר עיני חכמים במשנה. ואמרי׳ דאפילו אדם הראשון שמח בתורתו של ר׳ עקיבא כשהראהו הק׳ב׳ה דור דור וחכמיו. ורבי דוסא בן הרכינס קאמר ליה אנת הוא עקיבא בן יוסף ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו. וחכם שבכל תלמידיו ר׳ מאיר היה דאמר׳ א׳ר׳ אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר׳ מאיר כמותו כו׳. ונקט ר׳ מאיר בהילכתא אורחא דר׳ עקיבא. ורבי כתב דברי היחיד והמרובים דתנן במסכת עדיות דתנן אמר ר׳ יהודה למה הוזכרו דברי חיחיד בין המרובים לבטלן שאם יאמר לך אדם כך אני מקובל אומר לו כדברי איש פלוני שמעתי: ואנן לא ידעינן הי משנה כתב רבי ברישא אלא ודאי פירקי דכל מסכתא ומסכתא חד בתר חד כדמסירי לן כתבינון דאמר ר׳ הונא בחדא מסכתא לא אמרי׳ אין סדר למשנה בתרתי מסכיתא אמרינן אין סדר למשנה. והיכא דאשכחן מחלוקת ואחר כך סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם [משום] דיש סדר למשנה אבל בתרתי מסכייתות לא אמרינן [מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם משום דבתרתי מסכתות לא אמרינן] יש סדר למשנה דלא ידעינן הי כתב רבי ברישא:

וששאלתם מאי טעמא הקדימו פורים לשקלים אנן הכי מתנינן שקלים וא׳ח׳כ פורים. וסוכה מקמי יום טוב. ובתר הכין ראש השנה. ואפשר למיכתבינהו ר׳ בחילוף מיהו אית לך למימר דאקדים שבת לעירובין הואיל וחשובה שבת טובא. ובתרה פסחים הואיל ואיתיה ראשון לכל המועדים. ובתריה[1] שקלים שהוא מלפניו והדר מעניינא דעירובין[1]. ובתר שבת והדר לענין שבת. ותנא סדר יומא משום דכשבת דמי וא׳ע׳ג דבסידור שנה איתיה אחר ראש השנה עדיף מן ראש השנה דראש השנה כמעביר יום[1] לפני הכיפורים דמי. ובתר יום הכיפורים סוכה דחג גדול איתיה וכפסח דמי. ואחריה[2] יום טוב דכגון דשבת הוא. ובתרה ראש השנה. ובתרה[3] תענית דדמיא קצת ליום טוב דכגון שאסורין בעשיית מלאכה ומיסתברא לעשות׳ למיכתב תעניות בתר ראש השנה דבראש השנה ותעניות צריכין אנן למיבעי רחמי. וכמה דמפרשינן רגילין רבנן למיתנא ולמיכתבינהו ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו כדאמרינן לעיל דבתרתי מסכתות אמרינן אין סדר למשנה דלא ידעינן הי כתבה רבי ברישא. ואית מסכתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות אחר מכות. ובברכות אמרינן תנא היכא קאי דקתני מאימתי:

וששאלתם לעניין התוספתא אם לאחר המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ודאי ר׳ חייא [תרצה] מיהו לא מסתיימא אי ביומיה דר׳ או בתריה אבל בלא ספק דבתר דמיתרצו הלכות המשנה איתרצא תוספתא אבל לא אפשיט לן אי ביומיה דר׳ נח נפשיה דר׳ חייא אי בתריה כדשקלינן וטרחינן[1] בפר׳ הנושא בכתובות. ומיהו אמרי רבנן דביומיה דר׳ איתקין ברייתא

---

[1] So MS. [2] MS. ביצה י״ט. [3] MS. דבתריה.

צריכין לטירחי דהוה פלוגתא דסמיכא לחוד ביניהון. ובג׳ מקומות בלבד נחלקו שמאי והלל ושמאי והלל בפני הבית כמפורש ביציאת שבת. וכד חרב בית המקדש ואזלו לבית תר משום הנך שמדות וצרות שלא שמשו כל צרכן נפישו מחלוקת בישראל. ועד סוף יומין דרבנן ליכא דכתיב מדעם כל עיקר וא׳ע׳פ שכל החכמים כולן שוין כל אחד ואחד שונה לתלמידו באיזה לשון שירצה יש מהן שאוחז דרך קצרה ויש מהם שונה דרך ארוכה. וכיון דחזא ר׳ דאיכא שינויא כולי האי וחזא א׳ע׳ג דטעמיהון לחדא מילתא סלקין חש דלא אתי פסידא הואיל וחזא דקא ממעט ליבא וקא מסתמן מיליה[1] מעיינות חכמה ומסתלק שר של תורה כהיא דאמר ר׳ יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל. ואמרינן ראשונים ר׳ עקיבא ואחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע. ואחסונוהי לר׳ מן שמיא בהדי תורתו גדולה דכייפין ליה כוליה דריה כדאמרינן מימות משה ועד ר׳ לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ושקטיה רבנן ביומיה מכל שמד משום רחמותא דאנטונינוס. ומכאן ואילך לא גרים אינש כל חד לישנא לנפשיה: אבל הנך ראשונים דקמי חורבן הבית לא איצטריכו להכין הואיל ותורת פה היא כאדם שמספר לחבירו באיזה לשון שירצה. אבל מקודם לכן היו גורסין הכל בגירסא וכולן לדעת אחת היו מסכימין ולא היה המחלוקת ביניהם כדתניא לו[2] ר׳ יוסי בתחילה לא היה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושתי בתי דינין של כ״ג ואחד [יושב על פתח הבית ואחד יושב על פתח עזרה ושאר בתי דינין של כ״ג] יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול וכולה עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וכשראה רבי כן כתב המשנה שלא תשתכח ולא מליביה חברינון ר׳ אלא מילי דהוו גריסן להו קצת ראשונים דקמי׳:

והא דאמרינן סתם משנה כרבי מאיר לאו דר׳ מאיר מלבו אמרן וההוא אורחא דהוה ר׳ מאיר מתני לתלמידיה אותה אחז ר׳ וקבעה לאתנויי לכולי עלמא ור׳ מאיר [אחז] מר׳ עקיבא אותו הדרך דאמר ר׳ יוחנן סתם מתניתין ר׳ מאיר סתם תוספתא ר׳ נחמיה סתם סיפרא ר׳ יהודא סתם סיפרי ר׳ שמעון וכולהו אליבא דר׳ עקיבא ועליה דר׳ עקיבא אמרינן לבן של ראשונים כפתחו של אולם. בפרק קמא דערובין אמרינן אמר ר׳ יהושע בן לוי כל מקום שאתה מוצא משום ר׳ ישמעאל א׳ תלמיד אחד לפני ר׳ עקיבא אינו אלא ר׳ מאיר ששימש את ר׳ ישמעאל ואת ר׳ עקיבא. וכן בעלמא אמרי׳ אמר רב האי דמחדדנא טפי מחברייא דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה אילו חזיתיה מקמיה הוי מחדדנא טפי. תנא לא ר׳ מאיר אלא ר׳ מייאשא שמו ולמה נקרא שמו ר׳ מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה ולא ר׳ נהוראי שמו אלא ר׳ נחמיה שמו ואמרי לה ר׳ אלעזר בן ערך שמו

---

[1] מיניה?.

[2] So MS.; see p. 8, note 17.

ולמה נקרא שמו ר׳ נהוראי שמנהיר עיני חכמים במשנה. ואמרי׳ דאפילו אדם הראשון שמח בתורתו של ר׳ עקיבא כשהראהו הק׳ב׳ה דור דור וחכמיו. ורבי דוסא בן הרכינס קאמר ליה אנת הוא עקיבא בן יוסף ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו. וחכם שבכל תלמידיו ר׳ מאיר היה דאמר׳ א׳ר׳ אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר׳ מאיר כמותו כו׳. ונקט ר׳ מאיר בהילכתא אורחא דר׳ עקיבא. ורבי כתב דברי היחיד והמרובים דתנן במסכת עדיות דתנן אמר ר׳ יהודה למה הוזכרו דברי חיחיד בין המרובים לבטלן שאם יאמר לך אדם כך אני מקובל אומר לו כדברי איש פלוני שמעתי: ואנן לא ידעינן הי משנה כתב רבי ברישא אלא ודאי פירקי דכל מסכתא ומסכתא חד בתר חד כדמסירי לן כתבינון דאמר ר׳ הונא בחדא מסכתא לא אמרי׳ אין סדר למשנה בתרתי מסכיתא אמרינן אין סדר למשנה. והיכא דאשכחן מחלוקת ואחר כך סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם [משום] דיש סדר למשנה אבל בתרתי מסכייתות לא אמרינן [מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם משום דבתרתי מסכתות לא אמרינן] יש סדר למשנה דלא ידעינן הי כתב רבי ברישא:

וששאלתם מאי טעמא הקדימו פורים לשקלים אנן הכי מתנינן שקלים וא׳ח׳כ פורים. וסוכה מקמי יום טוב. ובתר הכין ראש השנה. ואפשר למיכתבינהו ר׳ בחילוף מיהו אית לך למימר דאקדים שבת לעירובין הואיל וחשובה שבת טובא. ובתרה פסחים הואיל ואיתיה ראשון לכל המועדים. ובתריה[1] שקלים שהוא מלפניו והדר מעניינא דעירובין[1]. ובתר שבת והדר לענין שבת. ותנא סדר יומא משום דכשבת דמי וא׳ע׳ג דבסידור שנה איתיה אחר ראש השנה עדיף מן ראש השנה דראש השנה כמעביר יום[1] לפני הכיפורים דמי. ובתר יום הכיפורים סוכה דחג גדול איתיה וכפסח דמי. ואחריה[2] יום טוב דכגון דשבת הוא. ובתרה ראש השנה. ובתרה[3] תענית דדמיא קצת ליום טוב דכגון שאסורין בעשיית מלאכה ומיסתברא לעשות׳ למיכתב תעניות בתר ראש השנה דבראש השנה ותעניות צריכין אנן למיבעי רחמי. וכמה דמפרשינן רגילין רבנן למיתנא ולמיכתבינהו ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו כדאמרינן לעיל דבתרתי מסכתות אמרינן אין סדר למשנה דלא ידעינן הי כתבה רבי ברישא. ואית מסכתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות אחר מכות. ובברכות אמרינן תנא היכא קאי דקתני מאימתי:

וששאלתם לעניין התוספתא אם לאחר המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ודאי ר׳ חייא [תרצה] מיהו לא מסתיימא אי ביומיה דר׳ או בתריה אבל בלא ספק דבתר דמיתרצו הלכות המשנה איתרצא תוספתא אבל לא אפשיט לן אי ביומיה דר׳ נח נפשיה דר׳ חייא אי בתריה כדשקלינן וטרחינן[1] בפר׳ הנושא בכתובות. ומיהו אמרי רבנן דביומיה דר׳ איתקין ברייתא

---

[1] So MS. [2] MS. ביצה י״ט. [3] MS. דבתריה.

צריכין לטירחי דהוה פלוגתא דסמיכא לחוד ביניהון. ובג׳ מקומות בלבד נחלקו שמאי והלל ושמאי והלל בפני הבית כמפורש ביציאת שבת. וכד חרב בית המקדש ואזלו לבית תר משום הנך שמדות וצרות שלא שמשו כל צרכן נפישו מחלוקת בישראל. ועד סוף יומין דרבנן ליכא דכתיב מדעם כל עיקר וא׳ע׳פ שכל החכמים כולן שוין כל אחד ואחד שונה לתלמידו באיזה לשון שירצה יש מהן שאוחז דרך קצרה ויש מהם שונה דרך ארוכה. וכיון דחזא ר׳ דאיכא שינויא כולי האי וחזא א׳ע׳ג דטעמיהון לחדא מילתא סלקין חש דלא אתי פסידא הואיל וחזא דקא ממעט ליבא וקא מסתמן מיליה[1] מעיינות חכמה ומסתלק שר של תורה כההיא דאמר ר׳ יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל. ואמרינן ראשונים ר׳ עקיבא ואחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע. ואחסונוהי לר׳ מן שמיא בהדי תורתו גדולה דכייפין ליה כוליה דריה כדאמרינן מימות משה ועד ר׳ לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ושקטיה רבנן ביומיה מכל שמד משום רחמותא דאנטונינוס. ומכאן ואילך לא גרים אינש כל חד לישנא לנפשיה: אבל הנך ראשונים דקמי חורבן הבית לא איצטריכו להכין הואיל ותורת פה היא כאדם שמספר לחבירו באיזה לשון שירצה. אבל מקודם לכן היו גורסין הכל בגירסא וכולן לדעת אחת היו מסכימין ולא היה המחלוקת ביניהם כדתניא לו[2] ר׳ יוסי בתחילה לא היה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושתי בתי דינין של כ״ג ואחד [יושב על פתח הבית ואחד יושב על פתח עזרה ושאר בתי דינין של כ״ג] יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול וכולה עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וכשראה רבי כן כתב המשנה שלא תשתכח ולא מליביה חברינון ר׳ אלא מילי דהוו גריסן להו קצת ראשונים דקמי׳:

והא דאמרינן סתם משנה כרבי מאיר לאו דר׳ מאיר מלבו אמרן וההוא אורחא דהוה ר׳ מאיר מתני לתלמידיה אותה אחז ר׳ וקבעה לאתנויי לכולי עלמא ור׳ מאיר [אחז] מר׳ עקיבא אותו הדרך דאמר ר׳ יוחנן סתם מתניתין ר׳ מאיר סתם תוספתא ר׳ נחמיה סתם סיפרא ר׳ יהודא סתם סיפרי ר׳ שמעון וכולהו אליבא דר׳ עקיבא ועליה דר׳ עקיבא אמרינן לבן של ראשונים כפתחו של אולם. בפרק קמא דערובין אמרינן אמר ר׳ יהושע בן לוי כל מקום שאתה מוצא משום ר׳ ישמעאל א׳ תלמיד אחד לפני ר׳ עקיבא אינו אלא ר׳ מאיר ששימש את ר׳ ישמעאל ואת ר׳ עקיבא. וכן בעלמא אמרי׳ אמר רב האי דמחדדנא טפי מחברייא דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה אילו חזיתיה מקמיה הוי מחדדנא טפי. תנא לא ר׳ מאיר אלא ר׳ מייאשא שמו ולמה נקרא שמו ר׳ מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה ולא ר׳ נהוראי שמו אלא ר׳ נחמיה שמו ואמרי לה ר׳ אלעזר בן ערך שמו

---

[1] מיניה?.

[2] So MS.; see p. 8, note 17.

ומר רב מבשר גאון סמכיה בדרא[1] רבא במתיבתא ולאו דהוא הוה ראוי לגאונות בתר גאון אבונא אלא דוכתא הות למר רב עמרם (אב) אחי אמנו (בריה דמר רב מנשה[2]) ראש כלה. וקפץ עליה מר רב אהרן והוה עז מאד ודחיל מיניה מר רב עמרם[3] ואזל לקמיה ובתר כמה פליג עליה מר (רב) נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתיב קמיה ומר (רב) אהרן הוה עדיף מיניה ולא פרשו רבנן *מן מר רב אהרן[4]. ובתר דשכיב מר אהרן בסוף שנת רעא *הדרו מקצתהון דרבנן[5] לקמיה דמר נחמיה ואנחנא ורבנן נפישי דילנא לא אשוינא עימה ולא אזלנא לקמיה והוינא בההוא עדנא אב ב״ד ולא קבילנא גאונות עד דשכיב [מר רב נחמיה]. ובשנת רעט *אסתמכינא בגאונות וסמיכיניה[6] להאיי בננו באבות בית דין מן שיעור תרתין[7] שנין. יהא רעוא מן קמי קודשא בריך הוא דלשוי יתנא חשובים (עם החיים ו)עם הכתובים[8] לחיים ויזכי יתנא לדבורי ישראל [בקושטא] כהוגן [וכראוי] וייתי למשיחא בר דוד (השתא) בעגלא ובזמן קריב בחיינא ובחייכון [ובחיי דכל בית ישראל וכן יהי רצון] אמן נשלמה תשובת רבינו שרירא גאון אביו של רבינו האיי גאון ז״ל[9]:

B.

שאילו רבנן דבקירואן[10] לבבא דמתיבתא לבי דינא דמרנא רבנא שרירא בריה דרבנא חנניה ברי׳ דרבנא יהודה ואתו הני שאילות בית דינא דמרנא ורבנא האיי דיינא דבבא ברי׳ דרבנא שרירא ריש מתיבתא:

דשאלתון היך נכתבה המשנה אם אנשי כנסת גדולה התחילו לכתוב וכתבו כל חכמי הדור מקצתה עד שבא ר׳ והשלימה. ו[ש]שאלתם התוספתא ששמענו שר׳ חייא כתבה אם לאחר המשנה נכתבה אם בזמן אחד. ומה ראה ר׳ חייא לכותבה אם לתוספת דברים שהם עניני המשנה אמאי לא בתבה רבי. ועוד רבנן סבוראי כיצד נסדרו:

תשובה. חכי חזינא דשיתא סדרי רבינו הקדוש תרצינון. ובגמרא דיבמות בהבא [על יבמתו] אמרי׳ אמר רבא מתניתין אימת איתקין ביומי ר׳. ורוב החכמים ששמותיהן מפורשין רבי מאיר ורבי יהודא ור׳ יוסי ור׳ שמעון כולן תלמידי ר׳ עקיבא הן. והכין הוה מילתא דראשונים לא איתודעו שמותיהן אלא של נשיאים ושל אבות ב״ד בלבד משום דלא הוה בהון מחלוקת אלא טעמי דאוריתא ודמשנה הוו ידעי להו ידיעה ברורה. וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד מן רבוותא מגמר לתלמידיה מילי ברורין משום דחכימן ולא הוו

---

[1] E. בדלא. [2] p. מנשוי; II. מיישוי. [3] O. adds אב ב״ד; others אב; p. above the line אחי אמנו. [4] E. מיניה; O. מיניה דרב אהרן. [5] O. II. מקצת רבנן (O. P. אתו). [6] E. II. איסתמיכי . . . וסמכונוהו. [7] G. M. ב׳. [8] E. הכתוב. [9] O. תם תם תם. [10] MS. דבקריאון.

מר רב יוסף ולאו מבני רבנן דמתיבתא הוה אלא מן מצרים [הוה] וידיע בפיומי[1] וסמכיה באייר שנת רלט וכניף מאן דהוה אשתייר מן ⟨בני⟩ בניהון דרבנן דמחסיא ומן עלולי דסמיכין על רבנן דפום בדיתא ואותיב מתיבתא [דמתא מחסיא] תרתי שנין ונצא בהדי[2] דוד הנשיא וקרייה *לחתן אחוהי דהוא יאשיהו בנשיאות[3] ולא עלתה בידו ואידחי יאשיה לכרסאן[4] וקרייה דוד הנשיא לרב יוסף בריה דר׳ יעקב (גאון) דידיע בבר סטיא *להיות גאון במתא מחסיא[5] ורך בשנים הוה ותלמיד קטן הוה לגבי מר רב סעדיה גאון ונחבא מר רב סעדיה גאון כמה שנים מפני[6] דוד הנשיא ורב יוסף נהיג גאונות במחסיא. ולבסוף אפיים רבי סעדיה עם דוד נשיא ורב יוסף [קם] בדוכתיה כלל שני דמר רב סעדיה י״ד[7] שני. ושכיב [רב סעדיה] בימי גאון אבינו בשנת רנג[8] בתר דוד נשיא. ואתיחד רב יוסף במתא מחסיא ואידלדלה מילתיה (לגמרי) ולא הוה ליה פתחון פה אפי׳ בהדי רב אהרן גאון ושבקה למחסיא ולבבל (כולה) ואזל ויתיב במדינתא דבצרה ושכיב התם *ובתר הכי לא הות מתיבתא במתא מחסיא[9]:

ובאילין מאה שנים אחרות מלכו בפוס בדיתא גאונים [ואלו הן]. בתר מר רב האיי גאון בר מר רב דוד. מר רב קימוי[10] גאון בר מר רב אחאי גאון [ומלך] בשנת *רא ח׳[11] שנין ופלגא. ובתריה מלך מר רב יהודאי (גאון) זקננו שהוא אבי אבינו[12] בר מר רב שמואל ריש כלה בראש שנת *רז יא[13] שנים ומחצה ושכיב באדר שנת רכה. והות פלוגתא [בין רבנן דמתיבתא ודוד הנשיא] דרבנן דמתיבתא איכנפו וקריוה למר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב קמוי[10] גאון ודוד נשיא קריוה למר רב כהן צדק כהנא בר מר[14] רב יוסף. והות פלוגתא [ביניהון] עד [חדש] אלול שנת רלג ועבדו שלמא דוד נשיא עם מר רב מבשר גאון ויתיב *רב מבשר גאון[15] ורבנן דיליה לבדם ומובחרים *דרבנן הוו בהדיה[16] ומר רב כהן צדק ורבנן דיליה לבדם. ובשנת רלז בכסליו שכיב מר רב מבשר גאון ואתו רבנן [דיליה] לות (רב) כהן [צדק] ושכיב בשנת רמז[17]. ומלך מר רב צמח בר מר רב כפנאי[18] תרתי שנין ופלגא. ושכיב *בריש שנת[19] רמט. ובטבת שנת רמט[20] מלך בתריה מר רב חנניה גאון אבינו בריה דמר רב יהודה גאון ה׳ שנים ופלגא ושכיב בשנת רנד[21]. ובתריה איסתמיך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולא מן בני רבנן הוה אלא מן תגרי הוה.

---

[1] E. בפתומי. [2] E. בהון וברבנו סעדיה. [3] E. רבנו סעדיה לאחוהי דדוד הנשיא דמתקרי יאשיהו להיות ראש גולה. [4] E. לברסאן; V. p. לכראסאן; O. omits the last three words. [5] O. II. בגאונות למחסיא. [6] E. בשביל אימת מחלוקת. [7] E. תרתי סרי. [8] E. רוג; H. ר״נ. [9] O. II. ועד השתא ליכא במחסיא מתיבתא. [10] O. סימאי. [11] E. כט תמני סרי. [12] O. אמנו. [13] O. P. V. רז יט. [14] E. בין. [15] II. הוא. [16] II. בשיטתיה הוו. [17] H. V. רמו. [18] O. P. פפי. [19] O. V. בשנת. [20] E. רד; H. רנ. [21] O. P. רנה.

הכין]. ובתריה מר רב אבא[1] בר רב אמי בשנת קפ״ו והוא בן בנו של מר *רב שמואל שהציבו [שלמה בר חסדאי ריש גלותא] ב[מתא] מחסיא[2] כמו שפירשנו למעלה. ושתי שנים ומחצה מלך. ובתריה בשנת קפ״ג ⟨מלך⟩ מר רב צמח גאון בר מר פלטוי גאון והוא אבי אמו של גאון אבינו[3] ומלך י״ט שנים. ובתריה בשנת מאתים וחד מר רב האיי בר רב מר דוד[4] שבע[5] שנין ופלגא:

*ובאילו מאה שנה[6] עמדו[7] במחסיא גאונים מר רב הילאי בר מר רב מרי תשע שנים. ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי י״ד[8] שנים. ובתריה מר רב אבימי[9] אחוהי דמר רב מרדכי ח׳ שנים. ובתריה מר רב צדוק[10] בר מר רב אשי ב׳ שנים. ובתריה מר רב הילאי בר מר רב חנניה ג׳ שנים ומחצה. ובתריה רב קימוי בר מר רב אשי ג׳ שנים ומחצה והויין פלוגתא *דליכא לסמוך עליהון[11]. ובתריה מר רב משה[12] כהנא בר מר יעקב עשר שנים ומחצה. ועמדו שתי שנים בלא גאון. ובתר הכין איסתמיך מר רב כהן צדק בר מר רב איבומי[13] גאון י׳ שנים ומחצה. ובתריה מר רב שלום בר מר רב בועז[14] עשר שנים. ובתריה מר רב נטרונאי גאון בר מר רב הילאי גאון בר מר רב מרי ח׳[15] שנים. ובתריה מר רב עמרם בר מר רב ששנא י״ח שנים וקמי הכין הוה פליג ליה רב עמרם ואיקרי גאון ונחית מיניה. ובתר הכי מלך כדפרישנא ואיפטר. ובתריה מר רב נחשון (גאון) בר מר רב צדוק גאון ח׳ שנים. ובתריה מר רב צמח בר מר רב חיים אחיו של מר רב נחשון [גאון] ז׳ שנים. ובתריה[16] מר רב *מלכה חד ירחא[17] ואפטר לגן עדן ושכיבו (באותו הפרק) רובא דסבי דמתא מחסיא בשיעור תלתא ירחי ואיסתמיך בתר הכין מר רב האיי גאון בריה דמר רב נחשון ז׳[18] שנים. ובתריה מר רב הילאי בר רב נטרונאי גאון ח׳ שנים. ובתריה מר רב שלום בר מר רב מישאל ז׳ שנים. ובתריה אידלדלא מילתא במתא מחסיא טובא ולא אשתארו בה חכימי. ובתריה מנוהו למר רב יעקב בר מר רב נטרונאי י״ג שנים. ובתריה לא הוה בהון ראוי וסמכיה דוד נשיאה למר רב יום טוב כהנא בר מר רב יעקב ואורג[19] היה הואיל ולא הוו [תמן] רבנן [כולי האי] ⟨ומלך⟩ ד׳[20] שנים. ובתריה אתמר ביני רבנן לבטולה למתא מחסיא ולמייתי מאן דמשייר בהו לפום בדיתא. ולבסוף אסכימו למסמכיה למר רב נתן אלוף אחי אבינו בריה דמר רב יהודה גאון (אבי) אבינו בשם גאונות מחסיא [כי היכי] דלא לבטל שמה. ואדהכי[21] נח נפשיה ואתייה דוד נשיאה למר רב סעדיה בר

---

[1] H. II. רבה. [2] O. II. בן שמואל שהציבוה במחסיא גאון. [3] E. omits; O. אבי. [4] II. אב; O. adds ב״ד. [5] P. ב׳. [6] O. II. ובאילן מאה שנין. [7] E. שעמדו. [8] O. י״ט; P. י״ה. [9] איבומא and איכומאי. [10] E. צדיק. [11] O. ביניהון. [12] E. משרשיא. [13] P. אבימו; איכומאי. [14] E. omits. [15] E. עשר. [16] E. adds בר. [17] E. חדש ימים (H. כהנא) מלכא. [18] E. H. י׳. [19] E. א׳ע׳ג דאורג. [20] O. P. ז׳; E. י׳. [21] O. והכי.

ותרתין שנין מלך. וקם בתריה מר רב אברהם בן מר רב שרירא בשנת קֹכוֹ[1] ומלך י״ב שנים. והוה מר רב יוסף בר מר רב חייא אב ב״ד ובפלוגתא דדניאל ודוד *בן יהודה[2] נשיאים איקרי מר רב יוסף בגאונות ולבסוף פייסו[3] (כתאיבה[4] בין דיליה) למר[5] רבי אברהם *ואמרו דתרויהו מר רב יוסף ומר רב אברהם מקרו תרויהו גאונים מיהו כד מכנפין[6] *בחדא דוכתא[7] מתני רב מר אברהם *ויתיב מר רב יוסף קמיה[8] וזמנא חדא אתו[9] לבגדד ואתרמו *דהוו ביה[10] כנשתא *דבר נשלה[11] בכלה[12] *רבתי וכד קם שליחא [דצבורא][13] ואכריז שמעו מאי דאסברוה[14] ראשי מתיבתא למימר בכו ישראל וליכא דשמיע *להון כד אמר ראשי מתיבתא[15]. ואף מר יוסף אזדעזע וקם *על רגלוי[16] ואמר סליקת נפשאי מן גאונות ואהדרית[17] לאבות ב״ד וברכיה מר רב אברהם לאלתר[18] ואמר רחמנא לזכך ל[עלמא דאתי] דיליה. ובתר מר רב אברהם מלך מר רב יוסף דנן בשנת *קֹלֹט שבע[19] שנים. ובתריה (בשנת קֹמֹד מלך) מר רב יצתק בר מר חנניה[20] ואחתוהי על[21] מר רבי יוסף בר מר רב רבי דהוה *אב ב״ד[22] בשני מר רב יוסף בר מר רב חייא[23] והוה (חכים ובן דודו) בר בריה דמר רב אבא זקננו גאון. ומר רב יצחק [הוה] קשיש מינהו וכד סמכיה דוד בן יהודה[24] נשיא למר רב יצחק *קשא[25] ליה למר רב יוסף ואתא[26] מר רב יצחק לותיה ואמר ליה לא ליקשי ליה לדיינה דבבא דאנן כרבה ורבי יוסף [אנן] אמר[27] מובטח *לך דחיית[28] וזכית בתראי וסבר *וקבליה רב יוסף ואתרצי[29] (ואמר) ליה (כרע[30]) קמי ריש מתיבתא ומלך ז׳[31] שנים ובתריה מר רב יוסף דנן (בר מר רבי) בשנת ק״נ (ומלך ב׳ שנין). ובתריה בשנת קֹנֹג מלך מר רב פלטוי בר מר רב אביי י״ו שנים ובתריה מר רב אחאי כהנא בר מר רב מר *שתא ירחי[32] בשנת קֹסֹט. ובתריה הות פלוגתא [בין] מר רב מנחם גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר רב חייא ומובחרים דרבנן בהדיה שתא ופלגא ו[בין] מר רב מתתיה בר מר רבי ו[הוו] רבנן אחריני בהדיה ונח נפשיה דמר רב מנחם בשנת קֹעֹא[33] והדרו [כלהו] רבנן *לקמיה מר[34] רב מתתיה עשר שנין [בתר

---

[1] P. קֹפֹז. [2] E. omits. [3] E. נתפייסו. [4] G. כתאוי; O. omits. [5] E. עם מר. [6] O. II. דמיקרו (ומיקרו O.) שני גאונים ומכנפין. [7] G. בחדא. [8] G. קמוי; O. p. V. omit. [9] ואתו. [10] O. לבי; H. II. בבי. [11] II. נאסלה and נאשלא; H. דבי אשלא. [12] E. בכולא; H. וכלה. [13] H. ואמר. [14] דסברו. [15] ליה הכין. [16] ברבים. [17] והדר. [18] H. E. omit; transposed in II. [19] E. קֹכֹט ו׳. [20] E. adds ק״ס; II. חייא; O. הוני. [21] E. בדיל. [22] E. רבי. [23] O. adds גאון. [24] E. הונאי. [25] O. קשיא. [26] E. קשישא מר רב יוסף הוה דיינא דבבה אתא. [27] O. II. דאלמא; H. אלמא. [28] E. את דהוית; H. דזכית והוית וארצי. [29] E. וקביל ר׳ יוסף וארצי. [30] O. רע; P. V. כרעא. [31] E. שש. [32] E. H. ששה חדשים. [33] P. קֹעֹה. [34] E. בתר הבי קמי דמר.

וחכם גדול היה ובנוהי בפום[1] בדיתא (הוו) ואית מן זרעיה (השתא) קדמנא במתיבתא *ואית בהון[2] מאן דמחתן בנא. ובתריה מר רב מרי הכהן מנהר פקוד ה׳[3] שנים. ובתריה מר רב אחא[4] חצי שנה. ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב נחמן שלש שנים ומחצה דהוה נמי מן פום בדיתא ולא הוה איכא מאן דמפלג [בחכמה] בסורא [כוותיה] *אף הוא (נמי) שקליה[5] שלמה הנשיא ומנייה[6] להתם ומאור עינים הוה והוא ואחיו היו גאונים בתרתין מתיבאתא בפרק אחד. ובאותן הימים[7] נפק. *ובתר מר רב יהודאי[8] מר רב אחונאי כהנא בר מר פפא[9] ה׳[3] שנין. *ובתריה מר רב חנינא[10] כהנא בר מר רב הונא ח׳[3] שנים ובתריה מר רב מרי הלוי בר רב משרשיא הלוי ג׳[11] שנים ומחצה. ובתריה מר רב ביבוי הלוי בר מר *רב אבא מנהר פקוד[12] י׳ שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא *בר מר הלוי ומר[13] רב מנשה גאוני פום בדיתא כשתקנו [למגבה] לכתובה [ובעל חוב] מן מטלטלי ואלין תמת מאה שני: ובתריהון מן גאונים דפום בדיתא מר רב ישעיה הלוי בן מר רב אבא ומן כלואדי הוה מתא[14] דמקרבא לבגדד בשנת ק״ז. ובתריה מר רב יוסף בן מר רב שילא מן שלחי בשנת ק״ט[15]. ובתריה מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון בשנת קטו. ובתריה מר רב *אבומאי גאון אחי אביו בריה[16] דמר רב אברהם גאון בשנת קכא. ובתריה מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת קכה[17] ולא הות דוכתיה[18] *דהוה מר אהרן קמוי דהוא אב בית דין והוה גמיר ועדיף טפי מיניה[19] מיהו ע״י חלום אדברוהי למר רב יוסף גאון והוה חסיד טובא וזקן מאד ואיתמר דהוה אליהו ז״ל אתי [ליה] ויתיב *במתיבתיה בכולהו יומיה[20] יומא חד אמר להו לרבנן כד סיב ואשטיף ארוחו ליה לגברא סבא דאתא לגביה[21] ולא חזו [ליה] רבנן אדם[22] וידעו דאליהו [ז״ל] הוא וארוחו ליה טובא והאי דמרוחין השתא *מסטר ימין בצד רישא[23] מן ההוא מעשה [דעבדי]. ואבי אבי[24] גאון (אבי אבינו) היה סופרו ועומד *בכל צורך[25] הישיבה *לפניו בכל ימיו[26] וביומא דאפטר[27] הוה *זעף גדול[28] ונדת ארעא ואיתמר נמי דהוה מצער נפשיה על גירסיה בינקותיה וברכיה מר רב שינואי גאון רביה ואמר ליה תזכה דתדבר[29] אומתך[30].

---

[1] II. מפום. [2] Others ומנהון. [3] There is confusion between ה and ח in the MSS. [4] O. adds רבה; II. דאבוה. [5] O. ואיהו נמי. [6] O. סליק; II. omits. [7] H. O. add בתריה. [8] In E.; others ובתריה. [9] E. הונא. [10] II. H. אחונאי. [11] O. ה׳. [12] E. רבא; O. V. קודה for פקוד. [13] In H.; E. מר; others omit; E. ומר for ועם מר. [14] H. מאתרא. [15] II. (not P.) ק״ח. [16] אבומאי and איכומאי; H. omits בריה. [17] O. P. קכג. [18] O. כוותיה. [19] O. and II. והוה אית מר דהוה גמיר ועדיף אלא. [20] E. במתיבתא ביומי די ליה; G. במתיבתא דיליה. [21] ליה. [22] E. omits; O. adds בעולם. [23] II. בצד ימין מסטר רישא. [24] E. omits. [25] II. בצורך; O. לצורך. [26] II. שלו בימיו; p. omits שלו. [27] O. G. דאתפטר. [28] O. זעפא. [29] Others ותדבר. [30] O. P. אומתיך.

לארץ ישראל דמר רב נטרוי שמעיה הוה וכד אדברינהו נשיא עלוהי סליק להתם. ובתריה מלך מר רב אברהם כהנא. ובתריה מלך מר רב דודאי בר מר רב נחמן בשנת אלף וע״ב[1] והוא אחוהי דמר רב יהודאי גאון. ובתריה מלך מר רב חנניה בר (מר) רב משרשיא בשנת ע״ה[2]. ובתריה מלך מר רב מלכה בר מר רב אחא בשנת פ״ב[3] והוא אחתיה לנטרונאי בר חביבאי[4] נשיא בפלוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא דהוה קמי *הכי כמה שנין[5] ואיכנפן[6] תרתין מתיבאתא עם[7] זכאי נשיא ועברוהי[8]. ואפטר רב מלכה לגן עדן ונטרונאי נשיא אזל למערב ובתר רב מלכה מר ר(ב א)בא *בריה דרב[9] דודאי[10] זקננו בשנת פ״ד[11] ובתריה מלך מר רב שינואי[12] ולא האריך[13]. ובתריה מלך מר רב חנינאי כהנא גאון בר מר רב אברהם גאון בשנת צ״ג[14] ועבריה נשיא. וקם בתריה מר רב הונא *בר מר הלוי[15] בר מר יצחק בשנת צ״ו[16]. וביומיה תקינו למיגבי בעל חוב וכתובה מן יתמי ממטלטלי. ובתריה מלך מר רב מנשה בר מר רב יוסף בשנת תתרצ״ט וגובאה הוא מן *בני בי עקובה[17]:

ובאילין שני כלהון גאונים דהוו במתא מחסיא *עד שנת אלפא[18] לא נהירנא להון שפיר על הסדר ואית[19] בהון *תפוכאתא וטריאתא[20] דנשיאים דמעברין[21] ומהדרין[21]. ומאי דבריר לנא כבר כתבנא לכון[22] אבל מן שנת אלפא [ואידך] קים לנא בהון: ובאילין מאה שני [מאלף ואילך] דפרישנא לכון[23] גאונים *דקמו בהון מן פום[24] בדיתא מלכו בסורא [אילין] גאונים. מר רב חנינא מנהר פקוד ה׳[25] שנים. מר רב נהילאי הלוי מן נרש י״ח שנים. אחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י״ח שנים. אחריו מר רב שמואל י״ח[26] שנים. ומישיבתנו של פום בדיתא [היה] מן בני בניו של אמימר היה *ואביו של מר שמואל זה היה[27] בנו של מר רבה גאון שכתבנו[28] שהיה [גאון] בפום בדיתא. *ובהדיה הוה רב הונא דמתא מחסיא[29] *בשעת תקנת הגט וכיון דלא הוה במתא מחסיא מאן דמפליג בחכמה כוותיה שקליה[30] שלמה בר׳ חסדאי ריש גלותא *למר רב מר[31] ומנייה במחסיא[32]

---

[1] H. ושבעים. [2] P. p. V. ע״ח. [3] O. P. כ״ב. [4] O. חביבא; E. זבינאי. [5] O. הנין. [6] E. ואתכנשו. [7] O. על. [8] E. ועברוה לנטרונאי. [9] II. הורנו בר מר רב. [10] H. ר׳ יהודאי. [11] O. omits. [12] H. II. שינוי. [13] H. adds ימים. [14] O. P. תשעים. [15] O. omits; II. only הלוי; E. מר הלוי. [16] II. צ״ץ; O. P. צ״ט. [17] O. omits בני and II. בי; E. עוקבא. [18] E. omits. [19] O. II. והוה אית. [20] E. תופנתא ונטרותא; H. תופכתא וטריתא. [21] E. adds להון. [22] O. omits the last two words; E. להון; II. יתיה. [23] Only in H. [24] E. דמלכו בפום. [25] O. P. י״ח. [26] E. omits; H. ח. [27] O. II. ושמואל אביו הוא; H. מר רב. [28] O. II. שפרשנו. [29] O. בהדי מר רב חנינאי דמחסיא. [30] The two words only in H. [31] Not in H. [32] E. omits from ובהדיה l. 3 from the bottom.

הוה ואמרין דגאון הוה. והוויין שני שמד וצרות [בתר אילין מילי] בסוף מלכות פרסיים ולא הוו יכילין למקבע פרקי ואותיבי מתיבתא ומדבר *מנהג גאונים[1] עד בתר כמה שנין דאתו[2] רבנן דילנא מפומבדיתא לסביבות נהרדעא למדינתא דפירוז שאבור. ואילן גאונים דהוו במתיבתא[3] דילנא בפומבדיתא בתר אילין מילין בסוף מלכות פרסיים[4] משנת תתק[5] מלך מר בר רב חנן מאשקייא[6]. ובתריה מלך מר רב מרי זקנו בריה דמר רב דימי הורנו[7] ובית מדרשו בפירוז שבור נודע בי רב מרי עד היום הזה. ובימיו היה בסורא *מר רב מר בן מר רב הונא[8] גאון בשנת תתקכ. ואחרי *הורנו מר רב מרי גאון[9] מלך בנהרדעא מר רב *חנינא גאון מן בני גהרא[10] ובימיו יצא מחמד[11] לעולם[12]. ואמרין דהוה בסורא *אותו העת[13] רב חנינא[14] *ומר רב[15] חנא גאון בפום בדיתא ומר רב יצחק והוא שהיה בפרוז שבור עת שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פרוז שבור *לקראתו והקביל פניו[16] בסבר פנים יפות. ואחריו מר רב רבה שתקנו בימיו לתת גט לאלתר לאשה דלא כשמעתא דכלתיה דר׳ זביד[17]. ובימיו היו בסורא *מר רב הונא גאון ובתר מר רב רבה בר רב בוסאי והוה בסורא[18] מר רב ששנא דכתיב על חומרתיה משרשיא בר תחליפא. *ובתר מר בוסאי ובפום בדיתא[19] מר רב הונא מרי בר מר רב יוסף הוה גאון בשנת אלפא. ובתריה מר רב חייא ממישן. ובתריה מר רב רביא[20]. ובתריה מר רב נטרונאי בר מר נחמיה ומלך בשנת אלפא ותלתין[21] וידיע *בבר מר[22] ינקא והוה מיחתן בדבית[23] נשיאה ואתקיף מרות על רבנן דמתיבתיה[24] וערקו *מנהון לסורא עד דנח נפשיה *דבר מר[22] ינקא ואהדרו[25] למתיבתהון. ובתריה מלך מר רב יהודה. ובתריה מלך מר רב יוסף דהוה ידיע *בבר מר כיתנאי[26] בשנת אלפא וחמשין. ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר[27] דאיקרי[28] בשנת אלפא ונ״ט. ובתריה מלך מר רב נטרוי[29] כהנא בר מר אחנאי[30] ומן בגדאד הוה ומן *תותירא ברא[31]. וביומיה סליק (מר) רב אחא מן שבחא

---

[1] II. מנהגי דגאונות. [2] II. ואתו. [3] E. במדינתא. [4] O. omits. [5] E. ת״ש. [6] II. מאשיקיא. [7] E. סורגו. חורגו?. [8] O. מארי; E. רב מר בר רב הונא. [9] E. ואחרי רב מרי סורגו. [10] E. גיהרא . . . חיננא. [11] O. המשוגע. [12] E. adds שנת ארבעת אלפים וש׳ע׳ד ליצירה. [13] O. בעת ההיא; II. באותן הימים. [14] E. חנינאי; II. חנניה. [15] E. ורב. [16] O. p. V. באותה שעה בתשעים אלף מישראל וקבלו עלי בן אבוטאלב; P. as in G. [17] E. כתובות ס״ג ב. [18] E. omits. [19] E. ובתריה מר בוסתנאי בפום ב׳ ובתריה. [20] II. רב אביי. [21] E. אלף only and after ינקא. [22] E. דמר רב; H. במר רב; II. במר בר; p. V. במר מר. [23] O. בבי. [24] E. omits; V. דמתיבתא. [25] E. omits. [26] E. בכל כתותאי; H. כתנתאי; G. P. כותנאי. [27] H. מרי. [28] E. H. omit. [29] O. נטרונאי. [30] E. אמונה; V. אל אמונה. [31] p. תיתירתא וכד אדבריה נשיא עליה סליק להתם; see p. 36, l. 1.

ושכיב בשנת תשעט במוצאי יום הכפורים. ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפא[1]. ובארבע בשבא[2] דהוא תליסר בכסלו בשנת תתיא שכיב רב אבינא בריה דרב הונא דהוא רבינא והוא סוף הוראה:

ובאילין שנין מלכו בפום בדיתא רב גביהא מבי כתיל ושכיב בשנת תשמד. ובתריה רפרם מן פום בדיתא ושכיב בשנת תשנד. ובתריה רב ריחומאי[3] ואית דמחלפין רב ניחומאי[4] ושכיב בשנת תשס[5] בעדן שמדא דגזר יזדגרד. ובתריה מלך רב סמא[6] בריה דרבא ובאותו הפרק דיליה ודמר בר רב אשי שמענו מן הראשונים ו[ראינו כתוב] בספרי[7] זכרוניהם דבעי רחמי ובלעיה תנינא ליזדגרד מלכא בבית משכבו ובטל שמדא[8]. וביומי דהדין רב סמא בטבת בשנת תשפא אתאסרו רבנא אמימר בר מר ינקא והונא[9] *בר מר [זוטרא][10] ריש גלותא ומשרשיא בר פקוד. ובשמונה עשר יום בטבת איתקטילו הונא בר מר זוטרא נשיא ומשרשיא (אילין). ובאדר דשתא דא איתקטיל[11] אמימר *בר מר ינקא[12]. ובשנת תשפא[13] איתסרו כל [בי] כנשתא דבבל ואיתנקיטו בני[14] יהודאי לאמגושי. ובשנת תשפז שכיב רב סמא[15] בריה דרבא. ובתריה מלך רב[16] יוסי וביומיה סוף הוראה *ואסתיים תלמודא: ורובא דרבנן סבוראי[17] שכיבו בשנים מועטות דהכי פירשו גאונים בספרי[18] זכרוניהם בדברי הימים[19]. ובשנת תתטו שכיב רבנא סמא בריה דרבנא יהודה[20] בסיון ואמרין דדיינא דבבא[21] הוה. ובחד בשבא דהוא ארבע באדר שנת תתז שכיב רב אחאי בר רב הונא. ובניסן דשתא דא שכיב רב ריחומאי[22] ואית דמחלפין רב ניחומאי[23]. ובשנת תתיז[24] בכסלו שכיב רב שמואל בר יהודה[25] דמן פום בדיתא. ובאדר שכיב רבינא מן אמוציא[26]. ובשנת תתיט שכיב רב הונא ריש גלותא. ובשנת תתכב ביום כפור הוה זעפא ושכיב רב אחא בריה *דרבה בר אבוה[27]. ובשנת תתכו שכיב רב תחנא[28] ומר זוסרא בני רב חיננא ואישתייר *רבה יוסף[29] גאון במתיבתא כמה שנין. ובתר הכי רב עינא בסורא ורב סימונא[30] בפום בדיתא. ובתר הכי רב רבאי מרוב[31] ומן מתיבתא דילן

---

[1] Others תשפה. [2] H. בשבתא. [3] E. ריחומי; II. רחימי. [4] E. רחומי; II. רחומאי. [5] G. M. תשנז; P. תשסנ; V. p. תשסז. [6] P. חמא. [7] H. בספר. [8] II. גזרה. [9] H. II. add מורי. [10] E. אשי. [11] E. O. אתקטילו רבנא. [12] II. דנן. [13] H. and II. add דשכיב רבה תוספאה; II. תשפה; P. תשפח. [14] E. בי; II. יניקי. [15] II. adds דנן. [16] O. רבה. [17] II. ואסתתם ת׳ והוו רבנן ס׳ ורוביהן. [18] H. II. בספר. [19] G. adds ובשנת תתיא מלך בסורא רב סמא בריה רבנא יהודה. [20] E. יהודאי. [21] H. רברבא. [22] E. רחומי; H. V. רחימי. [23] E. רחומאי; H. רחומי; V. רחומא. [24] H. II. תתיח. [25] II. אבהו. [26] II. אומצא; O. אמיסא; E. בר for מן. [27] II. דאבוה. [28] II. תחינא. [29] H. רב; O. יוסי רבה; II. יוסי. [30] O. everywhere סימוניא. [31] O. דמן דנב.

מחסיא] והוו צריכי רשואתא[1] דפום בדיתא למיזל תמן בשבת לך לך [דההוא שבתא] דהוה ריגלא דרישי גלוותא ואיקבעו רובא דרישי גלוותא למיזל *התם. וכמה[2] דעבד רב אשי לא בטילא בתר כן כדבטילא[3] בשנייה דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואביי ורבא [דלא הויא] אלא [חדא מתיבתא בפום בדיתא ובתר רב אשי] הוויין תרתי מתיבאתא. והיינו דאמ׳ רב אשי[4] אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה[5]. ובכל שתא ושתא כד הוי[6] ריש גלותא [במתא מחסיא] דקבע ריגלא בבי רב אזלין קמיה רשוותא[7] ורבנן בפום בדיתא. והכין נהיגא מילתא הדין עד שיעור מאתן שנין מן השתא הואיל והוה (אית) להון לרישי גלוואתא מרות קשה ושולטנותא רבתא בימי פרסיים ובראש ימי ישמעאלים (נמי) דהוו זבנין[8] ליה לריש גלותא בדמים גדולים[9]. והות בהון *מאן דמצער[10] רבנן טובא ומעיק להו. ואבהתא דילנא דבי נשיאה אינון מיהו[11] הוו שבקי כל הני אורחא [בישתא] דנשיאות ועיילי בדרבנן[12] דמתיבתא למיבעי ענוה ושפלות ונמיכות ולא מבני בסתנאי[13] אנחנא אלא מקמי הכי עיילי זקננו בדרבנן[12] דמתיבתא. וכיון דהוו שליטין [הני] נשיאים[14] לא הוו יכלין רשואתא *לאימנועי מלמיזל[15] קמיהון ברגליהון. ובאמצע ימי[16] ישמעאלים בימי דוד בן זכאי[17] הנשיא אישתפלו מן שולטנותא דמלכא ולא אזלו רשואתא דפום בדיתא בתריהון אלא כדניחא להו לנשיאים למהוי להו ריגלא בפום בדיתא אזלין[18] להתם וקבעין [ליה]. והשתא לא אשתייר מכולהון דבי נשיאה (במתא מחסיא) אלא[19] חד יניק[20]. ונהג רב אשי רשוותא[21] במתיבתא קרוב לשיתין שנין דאמרי׳ בפ׳ מי שמת[22] במהדורא קמא דרב אשי [אמר לן הכי] ובמהדורא בתרא דרב אשי [אמר לן באנפא אחרי] דהכי תקינו רבנן *למיתני בכל שתא ושתא תרתין מסכייתא הן חסר והן יתר[23] דהדר תלמודא כולה בתלתין שנין. וכיון דרב אשי מלך קרוב לשיתין שנין הוו הכי[24] תרי מהדורא. ושכיב בשנת *תשלח ומלך בתריה במתא מחסיא רב יימר *ונח נפשיה[25] בשנת[26] תשמג. ובתריה רב אידי בר אבין ושכיב בשנת תשסג[27] שנים. ובתריה רב נחמן בר רב הונא ושכיב בשנת תשסו[28] ונפל שמדא וגזר יזדגרד לבטולי שבתא. ומלך במתא מחסיא רב טביומי דהוא מר בר רב אשי

---

[1] E. רישותא; O. רשואנותא; II. רשיואתא מפום. [2] E. תמן ובמה; II. ובמאי. [3] II. כמה דבטילא. [4] שבת י״א א. [5] E. אחרבה. [6] II. חזא. [7] O. רשואנות. [8] O. פרעין. [9] II. יקרים שולטנותא דהוה נסיב ליה בדמים מן מלכי ישמעאל. [10] E. דמצערי; P. דמצטער. [11] O. נמי. [12] O. ביה רבנן; E. ברבנן. [13] II. דבוסתנאי. [14] O. נשיאה. [15] E. O. דלא מנעי למיזל. [16] II. שני. [17] II. יהודה. [18] II. אתיין. [19] II. ולא אפילו. [20] II. יניקא ואף לא רבנן. [21] II. ריש. [22] ב״ב ק׳נ׳ז א. [23] II. מתיבתא חסר ויתר (י״ב) תרתי סר (כולא) לתנויי בכל כלה. [24] II. להון. [25] II. ושכיב. [26] E. omits from תשלח. [27] E. ת׳ס׳ג. [28] H. תשסז.

מלכותא דרבא טפי *הוי נפישא[1] והוה שליט [טובא] ואיתקיים[2] ביה ברכתא דרב יוסף דאמרי׳ בהוציאו לו את הכף[3] רבא כד הוה מפטר מבי רב יוסף (הוה) מסגי[4] ואזיל לאחוריה ומנקיף ליה[5] לכרעיה עד דמלא אסקופתיה[6] דבי רב יוסף דמא אתו אמרו ליה לרב יוסף אמר ליה *תהא רעוא דתירום רישך[7] אכולה כרכא. ושני מלכותא דרבא הוו ארביסר שנין ושכיב בשנת תֹּרֹסֹג ובכולהו אילין שנין [דרבא] לא הוה אלא חדא מתיבתא בפום בדיתא. ובתר (דשכיב) רבא *איפלגן תרתי מתיבתא. ומלך[8] רב נחמן בר יצחק בפום בדיתא ארבע שנין ושכיב בשנת תֹּרֹסֹז. ורב פפא [דהוה] בנרש קרוב לסורא מלך תשסרי[9] שנין ושכיב בשנת תֹּרֹפֹז[10] שנה. ובתר רב נחמן בר יצחק *מלכו בפום[11] בדיתא כמה גאונים *רב חמא בפום בדיתא[12] ושכיב בשנת תֹּרֹפֹח והיינו דאמרינן בפ׳ כל הנשבעין[13] ההוא דיינא דעבד כר׳ אלעזר[14] *הוה ההוא[15] צורבא מרבנן התם[16] אמר (ליה איזיל) אנא (למתיבתא ו)מייתינא איגרתא [ממערבא] דלית הלכה כר׳ אלעזר[14] אתא לקמיה דרב חמא ואמר ליה (האי) דיינא דעבד כר׳ אליעזר עבד. ובתריה מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב בשנת תֹּרֹצֹו. ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תֹּרֹצֹט[17] שנים. *ובתריה מלך רפרם ושכיב בשנת תֹּשֹו שנים[18]. ובתריה מלך רב כהנא ושכיב בשנת תֹּשֹכֹה[19] שנים[20]. ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תֹּשֹל שנים. ובכולהו אילין שני מבתר רב פפא הוה רב אשי גאון *במתא מחסיא[21] וסתריה לבי כנישתא דבי רב ובנייה כדאמרי׳ בהשותפין[22] ועבד (בה) כמה תקנתא שפירתא וקבע להו רגלי ותעניתא דלא הוויין אלא *לרישי גלואתא[23] ובנהרדעא ושוייה לריגלא דריש גלותא בגווה הואיל והוה מפליג ונפישא תורתו וגדולתו:

והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנהו יומי ומרימר ומר זוטרא דהוו בתריה כלהו היו כייפין ליה לר׳ אשי ושוינהו לרגליהון במתא מחסיא דאמרינן[24] אמר רב אחא בריה דרבא אף *אנו נאמר[25] מימות ר׳ ועד ר׳ אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לר׳ אשי וכיון דאתקינו רגלי *דרישי גלוותא[26] [במתא

---

[1] II. והוה פשיטא. [2] II. דאיקיימא. [3] יומא נ״ג א. [4] O. מסב; P. מאטי. [5] E. להו. [6] E. V. אסקפתא. [7] E. דיתרום . . . יהא; II. תורמיה לראשך. [8] E. omits; II. reads רבא הדר אתפלגן אתרתין ומלך. [9] E. תריסרי. [10] G. H. M. V. תֹּרֹפֹו; O. o. תֹּרֹפֹ. [11] O. הלכו לפום. [12] II. בנהרדעא; E. omits. [13] שבועות מ״ח ב. [14] O. II. אליעזר. [15] II. איכא. [16] II. באתריה. [17] P. תֹּרֹצֹו; o. תֹּרֹצֹד. [18] H. תֹּשֹז; II. ואחריו רפרם. [19] O. P. תֹּשֹל. [20] G. adds ואחריו מר זוטרא ושכיב בשנת תֹּשֹכֹז ובו ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונזדעזע הארץ. מספר סדר תנאים ואמוראים. [21] II. בסורא והוא אתיה למתא מחסיא. [22] ב״ב ג׳ ב. [23] E. לריש גלותא; II. לראשי גליותא. [24] גטין נ״ט א. [25] II. אני אומר. [26] E. דריש גלותא.

ומלך רב יוסף [בתריה] תרתין שנין ופלגא וכיון דכל חד [וחד] מדחי לגבי חבריה קמת מילתהון[1] והוה אזל רבה לגבי[2] רב חסדא לסורא כמה שני. ובסוף יומיה דרב חסדא כד חזא רבה *דאיצטריכא ליה מילתא טובא[3] בפום בדיתא[4] קביל עליה[5] רשונותא ומלך עשרים ותרתין שנין ושכיב בשנת תרלא. ושמענא מן רבוותא (דמתיבתא) דילנא דהנהו שני דבתר רב יהודה דלא קביל רבה[6] רשואניתא מלך רב הונא בר חייא בפום בדיתא והוה ליה התם (השתא) מדרש גדול[7]:

וכד שכיב *ואיצטריך ליה מלתא[8] לרבה [למהוי רישא] קביל עליה[9] רשואנותא[10] [כי היכי] *דלא תבטל תורה במתיבתא דפום בדיתא דרובא דרבנן וישראל הוו התם[11]. [ומלך] רבה דהוא רבה בר נחמני [בפום בדיתא ורבץ שם תורה הרבה]. ובשמדא דאורייתא נח נפשיה דאכלו ביה קורצא דקא מבטל תליסר אלפי גברי ירחא בקייטא וירחא בסיתוא דאינון תרי ירחי דכלה[12] אדר ואלול וערק מן פריסתקא לאגמא ושכיב התם ונפל פתקא[13] [מן שמיא] בפום בדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה וכל המעשה כלו כמו שמפורש בגמ׳ דהשוכר את הפועלים[14]. ובאילין שנין [דהוה רבה בר נחמני בפום בדיתא] רבה בר חייא[15] הוה מרבין תורה בסורא. ובתר רבה [בר נחמני] מלך רב יוסף בפום בדיתא תרתין שנין ופלגא ושכיב בשנת תרלד. ובתריה מלך אביי תליסר[16] שנין ושכיב בשנת תרמט[17] שנה. והכי מפורש בפרק הניזקין[18] האי שיפורא מעיקרא [הוה] בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי ר׳ יוסף ולבסוף בי אביי כלומר דהני הוו רישי מתיבתא *ושיפורא היא קופה דרבנן דמתיבתא[19] [דמאי] דאתי להו מישראל [מותבי בגווה] כדתנן בשקלים[20] שלש עשרה שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין ותקלין עתיקין. ובתר אביי מלך רבא במחוזא *דמן פום[21] בדיתא הוה כדמפרשינן[22] בהרואה[23] בר הדיא מפשר חלמין הוה וכו׳ *עד כי נח[24] נפשיה דאביי ואתא מתיבתא לקמיה ורבנן דכולי עלמא איכנפו[25] לקמיה[26]. וא׳ע׳ג *דמכי נח[27] נפשיה דרב חסדא לא הוה גאון בסורא (אלא) מיהו

---

[1] E. מלותהון. [2] II. לות. [3] II. דצריכה ליה שעתא. [4] E. O. omit. [5] II. על נפשיה. [6] E. omits. [7] E. adds the following: הגהה. אמר ש״ש תימא לדבריהם דאמרינן בגיטין ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי ולבסוף בי רבא ואם איתא לדרב הונא בר חייא קודם רבה היה לו לתלמוד להזכירו ולומר בי רב יהודה ולבסוף בי רב הונא בר חייא והוא בעצמו מזכיר זאת המימרא למטה ע״כ. [8] II. ואצטריכא שעתא. [9] O. II. עלי נפשיה. [10] II. ורבין תורה. [11] In II. (דלא לבטולי) after לרבה l. ל. [12] E. דכל. [13] E. פסתקא; V. פיטקי. [14] ב״מ פ״ו א. [15] II. בר רב הונא. [16] II. י״ד. [17] o. מח; M. סג. [18] גטין ס׳ ב׳. [19] E. omits. [20] ו׳ ה׳. [21] O. דפום. [22] E. כדמפרש; II. כי היכי דמפרש. [23] ברכות נ״ו א. [24] E. עד לנח; II. ניחא; P. שכיב. [25] O. איכנשו. [26] H. O.; others לקמך. [27] E. דמדנח; II. דמן כד נחת.

היא] פום בדיתא. ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה *מן בני[1] נשיאה וארבעין שנין מלך ורבץ תורה הרבה. דאמרינן[2] כד הוו מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן ורב הונא הוה דריש בתליסר אימוראי כד הוו מפטרי רבנן[3] מבי רב הונא ונפצי גלימייהו הוה סליק אבקא ומכסי[4] ליה ליומא. ואמרי (לה) במערבא קמה לה השתא מתיבתא דרב הונא בבלאה. וכדאמרינן בפרק הבא על יבמתו[5] ר׳ אבא בר זבדא ורב ששת ור׳ חלבו ורב גדל ור׳ אחא בר חנינא כולהו איתעקרו מפרקיה דרב הונא אמר ר׳ אחא בר יעקב *שתין סבי הוינן וכולהו איעקרו מפרקיה דרב הונא[6] לבר מינאי דקיימית בנפשאי והחכמה תחיה בעליה. וביומיה דרב הונא שכיב ר׳ יוחנן בארץ ישראל ואמרינן דתמנין שנין מלך ר׳ יוחנן בארץ ישראל בתר ר׳ חנינא דהוה בתר ר׳ אפס דהוה בתר רבנו הקדוש כדמפרש בפרק הנושא[7]. ובשנת ת׳ק׳ץ[8] איפטר ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר[9] בשתא חדא ומלך ר׳ אמי ואגבר רב הונא טובא דהוה מבי נשיאה ורב יהודה בפום בדיתא ותלמידיה קמיה והוה מתחזי ליה לרב הונא לפרקים. ורב נחמן בשלחי ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא. ולא אשכחינן דהוה עייל [רב נחמן] לקמיה דרב הונא אלא כבני זוגי[10] דבכמה דוכתאי אמר רב נחמן הונא חברין [מוקי׳ לה במלה אחרי]. ובית מדרשו דרב הונא קרוב למתא מחסיא הוא ורב חסדא חבר היה לרב הונא ובסורא הוה. ובשניה דר׳ הונא בנייה רב חסדא לבי רב בשנת ת׳ר׳ד. ושכיב רב הונא בשנת ת׳ר׳ח ואסיקו לארונו לארץ ישראל כי היכי דמפרש באלו מגלחין[11] היכי זקפיה רב חגא[12] לארונו בקברו של ר׳ חייא. ואמרינן התם האי דלא מענשי[13] *דבי ריש גלותא[14] משום דזקיף ארונו דרב הונא. וחיה רב יהודה[15] *אחריו שתי שנים[16] וכולהו רבנן אתו[17] לקמיה לפום בדיתא. ובתר דשכיב רב יהודה בשנת ת׳ר׳י שנה מלך רב חסדא בסורא עשר שנין ושכיב בשנת ת׳ר׳כ[18] שנה. ורבה ורב יוסף דהוו בפום בדיתא בהדיה דרב יהודה כל חד וחד[19] אמר ליה לחבריה מליך *את ולא קבילו על נפשייהו רבנות[20] למהוי (הוא) רישא כדמפרש בסוף מסכת הוריות[21] ובסוף מסכת ברכות דרבה ורב יוסף איצטריכא להו שעתא ושלחו[22] מתם רב יוסף קדים[23] דהוא סיני והכל צריכין למרי חיטיא ואפי׳ הכי לא קביל [עליה] רב יוסף דאמרי (ליה) כלדאי לאימיה דמליך[24] רב יוסף תרתין שנין ופלגא ומלך רבה עשרין ותרתין [שנין]

---

[1] V. מן בי; P. מבית. [2] כתובות ק״ו א. [3] E. omits. [4] II. וכסי.
[5] יבמות ס״ד ב. [6] E. O. omit. [7] כתובות ק״ג ב. [8] P. V. תקע. [9] II. adds בתריה. [10] E. זוגיהו; O. P. זודי; II. זאוי; o. זווי; H. M. o. add הוו. [11] מ״ק כ״ה א.
[12] P. חגיא; E. omits. [13] O. איענש. [14] O. רב חגא. [15] p. V. אדא.
[16] II. בתריה תרתין שנין. [17] O. אזלו. [18] E. ת״כ. [19] II. מנהון. [20] II. אנת ולא קבל על נפשיה. [21] II. (not M.) הוראות. [22] E. שלחו; II. דשלחו.
[23] E. קרי. [24] II. דבעי למימלך.

ואיתרחק לדוכתא דלא הוה (אית) ביה תורה והוא סורא דהיא[1] מתא מחסיה. *והוו ישראל נפישי התם ואפי׳ איסור והיתר[2] לא [הוו] ידעי ואמר [רב] איתיב הכא כי היכי דלהוי[3] תורה בהאי דוכתא. כי ההוא מעשה דמפרש בכל הבשר[4] רב בקעה מצא וגדר בה גדר· וכי איקלע לטטלפוש[5] *אגמרינון ואורינון איסור[6] כחלי ואיקרי ריש סידרא. דקאמר ליה ר׳ יוחנן לאיסי בן היני מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא אריכא. ואיקיים [ביה] חלמא דחזא ליה ר׳ חנינא דזקפיה התם[7] כי היכי דמפורש בפרק יום הכפורים[8]. וקנייה רב לגנותא דבי רב בצורתא דהויא נכסי הגר[9] וכניף [התם] תלמידי טובא ורבץ שם תורה [הרבה] וקבע שם ב״ד. והיו [בבבל] שני בתי דינין גדולים חד בנהרדעא דהוה כבר וחד בסורא דקבעיה רב והיינו דאמר שמואל[10] לא כתבינן פרוסבולא אלא או בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא. והויין להו לרב ושמואל תרתין מתיבתא דאמרינן בהמביא גט ממדינת הים[11]. בבל רב אמר הרי היא כארץ ישראל לגיטין ושמואל אמר כחוצה לארץ ופשטי׳[12] כיון דרב סבר דאיכא מתיבתא משכח שכיחי ושמואל סבר מתיבתא בגרסייהו טרידי. ולפרקים הוו חזו רב ושמואל אהדדי:

ושכיב רב בשנת תקנח[13] ונהג שמואל בתריה לחודיה שבע שנים והויא חדא מתיבתא. וכמה דהוה קיים רב[14] הוה כתיב [ליה] ר׳ יוחנן לקדם רבנו שבבבל ובתר[15] דנח נפשיה דרב הוה כתיב ליה ר׳ יוחנן לשמואל לקדם חבירנו שבבבל אמר [אכתי] לא ידע *דאנא רביה[16] כתב ושדר ליה עיבורא דשתין שנין. אמר אכתי[17] חושבנא בעלמא [הוא דידע] כתב ושדר ליה טעון תליסר גמלי ספק טריפאתא אמר [שמעת מינה] אית לי רבה בבבל[18] איזיל ואחזיה[19]. ושכיב שמואל *ונח נפשיה[20] בשנת תקסד[21] והוו תלמידיה רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפום בדיתא ורב ששת בשלחי[22]. ובשנת ת׳ק׳ע אתא פפא בן[23] נצר ואחרבה לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה זקננו[24] לשכנציב ולשלחי ולמחוזא. והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא *ורבנן דילן בפום[25] בדיתא דמן יומא בית שני הוה עיקר גולה. כדתנן[26] עד שרואה את (כל) הגולה לפניו כמדורת אש ואמר אביי [גולה

---

[1] II. דמקרי. [2] II. דהוה נפישי ישראל התם נמי והוה בהון דאפילו איסור בשר בחלב. [3] II. שתרבה. [4] חולין ק״י א. [5] P. לטוטלאיפוש. [6] II. ונהגינון בסורא באיסור. [7] II. בבבל. [8] יומא פ״ז ב. [9] ב״ב נ״ד א. [10] גטין ל״ו ב. [11] גטין ו׳ א. [12] II. ומפרשנין דרב ס׳ כיון. [13] E. adds והוא ד׳ אלפים וג׳ ליצירה. [14] II. adds איגראתא דמערבה לותיה הויאן דהוה ידעין ליה ובתריה אתיאן לות שמואל דאמרינן (חולין צ״ה ב) כולי שני דרב. [15] II. וכי. [16] II. לי מידי דרביה אנא. [17] II. (אמר) השתא הא. [18] II. adds איקו. [19] E. adds כדאמרינן בחולין. [20] Only H. and O. [21] II. תקסה; V. תקצה. [22] Everywhere O. בשולחי; II. בשלהי; o. בשילי. [23] E. מן. [24] II. adds ורב נחמן. [25] II. ושאר רבנן דילן לפום. [26] ר״ה ב״ג ב.

ומפרשי[1] רבנן *בתלמוד ארץ ישראל[2] שהיה רבי ענו ביותר והיה אומר [רבי] כל מה שיאמר לי אדם אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירא לזקני ⟨הלל⟩ דשדין גרמיהון [מנשיאותיה] ומנוניה[3]. ואי סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב[נא] ליה לעיל מינאי דהוא משבט יהודה ואנא משבט בנימין *דהוא מן רברביא דיהודה מדוכריא[4] ואנא [מן רקתא] מנוקבתא חד זמן עייל ר׳ חייא רבה לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר. נתכרכמו פניו של רבי אמר לו ארונו בא אמר ליה רבי לר׳ חייא פוק חזי[5] מאן בעי לך לבר[6] נפק[7] ולא אשכח בר נש וידע [רב חייא] דכעס עליה רבי ונהיג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין [ולא עייל לגביה דר׳ תלתין יומין א״ר יוסי בר׳ בון בהילין תלתין יומין *יליף רב מיניה כל כלליא[8] דאורייתא]. ואתמני בתר רב הונא בבבל מר רב עוקבא *והוה בהדיה שמואל דאמרינן[9] שמואל ומר עוקבא[10] כד הוו (יתבי) גרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בארבע אמות [דיליה]. וכד הוו (יתבי) בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא בארבע אמות [דיליה] ואמרינן[11] אמר ליה שמואל לרב יהודה[12] שיננא רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי הא מר עוקבא ובית דינו קיים וכתיב בהו כה אמר יי׳ בית דוד דינו לבקר משפט:

וביומיה דרבי נחית רב לבבל בשנת ת׳ק׳ל שנה *למנין [מלכות[13]] יון דרגילנא ביה[14]. והוה הכא ר׳ שילא רישא *בי רבנן[15] [בתר ר׳] והוה מיקרי *ריש סידרא בבבל רישא דרבנן[16] דאמרינן[17] רב איקלע לאתריה דר׳ שילא *קם עליה באמורא[18]. וכד נח נפשיה דר׳ שילא הוו רב ושמואל [הכא] ואדבריה רב לשמואל [מקמיה] ולא איצטבי[19] *רב למהוי רישא עליה ולאותובי לשמואל קמיה ואף שמואל לא איצטבי[19] למהוי רישא עליה דרב ולאותובי לרב קמיה דהוה קשיש רב משמואל טובא[20] כהיא דאמרינן בגמרא דמרובה[21] רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן רב לא עייל מקמיה דשמואל שמואל לא עייל מקמיה דרב אסי ורב אסי לא עייל מקמיה דרב [אמרי] מאן נטרח. נטרח שמואל ונטרח רב שאני שמואל דאדבריה רב מקמי׳ משום ההוא מעשה דלטייה. ומשום הכי שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהוה דוכתיה והוא מקום התורה

---

[1] II. דמפרשין. [2] E. (ט ג) וכתובות (י״ב ג) בירושלמי דכלאים; II. דארץ ישראל. [3] E. ומניאוניה. [4] II. והוא מדכריא דבית יהודה. [5] p. V. חמי. [6] II. לברא. [7] E. דק. [8] O. אליף . . . כלליין. [9] מ״ק ט״ז ב. [10] E. omits. [11] שבת נ״ה א. [12] E. הונא. [13] E. למלכות. [14] E. adds שנת שלשת שלפים ות׳ת׳ק׳ע׳ט ליצירה. [15] II. דרבנן. [16] II. רישא דרבנן בבבל ריש סדרא. [17] יומא כ׳ ב; II. ואמרינן. [18] G. לא הוה אמורא למיקם עליה דרב שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת גבר. [19] O. ולא איצטריך. [20] II. לאותובי קמיה ולמהוי רישא עליה דהוה רב קשישא משמואל. [21] ב״ק פ א. שנים רבות.

מבבל וא׳ע׳פ כן *היו מרביצין תורה הכא והוו להו ראשי גליות[1] מבית דוד אבל ראשי מתיבתא [וסנהדרין] לא הות בהון *דהדא מילתא קא אמרין דלא הוו אלא מן המקום[2] אשר יבחר יי׳. ועד דאיפטר רבי בריש גלותא הוו נהיגין בבבל ולא בראשי מתיבתא ונשיאים דאינון ראשי סנהדרין בארץ ישראל [*הוא דהוו[3]] כדמפרש באבות עד הלל ושמאי. ובתר הלל שמעון בנו. ובתריה רבן גמליאל הזקן בנו. ובתריה רש׳ב׳ג קמא דאיקטיל[4] קמי חרבן הבית[5] ור׳ ישמעאל בן אלישע [היה] כהן גדול. ואילין ד׳ דרי הוו בכלל [הני] מאה שני דאמרינן ביציאות השבת[6] הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. ובתר רש׳ב׳ג *דאיקטיל בהרוגי מלכות[7] הוה רבן יוחנן בן זכאי והוא הוה בעדן חרבן הבית ואפקוהו[8] לות אספסינוס קיסר *וביקש ממנו שושילתא דרבן גמליאל ויבנה וחכמיה[9]. וכד שקט רבן יוחנן בן זכאי ורבנן ביבנה *תקינו להו[10] עשר תקנות. דתנן[11] משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי[12]. ובתריה רבן גמליאל בנו של רש׳ב׳ג [הזקן] שנהרג [עם עשרה הרוגי מלכות ואותו רבן גמליאל בנו] היה נשיא ביבנה ור׳ יהושע אב ב״ד וכיון דצעריה לר׳ יהושע תלתא זימני עברוה ואוקמוה לר׳ אלעזר בן עזריה *דהוה עשיר[13] והוא עשירי לעזרא הסופר והדר [פייסיה ו]אהדרוה לרבן גמליאל ולא עברוה לר׳ אלעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל *תרתי שבתא[14] ור׳ אלעזר בן עזריה *חדא שבתא[15] כדמפר׳ בגמ׳ דתפלת השחר[16]. ובתריה ר׳ שמעון בנו[17] [*אבי ר׳[18] היה נשיא]. ובתריה רבי[19] בריה שהיה בציפורי ובבית שערים:

וביומי דר׳ הוה[20] רב הונא קמא ריש גלות בבבל והיינו דאמרינן[21] בעא מניה ר׳ מר׳ חייא כגון אני מה אני בשעיר אמ׳ ליה הרי צרתך בבבל [ומנו רב הונא] ומתני רב ספרא דהכי אמר ליה התם[22] שבט והכא מחוקק. דתניא[23] לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם במקלות ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל [שמלמדין תורה ברבים]. אלמא דהני דבבבל עדיפי [טפי] הואיל ושבט אינון: וביומיה דרבי נח נפשיה [דרב הונא בבבל]

---

[1] II. הוו מרבצין הכא אוריתא והוה אית להון ראשי גליותא. [2] II. דהוה אמרין בהא מילתא אמר בה רחמנא למהוה במקום (G. דהא). [3] E. הוו. [4] p. דאיתקטיל. [5] II. H. add הוא. [6] שבת ט״ו א. [7] II. שנהרג. [8] II. וכד אפקוהי. [9] II. נכנסו בו ר׳ אליעזר ור׳ יהושע תלמידיו ותבע מן אספסינוס שושילתא דבי רבן גמליאל. [10] II. תיקן; O. omits להו. [11] II. adds בהון. [12] II. adds בתחלה הוה בברור חיל ואתא ליבנה. [13] H. דהוה חכם ועשיר; II. שהוא חכם והוא עשיר. [14] P. p. שתי שבתות. [15] P. שבת אחת. [16] ברכות כ״ח א. [17] II. בן גמליאל בריה (p. דהוא). [18] E. omits. [19] E. רבינו הקדוש. [20] II. וביומיה. [21] הוריות י״א ב. [22] O. הכי דהתם; E. omits דהכי אמר ליה. [23] E. (ה א) כדאמרינן בסנהדרין; H. O. דכתיב.

היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה (בכוס של יין) כדי שתטרף דעתו עליו משום שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותנא נשים יקרות שבירושלם היו מתנדבות אותן משלהן ובעינן ואם אינן מתנדבות משל מי תני[1] רב רבאי דמן רוב מסתברא משל צבור משום שנא׳ תנו. וגם רוב עירו של רב רבאי *היתה בסביב ישיבות[2] נהרדעא[3]. ואמרי רבנן ד[רב רבאי] גאון הוה ואוריך שני טובא. וכמה סברי איקבעו בגמרא דאינון מרבנן בתראי[4] כגון רב עינא ורב סימונא נקטינן מן *קמאי דגמרא[5] דהאשה[6] נקנית [דתנינן ברישא מנא הני מילי וכו׳] עד בכסף מנא לן. *כולהו אינך קושיי ופירוקי דמתרצי בגמרא[7] רבנן בתראי סבוראי תרצינהו וקבעינהו (ודזוד מינה נמי):

ודכתבתון[8] כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד. תלמוד ומשנה לא איכתיבו אלא *תרוצי הוו מתרצי וזהירין רבנן למגרסינהו על פה אבל לא מנוסחי דכתיבי[9]. דאמרינן[10] דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב שנא׳[11] [כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וגו׳] אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות:

ודבעיתון רבנן סבוראי היאך נסדרו אחרי[12] רבינא ומי מלך אחריהן מאותו זמן ועד עכשיו. חזינא[13] לפרושי לכון[14] עיקרא דהא מילתא והיכי הוה רשונאתיה דישראל מקדם והיכי איפליגו תרתין מתיבתא משום דאית ביה מילתא שבשתא[15]: [הוו יודעים ד]מעיקרא כד גלו ישראל בגלות יכניה והחרש והמסגר וכמה נביאים עמהם אייתינהו לנהרדעא ובנו (התם) יכניה מלך יהודה וסיעתו [בי] כנישתא ויסדוהו באבנים ועפר *שהביאו עמהם מבית[16] המקדש *לקיים מה שנאמר[17] כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו וקריוה [להיא בי כנישתא בי כנישתא ד]שף ויתיב [והיא[18] בנהרדעא] כלומר שנסע [בית ה]מקדש וישב כאן. והות שכינה עמהון כדאמרינן[19] בבבל היכא שריא שכינה רב אמר בבי כנשתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף ויתיב ולא תימא הכא *ולאו הכא[20] אלא (אימא) זימנין הכא וזימנין הכא אמר אביי תיתי לי דכי מרחיקנא פרסה התם מצלינא. והדא כנישתא דהוצל קרובה היא לבית מדרשו של עזרא הסופר ולמטה מנהרדעא היא. וכיון *שעלו עזרא וזרובבל והגולה מבבל[21] ובנו בית המקדש והוו שם[22] ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטיגנוס איש סוכו ושאר אותן הזוגות[23] ורובן מבבל היו עולין. והלל הזקן היה עולה עמהן

---

[1] p. תרגמה. [2] H. P. ובסביבות; II. בסביבי ישיבתנו. [3] E. II. היא.
[4] II. דבתריהון. [5] E. II. הראשונים; E. בגמרא. [6] II. דריש (דראש) האשה.
[7] p. omits. [8] O. ודקא בעיתי. [9] II. תירצו איתריצו . . . למגרס . . . מן נוסחי לא.
[10] E. adds (ב״ד) בתמורה. [11] II. ואמרינן. Ibidem. [12] II. בתר. [13] O. ראינא.
[14] E. להו. [15] E. O. omit. Some במילתא. [16] II. דאיתיהו בהדיהון מן. [17] II. והוו קרין עלה. [18] E. omits. [19] מגלה כ״ט א. [20] O. והכא; II. ולא תימא הכא.
[21] E. שעלה עזרא מבבל והגולה עמהם. [22] G. M. add שני. [23] II. הדורות.

כדתנו[1] רבנן העיד ר׳ יהושע בן זריז[2] בן חמיו של ר׳ מאיר לפני רבי על ר׳ מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי בית שאן כולה על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו [לו] מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהג בו היתר דרש להו מקרא הזה וכיתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל ע״ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אני גם כן מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו. מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מזניחין אותו ואמרי לה אין מזיחין אותו ואמרי לה אין מזחיחין אותו. מאן דאמר אין מזניחין אותו דכתיב כי לא יזנח לעולם יי׳ ומאן דאמר אין מזיחין דכתיב ולא יזח החשן ומאן דאמר אין מזחיחין דתנן משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל:

וזאת התשובה למאי דאמריתו[3] מאי טעמא[4] שבקו קמאי רובא לבתראי דאי משבחיתון דבר מופלא דאמרוהי בתראי קמאי שבקוהי להון לאתגדרי[5] בהון ולאנפושי[6] נמי באילין מילי דאיתוסף בה תלמודא דרא דבתר דרא *דטובא איכא[7]. כדאמרינן[8] (אמר ר׳ אמי) שבע[9] מאה בעיי (הוה) בעא דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ואמר רבא *גברותא למבעי בעיי[10] והא בשני דרב יהודה כולה תנייה בנזיקין הוו ואלו אנן קא מתנינן ארבעה סדרי[11] ואילו רב יהודה כד הוה מטי (גבי) האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי ליה זתים שכבשן[12] בטרפיהון טהורים אמר הוייא דרב ושמואל קא חזינא [הכא] ואילו אנן קא מתנינן תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כד הוה שליף מסאניה אתי מטרא *ואלו אנן[13] קא מצערינן נפשין *וליכא דמשגח[14] בן אלא קודשא בריך הוא ליבא בעי:

ולפום הכי איתוספא הוראה דרא דבתר דרא עד רבינא ובתר רבינא איפסיקא כדחזא שמואל ירחינאה בסיפרא דאדם הראשון[15] דהוה כתיב ביה רב אשי ורבינא סוף הוראה. ובתר הכי א׳ע׳ג דודאי הוראה לא הות *הוו סבוראי דמפרשי פירושי דמקרבי[16] להוראה. ואיקרו הני (רבואתא) רבנן סבוראי וכל מאי דהוה תלי וקאי[17] פרשוה. כגון *רב ריחומי[18] ורבה[19] ורב יוסף ורב אחא[20] מבי חתים דאמרינן בהמביא *גט ממדינת הים[21] וצקלג וכו׳ ובי חתים היא עיר בסביבי נהרדעא. ורב רבאי מרוב[22] כדמפרש במס׳ סנהדרין דאמר רבי[23]

---

[1] E. כדאמ׳; G. כי ההיא דאמר. חולין ו ב. [2] P. p. V. זדון; M. זרוז. [3] p. דבעיתון.
[4] M. למה. [5] II. להתגדר. [6] II. ולהנפושי. [7] E. omits; II. טובא הוה נפיש.
[8] II. והא אמרינן. סנהדרין ק״ו ב. [9] II. ארבעה. [10] II. גבורתא למבעי בעיונא.
[11] O. adds משנה. [12] p. הנכבשים. [13] E. ואנן. [14] p. ולא משגחי; E. דאשגח.
[15] ב״מ פ״ו א. [16] II. הות איכא פירושי וסברי קרובין. [17] E. וקא; II. וקאים.
[18] E. O. II. ר׳ ניחומי. [19] II. omits. [20] E. O. omit; II. אחאי. [21] H. omits. גטין ז׳ א.
[22] O. everywhere דנב. [23] סנהדרין מ״ג א.

אתון נמי (קא) פתריתו בה טובא הכי קאמינא לך קבעיתו לה נמי בגמרא. וכל *דרא דבתר דרא[1] ממעיט ליבא. דאמרינן[2] אמר ר׳ יוחנן ואנו לבנו *נקב כמחט סדקית ואמר אביי ואנן כסיכתא בגודא[3] לגמרא ואמר רבא ואנן כאצבעתא כקירא לסברא ואמר רב אשי ואנן כאצבעתא בברזא[4] לשכחה. וכמה דאימעיט ליבא ואיתילידו ספיקא (הנך) פירושי דראשונים דלא הוו קביעין [בימיהון] מקבעין [השתא] ומגרסין ועובדי דעבדי [הנך רבנן קמאי] מיתנו [השתא בגמרא. ו]אי כולהו מרבנן שמעוה למילתא ואמרוה כחדא וליבא [מאן] דקדים (שמעה) ואמרה מיתאמרא סתמא *כגון אמר פלוני[5] ואי חד [הוה] קדים דשמעיה ואמרה מתמרא משמיה א״ר פלוני. דאמרינן[6] עולא איקלע לפום בדיתא אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי מבדיל אזיל שדריה לאביי כי אתא א״ל המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אתא וא״ל לאבוה אנא לא אזלי לאביי [הוא] דשדרית ואמר [לי] המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אמר שררותיה דמר ורבנותיה דמר גרמא ליה למר דלא *מיתאמרא הלכתא משמיה[7]. וכמה דדייק חכם ואמר שמעתתא מפומיה דרבה ולאו מפומיה דאחריני טפי עדיף שמעתתיה. דאמרינן[8] אמ׳ רב נחמן רב יצחק קבעה עולא לשבשתיה כר׳ בנימן בר יפת תהי בה ר׳ זירא. וכי מה ענין ר׳ בנימן בר יפת אצל ר׳ חייא בר אבא. ר׳ חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתתא מפומיה דרביה ור׳ בנימן בר׳ יפת לא דייק. ועוד *דכי אמר[9] מפומיה דחד רבה טפי עדיף. דקאמרינן[10] כי סליק ר׳ זירא אכל מוגרמתא דרב ושמואל אמרי ליה ולאו מאתריה דרב ושמואל את אמ׳ להו מאן אמרה יוסף בר חייא. יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמע רב יוסף ואיקפד אמ׳ [ליה] אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספיקי דגברי גרים דאמר רב יהודה אמר ר׳ ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה. והיכי[11] דכולהו רבנן קא אמרי חדא מילתא אמרי[12] ליה כדי באילין מיליא בסוף[13] תלמודא דרא דבתר דרא [הוה מיתמרא] דכל דרא ודרא קבעין ביה [בתלמודא] מילי מן ספיקי דמיחדשן [להו] ומעשים ובעיי [דמתבעו להו]. כי ההיא דמסכת סנהדרין[14] דאמרינן רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא אמר להו ומאי אמריתו בסנהדרין דבי רבה[15] אמרן ליה ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא וכוליה שמעתא. ו[דקי] נמי דוקיי והויי דמוסיפין ומחדשין רבנן בתראי ולאו (מאי) דלא הויין ידעין ליה רבנן קמאי אלא דשבקינהו לדרא [דאתי] בתריהון לאגדוריה בהו ולא איצטריך עלמא להו בימיהון.

---

[1] II. דאתי. [2] עירובין נ״ג א. [3] II. כנקב מחט; E. דגודא. [4] O. בביזרה; p. V. בבזרה. [5] Not in E. [6] פסחים ק״ד ב. [7] II. תיתמר שמעתתא מפומיה. [8] ברכות ל״ח ב. [9] O. ר׳. [10] חולין י״ח ב. [11] E. omits. [12] O. אמרינן ואמרי. [13] H. omits; G. M. איתוסף; P. מוסיף. [14] מ״א ב; II. דהיו בודקין. [15] II. רבא.

דרבי *ולא הוה ידענא מאי הוו קאמרי. ובכמיה דוכתין אמרינן רב תנא הוא [ופליג]. ו[הוו נמי] רבנן [אחריני דהוו] אמוראי בלחוד כגון שמואל ור׳ שילא ורבה בר בר חנה ורב כהנא קמא ורב אסי. וביומיהם בסופם רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקיננו ומן דבית נשיאה הוא דאנחנא נקיטנא[1] (מרבנן) בקבלה דמן בית נשיאה אנחנא ומזרעיה דרבה בר אבוה. ובתר [הכי הוה] ר׳ חנינא *התם ור׳ ינאי ור׳[2] יוחנן וריש לקיש ור׳ יהושע בן לוי ור׳ אלעזר[3] דהוה שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל ואפי׳ הכי חכמה בבבל הוה נפישא טפי. ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל ורבנן אחריני דהוו סלקין ונחתין [כגון עולא ור׳ חייא בר אבא[4] ור׳ שמואל בר נחמני. ורבנן דהתם די סליקו מהכא ר׳ אמי ור׳ אסי ובתר הכי רבה ורב יוסף בבבל. ורבנן דהוו סלקין ונחתין] כגון ר׳ אבא דהוא יתר (הנך) ראשונים ור׳ יצחק נפחא ור׳ זירא ור׳ ירמיה ור׳ אבהו ור׳ חנינא בר פפי[5]. ובתר הכי אביי ורבא. ונפיש שמדא בארץ ישראל ואימעיטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה תמן מן בבלאי כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי דנחיתו להכא. ובכל דרא ודרא מן אילין דרי הוה אית להון שמעתתא דגרסי להון רבנן ומסדרין להון תדיר תדיר. כדאמרינן[6] ר׳ חייא בריה דרב אבא הוה מהדר[7] תלמודיה (קמיה דר׳ יוחנן) כל תלתין יומין. (ואמרינן נמי[8]. ר׳ ששת מהדר תלמודיה כל תלתין יומין). ומיתלי בעברא דדשא ואמר חדאי נפשאי[9] חדאי נפשאי[9] ליך קראי ליך תנאי. והני שמעתתא דהוו גרסי להון כולי עלמא *כל רבה [ורבה][10] מפרש להו לתלמידה פירושי אחריני *ודקדוקי יתירי[11] ומחדשין נמי *דעבדי עובדי בבעיי דבעו מיניה[12] ושקלי וטרו [והוו להו פלוגתא] בין [כל] חד [וחד] לבר זוגיה[13]. ואתא[14] דרא אחרינא ואיתמעיט[15] ליבא והנך מילי דהוו פשיטין *להון לראשונים ופרשו להון[16] לתלמידיהו [והוו] כגון הנך פירושי דלא צריכי כולי עלמא למיגרסינהו ולמקבעינהו בגמרא *הוו השתא בהיא דרא[17] ספיקי וצריכין למקבעינהו [בגמרא ו]בגירסא ואמרין להון [יתהון] במתיבתא וקבעין ליה בגמרא וגרסי להו [כולהו] רבנן. כדאמרינן[18] גבי[19] עירוב שנתנו באילן יתיב ר׳ חייא בר אבא *ור׳ אסי ורבה בר נתן[20] ויתיב רב נחמן גבייהו ויתבי וקאמרי האי אילן דקאי היכא אילימא דקאי ברשות היחיד וכו׳ ואמרי׳ בסיפא אמר להו רב נחמן יישר וכן אמר שמואל אמרו ליה פתריתו [נמי] בה כולי האי אמ׳ להו

---

[1] II. ולא הויתי ידע מה הן אומרין . . . לקיטין. [2] II. ור׳ ינאי התם ר׳. [3] E. ר׳ שמעון בן אלעזר. [4] E. adds ור׳ יוחנן. [5] H. פפא. [6] ברכות ל״ח ב. [7] Some מסדר. [8] פסחים ס״ח ב. [9] E. P.; others נפש and נפיש. [10] O. דרא דרא. [11] II. ודייק ליה דוקי אחריני. [12] II. עובדי דעביד ובעיי דבעין מיניה ומהדר. [13] G. זוזיה; V. p. זניה. [14] II. וכדאתו. [15] II. מימעט. [16] להנהו . . . ופתרו בהו. [17] II. חזו דקא הוו בהו. [18] עירובין ל״ב ב. [19] H. and II. לענין; E. omits. [20] E. ור׳ יוחנן.

מחסרינן לה [ואי צריכא לתרוצה מתרצינן לה] ואי אית בה במתניתא שבשתא וברייתא עדיפא מינה מבררינן לה למילתא. כדתנן[1] ב״ש אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור וב״ה מתירים ואפילו גוי ואמרינן עלה בגמרא[2] ב״ה דמתני׳ ר׳ עקיבא דברייתא היא הלכה כר׳ עקיבא[3] דברייתא *דאמר ר׳ עקיבא[4] אפי׳ זרים אבל גוים לא. ואי פליגו תנאי אמרינן[5] במאי קמיפלגי [ואמרינן] טעמא ד[כל] חד וחד מנהון ומחפשינן[6] על ברייתא דשכיחא לברורה למילתא או למפשט מנהון ההוא בעיא ואמרינן להו (מכל) היכא דמשכחינן להו. כההוא דהשולח במס׳ גיטין[7] דאמר ליה ר׳ ירמיה לר׳ זירא פוק עיין בה *במכילתיך. ומידק דייקינן[8] בהו ומסקינן חדא חדא לטעמיה להלכתיה וחדא חדא מאן אמרה ואליבא דמאן נינהו לבד מן פלוגתא דאמוראי. וקושייהון ושינוייהון ותיובתיהון[9] ופירוקיהון ודחייתהון ואוקמתיהון (ואגדפתהון *ואתמהתון) ולאפושי[10] ולמיכתב אורחי דתלמודא דנפישי טובא. והכין הוה *בעדנא דרבנן קמאי[11] כדמפרשנא [אנחנא] השתא פירושי [דילן ו]כל חד וחד מן רבוותא כדחזי[12] ומגמר לכל חד מן תלמידה לפום [מאי] דצריך ולפום [מאי] דיכיל מנהון[13] [איכא דאמרי להו] ראשי פרקים ועיקרין ושארא מבין מדעתו. ומנהון [איכא ד]צריכי למפשט *ולמרווח[14] להון ולדמויי להון דמויי[15]. והא אמרינן (ד)עד דאיפטר [רבי] גמריהון [דכולהו תלמידי] כל [חד וחד] תלמיד לפני רבו הוה וקמי[16] דאיתריץ[17] מתני׳ כל חד וחד תלמודו לפי משנתו הוה ובתר דאיתרצה כל יומי דר׳ לכל חד וחד פשיט [להון רבי] מתניתין *וגמר להו טעמי הלכתא דילה ובתר דנח נפשיה דר׳[18] איצטריכו למלקטיה ולמגרסיה[19] [מ]פה אחד [ולשון אחד]. ובתר רבי הוו (איכא) תנאי מן[20] התם כגון ר׳ נתן[21] ור׳ שמעון ור׳ גמליאל בניו. ומן[22] הכא כגון ר׳ יאשיה דמן הוצל. מיהו לא תני מידי ממתניתין אלא ההוא דהוה תנאי קמי הכי כדמפרש בספרו של אדם הראשון[23] רבי ור׳ נתן סוף משנה. *והוו נמי רבנן אחריני דאיתנהו[24] תנאי ואימוראי כגון ר׳ חנינא ור׳ ינאי (התם) ורב (הכא)[25] דהוו תלמידי דרבי וגמרי מרבי ור׳ חייא. דאמרינן[26] א״ר יוחנן נהירנא כד הוינא יתבין אחורי[27] שבע עשרה שורין אחורי דרב ורב קמיה דרבי והוו נפקין זקוקין דנור מפומיה דר׳ לפומיה דרב ומפומיה דרב לפומיה

---

[1] II. adds לענין מוספא לגוי מבשר בכור בבורות ל״ב ב. [2] Only in O. [3] II. כבית הלל. [4] II. דאמרי׳. [5] II. מפרשינן. [6] G. ותפסינן; V. p. ומתפסינן. [7] גיטין מ״ד א. [8] II. במכילתא ומדקדקינן. [9] II. ואותבתהון. [10] So P.; others ואותבתהון; II. ולהנפישי. [11] II. מראש. [12] Marg. O. ליף[י]. [13] O. עמהון. [14] E. וארוחי; H. ולארווח. [15] G. P. וארווחא לדמויי; p. V. ורווחי ודמויי. [16] E. וקאי. [17] II. דליתרוץ. [18] II. ומגמר להו לתלמידי טעמא ומן בתר הכין. [19] II. ולאגמורי. [20] II. בין. [21] II. יונתן. [22] II. ובין. [23] ב״מ פ״ו א. [24] II. והוה איכא נמי ממאן דאתניין. [25] Also in H. O. omits. [26] חולין ק״ל״ז ב. [27] E. omits.

ובהוציאו לו את הכף[1] נמי *מזרז סימן[2]. ורבות כאלה *דאמר לך [מני] ר׳ [פלוני היא ו]איתני ליה ביחידאה [א׳ע׳ג דסתמא ר׳[3]] לא עבדינן כוותיה והיכא דסתים[4] במקום מחלוקת עדיף [טפי]. כההיא *דתנינן החליצה[5] והמיאונין בשלשה דמפרשא במצות חליצה[6]. אי נמי דתני ליה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדון כוותיה דאר׳[7] חייא בר אבא א״ר יוחנן ראה רבי דבריו של ר׳ מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים *ו[ראה] דבריו של ר׳ שמעון בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים[8]. ומהכא (נמי) גמרינן דסתם ר׳ מאיר לאו דיליה הוא דיחידאה הוא אלא *דרבותיה הוא *מר׳ עקיבא רביה. והילכך כדידע ר׳ דהאי מימרא דר׳ מאיר באותו ואת בנו[9] דריבוותיה הוא קתני לה[10] בלשון חכמים. וכי היכי דשיאור ישרף תנן[11] חכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת ולא תנייה בשמיה [דר׳ מאיר] דפליג[12] עליה דר׳ יהודה [כי היכי] דלא ליטעי[13] ונימא [כי] סוגיין [דעלמא] דר׳ מאיר ור׳ יהודה הלכה כר׳ יהודה והלכה[14] כר׳ מאיר. דאמר רבא מאי טעמיה דר׳ מאיר אין לך כל סדק וסדק מלמעלה וכו׳. ותניא נמי הכי. השתא אתו רבנן אימוראי של התלמוד ומפרשין אילין מילי היכא דחזו כדחזא רבי *ומגליא להו מילתא דהלכה כאותו היחיד. והיכי דלא חזו כדחזא ר׳[15] ולא מגליא להו מילתא[16] כההיא דהמביא דמס׳ יום טוב[17] אמר ר׳ יהודה אמר שמואל אין מביאין עיצים מלא מן המכונסין[18] שבקרפף ומקשינן והא אנן תנן מן הקרפף ואפי׳ מן המפוזר תיובתא דשמואל ומפרקינן מתניתא יחידאה היא ואישתכחא לה (נמי) סיעתא מן ברייתא. והיכא דמשכחינן במתניתין מילתא משבשת[19] וצריכא למיסם[20] מינה מידי[21] דאית בה קושיא ולא סליק אמרינן סמי מיניה כך וכך. כי הנך דאותו ואת בנו[22] דאמרינן אר׳ חייא אר׳ יוחנן פרת חטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה. אלמא [אי] קשיא[23] מתניתא ולא סלקא *מברייתא ואף מסברא דחינן מתניתא כולה[24]. כי ההיא דתנן בטהרות[25] מסרק של פשתן שניטל שיניו. ואמרינן בהחולץ[26] ר׳ יוחנן ור״ל דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבדינן כוותיה ממאי דמיסיימי דווקני וכו׳. ואי צריכא מתניתא לחסורה

---

[1] יומא נ״ט א. [2] O. omits both; E. omits מזרז; H. מ׳ז׳רב. [3] O. ר׳ חייא. [4] O. דר׳ סתים. [5] II. דחליצה. [6] יבמות ק״א ב. [7] II. דאמרינן א״ר חולין פ״ה א. [8] Not in O. [9] Omitted in O. [10] II. אליבא דר׳ עקיבא ורבואתה דהא מימרא דר׳ מאיר דיליה דחזי ליה רבי קא תאני ליה ר׳. [11] פסחים מ״ח ב. [12] II. הואיל ופליג. [13] II. נטעי. [14] O. אלא הלכה. [15] Not in E. [16] II. וההלכה כההוא יחיד מגלינן ליה למלתא והיכי דלא חזו מגלינן לה למילתא. [17] ביצה ל״א א. [18] E. המוכניז; II. H. המכונס. [19] E. משבשא; H. שבשתא. [20] למסמי. [21] II. מדעם. [22] חולין פ״ב א. [23] E. סלקא. [24] II. מסברא ובריתא ואף מסברא לחוד דהוינן מתניתן לחוד. [25] כלים י״ג ח. [26] יבמות מ״ג א.

משנה אלא רבו שלמדו תלמוד] *דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה[1] אומ׳ כל שרוב חכמתו ממנו ר׳ יוסי אומ׳ אפי׳ לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו ואמ׳ רבא כגון רב סחורא *דאסבר לי[2] זומא[3] ליסטרן:

ולא הוה להון להנן קמאי *עד דאיפטר רבי חבור כתוב וגרסי ליה על פה אלא פירושי כתבו ליה דמפרשינן השתא[4] אנחנא (וכיוצא בנו) לתלמידי דילנא [דכולהון גמרין ליה]. והאי כתיב באנפא חדא והאי כתיב באנפי אחרי (כי דחזי) הכי הוו מפרשין משנותהון וקרי להו לפירושיהון תלמוד והוה רויח ליבא ולא צריכין אלא עיקרין. וכד איסתיימא[5] משנה ונח נפשיה דרבי אימעט ליבא ואיצטריכו למלקט תלמודהון ולמיגרסיה ואוסיפו ביה כמה אורחתא אוחרניתא ותקינו ביה הנך ראשוני ראשונים כדאמרינן מנא הני מילי דרשינן [קראי]. ותקינו ביה חידושין ותולדות[6] מלתא מלתא כדמפרשא כי היכי דהוה בימי קדמונים. ותקינו ביה נמי מאי דלא הוו צריכין *להו להנך קמאי כגון פירוש[7] דברים עמוקים ד[הנך] קמאי שהיה לבן רחב [לא היו צריכין לפרשם] ונתמעטה אחריהן החכמה. *דתנו רבנן[8] משמת ר׳ אליעזר נגנז ספר תורה משמת ר׳ יהושע בטלה עצה [וענוה] ומחשבה ומשמת ר׳ עקיבה בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. *והכי נמי הוויא ביומי דר׳ ותקינו בה דקדוקי אחריני מילתא דבתר מילתא למאי איתנייה ואמרי מכדי הא תנא ליה הא למה ליה למיתני תו הא. והיכא דלא יכיל לתרוצה[9] אומרינן[10] כאן שנה ר׳ משנה שאינה צריכה ומפקינן[11] אצרכתא ד[כל] מילתא [ו]מילתא [ואמרינן] מאי קמל. *ופרטין פרטי ומדמין[12] דמויי כולהו הלין מילי. כדהוו ביומי דר׳ *הוה פריש להו פירושא דכל מילתא[13] למאי הלכתא ואיצטריכו למילי אחרנייתא דלא הוו צריכין להו קמאי (כגון) היכא דחזא ר׳ מדעם ולא חזינהו רבנן בתראי *פרשוהו כי היכי דלא לסמוך[14] עליה. כגון דסתם [רבי] דברי יחיד [משום] דאיסתבר ליה [הלכתא כוותיה] ולא איסתבר להו לרבנן בתראי. כהיא דמצות חליצה (ודזוד) משום דכדאמר יחיד מילתא וחזי רבי [טעמיה] דהלכתא כוותיה תני ליה סתמא כדאמרינן באלמנה דכתובות[15] הא[16] מני ר׳ שמעון היא *ובמי שמת[17] לענין מקנה משכיב מרע בשבת מתניתן[18] ר׳ יהודה היא[19].

---

[1] E. transposes. [2] O. דאסברן לא. [3] E. זוחמ׳. [4] II. דעד דאיפטר רבי דגרסין ליה פה אחד אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשננא. [5] Some איסתתמא. [6] II. נולדות. [7] II. (P. פתחון) הנך ראשונים כגון פתרון (E. ביה) ליה. [8] E. דתנן כי היכין דהוה בימיה דר׳ ותקינו ביה נמי דוקא דמילתא בסוף סוטה (מ״ט ב). [9] II. למאי איתניא (P. אתקינו) דאמרינן כי מכדי תנא ליה כן למאי איצטריך למיתני כן והיכא דלא דאיק כולי האי. [10] E. adds ביבמות (ל׳ א). [11] P. ומפרקינן. [12] II. ופרטינן פראטי ומדמינן. [13] ופרוש מלתא מלתא. [14] II. (P. למסמך) פירושיה שלא לסמוך. [15] צ״ץ ב. [16] II. מתניתן. [17] ב״ב ק׳נ׳ו ב׳. [18] H. אמרינן. [19] Not in O.

מקרא. גורעין ומוסיפין ודורשין. *יש אם למקרא ויש אם למסורת. (לשון עגה.) נאמר כאן ונאמר להלן. מקרא נדרש לפניו ולפני פניו[1]. אין מקרא יוצא מידי פשוטו. [אין] מוקדם ומאוחר [בתורה]. דברה תורה כלשון בני אדם. רמז. דבר שנאמ׳ בזה ואינו ענין לו תנהו ענין לחבירו. דבר שחברו מוכיח עליו. דבר שנאמר בזה *ובזה ואין ענין לו תנהו ענין[2] לחברו. פרשה שנאמרה ונשנית [לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.] דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרה. דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ודברים הרבה כאלה כד הוו אמרי (הנך) ראשנים הילכתאתהון כל חד וחד כדגרים להון אילין מילי הוויין תלמוד דילהון לגלויי טעמי תורה. וכדאמר ר׳ אבהו אר׳ יוחנן[3] תלמיד אחד היה לו לר׳ מאיר וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ״ח טעמי טומאה ועל כל דבר של טהרה מ״ח טעמי טהרה. *וכן נמי אית להו[4] אנפא אחרת *לתלמוד דידהו למחזי[5] חידושין וענפים ותולדות[6] היכי דיניהון והיכי אנפי דדמוייהון והיכי מהדרינן ענף לעיקר [דילהון]:

ומנא לן דהוה (אית) להון תלמודא דהא על רבן יוחנן בן זכאי אמרו[7] דעד הוויי דאביי ורבא הוה גמיר. ותנן נמי[8] ר׳ יהודה אומד הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ות״ר[9] העוסק במקרא מדה שאינה מדה במשנה מדה שמקבלין[10] עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ובתר ד(א)תקין ר׳ הלכתא [ומתניתן דידיה] הוה (אית להון) תלמודא דהוו מפרשין בה דוקא דמתניתין ופרטי וכללי וטעמי מדרשי[11]. כדת״ר[12] הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. ואמרינן עלה הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד א״ר יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שבקו כולי עלמא (ל)מתנייתא ואזלו בתר תלמודא. הדר דרש להו (לעולם) הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. מאי דרש כדדרש ר׳ יהודה בר׳ אילעאי הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות[13] נעשות להן כזדונות ולבית יעקב חטאתם אילו עמי הארץ שאפילו זדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנן ר׳ יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ותלמוד הוא חכמת הראשונים דסברי בה טעמי משנה דת״ר[14] רבו שאמרו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד איכא דתני רבו שלמדו חכמה ותרוייהו חד טעמא אינון [דקא תני רבו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו

---

[1] II. אם של מקרא אם של מסורת . . . נדרש לכמה טעמים. [2] O. וה״ה; V. ואינו ענין לזה. [3] ב״ג יעירובין. [4] II. ונמי. [5] H. למיחוי. [6] II. לתלמודיהון חידושין ונולדות וענפין למחזא. [7] ח״כ א סכה. [8] ג׳ אבות. [9] ב״מ ל״ג א. [10] G. שנוטל; p. V. שנותנין; P. מצוה שנותינו. [11] II. דדרשה. [12] ב״מ ל״ג א. [13] II. שאפילו שגגות. [14] ב״מ ל״ג א.

בשל במקצת כלי טעון כל הכלי מריקה ושטיפה מה שאין כן בהזאה א״ל אי תניא תניא. ומשום הכי[1] כי איבעיא להו סיני ועוקר הרים *איזה מהן[2] עדיף כדאיצטריך עלמא לרבה דהוא עוקר הרים ולרב יוסף דהוא סיני דהא אמרינן דקרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור שלחו להו[3] מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטייא [דזו היא גמרא]. הכין[4] ראה ר׳ חייא ותרצינון לבריתא [דיליה] דאינון השתא [הנך דר׳ חייא בלחוד] דמתניין[5] בי רבנן (בלחוד) משום דהנך קמייתא כולהון הוו נפישן *טרייתהון ותנייתהון[6] ומאי דאיצטריכו (ליה) רבנן מינהון אמרינון[7] בגמרא ודקדקו בהו והנפיקו טעמייהו ושארא אשתכח דלא צריכינן להו. וא׳ע׳ג דברייתא *דרב ושמואל דהות בבבל[8] דייקא ותריצא דאמרינן בסדר יומא[9] על[10] פר ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משכחת מתרצתא אלא או ר׳[11] אליעזר דבי שמואל או ר׳[11] עקיבא דתוספתא וא׳ע׳פ׳כ אישתביקא [הא][12] דבי שמואל (ודזוד מיניה). וכדמשכחינן (השתא) נסחי דברייתא לא סמכינן עלייהו דלא (קא) מיתניין ולא ידיענן *אי קושטא[13] אינון או לא אלא *הנך דר׳ חייא דלחוד הוו גריסי[14] בי רבנן. וברייתות נמי אחרות דקרי להו (רבנן) קטועות[15] דלאו לאורויי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות [אחרות]:

ותלמוד נמי דשאלתין[16] עלייהו. אפי׳ ראשוני ראשונים הוה[17] אית להון תלמוד דהא אמרין *דהוה אית[18] להו הילכתא דגרסין להון כדאמרינן[19] מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים וא׳ע׳ג דלאו כלהון [גרסי ב]פה אחד [ולשון אחד] *אבל הטעמים ידועים הם שהם שוים וכולהון חד. וכל חד וחד מתני ליה לתלמידיה חבורים משונים זה מזה כל חד וחד כדאגמריה רביה. והלכותיהם וטעמיהם שוים א׳ע׳פ שגרסתם[20] מחולק זה מזה[21]. והוו עיקרין *דידהו קלים וחמורים[22] *וגזירות שוות[23] ופנים של מדרשות. ומנהון[24] שלש עשרה מדות *שהיה ר׳ ישמעאל דורש[25]. ומנהון (נמי) דברים אחרים כגון סירום מקרא. רבויין ומיעוטין. *משמעות דורשין[26]. (דרישת) סמוכים. והקש. שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין. ולמד עליון מתחתון. *תפשת מועט תפשת תפשת מרובה לא תפשת[27]. דרישת[28] טעם

---

[1] E. adds בהוריות (י״ד א). [2] II. הי מינייהו. [3] Only in O. [4] E. O. omit; H. הדין. [5] E. דמתניתין. [6] II. טריאתהון והפכתהון. [7] II. אמרוהי. [8] II. דבי מר שמואל; O. דהוו; II. לבבלאי. [9] ע׳ א׳. [10] II. omits. [11] O. כר׳. [12] E. הך. [13] II. בקושטא; p. corrected אי קושטא. [14] II. הני דגרסין. [15] II. קטנות. [16] O. וששאלתם. [17] E. O. omit. [18] I. דאית. [19] E. דאמרי; O. דתנן; II. adds לענין. [20] O. שלשון גרסתם. [21] II. דכולהון חד (P. ברורים) אלא טעמים ידועים וחיבורים משונים כל חד לתלמידיה. [22] II. דילהון; P. קלות וחמורות. [23] E. וגימטריות. [24] II. דמנהון. [25] II. דבי ר׳ ישמעאל. [26] E. ודורשין. [27] II. תפישת מרובה ותפישת מועט. [28] E. adds ע׳.

נמי מינהון מאן דצריכא[1] ליה מילתא *וצריך[2] לדמויי מילתא כל מאי[3] דדמי לה ולהביאה בעיקר[4] שלה דאמרינן[5] רב חסדא ורב ששת כד הוו פגעי בהדי הדדי רב חיסדא מירתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מירתע מפילפוליה דרב חסדא. ושבחו[6] רבנן למאן דגמיר (מתניתא) טובא דמגליין [ליה] טעמי תורה דכיון [דגמיר וידע] כמה תנויי תני מילתא דקייט ליה (מר) [ומלתא ד]מרווח ליה (מר) ומלתא דעמיקא במשנה זו ברורה במשנה אחרת. כההיא[7] דא״ר אחא בר׳ חנינא אר׳ אמי אר׳ אסי אר׳ יוחנן מאי דכתיב כי בתחבולות תעשה לך מלחמה במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה קרי[8] רב יוסף אנפשיה ורוב תבואות בכח שור. וא׳ע׳ג דמאן דתני ולא ידע לפלפולי *אי זה חדוש ואי זה[9] נולד [אתי מינה] דלא תני [במתניתין] בהדיא ולא[10] ידע לדמויי ולאפוקי[11] עיקר דיליה [ממתניתן] א׳ע׳פ כן (הוא) עדיף ממאן דמפלפל וסביר ולא גמר מאי דתני *ולא מאי[12] דאמור. [מאי טעמא] דההוא ד[הוה] גמיר יכיל לאורויי הנהו מידהני[13] דשמעינון הלכה למעשה וההוא דסביר לא יכיל מאי טעמא דמאן דלית ליה גמרא מהנפיקינן[14] ליה מסברא אבל מאן דאית ביה גמרא לפום [מאי] דאמור הוא ולא מהנפקינן[15] *ליה מגמרא[16]:

והיכא דפליגי אימוראי וסוגיין בעלמא כחד מינהון ותניא בברייתא כאידך עבדינן כההוא דתניא [מתניתין] כוותיה כההיא[17] דאמרינן בשחיטת קדשים[18] רב יצחק בריה דרב יהודה הוה שכיח קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזל לקמיה דרב ששת יומא חד *פגע ביה[19] א״ל רמי [בר חמא] ארקפתא[20] *נקטן ביד ריחא[21] אתי ליה ליד א״ל משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת [הוית לך כרב ששת] א״ל לאו משום הכי [אלא] מר כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי מסברא *ואי משכחנא[22] מתניתא דפרכה ליה [אמרת לי אי תניא תניא ו]רב ששת כי בעינא מיניה מילתא פשיט לי ממתניתא *ואי משכחנא[22] מתניתא דפרכה ליה *אמר לי[23] מתניתא ומתניתא[24] היא א״ל בעי מנאי מילתא *ואיפשיט לך מסברא דמתניתא[25] בעא מיניה בשל במקצת כלי טעון כל[26] הכלי מריקה ושטיפה או אינו טעון א״ל אינו טעון (מאי טעמא) מידי דהוה אהזאה א״ל והא לא תני בברייתא הכי דתניא

---

[1] II. והויא למידק מנהון מאי דאיצריכא. [2] O. דצריך. [3] II. ולדמויי מילתא למאי. [4] II. בכלל עיקר. [5] עירובין ס״ז א. [6] Some ושבחיה. [7] סנהדרין מ״ב א; II. וכההיא. [8] II. וקרי. [9] II. הוי חדוש או. [10] II. לא. [11] II. ולהנפוקי. [12] II. ומאי. [13] Some מידאני; E. מדעני; O. מילי. [14] E. מאן נפקינן; O. מאי נפקא. [15] O. מאי נפקינן. [16] II. לדיניה מסברא. [17] II. וכי האי. [18] זבחים צ״ו א. [19] II. אשכחיה. [20] E. אלקפתא; II. ארקפטא. [21] II. (P. נקיטנן) נקט ביד ריוח. [22] II. כי נמי משתכחא. [23] II. אמינא. [24] E. ומתניתין and omits היא. [25] E. omits; II. ואיפשיט; II. כמתניתא. [26] E. פי; O. omits.

והוא נמי הוה שמעיה דרבי כבר קפרא וכר׳ חייא וכר׳ אושעיא. ורבנן דבבל [דהוו] קמי רבנו הקדוש הוו (אית) להון מתניתא דהא הות בהון תורה [מרובה] דהוו מרביצין בדוכתא דמתיבתא דתנן[1] א״ר עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה וכו׳ ובפום בדיתא דהוה בה *ר׳ חנינא[2] בן[3] אחי ר׳ יהושע. ות״ר[4] הלך אחר ב״ד יפה ומפרשינן אחר *ר׳ חנינא[2] בן אחי ר׳ יהושע לגולה והוא שקראוהו גולה משום דהתם היו משיאין משואות (דבית דין התם הוה) כדתנן[5] עד שרואה כל הגולה לפניו במדורת אש ואמרינן עלה מאי גולה (אמר אביי) פום בדיתא. והלל הזקן עלה מבבל והיה נשיא בארץ ישראל. וביומי דרבי ובתריה הנהו מתנייתא דבבלאי הוו מקריין בארץ ישראל משנת ר׳ נתן. ומר שמואל נמי אמרינן בכמי דוכתי תנא דבי שמואל. והנך משניות דהוו תנו להו תלמידי חכמים הראשונים *לא מיתאמרן בשם ר׳ עקיבא[6] דאמרי׳ בכמה דוכתי תנא דבי ר׳ ישמעאל[7] ותנא דבי אליעזר בן יעקב. והוויין נמי ברייתא לראשוני ראשונים כדאמרי׳ במס׳ עירובין[8] תני רבה בר מרי* בדבי ר׳ יוחנן[9] בן זכאי. וכולהו הנך ברייתא *לא מקבען למגרסינהו[10] כולי עלמא כדאקבעו ברייתא דר׳ חייא ור׳ אושעיא ולא אמרי׳ בהו[11] תנו רבנן אלא תניא ותנא תונא:

וסיפרא וסיפרי נמי לאו מתחלה פשטו *רבנן בהו כמשנתינו[12] דמשעת תיקונה פשטה בכל ארץ ישראל אלא קלי קלי כדאמרינן[13] ראיתיו לבן פדת *שיושב ודורש כמשה א״ר יוחנן לריש לקיש מפי[14] הגבורה וא״ל [ריש לקיש] לאו דידיה היא [הא] מתניתא היא והיכא תני לה בתורת כהנים נפק ר׳ יוחנן תניה בתלתא יומי וסברה בתלתא ירחי. ובתר הכי איקבעו סיפרא וסיפרי ותוספתא *דגרסי להו כולהו רבנן ועד השתא הכין תקנתא וכדאמר התם[15] ר׳ נחמן הא אנא ור׳ ששת דתנינא הילכתא וספרא וספרי דגרסו להו כולהו רבנן ותוספתא[16] וכוליה תלמודא. זהנך ברייתא לא אית להו קץ וסוף וכל חד [וחד] מן רבנן גרים להו מפום[17] רביה כדאמרינן[18] אשכחיה רב פפא[19] בר אבא לרבה בר שאול א״ל תני מר מידי בשכיר[20] א״ל תנינא. ורבנן אימוראי דבתר רבי הוו צריכין טובא *להלין ברייתא[21] דמינהון מינפקן כל מילי עמיקתא דאמירן במתניתן בלישנא קייטא וברמזי ובכללי *ויוצאין מהן ענפים[22] וחידושין ותולדות. *כי לא חבר להון[23] רבי (אלא) עיקרין דילהון ולא פשט דמויי [דאית להון] והוו צריכי רבנן נמי פלפולא וסברא. *והוה

---

[1] יבמות ק׳ט׳ו א. [2] II. חנניה. [3] P. adds תרדיון. [4] סנהדרין ל״ב ב.
[5] ר״ה כ״ב א. [6] II. חוץ מר׳ עקיבא הוו מתמרין נמי. [7] E. דבי שמואל.
[8] י״ט א. [9] E. O. ברבי. [10] II. למיגרסינן (P. איתקבען) לא איקבען. [11] E. O. מינייהו. [12] H. בי רבנן כמ׳; II. רבנן כות משנתינו. [13] יבמות ע״ב ב. [14] II. שהוא דורש כמפי. [15] שבועות מ״א ב. [16] (l. 18) In H. and some of II. [17] H. בפני.
[18] שבועות מ״ה ב. [19] II. ששת. [20] II. גבי שכיר. [21] O. למילי דברייתא.
[22] II. וענפין. [23] II. דאידכר; O. omits להון.

דר׳ אין שומעין לו כגון מילתא דחזי ר׳ הלכה וסתמה במתניתן א׳ע׳ג דהויא בה פלוגתא מעיקרא. וכדאתא ר׳ חייא מפרש דפלוגתא היא מעיקרא א׳ע׳ג דסתמא במתני׳ אנן כמתני׳ עבדינן ולא נקטי׳ סוגיא *דאית לן מפלוגתא[1] דרבנן[2] דר׳ מאיר ור׳ יוסי [כי פליגי תרווייהו] הלכה כר׳ יוסי והיכא דסתם רבי בר׳ מאיר [במתני׳] כסתמה עבדינן. אבל היכא דפריש רבי פלוגתא במתני׳ עבדינן *כסוגיא דעלמא[3] כגון ר׳ מאיר אומר כך ור׳ יוסי אומו כך הילכתא[4] כר׳ יוסי ואי חזא ר׳ חייא טעמיה דר׳ מאיר [דהוה פליג בהדי ר׳ יוסי במתני׳] וסתם בברייתא כר״מ[5] לא מקבלינן מיניה. כדבעא מיניה[6] נחום שמעיה דר׳ אבהו מר׳ אבהו[7] סתם במתניתן ומחלוקת בברייתא מאי *אמ׳ ליה הלכה כסתם מתניתן מפני מחלוקת במתניתן וסתם בברייתא מאי[8] א״ל וכי אם רבי לא שנאה ר׳ חייא מנין לו משום דר׳ חייא תלמידיה דרבי הוה. *ומאי דאגמריה הוא דהוה[9] אמר *ולית ליה[10] לר׳ חייא אלא מאי דאית ליה לרבי ואפי׳ דוקא דמילי דמתניתן מכרע בברייתא בהדיא. כהיא [פלוגתא][11] דפרוץ כעומד אמרינן תיובתא דרב פפא תיובתא והילכתא כוותיה דרב פפא (ומקשינן) תיובתא והילכתא ומפרקינן אין משום דדיוקא מתני׳ כוותיה *דקתני אלא שלא[12] יהו פרצות יתירות על הבנין:

וסיפרא וסיפרי דרשי דקראי נינהו והיכן רמיזי הילכתא בקראי. ומעיקרא במקדש שני ביומיה *דרבנן קמאי[13] לפוס הדין[14] אורחא הוו *תני להון[15]. וכד חזו רבנן דברייתא [אחריני] *דלא הוו מר׳ חייא ור׳ אושיעא דאית[16] בהו שבשתא ואית בהו[17] פרטי *דדמיין לכללי[18] דיחידים ומילי דלא דייקן והני *[ברייתי] דתרצינן ר׳ חייא ור׳ אושעיא עדיפן מכולהו לקטינהו[19] רבנן ותננהו בי רבנן ועליהון אמרי׳ בגמ׳ תנו רבנן. ואף ע״פ כן הוו שביחי ברייתי אחרוני[20] וגרסי[21] רבנן להו כל חד וחד מאי דאגמריה רביה. ותנאי נמי דהוו[22] תנו יתהון קמיהון כגון אחי תנא דבי ר׳ חייא ואשייאן[23] תנא דבי ר׳ אמי ובר קפרא נמי תני משניות אחרות ובכמה דוכתין[24] אמרינן כדאמר[25] לוי במתניתין *ופסקה לוי במתניתיה[26] ודר׳ חייא ודר׳ אושעיא *עדיפן מכולהו[27]. וכל חד וחד *מנהון אית להון[28] ברייתא (מינייהו) על [כל] מסכתא ומסכתא כדאמרי׳ תני רב שרביא[29] בקידושין[30] דבי לוי

---

[1] O. adds דאית לן. [2] II. דעלמא דא׳ע׳ג דסוגיין. [3] II. כמאן דסוגיין במימריה. [4] II. adds דברא. [5] II. כוותיה. [6] E. adds בערובין. [7] יבמות מ״ב ב; E. omits אבוהו. [8] E. omits. [9] II. ומן גמרא (גמריה) דר׳ הוה; E. has דר׳ for הוא. [10] II. ולא הוה אית ליה. [11] עירובין ט״ו ב. [12] II. ולא. [13] II. דראשונים. [14] II. ההוא. [15] II. תנינהון. [16] II. דלאו דר׳ חייא . . . אית. [17] II. מנהון. [18] II. דמיאן כללי. [19] O. ולקטינהו . . . ברייתא דר׳ חייא. [20] II. אחרות; P. רבים. [21] II. דגרסי. [22] E. O. omit. [23] E. בר אשיאן. [24] II. מילי. ב״מ מ״ח א. [25] II. and O. בדקה. [26] Only H. and O. [27] II. אעדפוה רבנן מיניה. [28] II. מן רבואתה איתליה. [29] E. משרביא. [30] ע״ו ב.

דר׳ חייא[1] [או בתריה] *דקא מתמהינן בהנושא[2] על שצוה ר׳ חנינא בר חמא ישב בראש וקא אמרינן והא איכא ר׳ חייא דעדיף מיניה ומתרץ[3] נח נפשיה דר׳ חייא. וא׳ע׳ג דמקשי׳ והא א״ר חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ותו והא א׳ר חייא בשמת ר׳ בטלה כהונה ותו כשחלה ר׳ נכנס ר׳ חייא לבקרו וכו׳ ואמרינן אי בעית אימא[4] איפוך ואי בעית אימא (לא תיפוך) כיון דר׳ חייא עוסק במצוות הוה סבר לא אפגריה אלמא מספקא לן. מיהו אמרי רבנן דביומיה דרבי *איתרצן תוספתא ומתניין מן ההוא זימנא במדרשיה דר׳. ומיתחזי האי סברא מההיא מימרא דמס׳ חגיגה מהנהו[5] אילמי דהוו בשיבבותיה דר׳ בני אחתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא ואמרי ליה בני ברתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא וכל אימת דהוו עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילין ויתבין קמיה ומרחשי שפותיהו ומניידי[6] רישייהו בעא רחמי [רבי] עלייהו ואיתסיאו[7] *ואישתכחו דהוו ידעי[8] הלכתא וסיפרא וסיפרי ותוספתא וכוליה תלמודא:

ודאמריתו מה ראה ר׳ חייא לכתבה ואמאי לא *כתבה רבי[9] אילו בקש ר׳ *לכתוב ולחבר[10] כל מה שהיה שנוי[11] בימיו *אריכן מילי ואתעקרן[12]. אלא[13] עיקרי הדברים תקן [וכתב רבנו הקדוש] וכגון כללות[14] ולישנא קייטא[15] דאפי׳ מחדא מילתא מיגמר מינה כמה טעמים[16] ותלי תלים [של הלכות[17] גדולות ונפלאות] דבסייעתא דשמיא איתמרא מתניתן[18] ואתא ר׳ חייא ופשט בברייתא פרטי ואנפי *דאית להו[19] עיקרין וכללי. ורובי דטעמי דפשיטין[20] ומרווחין בברייתא עיקר דילהון במתניתין *ועל עיקרי[21] דמתניתין סמכינון[22] כדאמרינן[23] אילפא תלא נפשיה באיסקריא[24] דספינתא אמר אי איכא *איניש דשאיל[25] מינאי מילתא בדבי ר׳ חייא ודבי ר׳ אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתן נפילנא מאסקריא וטבענא. אלמא כל מאי דאיכא בדבי ר׳ חייא ור׳ אושיעא[26] אית לן למיפשט ממתני׳. ובא אילפא להראות חכמתו משום ההוא מעשה דיליה בהדי ר׳ יוחנן[27] וכד אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני והן ראויים לתת להם סלע וכו׳ הא מני ואוקמא כר׳ מאיר דאמ׳ מצוה לקיים דברי המת. ואילו אתא[28] ר׳ חייא בברייתא לאפלוגיה עליה

---

[1] (p. 13, l. 22 או) E. omits. [2] כתובות ק״ג ב. [3] II. p. V. היכי מפקיד להו ר׳ לרבנן חנינה בן חמא ישב בראש והיכי אמלכו רבנן לר׳ אפס בתר רבי ויתיב ברישי ומהדרינן; others omit. [4] II. תימא. [5] II. איתקון בריאתא והוה מתנן במדרשא מן ההיא דחגיגה דהנהו [ג׳ א׳]. [6] II. ומניפי. [7] V. ואיתסו; II. others ואתפתחי. [8] II. ואישכח דגמירי. [9] II. כתב רבי טעמיה. [10] II. לומר על. [11] Some שונה. [12] Some מילי אריכן איתקרן. [13] II. adds here רבי. [14] E. קלות. [15] Some קלילא. [16] II. טעמי גדולות ונפלאות. [17] E. adds והגדות. [18] II. משנתינו. [19] E. להו; H. להוא; II. להנהו. [20] E. דנפישי׳. [21] E. עקר. [22] II. סמכיהון (ועל מאי) ועלה. [23] תעניות כ״א א. [24] G. V. בקרסא בעיבורא; P. p. באסקרתא. [25] P. V. דבעי. [26] M. V. add ואינון בריאתא (ch. מן). [27] II. (כ״א א׳) דמפרש בתעניות. [28] II. היכי דאתא.

ברישא. אבל הילכתא ופירקי דכל מסכתא ומסכתא הכי תרצינון ר׳ חדא בתר חדא דאמרינן[1] אמר רב הונא בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכייתא אמרינן *אין סדר למשנה וכל חדא [וחדא] מינייהו איכא למימר דילמא ר׳ תנייה ברישא. והיכא דאשכחן סתם ואח״כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן[2] אין הלכה כסתם (או מחלוקת וא׳ח׳כ סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם משנה בחדא) אבל בתרתי מסכייתא לא אמרינן משום דאין להם סדר. ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אמרינן בבבי דנזיקין דכולהו חדא מסכתא נינהו:

ודקא אמריתו מאי טעמא הקדימו יומא[3] לשקלים אנן הכי תנינן בי רבנן שקלים וא׳ח׳כ יומא[3] אבל ודאי סוכה קמי יום טוב תנינן ובתר הכין [ודאי] ראש השנה. ואפשר דתני להו רבי בחילוף מיהו אית למימר *שיש להקדים מס׳ שבת תחלה[4] הואיל וחשיבא שבת טובא. ובתרה [מס׳ עירובין דדמי לה וחדא עניינא הוא. ובתרה מס׳] *פסחים שהוא ראש[5] לכל המועדים והחגים [של כל השנה]. ובתריה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מענייניו. *ובתר שקלים תנינן יומא דדמי לשבת. ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי. ובתר סדר יומא תנינן מסכת סוכה דבתר יום הכפורים הוא וחג גדול הוא. ובתר מס׳ סוכה תנינן מס׳ יום טוב דחד ענינא הוא. ובתר יום טוב תנינן מס׳ ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מס׳ תעניות משום דאחר ראש השנה *זמן זריעה וזמן רביעה[6] וחד ענינא דמי. הכין רגילין רבנן למיתני ואי אית דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו. וא׳ע׳ג דחזינא בשום מסכייתא דאית בהו סדר דקא אמרי׳ מכדי תנא ממסכת׳ פלונית סליק. כגון מס׳ סוטה דקא אמרינן *בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק. וכגון מס׳ שבועות דקאמרינן[7] מכדי תנא ממכות קא סליק. אלמא דיש להן סדר[8]: ולענין תוספתא[9] דר׳ חייא [ודאי הוא] תרצה ולא[10] מסיימא לן [מילתא] אי ביומיה דר׳ [איתרצא] *או בתריה. אבל בלא ספק *הלכות משנותינו איתרצו מקמי תוספתא[11] ומילי דתוספת׳ ברירין דבתר מתני׳ אינון ועליהון תניין. ולא פשיטא לן אי ביומיה דר׳ נח נפשיה

---

[1] ע״ז ז׳ א. [2] E. omits. [3] II. כפורים; O. marg. פורים. [4] II. דאקדים שבת לעירובין. [5] II. הואיל ואיתיה ראשון. [6] E. transposes. [7] O. omits. [8] II. (l. 13) בעירובין דבתר שבת והדר לענין שבת ותנא סדר יומא משום דכשבאתא דמי וא׳ע׳פ שבסדור שנה אחר ראש השנה איתיה עדיף מן ראש השנה. דראש השנה כמעביר קול לפני יום הכפורים דמיא ושמחת בחגיך סוכה דבתר יום הכפורים דחג גדול הוא וכפסח דמיא ותניא יום טוב דכגון שבת היא ואחריה ראש השנה דליתני בתרה תעניות משום דכולהו כחד ענינא דמיאן. היכין רגילין רבנן למתנא ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו ואית מסכאתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות בתר מכות ומאימתי קורין על פסקא דקרא. [9] II. וודאי. [10] II. מיהו לא. [11] H. and II. דבתר דמתרצן (דאתריצו II.) הלכות אותרצה תוספתא.

ור׳ מאיר תלמידיה [נמי] רחב לב הוה שפירא תריצתהון ועדיפא [מדכולהו תנאי אחריני] משום הכי לקטה ר׳ ואוסיף [בה] מאי דהות[1] ביומיה ותרצה (נמי) כדחזי ופריש בה נמי כולהו תורפי[2] ועיקרי דפלוגתא דרבנן דכיון דהוה *מרבנן דשמע מרבוותא[3] דפליגי. אי נמי דיחידים דפליגי ותנו מימרייהו סתמא *אי איכא אינש דשמע להון מיטעא טעי[4]. וכד מפרש הכי הוה מילתא מסתלק ספיקא דתנן[5] א״ר יהודה למה הוזכרו דברי יחיד בין המרובין לבטלן שאם יאמר אדם כך [אומרים לו מניין לך שמא יאמר להן] מקובל אני כך אומרין לו שמא כדברי איש פלוני שמעת[6]. וכדחזו כולי עלמא שופרא[7] דתרצתא דמתניתן ואמתת הדברים[8] *ודוקא דמילתא[9] שבקו (כולהון) הנך *תנויי דהוו תנו[10] ופשטין אילין הלכתא בכל ישראל והויין [שאר] הלכתא כולהו[11] אישתביקן והויין כגון ברייתא *ומאן דמעיין בהו[12] כמאן דמעיין בפירושי או בלישני רויחי[13] אבל סמכא דישראל על אילין הילכתא הוה וקבלינהו ישראל כד חזינון באמונה[14] וליכא *איניש דאפליג בהון:

על הדין ארחא תרצינהו ר׳ לשיתא סידרי משנה ולאו דשבקוה קמאי רובא לבתראי אלא קמאי לא הוו צריכי לחיבורי ומילי דמגרסן על פה אינון וכל חד וחד מרבנן ידעי להו בקבלה ולא הוו צרוכי לחיבורינהו ולמיכתבינהו. עד דחרוב בית המקדש וקמו תלמידיהון דהנך רבנן קמאי דלא הוו ידעי כוותהון והוו צריכין לחבורי[15]. דהא ר׳ אליעזר בן הורקנוס דהוה ריש[16] תלמידי רבן יוחנן בן זכאי כד שיילי מיניה הנך מילי דמיפרשן בפ׳ שני שעירי[17] (סימן) חלה פלוני[18] כבשה ממזר בית אשם [סימן] ולא אהדר להון [מידי] אלא דחינון. ותניא לא[19] מפני שהפליגן בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם. *ולהכי איצטריך רבי לחבורי ולתרוצי שיתא סדרי משנה[20] בתר דנח עלמא *שני דורות[21] מן ההוא שמדא [של חרבן הבית]:

ולענין מסכייתא דחזיתון דאית בהון מוקדם ומאוחר רבי כד *תרצינהו למתניתין[22] לא סדרינן למסכייתא חדא בתר חברתה אלא חדא (חדא) תנייה (תינא) באפי נפשה. מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומאן דניחא ליה לאחורי מאחר לה ולא ידעינן (לה) הי תני ר׳

---

[1] P. adds דומה. [2] G. תירוצי; M. תורי. [3] II. איתא רבנן שמעי דהנך רבואתה. [4] O. adds ושכחת. [5] עדיות א׳ ו׳. [6] או איכא דשמעינון או שמיע להון אתו למטעא. [7] E. צורתא. [8] II. אילן טעמי and טעמיה. [9] G. ודוקי דמילי; E. דמלות. [10] E. תניני; M. G. תונא תנא תינאני. [11] II. דילנא והנך כולי. [12] II. (P. בהאי) דמעיינין להו מאן דשמיע להו. [13] E. צויחי. [14] O. בתכונה. [15] II. אדם דאפליג בהון על הדא תרצה רבי לכל המשנה לאו דשביקו קמאי רובה לבתראי אלא לא הוו צריכין לחיבורי מילי דגרסי (דמיגרסן P.) פה אחד עד דחרב בית המקדש ותלמידיהון דלא הוי כותהון משמיהון הוו אמרין. [16] O. II. ראש. [17] יומא ס״ו ב. [18] E. P. פלגי. [19] II. הכין תניא ולא. [20] ודאיצטריך רבי למאי דפרישנא. [21] II. דאיתבהי. [22] II. תרצה למשנתינו.

סתם תוספתא ר׳ נחמיה סתם סיפרא ר׳ יהודה סתם סיפרי ר׳ שמעון וכולהו אליבא דר׳ עקיבא. והני ברייתא דתוספתא וסיפרא וסיפרי אילין[1] ברייתא *כולהון הוו תנו להו רבנן קמאי ואתו ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ור׳ שמעון ולקוטינון כל חד[2] מינייהו דיליה. סיפרא ר׳ יהודה תוספתא ר׳ נחמיה סיפרי ר׳ שמעון ומתניתין ר׳ מאיר וכולהו אליבא דר׳ עקיבא כי כולן תלמידי ר׳ עקיבא הן. אבל ברייתא אחרנייתא לא איכפת לן בהו משום דהני מובחרין דרבנן הוו דלקטינהו וחברינהו ואינהו הוו תלמירי חשיבי[3] דר׳ עקיבא[4]. וכך[5] אמר ר׳ שמעון לתלמידיו[6] בני שנו[7] מדותי *שמדותי תרומות[8] הן מתרומות מדותיו של ר׳ עקיבא. וקא אמרינן[9] לבן של ראשונים כפתחו של אולם [אחרונים כפתחו של היכל *וקא מפרשינן ראשונים] זה ר׳ עקיבא[10]. וקא מפרשי רבנן[11] דאפי׳ אדם הראשון שמח בתורתו של ר׳ עקיבא כשהראהו הק׳ב׳ה דור דור וחכמיו[12] *וגם ר׳[13] דוסא בן הרכינס *אמ׳ לו לר׳ עקיבא[14] אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך *מסוף העולם ועד סופו[15]. *והגדול שבכל תלמידי ר׳ עקיבא[16] ר׳ מאיר הוה דאמרי׳[17] א״ר אחא בר׳ חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר׳ מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו חכמים הלכה כמותו לפי *שלא עמדו חביריו על סוף דעתו[18] שהיה אומ׳ על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים ומשום הכי הוה חביב ליה לר׳ עקיבא וסמכיה מינקותיה. ונקט[19] ר׳ בהלכתא ארחא דר׳ מאיר *והיא הות[20] ארחא דר׳ עקיבא כיון דחזא [ר׳ באורחא דר״מ] קצרה[21] וקרובה ללמוד ודבריה מחוברין חבור יפה כל דבר ודבר עם מה שדומה לו ומדוקדקין [דבריו] הרבה יותר *מכולהו רבנן תנאי אחריני[22] ואין בהן שפת יתר וכל מילתא ומילתא מסקא[23] לטעמא בדלא אמיר בה מילי דטופינא דלא צריכא ולא מיחסרא [ולא מייתרא] מדעם אלא בדוכתי מעיטתא[24] [ואורחא קייטא]. *ובכלל כל מלה ומלה[25] גדולות ונפלאות ולאו כל מאן דחכים ידע [להו] לחבורי (מילי) הכי כדכתיב[26] לאדם מערכי לב ומיי׳ מענה לשון. וא׳ע׳ג דכולהו רבנן שווין בטעמי ודיני[27] כיון דר׳ עקיבא [הוה] רחב לב

---

[1] E. הילין; II. אינון. [2] O. adds וחד. [3] Not in E. [4] II. והני בריאתא דתנו רבנן ולקטינון מאי טעמא דתלמידי דר׳ עקיבא אינון וקא אמרינן וכולהו אליבא דר׳ עקיבא אבל בריאתא אחרינייתא לא איכפת לן בהו דמובחרין דרבנן וסמכיהון אינון תלמידי ר׳ עקיבא. [5] G. P. וכד; V. וכן. [6] גיטין ס״ז א. [7] II. שתי. [8] II. שתרמתי. [9] עירובין נ״ג א. [10] Not in O. [11] סנהדרין ל״ח ב; II. רבותינו. [12] P. ודורשיו. [13] II. ור׳. [14] II. קאמר ליה. יבמות ט״ז א. [15] II. בכל העולם. [16] II. וחכם שבכל תלמידיו. [17] ערובין י״ג ב. [18] Not in E. [19] II. ולקט. [20] II. דהאי. [21] II. דקצרה. [22] Not in E.; II. מכל התנאין; V. מדכולה תנאי. [23] G. מסקה; M. מפקע. [24] P. מעמיתא. [25] II. ובכל מילה; V. ובכלל. [26] משלי י״ז א. [27] H. ובתרפי; G. ובתירוץ.

רבי גופיה דתרציה[1] למתניתין מספקא ליה היכי תנן[2] *ואמר מאן[3] דתני מאברין לא משתבש [ומאן דתני מעברין לא משתבש. מאן דתני מאברין] כגון אבר אבר מאן דתני מעברין כגון אשה עוברה. שמעינן מינה דבלשון הזה הוה אמירא[4] קמיה דרבי איכא דתני לה הכי ואיכא דתני לה הכי:

ואף מסכייתא נמי הוו מספקן[5] מקמי דרבי מדקאמר ליה ר׳ מאיר לר׳ נתן[6] נימא ליה לרבן שמעון בן גמליאל פתח תני בעוקצין דלית ליה. ומעשה דר׳ יעקב בן קרשאי דאזל ויתיב להדי כוותא[7] דעיליתא דהוה יתיב בה רש׳ב׳ג גרים ותנא עוקצין *גרס ותנא[8] אמר רבן שמעון בן גמליאל *מאי דקמן[9] יהיב דעתיה וגמרא. ואיכא דוכתא דאוסיף בהו רבי פירושי כגון הא דתנן[10] הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגין. הכי הויא מתניא[11] מפומא דראשונים [ואוסיף בה רבי ו]פריש בה[12] וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה לבר מן מילי דאיתנין ביומיה וביומי דבתריה כדקאמרינן [זו] משנה ראשונה משנה אחרונה אמרו וכו. וכ(גו)ן מס׳ עדיות דאיתניה[13] ביומא דאיתוקם[14] ר׳ אלעזר בן עזריה דאמרינן[15] *אף עדיות בו ביום נשנית ושנינו כל בו ביום ביומא[16] דאותבה לר׳ אלעזר בן עזריה בישיבה. ותנא לן רבי בגוה בתר הכי מילי דאיתנו[17] בימי אביו כגון[18] ר׳ יוסי אומר ששה דברים מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה וכגון[18] אמר ר׳ יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת בחכמה וביראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל וכו׳. אבל *מסכייתא אחרנייתא[19] א׳ע׳ג דטעמיהון הוו תנו להו רבנן [קמאי] רבי תרצינהו להלכתא. *ואית מינייהו דהוה תני להו[20] בלשון[21] הראשון ואית מינייהו *דהוה תני להו[22] כדחזא:

וסתם *המשנה כר׳ מאיר ולאו משום דאמרן ר׳ מאיר[23] מלבו אלא ההוא אורחא[24] דגמריה דר׳[25] מאיר הוה גמירי. ובאותו דרך דהוה מתני (רבי מאיר) לתלמידיו אותה[גמרא] אחז רבי וקבעיה לאתנויי לכולי עלמא. ור״מ *אחז דרך הגמרא שלו מר׳ עקיבא רבו[26] ור׳ עקיבא [קבלה[27]] מרבותיו הראשונים דאמרינן[28] א״ר יוחנן סתם מתני׳ ר׳ מאיר

---

[1] II. דהוא תרציה. [2] O. תני אינהו דלכתוב הכי. [3] II. וא׳ע׳ג דמאן. [4] II. adds מילתא. [5] E. מספקא; G. P. מיפסק. [6] הוריות י״ג ב. [7] P. p. דוכתא. [8] O. גריסנא. [9] II. דקמא; E. אי איכא מאן דקא שאיל בעוקצין. [10] מש׳ שבת ה ט. [11] O. adds מתני׳. [12] II. רבי ותנא. [13] O. דאיתוקמא; E. דאיתי. [14] II. דאקמוהי. [15] ברכות כ״ח א. [16] II. transposes. [17] II. מדאתני. [18] עדיות ה ב. [19] II. מסכאתא אחרות. [20] II. דתנייה בלשון זה. [21] II. adds זה (not V.) מתני׳ ודאי דר׳ מאיר היא ולאו V.; מתני׳ ר׳ מאיר ולא אמרן E. [22] II. דתנייה. [23] ודאי לא ר׳ מאיר אמרו G.; דר׳ מאיר אמרו. [24] H. גירסא. [25] II. דגמרא ר׳ מר׳. [26] II. מר׳ עקיבא אחז אותה הדרך. [27] E. קבלם. [28] סנהדרין פ״ו א.

טעמיהו בדברים[1] ידועים כגון תורה דכתיבא[2] אלא *ידעי וגמרי טעמי[3] בלבהון וכל חד וחד מגמר להון לתלמידיה כאדם המספר לחבירו ומלמדו להם באיזה לשון שירצה. וכיון דמכנפין *בלשכת הגזית[4] ובבתי מדרשות מסודרים [לאומרן] *מיד וממשלתא[5] [אית להו] *בלא עקתא ובלא פחדא[6] ומן שמיא [הוו] מסייעין להון והוו ברירן [להון] טעמי *תורה כהלכה[7] למשה מסיני ולית [להו] חלוף[8] ולית [להו] פלוגתא. כדאמרינן[9] (תניא) א״ר יוסי בתחלה לא היה מחלוקת בישראל אלא ב״ד של ע״א יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ״ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ״ג יושבין *בערי ישראל[10] הוצרך הדבר לשאול וכולה בריתא עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. ורבנן דבתר הכי דבימי *רבן גמליאל[11] ורבן שמעון בנו אכתי *קא שקלי וטרו[12] והוו קיימין פלוגתא דתנאי [בהדי הדדי] ולא הוה אפשר להן *למגרסינהו בפה[13] אחד [ובלשון אחד]:

*וביומי דרבי [בנו של רבן שמעון בן גמליאל] איסתעייא מילתיה ותרצינהו וכתבינהו והוי מילי[14] דמתניתן *כמשה מפי[15] הגבורה אמרן וכאות וכמופת דמיין ולאו מלביה חברינהו[16] אלא [הנהו] מילי דהוו גרסי הנהו[17] ראשונים דלקמיה[18]. ומנא לן מדתנן[19] מעשה ובדק[20] בן זכאי בעוקצי תאנים ואמרינן בגמרא מסתברא דבן זכאי דעלמא דאי[21] ס״ד רבן יוחנן בן זכאי הכא קרי ליה[22] בן זכאי [והכא קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי]. ומקשינן והתניא[23] מעשה ובדק *רבן יוחנן בן זכאי[24] בעוקצי תאנים ומסקינן אלא תלמיד היושב לפני רבו [הלל] הוה ואמר מילתא *ואיסתבר טעמיה[25] לרביה וקבעוה בשמיה. דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי דתנו[26] רבנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים תניא[27] רבי הכי [במתניתין] ולא שנייה[28]. ועוד מדתנן[29] כיצד מעברין את הערים ואמר ר׳ *איכא איניש דלשאיל[30] להו לבני יהודה דדייקי לישנא[31] מאברין תנן או מעברין תנן. דאלמא

---

[1] II. טעמי דברים. [2] II. דאיכתיבא. [3] II. טעמי דלקיטין להון.
[4] II. בבתי המקדש. [5] II. ביד; O. ושולטנות; II. וממשלה. [6] II. בלא פחד ולא
עקאתא. [7] II. דאורייתא בהלכה. [8] P. חלוק. [9] סנהדרין פ״ח ב. [10] II. בכל
(M. ישראל) עיירות. [11] E. הלל. [12] II. הוו שקלין וטרין. [13] II. דגריסין כולהון פה. [14] II.
מילתהון דמילי (P. איסתינא; p. איסתייענא) ובימי ר׳. [15] II. במפי. [16] II. חברינון רבי.
[17] II. ליה קצת הנך. [18] II. דקמיה. [19] סנהדרין מ״א א. [20] O. adds רבן יוחנן.
[21] O. מאי; G. דמאי. [22] O. G. add רבי; p. רבינו הקדוש. [23] II. adds
בהדיא. [24] P. רבן גמליאל. [25] II. ואיסתברה ליה. [26] II. קא תנו.
[27] II. והניח (M. ותניא). [28] E. מתנייה. [29] עירובין נ״ג ב. [30] II. מי איכא דשיילי.
[31] O. בלישנא.

[וחדא כי האי תנא]. ומשום הכי מפרשין[1] בגמרא[2] הא מני רבי פלוני היא. ואמרינן מאן תנא להא דתנו רבנן וכו׳ כמאן כי האי תנא[3]. ואמרינן בכמה דוכתי[4] מי ששנה זו לא שנה זו. ומדקדקינן[5] במתניתא[6] במילתא ומילתא מינה ומוקמינן[7] רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא[8]. והנך *מתנייתא כולהו מיקריין ברייתא[9] בתר דתריץ רבי מתניתין דילנא. והוו אמרין דברישא[10] תלת *עשרי אנפי הוויין[11] ביני רבנן במתניתין. [והוה רבי גמיר כולהון] כדגרסינן במס׳ נדרים[12] ר׳ הוה גמיר תליסר אנפי הלכתא אגמריה לר׳ חייא שבע [מינייהו] חלש רבי *ואיעקרו מיניה[13] אהדר ר׳ חייא שבעי קמיה והנך שית אחריני אזדו [להו]. הוה ההוא קצרא דהוה שמע לרבי כד הוה גרים להו אזל ר׳ חייא *וגמרינהו קמי[14] קצרא ואתא [ר׳ חייא] ואהדרינהו קמי רבי וכד הוה חזי רבי להההוא קצרא אמ׳ ליה אתה עשית אותי ואת חייא. ואיכא דאמרי הכי אמ׳ ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי. וכיון דחזא ר׳ דאיכא שינוייא כולי האי בתנויי דרבנן א׳ע׳ג דטעמייהו לחדא מילתא סלקין חש *דלא נפיש[15] ואתי פסידא[16] מינה דמילתא הואיל וחזא דקא ממעט ליבא וקא *מיסתם מעיין החכמה ונסתלקה תורה[17]. כהיא (דאמרינן אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי וכ)דאמר ר׳ יוחנן[18] לבן של ראשונים כפתחו של אולם [ושל] אחרונים כפתחו של היכל ואמרי׳ [מאן] ראשונים ר׳ עקיבא אחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע. (ואמרו טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים.) ואחסנוהי לר׳[19] מן שמיא [דהוה ליה תורה ו]גדולה והוו כייפין ליה מכל אתרין כולהו שני כההוא דאמרינן[20] אמר רבה בריה דרבא ואיתימא ר׳ הילל בריה דר׳ ואלס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד וכו׳[21]. ושקטו[22] רבנן ביומי דרבי מכל שמדא *משום רחימותא דאיכא[23] *בין אנטונינוס ורבי[24] ואסכים[25] לתרוצי הילכתא *כי היכי דליגרסי רבנן[26] פה אחד [ולשון אחד] ולא ליגרוס[27] כל חד וחד לישנא לנפשיה. משום דהנך ראשונים דקמי חרבן הבית לא (הוו) איצטריכו להכי הואיל *ותורה שבעל[28] פה היא ולא איתמרו להו

---

[1] E. פרשי. [2] II. adds על כמה משנאות. [3] O. adds ודומיה.
[4] II. מילי. [5] O. ומדקא דייקו; II. ומדקדקין. [6] II. אחרי (אחורי) מתניתא.
[7] II. ואפי׳ מוקמינן. [8] II. adds אחרינא הואיל. [9] II. (הויאן) משנאות וכולהי הלין בריאתא. [10] II. קמאי. [11] P. עשר אלפין. [12] מ״א א. [13] II. אקרוי עליה.
[14] II. אגמור מן. [15] II. דלא (דלמא) נפיק; O. adds רוחא. [16] p. פסחא. [17] II. מסתתמן . . . ומסתלק שר של תורה. [18] עירובין נ״ג א. [19] II. adds בהדי תורתו.
[20] גיטין נ״ט א. [21] II. והא הוה יהושע הוה אליעזר וכוליה שמעתיה. [22] O. ונחו.
[23] O. דהוה שלמא; E. רחמנותא. [24] II. דאנטונינוס לדיליה ואסורום. [25] O. ואסכי; E. וסבר. [26] II. דגרסין להון רבנן כולהון. [27] II. גריס. [28] II. and H. ותורת.

איש כפר חיטייא *ותלמידים אחרים כגון[1] ר׳ חייא שעלה מבבל ור׳ חנינא בר׳ חמא ור׳ אפס ור׳ גמליאל ור׳ שמעון בנו[2] של רבנו [הקדוש] ור׳ ינאי והן הרביצו תורה הרבה. ובכל השנים הללו נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בכל[3] המדרשות מאחרי[4] ההפסד הגדול [שהיה בחרבן הבית] והספקות *שהיו להן[5] באותן המהומות. וכל החלוקות[6] שנולדו[7] בשלש דורות הללו נפסקה הלכה ביניהן[8] ונודעו ביניהן דברי היחידים ודברי המרובים בתר דטרחי רבנן [בהו] טורחי נפישי ודקו [בהו] דוקא בתר דוקא ודקדקו [הרבה] על[9] השמועות והמשניות[10] [לתקנן]. *ולא אוסיפו על מימרא דקמאי מאנשי[11] כנסת הגדולה *אלא טרחו טרחי נפישי ודקו דקדוקי רברבי עד דאסיקו מאי דהוו אמרין הנך ראשונים ומאי דהוו עבדין עד דאיפשיטו להון כל ספקי דאית להו. ולא הוה חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף ימיו[12] דרבנו הקדוש. וכן נמי לא הוו גרסי כולהי בפה אחד ולשון אחד אלא טעמייהו הוו ידעין להו[13]. וכולהון דעת אחת [הות] בהון [ולא הוה בגרסייהו פלוגתא וידעי] מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאית ביה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים. ולא היו [להם] דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותה בפה אחד [ולשון אחד] אלא אותן הטעמים [והשמועות שהיו יודעים] א׳ע׳פ שהחכמים כולן [היו] שוין בהם כל אחד ואחד היה שונה[14] לתלמידיו *באי זה חבור שירצה באי זה דרך[15] שירצה. יש שאוחז דרך קצרה כדאמרינן[16] משנת ר׳ אליעזר בן יעקב קב ונקי *ותו אמרינן[17] לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ואית דתני כללות[18] ואית דתני פרטי *ואית דמרווחין ופשטין דמויי דדמויי[19]. וכל חד וחד מרבנן תני כדאתנייה רביה. האי מקדים להא מילתא והאי מאחר לה האי קייט[20] לישניה והאי מרווח ליה. ואית נמי מאן דרביה יחיד דאמר מילתא ותני לה בסתמא א׳ע׳ג דידיע ליה דההוא[21] יחיד הוא ואמרינן[22] חייב אדם לומר בלשון רבו. ואיכא דתני מאי דמסתברא ליה חדא כי האי תנא

---

[1] II. ותלמידי רבנן וחכמים אחרים. [2] II. (not M.) בניו. [3] II. בבתי.
[4] E. מפחדי. [5] II. (P. שיולדו) שנולדו. [6] O. מחלוקות. [7] II. שהיו and שהיה. [8] E. O. בהן. [9] כל and על כל. [10] II. ומשנאות; V. משמעות.
[11] II. ולא דאוסיפו . . . דמן אנשי. [12] E. יומי; H. יומיא. [13] (See l. 8); II. אלא הכין (להכי P.) טרחו (טרחן) הני טירחי ודקדקו עד דאסיקו מאי טעמא דהווין אמרין הנך ראשונים ומאי דהוו עבדין עד דאיפשיטו להון הנך ספיקא דלא הוה אית לראשונים מנהון מדעם ועד סוף (סופיה) יומיהון (יומיה) דרבי׳ ליבא דכתב מדעם כל עיקר ולא נמי פה אחד ולשון אחד הוו גרסי רבנן אלא טעמי דהוה ידיע להון. [14] מתני; משנן; משנה. [15] II. איזה דרך שירצה ובאיזה דבור שירצה. [16] ב עירובין ס״ב. [17] So H. O.; others ואמרינן. ב׳ ג׳ פסחים. [18] כלל; כללי. [19] II. ואית דפרטין ומרווחין ופשטין דומיי דומיי. [20] II. קאיט. [21] O. דהוא יחיד. [22] א ג עדיות.

יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב *ותחום שסומכין בה תעקר[1] מה עשה ר׳ יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע ורב אויא מוסיף אף ר׳ נחמיה. ומקשינן והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן כל האומר ר׳ עקיבא לא סמכו לר מאיר אינו אלא טועה ואמרינן[2] סמכיה ר׳ עקיבא ולא קבלוה[3] דינוק הוה והדר סמכיה ר׳ יהודה בן בבא וקבלוה. ובהדין דרא[4] הוי רש׳ב׳ג נשיא ועלה ר׳ נתן מבבל והוה אב ב״ד כדמפ׳ בסוף גמרא הוריות[5] אמר ליה רש׳ב׳ג לר׳ נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך לשוויי[6] אב ב״ד למהוי נשיא מי אהני לך. ור׳ מאיר היה[7] חכם הדור כדמפרש התם (נמי) כד הוו עיילי ר׳ נתן ור׳ מאיר [לבי מדרשא] הוה קיימא כלה מתיבתא מקמייהו. *והוו נמי[8] חכמים גדולים [בההוא דרא דרביצו אורייתא תדירא] כגון ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא ור׳ יהושע בן קרחא[9] ור׳ אלעזר בן יהודה ור׳ שמעון בן יהודה ור׳ אלעזר בר׳ שמעון ור׳ יעקב איש כפר חיטייא ור׳ פרידא ור׳ פדת קדמאה ור׳ זכריה בן הקצב ור׳ מתיא בן חרש ור׳ אלעזר בן ירמיה וחנין בן פנחס ואבא חנין ופלימו וסומכוס ור׳ שמעון בן אלעזר ור׳ חנינא בן גמליאל[10] *ור׳ יהודה בן גמלא[11] ור׳ אלעזר בן תדאי ור׳ פנחס בן יאיר ור׳ יעקב[12] בן דוסאי ואיסי בן יהודה ור׳ חנינא בן חכינאי ור׳ ישבב הסופר ור׳ אלעזר הקפר ור׳ ראובן האיצטרובולי וחכמים שעמהם. *וכל ימיו[13] של רש׳ב׳ג גדל רבנו הקדוש בנו *לתלמוד תורה[14] דקא אמרינן[15] כד הוו יתבי רש׳ב׳ג ור׳ יהושע בן קרחא אספסלי הוו יתבי קמייהו רבי ור׳ אלעזר בר׳ שמעון [והוו] מקשי ומפרקי אמרו מימיהם אנו שותים והן יושבין על גבי קרקע בנו[16] להו ספסלי ואסקינהו ושמש רבי אותם החכמים דאמר ר׳[17] כשהיינו למדים תורה אצל ר׳ שמעון בתקוע וכו׳. והלכתא דמתניתין מנהון גמר דאמר ר׳[18] כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר׳ אלעזר בן שמוע[19] חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר. וכד מלך[20] בתר אבוה הוו בהדיה בנוהי[21] של אותן החכמים כגון ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי ור׳ יוסי בר׳ יהודה ור׳ יעקב

---

[1] Some יעקרו . . . ותחומין. [2] II. ומסקינן. [3] II. קבלוהו. [4] E. דהוה; II. דור. [5] O. דיבמות; II. דהוראות [ב ג״י]. [6] O. E. לשוויך; II. למהוי. [7] II. הוא שהיה. [8] II. נמי [p. תמן] והוה איתי; O. והם נמי היו. [9] II. adds ורבצו (והרביצו) תורה הרבה. [10] So all except M. [11] Some omit; E. גמליאל. [12] E. עקיבא. [13] II. ובימי. [14] II. בתורה. [15] ב״מ פ״ד ב. [16] P. p. עבדי. [17] ב ז׳מ׳ק שבת. [18] א פ״ד יבמות. [19] O. adds וחבירו. [20] II. והוי בהדי רבי כד מלך; O. adds ר׳. [21] II. בניהן.

עדיין[1] ר׳ דוסא בן הרכינס ואחריני נמי מהנך[2] ראשונים והות פלוגתא בין בית שמאי ובין בית הלל. וא׳ע׳ג דאדחו[3] בית שמאי ונקבעה לכל הלכה כבית הלל הות פלוגתא בדורו של רבן גמליאל בדברים אחרים בין ר׳ אליעזר דהוי שמותי[4] ובין ר׳ יהושע דאינון תלמידי רבן יוחנן בן זכאי. והוו נמי בההוא דרא[5] ר׳ יוסי הגלילי ור׳ אלעזר בן עזריה ור׳ יוחנן בן נורי ור׳ יוחנן בן ברוקא ור׳ חנינא בן תרדיון ור׳ אלעזר חסמא ואבא הלפתא ור׳ יוסי בן קיסמא ולפניהם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבנן [אחריני] נפישי דהוו בההוא דרא ושנים להם שהיו תלמידיהם *וחביריהם. והיו בימיהם[6] כגון ר׳ עקיבא ור׳ אלעזר המודעי ור׳ יהודה בן בבא ור׳ ישמעאל. ועד[7] אותה שעה היה ר׳ יהודה בנציבין[8] וא׳ע׳פ שהיה *ר׳ יהודה בנציבין בזמן הבית חיה עדיין אחר חרבן הבית שם[9]. וזמן חשוב היה שהוא אחר שקיטתן מחרבן הבית. ובאותו זמן ישבו לאחוז הלכותיהן *שהיו אבודות[10] בשגוש החרבן והשמד ומחלוקת ב״ש וב״ה. והוו נפישין רבנן בההיא עידנא[11] מנהון [איכא] רבוואתא דאית להו ספסלי בי מדרשא ויתבו בהו ומינהון איכא רבנן [אחריני דיתבי] קדמיהון[12]. וביומא דאיתוקם ר׳ אלעזר בן עזריה אמרינן[13] ההוא יומא איתוספו[14] כמה ספסלי בי מדרשא ואמר ר׳ יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי[15] ורבנן חד אמר ארבעה מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה[16] *וכד איתוסף הכי כמה הוה העיקר[17]. ומסר ר׳ עקיבה את עצמו [להריגה] אחר שנפטר ר׳ יוסי בן קיסמא. ונהרג ר׳ חנינא בן תרדיון ונתמעטה החכמה [אחריהם]. והעמיד [רבי עקיבא] תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר׳ עקיבא והוה סמכא דישראל על התלמידים שניים[18] של ר׳ עקיבא דאמור[19] רבנן שנים עשר אלף זוגות[20] תלמידים היו לו לר׳ עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת[21] והיה העולם שמם והולך עד שבאו[22] אצל רבותינו שבדרום ושנאה[23] להם ר׳ מאיר ורבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות[24]. ור׳ מאיר הוה גמיר וחריף ומחדד טפי מכולהון וסמכיה ר׳ עקיבא *וא׳ע׳ג דיניק הוי. וסמכינן לשארא בתר ר׳ עקיבא ר׳ יהודה[25] בן בבא והדר סמכיה לר׳ מאיר דאמרינן[26] אמר רב יהודה אמר רב [ברם] זכור[27] אותו האיש לטוב ורבי

---

[1] p. ועדיין הוא איכא. [2] מן הנהו; מההוא. [3] O. דאודו. [4] V. שמתי; M. p. שמתיה; P. שמות. [5] II. בההוא (באותו) זמן. [6] II. ונהיו חבירים בימיהם. [7] Some ועוד. [8] O. דנציבין קיים. [9] II. וא׳ע׳פ שהיה בפני הבית. [10] II. כאלו אובדות. [11] II. זמן. [12] II. דקדמיהון. [13] ברכות כ״ח א. [14] P. איתוספא. [15] P. אסא; p. אסו. [16] E. adds [כ״ח א] כדאיתא בברכות. [17] G. P. omit. [18] p. marg. כל שנותיו. [19] Some דאמרו. [20] Some omit. [21] P. p. V. add שלא נהגו כבוד זה לזה (p. מפני). [22] p. V. שבא. [23] Some ושנאוה. [24] ס״ב ב. [25] O. ור׳ יהודה. [26] סנהדרין י״ג ב. [27] O. adds יהא.

אמרינן בגמרא דיבמות[1] בפ׳ הבא על יבמתו[2] מתני׳ אימת איתקין ביומי ר׳. ודקא אמריתו מאי טעמא שבקו (רבנן) קמאי רובא לבתראי לא[3] שבקו[4] (להון) קמאי רובא לבתראי[5] אלא כולהון בתראי מילי דקמאי גרסין וטעמיהון מתנו[6]. דהא הילל הזקן כשמינוהו בני בתירא נשיא עליהן הכי קאמר להו[7] מי גרם לכם שאהיה[8] נשיא עליכם[9] עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. והכי הויא מילתא דראשונים לא איתידעו[10] שמהתהון אלא [שמותן] של נשיאים ושל אבות ב״ד בלבד משום דלא הוה[11] מחלוקת ביניהון *אלא כל טעמי דאורייתא[12] הוו ידעין להון ידיעה ברורה. ותלמודא נמי הוה ידיע להון ידיעה ברורה *והוו הוויי[13] ודקדוקי במשנתם על כל דבר ודבר[14] דהא תנו רבנן בפ׳ יש נוחלין[15] שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויין שתשרה שכינה עליהן כמשה רבנו ושלשים מהן ראויים שתעמוד להן חמה[16] כיהושע בן נון ועשרים בינוניים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטון שבכולן רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד לא הלכות ולא הגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות ומשלי[17] כובסים ומשלי[17] שועלים שיחת דקלים שיחת שדים שיחת מלאכי השרת דבר גדול ודבר קטון. דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטון הויא[18] דאביי ורבא. להודיעך דאפי׳ הוייא[18] דאביי ורבא לאו מדעתייהו הוו[19] אלא כולהו נהירן לראשונים. וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד וחד מרבוואתא הוה מגמר להו לתלמידי טעמי דאורייתא ודמשנה ודתלמוד במילי דמחבר[20] להון בשעתיה[21] *ומורו לתלמידייהו[22] כי היכי דחזי. והוה נפישא חכמה ולא הוו צריכין לטירחי [אחריני] וההיא פלוגתא דסמיכה לחוד הוא דהות ביניהון וכד אתו שמאי והלל נמי בתלת מילי בלחוד הוא דאיפליגו דאמרינן[23] אמר רב הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל וכיון דחריב בית המקדש ואזילו[24] לביתר[25] וחריב נמי ביתר ואיתבדרו[26] רבנן לכל צד. ומשום הנך מהומות ושמדים ושגושין שהיו באותו זמן לא שמשו התלמידים כל צרכן ונפישי מחלוקות. מן כד נחת נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי והוה רבן גמליאל *והוה נמי

---

[1] ס״ד ב. [2] (p. רבא) ובגמרא דיבמות בהבא אמרינן א׳ רב אבא. [3] II. לאו מילתא היא ולא. [4] p. שבקי; G. שביק. [5] E. omits. [6] G. V. מתני. [7] פסחים ס״ו א׳. [8] II. שאעלה מבבל ואהיה. [9] II. adds אלא. [10] II. איתודע; P. איתדעו. [11] הוי אית בהון; p. הוה אית ביניהון; P. הוא ביניהון and omits ביניהון after מחלוקת. [12] II. אלא טעמי משנה ודאוריתא. [13] E. והוייות; II. והוה תנו במשנתם הויי. [14] II. שמתחדש. [15] ב״ב ק׳ל׳ד א. [16] Some השמש. [17] ומשלות; וממשלות. [18] הויי; הויות. [19] O. adds ומקיאין?; II. אלא הוא נהיר. [20] H. דמחברי. [21] p. marg. נ׳ בשיטתיה. [22] II. ומודע להון. [23] שבת י״ד ב. [24] O. ואזיל. [25] Some לבית תר. [26] II. ואפליגו.

I.

✧ אגרת לרב שרירא גאון ✧

A.

וששאלתם[1] כיצד נכתבה המשנה אם אנשי כנסת הגדולה התחילו לכתבה וכתבו מקצתה חכמי כל דור ודור עד שבא רבי וחתמה[2]. הרי רובה סתמא[3] היא וסתם מתניתין ר׳ מאיר היא. *ורוב חכמי התלמוד ששמותם[4] מפורשין בה[5] ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון כולם תלמידי ר׳ עקיבא הוו. והכללות שלמדונו ר׳ז׳ל בתלמוד הלכה כר׳ עקיבא מחבירו וכר׳ יוסי מחבריו וכר׳ מחבירו[6] וכולן היו בסוף בית שני: ומאי[7] טעמא שבקו רבנן קמאי רובא לבתראי וכל[8] שכן אם לא נכתב[9] כלום [מן המשנה] עד סוף ימיו[10] של רבי: *ועוד אם סדור הסדרים מסודר כהוגן סדר[11] המסכתות מה טעם עשו[12] בזה הענין. מה טעם[13] הקדימו יומא[14] לשקלים וסוכה ליום טוב ושתיהן לראש השנה וכן כל מסכתא שלא נסדרה עם חבירתה בענין[15]: ותו[16] התוספתא ששמענו שר׳ חייא כתבה לאחר חתימת[17] המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ומה ראה ר׳ חייא לכתבה. אם עשה בה תוספת[18] דברים *שהם מפרשין[19] את עניני המשנה אמאי *הניחן רבי ולא כתבן[20] *והלא משם[21] חכמי המשנה (הם) אמורין: וכן *הברייתות כיצד נכתבו[22]. וכן התלמוד כיצד נכתב. *וכן[23] רבנן[24] סבוראי כיצד נסדרו אחרי רבינא[25] ומי מלך אחריהם[26] וכמה שנים מלכו[27] מאותו הזמן ועד עכשיו[28]:

תשובה: הכין חזינא *דודאי שיתא[29] סדרי משנה (כולהון) רבינו הקדוש[30] תרצינון כי היכי דגרסי[31] להו הלכתא דבתר הלכתא אין להוסיף ואין לגרוע. *והכי

---

[1] P. ודשאלתין. [2] O. וסתמה. [3] O. סתומה. [4] II. omits; P. ששמותיהם; M. החכמים המפורשין. [5] H. הם. [6] עירובין מ״ו ב. [7] II. מאי. [8] O. כל. [9] E. O. נכתבה; II. adds ממנה. [10] P. בית שני בימיו. [11] O. וסדר. [12] G. יש. [13] II. מאי טעמא (P. שלו) ועניין סדור סדריה ברור אבל המסכתות שלה. [14] II. כפורים. [15] II. על הענין. [16] G. P. ותוב. [17] II. omits. [18] II. לתוספת. [19] p. לפרש. [20] II. לא כתבן רבי. [21] II. משום; V. ומשום. [22] O. . . . הברייתא; p. נכתבה . . . הברייתות. [23] O. ועוד. [24] II. ורבנן. [25] H. adds ורב אשי. [26] G. V. add מראשי ישיבות. [27] P. V. מלך. [28] p. היום הזה. [29] II. דשיתא. [30] II. adds וודאי. [31] II. דגרסינא.

סדר החכמים וקורות הימים

אגרת לרבנו שרירא גאון

וספר הקבלה לרבי אברהם בן דוד

ועוד לקוטים אחרים אחד המרבה ואחד הממעיט

אוקספורד

בבית דפוס קלארינדון

תרחם לפק

Neubauer, A.

PONTIFICAL INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO—5, CANADA

955